

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

นางสาวจันทนา เอี่ยมวิสัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

CULTURAL LANDSCAPE OF LOPBURI OLD TOWN

Miss Chantana lamvilai

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban and
Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

โดย

นางสาวจันทนา เอี่ยมวิสัย

สาขาวิชา

การวางแผนภาคและเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารศิลป์

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(นายประเสริฐ ฤทธิ์สำเร็จ)

จันทนา เอี่ยมวิสัย : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี. (CULTURAL LANDSCAPE OF LOPBURI OLD TOWN) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, 255 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี 2) วิเคราะห์หาค่าองค์ประกอบและคุณค่าขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี 3) วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี วิธีการศึกษา คือ การสำรวจภาคสนาม การสังเกตการณ์ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่า พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแบ่งเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-18) เป็นช่วงแรกเริ่มในการตั้งถิ่นฐานสังคมพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมือง มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าและศูนย์กลางศาสนาพุทธนิกายหินยาน ต่อมาได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ในช่วงที่ 2 ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-23) เมื่ออิทธิพลของขอมเสื่อมลงจึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธนิกายหินยาน ลพบุรีเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมืองถูกยกฐานะเป็นราชธานีแห่งที่สอง เป็นยุครุ่งเรืองทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ต่อมาช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 – พ.ศ.2475) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองลพบุรีได้รับการบูรณะซ่อมแซมในหลายแห่งให้กลับมามีความสำคัญอีกครั้ง และในช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน) สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2481 - พ.ศ.2500) เมืองลพบุรีได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เป็นเมืองศูนย์กลางด้านการทหาร มีการวางผังเมืองใหม่ การพัฒนาเศรษฐกิจ และการขยายเขตเมือง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเกิดจากการกระทำร่วมกันของธรรมชาติและมนุษย์ก่อให้เกิดองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หลากหลาย ประกอบด้วยองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ คือ แม่น้ำลพบุรี คูเมือง คันดิน สิ่งก่อสร้างในแต่ละยุค เช่น สถานที่ราชการ พระราชวัง โบราณสถาน องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ คือ ย่านการค้าเก่า และองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตำนาน และศาสนสถาน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดในภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างและแหล่งโบราณสถาน ถูกบุกรุกจากการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ประกอบด้วย มาตรการทางด้านผังเมือง การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน การป้องกันการบุกรุกทำลาย และการควบคุมอาคาร รวมถึงมาตรการจูงใจให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง ปลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา การวางแผนภาคและเมือง ปลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ปีการศึกษา 2556

5473307525 : MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: CULTURAL LANDSCAPE

CHANTANA IAMVILAI: CULTURAL LANDSCAPE OF LOPBURI OLD TOWN. ADVISOR:
ASSOC. PROF.WANNASILPA PEERAPUN, Ph D., 255 pp.

The objectives of this thesis are: 1) to study the development of the cultural landscape of Lopburi old town 2) to analyze the components and values of the cultural landscape of Lopburi old town 3) to analyze the changing trends of the cultural landscape of Lopburi old town. Methods in this study include field survey, observations, questionnaires, interviewing local experts and documentary reviews.

The study found that the evolution of cultural landscape of Lopburi old town could be divided into four periods. The first period covered Dvaravati and Lopburi civilizations (12-18 B.E.) when the early town was developed and became commercial and Hinayana Buddhism center. The town was later influenced by Khmer civilization, Hinduism and Mahayana Buddhism. The second period covered Pre-Ayutthaya and Ayutthaya civilizations (18-23 B.E.) when the power of Khmer fade out and Lopburi became a Hinayana Buddhism center and the outpost of Ayutthaya capital city. In the reign of King Narai the Great, the city was cited as the second capital. This was the most prosperous time of political, economic, social and cultural development. The third period covered Rattanakosin era (2325 – 2475 B.E.) Lopburi was restored in the reign of King Rama IV and became active again. The fourth period was from 2475 B.E. until the present Prime Minister Marshal P.Phibunsongkhram (2481-2500 B.E.) established Lopburi as a military town with a new town planning, economic development and town expansion. These changes affected cultural landscape Lopburi old town.

The results showed that the cultural landscape of Lopburi old town was the result of the interaction between natural and human, resulting in the development various cultural landscape components. The physical cultural landscape components were the moats, ramparts, building structures in each generation, government offices, palaces and historic sites. The economic components were the old commercial districts. The social and cultural components were the historical and legendary related places. Physical components were the most changing cultural landscape components, especially buildings and historic sites which were intruded by the settlements of the villagers. Changing trends determined the appropriate cultural landscape management approach.

Suggestions for the conservation of cultural landscapes of Lopburi old town included the town-planning measures to control in land uses, encroachment prevention, building controls and incentives to make people aware of the values of the cultural landscape of Lopburi old town.

Department: Urban and Regional Planning Student's Signature

Field of Study: Urban and Regional Planning Advisor's Signature

Academic Year: 2013

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานในด้านต่างๆ รวมถึงบุคคลหลายท่าน โดยผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาช่วยให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาอย่างสูง รวมถึงต้องขอพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์ รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตร์ โรจนประดิษฐ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ และอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองที่ได้อบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้ รวมถึงเจ้าหน้าที่ในภาควิชาที่อำนวยความสะดวกในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ในภาควิชาแห่งนี้ และท่านอาจารย์ประเสริฐ ฤทธิ์สำเร็จ ที่ได้ช่วยเหลือให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ ทำให้การทำวิทยานิพนธ์สะดวกขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองลพบุรี เจ้าหน้าที่โยธาธิการและผังเมืองลพบุรี เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี บุคลากรและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ชาวบ้านในเขตเมืองเก่าลพบุรีทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการอนุเคราะห์เก็บข้อมูล ร่วมออกความคิดเห็น และให้ความเป็นกันเองในระหว่างที่ออกภาคสนาม

ขอบคุณเพื่อนๆ ผังเมืองรุ่นที่ 36 ที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือให้คำปรึกษาในทุกๆ เรื่อง ขอขอบคุณรุ่นพี่ผังเมืองรุ่นที่ 35 ที่ให้คำแนะนำและการช่วยเหลือทุกอย่าง ขอขอบคุณเพื่อนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยที่ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในทุกเรื่องเมื่อมีปัญหาตลอดมา รวมถึงคุณदनัย เอี่ยมวิสัย ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนามในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จได้

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ มนูญ-ดารณี เอี่ยมวิสัย รวมถึงครอบครัวเอี่ยมวิสัย และครอบครัวดารามาศ ที่ให้ความห่วงใยและช่วยเหลือในทุกๆ ด้านตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษา ส่งผลให้ผู้ศึกษาประสบความสำเร็จในการศึกษาและการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฒ
สารบัญแผนที่.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามในการวิจัยและสมมติฐาน.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ในการทำการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	3
1.5 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายและประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	7
2.2 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	11
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	14
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	24
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	28
2.6 สรุปแนวความคิดและทฤษฎี.....	31
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	33
3.1 กรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรม.....	33
3.2 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย.....	35
3.2.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และ กรณีศึกษาทั้งภายนอกประเทศและในประเทศ.....	36

3.2.2	เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี	36
3.2.3	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	40
3.2.4	การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	41
3.2.5	การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี.....	44
3.2.6	วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี..	45
บทที่ 4	สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	46
4.1	ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองเก่าลพบุรี	46
4.2	สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี.....	49
4.3	สรุปสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	72
บทที่ 5	พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี.....	74
5.1	พัฒนาการโดยรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	74
5.2	พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-16 และ 15-18).....	79
5.3	พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 2 ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19 และ 19-23).....	93
5.4	พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 – พ.ศ.2475).....	107
5.5	พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง (พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน).....	114
บทที่ 6	การวิเคราะห์องค์ประกอบและการประเมินคุณค่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี. 126	
6.1	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี.....	126
6.2	การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	156
6.3	การสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี.....	182
บทที่ 7	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี.....	185
7.1	สภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	185
7.2	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่	195
7.3	สรุปทิศทางแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคต.....	199

บทที่ 8 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	201
8.1 สรุปผลการศึกษา.....	201
8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการทางผังเมือง.....	215
8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป	218
รายการอ้างอิง	219
ภาคผนวก.....	222
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	255

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แสดงการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของออสเตรเลีย	11
ตารางที่ 2.2 แสดงการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา	11
ตารางที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเกณฑ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม	19
ตารางที่ 2.4 แสดงคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	23
ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวและจำนวนประชากรในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี	37
ตารางที่ 3.2 แสดงระดับการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	43
ตารางที่ 3.3 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ..	44
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2555	56
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษา	57
ตารางที่ 5.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงลักษณะกายภาพของเมืองเก่าลพบุรีใน 4 ช่วงเวลา	116
ตารางที่ 6.1 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	158
ตารางที่ 6.2 แสดงการสรุปผลการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่	179
ตารางที่ 7.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2555	191

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม	30
ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมโดยผู้วิจัย.....	33
ภาพที่ 3.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยวิธีการสำรวจภาคสนามและการสังเกตการณ์.....	37
ภาพที่ 3.3 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยวิธีการสอบถามชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ.....	39
ภาพที่ 4.1 ภาพแผนที่เมืองเก่าลพบุรีในช่วงสมัยต่างๆ.....	48
ภาพที่ 4.2 ภาพในอดีตของเมืองเก่าลพบุรี	48
ภาพที่ 4.3 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์ทั่วไปของเมืองลพบุรีที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน.....	49
ภาพที่ 4.4 ภาพสภาพภูมิประเทศของเมืองเก่าลพบุรี.....	50
ภาพที่ 4.5 การค้าบริการและค้าปลีกในเมืองเก่าลพบุรี	54
ภาพที่ 4.6 แหล่งท่องเที่ยวในเมืองเก่าลพบุรี	56
ภาพที่ 4.7 ภาพการตั้งถิ่นฐานของประชากรในแต่ละเชื้อชาติในปัจจุบัน	61
ภาพที่ 4.8 งานเทศกาลและสินค้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงในเมืองเก่าลพบุรี.....	63
ภาพที่ 4.9 ภาพเส้นทางการคมนาคมขนส่งในเมืองเก่าลพบุรี	66
ภาพที่ 4.10 ภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดินในผังเมืองรวมเมืองลพบุรี	69
ภาพที่ 5.1 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์และเส้นแสดงระดับความสูงพื้นที่ของเมืองลพบุรี	75
ภาพที่ 5.2 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของเมืองลพบุรี	76
ภาพที่ 5.3 แสดงที่ตั้งของเมืองละโว้ในสมัยทวารวดีอยู่ใกล้กับอ่าวไทยจึงเป็นเมืองท่าสำคัญในยุคนั้น	80
ภาพที่ 5.4 ภาพแสดงเส้นทางติดต่อค้าขายภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในสมัยทวารวดี	81
ภาพที่ 5.5 ภาพคูเมือง คันดิน กำแพงเมืองลพบุรีชั้นในสุดในสมัยทวารวดีแสดงช่องทางเข้าออกเมือง	82
ภาพที่ 5.6 ภาพคูเมือง คันดิน กำแพงเมืองลพบุรีสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดี	84
ภาพที่ 5.7 วัดนครโกษาสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดี.....	84
ภาพที่ 5.8 แสดงที่ตั้งของเมืองละโว้ในสมัยลพบุรีหรือขอม แผ่นดินใต้ละโว้เพิ่มขึ้น	85
ภาพที่ 5.9 ภาพปราสาทค์แขก	88
ภาพที่ 5.10 ภาพพระปราสาทค์สามยอด	88
ภาพที่ 5.11 ภาพศาลพระกาฬ.....	89
ภาพที่ 5.12 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี.....	90

ภาพที่ 5.13 ภาพแผนที่ของเมืองลพบุรีเขียนในปีค.ศ.1636 โดยโยช เซาเต็น ชาวดัตช์ ในสมัยพระเจ้า ปราสาททอง แสดงลักษณะของเมืองลพบุรีที่มีกำแพงเมืองล้อมรอบเป็นรูปไข่ มีปราสาทราชวังและวัด ในเมือง.....	96
ภาพที่ 5. 14 แสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของไทย วาดโดยช่างชาวฝรั่งเศสในปีพ.ศ.2229 และผังเมือง ละโว้เขียนโดยวิศวกรชาวฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2230 รัชสมัยพระนารายณ์มหาราช	97
ภาพที่ 5. 15 ภาพแผนที่ของเมืองลพบุรีเขียนในปีค.ศ.1686 โดยบาทหลวงกูร์โตแลง	98
ภาพที่ 5.16 ภาพประตูเมืองกำแพงเมือง ป้อม	100
ภาพที่ 5.17 ภาพวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ.....	100
ภาพที่ 5.18 ภาพแผนผังพระนารายณ์ราชินีเวศน์และภาพพระนารายณ์ราชินีเวศน์.....	101
ภาพที่ 5.19 ภาพวิธีการนำน้ำจากห้วยซับเหล็กเข้ามาใช้ในพระราชวัง	102
ภาพที่ 5.20 ภาพเส้นทางการนำน้ำเข้ามาใช้ในเมือง 2 ทาง ทั้งจากทะเลชุบศรและจากห้วยซับเหล็ก	102
ภาพที่ 5.21 ภาพบ้านวิชาเยนทร์.....	103
ภาพที่ 5.22 ภาพวัดสันเปาโล และวัดเสาธงทอง (แถว 1) วัดเชิงท่า และวัดกวีศราราม (แถว 2)...	103
ภาพที่ 5.23 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงที่ 2 สมัยอยุธยา .	104
ภาพที่ 5.24 ภาพแผนที่มณฑลกรุงเก่าเมืองลพบุรี พ.ศ.2437และแผนที่สำรวจในปีพ.ศ.2450	108
ภาพที่ 5.25 ภาพพระนารายณ์ราชินีเวศน์ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4	110
ภาพที่ 5.26 ภาพวัดมณีชลขันธ์ และกุฏิวัดกวีศราราม.....	110
ภาพที่ 5.27 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงที่ 3 สมัย รัตนโกสินทร์.....	111
ภาพที่ 5.28 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจนถึงปัจจุบัน	115
ภาพที่ 5.29 ภาพโครงข่ายการคมนาคมในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพล ป.พิบูล สงคราม).....	118
ภาพที่ 5.30 ภาพประตูค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อาคารพาณิชย์ในตลาด และอาคารเรียน	121
ภาพที่ 5.31 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรม	122
ภาพที่ 6.1 ภาพแม่น้ำลพบุรี.....	127
ภาพที่ 6.2 ภาพคูเมืองโบราณหรือคลองเรือก.....	128
ภาพที่ 6.3 ภาพสวนราชานุสรณ์ในอดีตและปัจจุบัน.....	129
ภาพที่ 6.4 ภาพลิง (บริเวณศาลพระกาฬและปรางค์สามยอด)	129

ภาพที่ 6.5 ภาพพระมโนราห์	130
ภาพที่ 6.6 ภาพแผนผังภายในพระนารายณ์ราชนิเวศน์	131
ภาพที่ 6.7 พระนารายณ์ราชนิเวศน์	132
ภาพที่ 6.8 เทวสถานปราสาทค์แขก	133
ภาพที่ 6.9 พระปราสาทค์สามยอด	133
ภาพที่ 6.10 ศาลพระกาฬ	134
ภาพที่ 6.11 วัดพระศรีมหาธาตุ	134
ภาพที่ 6.12 แผนผังบ้านพระยาวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต	135
ภาพที่ 6.13 บ้านพระยาวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต	136
ภาพที่ 6.14 วัดนครโกษาในอดีตและปัจจุบัน	136
ภาพที่ 6.15 วัดปิ่นและวัดสันเปาโล	137
ภาพที่ 6.16 อาคารเรียนตึก 2 ชั้นและอาคารหอประชุม	138
ภาพที่ 6.17 ประตูชัย คันทินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม	139
ภาพที่ 6.18 ตลาดท่าขุนนางหรือตลาดบน	142
ภาพที่ 6.19 ตลาดล่างหรือตลาดเก่า	142
ภาพที่ 6.20 ตลาดบนเมืองและอาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม	143
ภาพที่ 6.21 รูปแบบอาคารที่พบส่วนใหญ่ในย่านการค้า	144
ภาพที่ 6.22 ภาพแสดงตำแหน่งอาคารที่กระจายอยู่ทั่วเมืองเก่าลพบุรี	145
ภาพที่ 6.23 ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและตำนานเมืองลพบุรี	148
ภาพที่ 6.24 วัดเชิงท่า	149
ภาพที่ 6.25 วัดกวีศราราม	150
ภาพที่ 6.26 วัดมณีชลขันธ์	150
ภาพที่ 6.27 วัดเสาชงทอง	151
ภาพที่ 6.28 ศาลลูกศร	152
ภาพที่ 6.29 งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์และงานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม	153
ภาพที่ 6.30 งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิ่งและงานทำบุญเมืองลพบุรี	153
ภาพที่ 6.31 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย(ขวา) และสัญลักษณ์การประเมิน(ซ้าย)	157
ภาพที่ 7.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงบริเวณคูเมืองคันทินกำแพงในระยะเวลา 40 ปี ถูกบุกรุกทำลายไป มาก	186
ภาพที่ 7.2 แสดงปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานศาสนสถานและอาคารบดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมือง	187

ภาพที่ 7.3 แสดงปัญหาการรुक้าพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีและปัญหาน้ำท่วม	188
ภาพที่ 7.4 แสดงปัญหาเส้นทางการคมนาคมส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและปัญหาการจราจร ติดขัด	189
ภาพที่ 7.5 แสดงปัญหาการดูแลบริหารจัดการลิ่ง.....	190
ภาพที่ 7.6 แสดงปัญหาย่านการค้าเก่าแก่ของเมืองที่ซบเซาลง	191
ภาพที่ 7.7 แสดงปัญหาการค้าขายในตลาดส่งผลต่อสุขอนามัย	192
ภาพที่ 7.8 แสดงปัญหาชุมชนแออัดในเมืองเก่าลพบุรี	193
ภาพที่ 7.9 แสดงผังเมืองรวมเมืองลพบุรีที่อยู่ระหว่างปรับปรุงผังไม่มีการบังคับใช้.....	200
ภาพที่ 8.1 สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	204
ภาพที่ 8.2 ภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเก่าเมืองลพบุรี	211

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 3.1 อธิบายขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของผู้วิจัย..... 35

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2555 57

แผนภูมิที่ 7.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาในอีก 10 ปี ข้างหน้า..... 192

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญแนที่

	หน้า
แนที่ 1.1 แสดงขอบเขตจังหวัดลพบุรี	4
แนที่ 1.2 แสดงพื้นที่ที่ทำการศีกษา (เมืองเก่าลพบุรี)	5
แนที่ 4.1 แสดงขอบเขตจังหวัดลพบุรี	51
แนที่ 4.2 แสดงพื้นที่ตัวเมืองลพบุรีในปัจจุบัน	52
แนที่ 4.3 แสดงพื้นที่ที่ทำการศีกษา (เมืองเก่าลพบุรี)	53
แนที่ 4.4 แสดงระบบบริการขั้นพื้นฐานในชุมชนเมืองเก่าลพบุรี	68
แนที่ 4.5 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี	71
แนที่ 5.1 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี	91
แนที่ 5.2 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา	105
แนที่ 5.3 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์	112
แนที่ 5.4 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง	123
แนที่ 5.5 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลื่ออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัยทั้ง 4 สมัย	125
แนที่ 6.1 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพของเมืองเก่าลพบุรี	140
แนที่ 6.2 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจของเมืองเก่าลพบุรี	146
แนที่ 6.3 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	154
แนที่ 6.4 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด	155
แนที่ 6.5 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด	162
แนที่ 6.6 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือ คลองเรือก	165
แนที่ 6.7 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพง เมืองโบราณ	167
แนที่ 6.8 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ	169
แนที่ 6.9 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีกลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณพระนารายณ์ราช นิเวศน์	172
แนที่ 6.10 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์ สามยอดศาลพระกาฬ และบ้านพระยาวิชาเยนทร์	174

แผนที่ 6.11 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่าห์	176
แผนที่ 6.12 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์	178
แผนที่ 6.13 แสดงการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี (กลุ่มพื้นที่ A-G)	181
แผนที่ 7.1 แสดงสภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี	194
แผนที่ 7.2 แสดงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่	198
แผนที่ 8.1 แสดงคุณค่าและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี (กลุ่มพื้นที่ A-G).....	214

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) คือ พื้นที่ที่ได้รับการกระทำโดยชุมชน กลุ่มคน หรือมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันสร้างให้พื้นที่มีคุณค่าขึ้นมา คุณค่าที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือบางคนหรือเกิดจากการออกแบบ โดยทุกพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสถานที่ที่ได้รับการปรับเปลี่ยนแก้ไขโดยได้รับอิทธิพลจากความคิดหรือวัฒนธรรมจากคน (Saundra Neale, 2011.) อีกคำจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอขึ้นโดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน (Peter Folwer ,2002)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันยังคงมีองค์ประกอบด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมที่หลงเหลือให้เห็นอยู่ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่และยังคงมีคุณค่าความสำคัญด้านการเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการผสมผสานของสถาปัตยกรรมในแบบไทย และแบบตะวันตกที่ผสมกันหลายยุคสมัย ควรแก่การหาคุณค่าและแนวทางการจัดการให้คงอยู่ต่อไป ในส่วนของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองลพบุรีหรือละโว้ถือเป็นเมืองในยุคโบราณที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของมนุษย์อย่างต่อเนื่องยาวนาน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน เมืองในยุคโบราณมักจะมีการใช้แนวความคิดของคูเมืองคันดินเป็นสิ่งแสดงขอบเขตเมือง อีกทั้งลักษณะเด่นทางด้านภูมิประเทศที่ตั้งของเมืองลพบุรีเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำลพบุรีซึ่งไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกของเมือง และมีเทือกเขาโอบล้อมอยู่ในระยะห่างออกไปทางทิศตะวันออก พื้นที่บริเวณเมืองเก่าลพบุรีมีลักษณะที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ลาดเอียง ส่วนที่สูงของเมืองเป็นที่ตั้งของอาคารและสถานที่สำคัญของเมือง เช่น วังและป้อมเพื่อให้สามารถสังเกตความเคลื่อนไหวของเมืองเป็นผลดีต่อการป้องกันข้าศึก ทั้งนี้พื้นที่ส่วนที่ติดแม่น้ำลพบุรีซึ่งเป็นพื้นที่ต่ำลงมามีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำ และเป็นย่านการค้าเก่าของเมืองที่สำคัญมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับสภาพของพื้นที่ใจกลางเมืองเป็นที่ตั้งโบราณสถานหลายยุคหลายสมัย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ในอดีตลพบุรีเป็นเมืองขนาดเล็กมีชุมชนไม่หนาแน่น ในช่วงเริ่มแรกมีการตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและเป็นตลาดค้าขายสินค้า ถัดเขามาจากริมแม่น้ำลพบุรีฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญของชุมชน อาทิเช่น พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ วัดวาอาราม และศาสนสถานต่างๆ ส่วนทางทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม และในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรียังมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ชาวไท ชาวจีน ชาวมอญ ชาวลาว เป็นต้น พื้นที่เมืองเก่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สวยงามทั้งสถาปัตยกรรม โบราณสถาน ทำให้มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของคนหลากหลาย แต่ในปัจจุบันการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานชุมชน เศรษฐกิจ และสังคม ประชากรซึ่งเดิมอาศัยอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่าเป็นหลักจึงเริ่มออกมาตั้งถิ่นฐานในทิศตะวันออกของเมืองเก่าแทน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณถนนนารายณ์มหาราชช่วงเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินซึ่งเป็นพื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมใหม่และย่านที่อยู่อาศัยชุมชนหนาแน่นของเมืองการเปลี่ยนแปลงของเมืองเก่าลพบุรีทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายในพื้นที่ อาทิเช่น ปัญหาการสร้างอาคารพักอาศัยและย่านพาณิชย์สมัยใหม่แทรกอยู่ระหว่างโบราณสถานต่างๆ อาคารและสิ่งก่อสร้างใหม่บดบังทัศนียภาพอันสวยงามของพระราชวังนารายณ์ ความไม่กลมกลืนของขนาดและรูปร่างของอาคารที่สร้างใหม่แทรกอยู่ท่ามกลางอาคารเรือนแถว การต่อเติมอาคารให้มีรูปร่างแปลกตา อาคารเดิมในพื้นที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเฉพาะตัว และมีรูก่อพื้นที่โบราณสถานในบางพื้นที่ ปัญหาด้านภูมิสถาปัตยกรรม ทางเท้าแคบมากบางพื้นที่ไม่มีทางเท้าทำให้คนเดินเท้าอาจได้รับอันตราย พื้นที่ว่างระหว่างอาคารที่ค่อนข้างสกปรก ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ไม่ส่งเสริมกิจกรรมการค้าในเมือง ทำให้พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ในชุมชนไม่ได้ใช้งานทิ้งร้างไว้บางส่วน ปัญหาการคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทสำคัญแทนการสัญจรทางน้ำในอดีต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนริมน้ำไปสู่ชุมชนบก และพื้นที่เมืองเก่ายังคงเป็นย่านพาณิชย์กรรมของเมืองทำให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัด และการเข้ามารับส่งสินค้าของรถกระบะและรถบรรทุกขนาดใหญ่ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของเมืองที่เป็นถนนขนาดเล็กเป็นตรอกซอกซอย และปัญหาการจัดการดูแลสิ่งในเมืองให้อยู่รวมกันกับคนได้

จากที่กล่าวมาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเป็นอีกแห่งที่มีความน่าสนใจมีคุณค่า นำมาการศึกษาค้นคว้า และมีภาวะเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากการพัฒนาและการขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาส่งผลกระทบต่อเมืองเก่าลพบุรีซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอันมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะถิ่น มีคุณค่าทางวิถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญที่จะช่วยรักษามรดกอันทรงคุณค่าที่ตกทอดอดีตและกลายเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ และแนวทางการเก็บรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของพื้นที่ให้ยังคงอยู่สืบต่อไป

1.2 คำถามในการวิจัยและสมมติฐาน

คำถาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันมีองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้างและมีคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างไร

สมมติฐาน องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีประกอบด้วย องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทธรรมชาติและประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต อาคารโครงสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมและการประกอบอาชีพ และองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตำนาน ความเชื่อและศาสนา และคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีน่าจะมีคุณค่าอยู่ในระดับค่อนข้างสูง

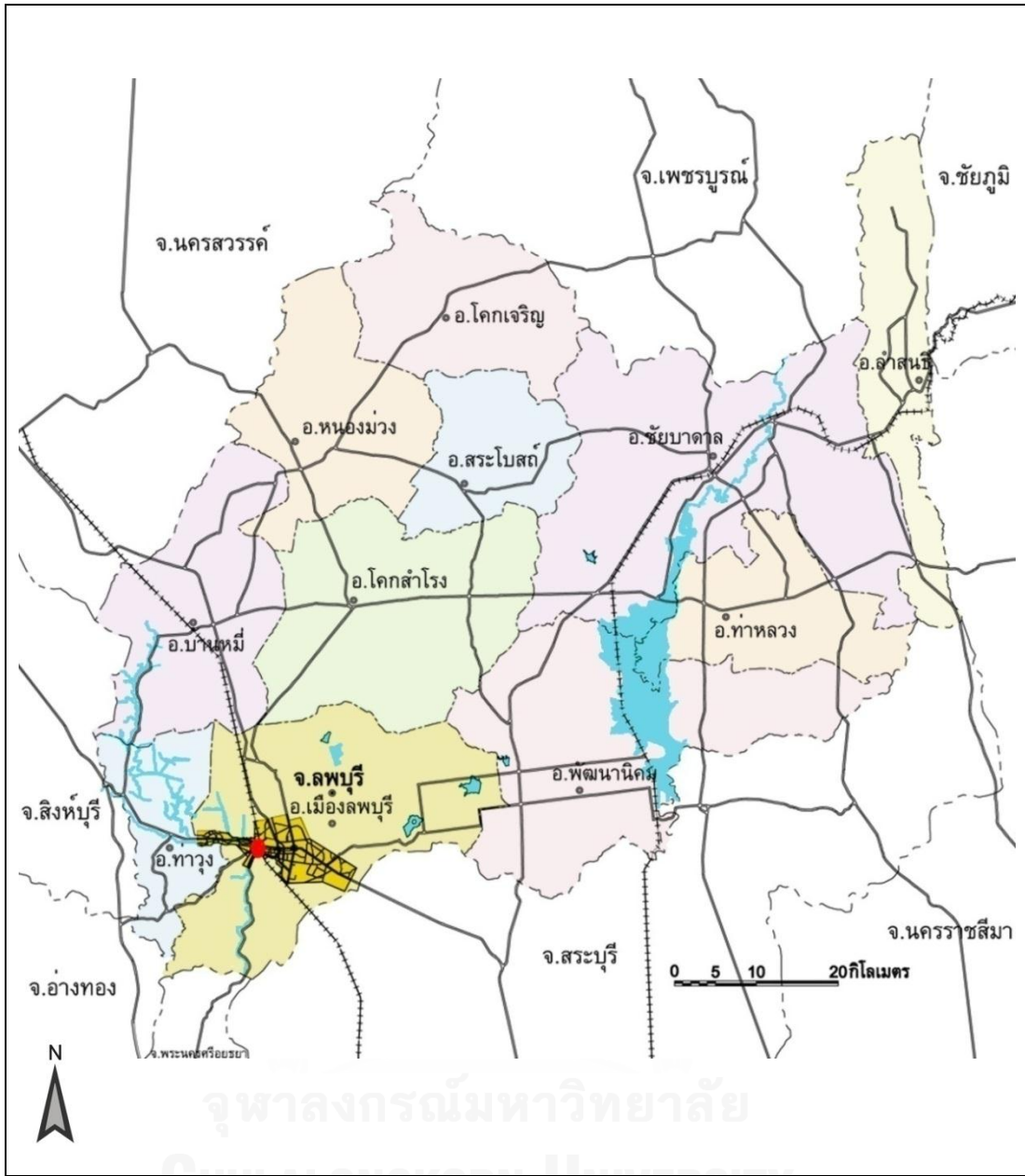
1.3 วัตถุประสงค์ในการทำการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี
2. วิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี
3. วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่จะเกิดขึ้น

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตของเนื้อหาที่ทำการศึกษา ศึกษาพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี โดยเฉพาะสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมในปัจจุบันที่ยังคงเหลืออยู่ วิเคราะห์องค์ประกอบและประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ตลอดจนการวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี และเสนอกรอบแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีให้คงอยู่ต่อไป

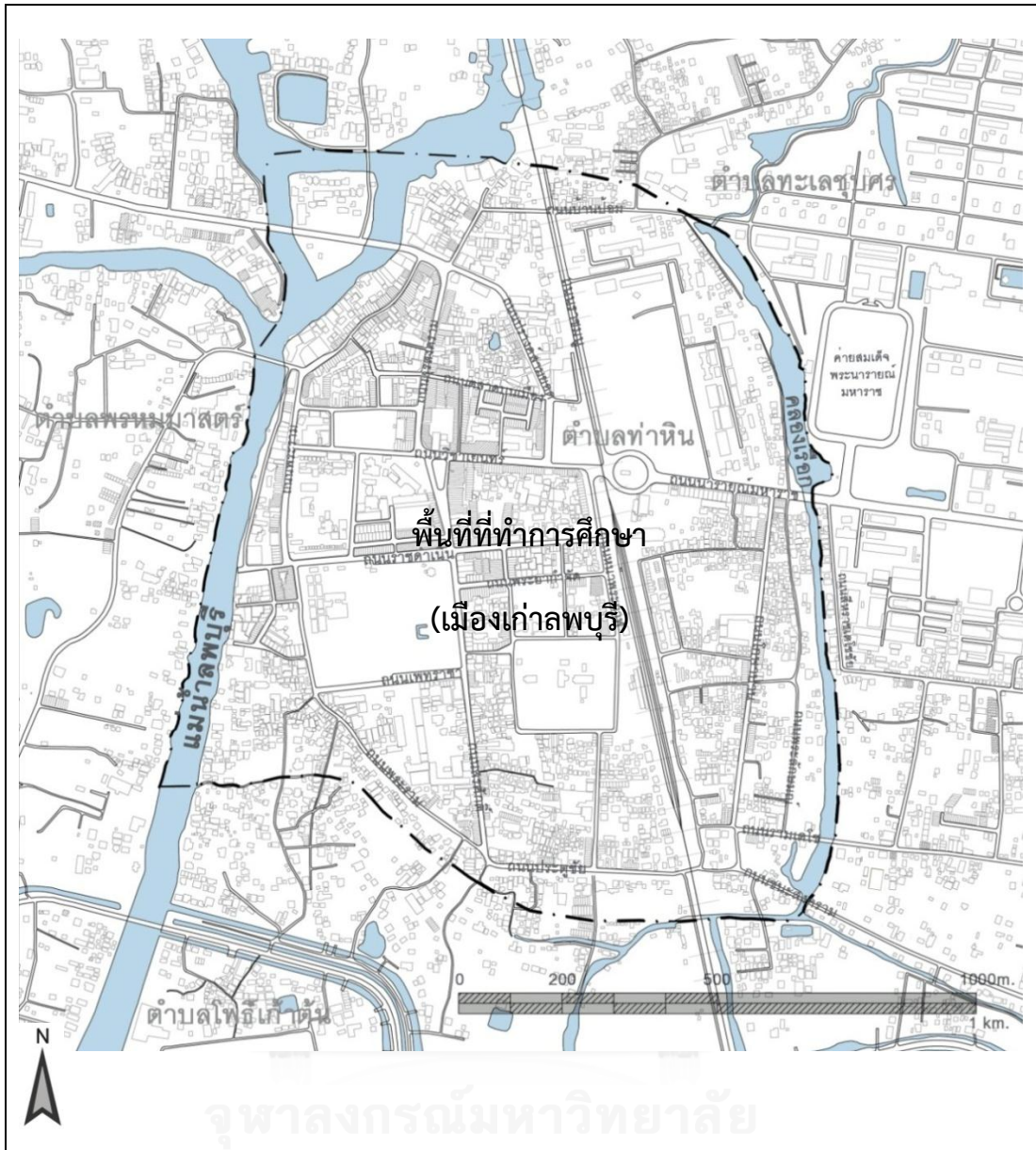
1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา พื้นที่เมืองเก่าลพบุรีตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลเมืองลพบุรีเป็นส่วนใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าหินทั้งตำบล บางส่วนของตำบลทะเลชุบศร และพื้นที่อยู่ระหว่างแม่น้ำลพบุรีกับคูเมืองด้านตะวันออก (คลองเรือก) มีพื้นที่ประมาณ 1.729 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,080.625 ไร่ ลักษณะของผังเมืองเป็นเมืองโบราณรูปร่างกลมค่อนข้างรีมีคูน้ำและคันดินรอบล้อมแสดงขอบเขตเมืองชัดเจน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตจังหวัดลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ที่ตั้งจังหวัด อำเภอ ขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา ขอบเขตผังเมืองรวมเมืองลพบุรี แม่น้ำ, แหล่งน้ำ เส้นขอบเขตจังหวัด เส้นขอบเขตอำเภอ ทางรถไฟ
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิลัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 1.2 แสดงพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เมืองเก่าลพบุรี)

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ----- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ==== ทางหลวง ถนน ซอย +++++ ทางรถไฟ ~~~~~ สะพาน ~~~~~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ~~~~~ คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

1.5 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

1.ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และกรณีศึกษาทั้งภายนอกประเทศและในประเทศ

2.เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เพื่อศึกษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย ทำความเข้าใจสภาพทั่วไปของพื้นที่จากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยเฉพาะประวัติความเป็นมาในแต่ละยุคสมัยของเมืองเก่าลพบุรี เพื่อศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ ลักษณะของเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา รวมทั้งกลุ่มคน เชื้อชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ รวมไปถึงแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ อาทิเช่น

- การเก็บข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสำรวจลักษณะกายภาพของพื้นที่ การสังเกตการณ์ การสอบถามชาวบ้านและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ รวมทั้งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม เป็นต้น

- รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ข้อมูลจากรายงาน หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ แผนพัฒนา นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ และเอกสารที่เกี่ยวกับชุมชนเมืองเก่าลพบุรี

3.วิเคราะห์หาค่าประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันว่าสิ่งใดสำคัญและว่าอยู่ในสภาพใด ทำการประเมินคุณค่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ เพื่อนำไปสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

4.วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่า เพื่อเป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทั้งมาตรการทางด้านกฎหมายและมาตรการด้านการเงิน และการวางแผนการจัดการที่จะเกิดขึ้นจะต้องมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งเคารพคุณค่าของพื้นที่เป็นหลัก ไม่ลดทอนคุณค่าของพื้นที่และส่งผลกระทบต่อพื้นที่น้อยที่สุด เพื่อให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรียังคงคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสืบต่อไปในอนาคต

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทราบถึงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี
- 2.เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อเป็นประโยชน์แก่พื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายกับเมืองเก่าลพบุรีและให้ผู้ที่สนใจนำไปใช้ได้
- 3.ได้ทราบถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี และองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และทราบแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีให้คงอยู่ต่อไป

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะต้องทำการศึกษาทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ จากอดีตจนถึงสภาพปัจจุบันของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้ทั้งองค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมลดลง การจะศึกษาจึงต้องทำการรวบรวมข้อมูลเพื่อหาองค์ประกอบที่สำคัญและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และหาแนวทางการจัดการกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเอาไว้เหมาะสมที่สุด ในการทำการศึกษารองภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องประกอบแนวคิดและทฤษฎีหลายอย่าง นั่นคือ

2.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายและประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.1.1 ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากการศึกษารองการให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมพบว่าผู้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทั้งในไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้มีการระบุความหมายไว้ดังต่อไปนี้

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape) คือ สภาพแวดล้อมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนและธรรมชาติ โดยแสดงออกให้เห็นถึงอิทธิพลของความคิดความเชื่อหรือรูปแบบทางสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหลายยุคของธรรมชาติและวิวัฒนาการจากหลายชั่วอายุคนของมนุษย์ หรืออาจไม่เป็นรูปธรรมแต่สามารถรับรู้ถึงความรู้สึกของสถานที่ได้ (Mitchell, Rössler, & Tricaud, 2009)

ส่วนของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) ได้ให้คำจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงอาคาร สวนต้นไม้ซากของเรือหรือบางส่วนของเรือ โบราณสถาน บริเวณและที่ดินที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีระบุไว้

Saundra Neale (2011) ได้ทำการศึกษาและให้คำจำกัดความว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ พื้นที่ที่ได้รับการกระทำโดยชุมชน กลุ่มคนหรือมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันสร้างให้พื้นที่มีคุณค่าขึ้นมา คุณค่าที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือบางคนหรือเกิดจากการออกแบบ โดยทุกพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสถานที่ที่ได้รับการปรับเปลี่ยนแก้ไขโดยได้รับอิทธิพลจากความคิดหรือวัฒนธรรมจากคน อีกคำจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการปรับเปลี่ยนแก้ไขโดยกิจกรรมของมนุษย์และเป็นที่ยอมรับในเรื่องคุณค่า

ความสำคัญจากชุมชนในแต่ละที่ เช่น โครงสร้างของชุมชน พื้นที่และที่ว่าง การใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่สำคัญทางโบราณคดี และองค์ประกอบทางธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่นั้นมีรูปแบบเฉพาะตัวและมีรูปแบบที่โดดเด่นจากการผสมผสานขององค์ประกอบต่างๆในพื้นที่

ในส่วนของ Peter Folwer (2002) อ้างใน (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551) ได้ให้ความหมายของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสที่จะนำเสนอขึ้น โดยที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนจนเป็นการสืบต่อในทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านการเลือกเฟ้นตามหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็นสากล (Universal Value) จนสามารถเป็นตัวแทนที่ชัดเจนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมรวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งภูมิภาค

นอกจากนี้นักภูมิศาสตร์ยังให้ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ว่า เป็นร่องรอยและหลักฐานการเปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดินพื้นที่ภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมโดยมนุษย์ จากกิจกรรมตามวิถีชีวิตของชุมชนหรือชาติพันธุ์นั้น ซึ่งแสดงออกในลักษณะรูปธรรมและนามธรรมอันได้เรียนรู้และถ่ายทอดสั่งสมกันมายาวนานเป็นพัฒนาการตั้งแต่บรรพบุรุษสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน อาทิ การสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัย สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมต่างๆ ถนนหนทาง พื้นที่เกษตรกรรมและชุมชน อันเป็นสิ่งจำเป็นที่จับต้องได้ และรวมทั้งสิ่งที่จับต้องไม่ได้ คือ บรรยากาศที่รับรู้ได้เป็นจินตภาพจากชุมชนเฉพาะแห่งนั้น โดยอาจเรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น อันรับรู้ได้จากภาพที่เห็น เสียงที่ได้ยิน กลิ่นที่ได้รับ และวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่แห่งนั้น สอดคล้องกับความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม (Cultural Environment) อธิบายว่าเป็นพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์อันมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดเดียวจึงสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไป (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549)

เห็นได้ว่า การให้ความหมายภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Nora Mitchell, Mechtild Rossler และ Pierre-Marie Tricaud, (2009) กับ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) ได้ให้ความหมายที่เริ่มชัดเจนขึ้นและมีความหมายไปในทางเดียวกันคือพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยพื้นที่ที่มีวิวัฒนาการจากหลายชั่วอายุและในส่วนของ Peter Folwer (2002) อ้างในเกรียงไกร เกิดศิริ (2551) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ของคุณค่าในความโดดเด่นอันเป็น

สากล (Universal Value) ซึ่งการความหมายของ Saundra Neale (2011) ได้ให้ความหมายที่ชัดเจนที่สุด เนื่องจากมีการกล่าวถึงว่าในพื้นที่จะมีการแสดงถึงความมีคุณค่าภายในตัวของมันเองแม้เวลาผ่านไปยังคงคุณค่าความสำคัญจากชุมชนและคุณค่าในตัวเองอยู่ได้

2.1.2 การแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.1.2.1 การแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ช่วยในเรื่องการระบุเอกลักษณ์ของพื้นที่และประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดย Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) ได้แบ่งไว้ 3 ประเภท และยกตัวอย่างในแต่ละประเภทไว้ด้วย คือ

- 1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ เช่น สวน สวนสาธารณะ ถนน ลานกลางเมือง สถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อความสวยงาม
- 2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง และรูปแบบการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา
- 3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลปะความงาม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ (Heritage Victoria, 2009)

2.1.2.2 การแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบชนบทหรือแบบท้องถิ่น คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นปัจจัยหลักในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต มีลักษณะโดดเด่นในการดำเนินชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ
- 2) ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมกิ่งเมืองกิ่งชนบท คือ ชุมชนมีพัฒนาการมากขึ้นทั้งในแง่ของทรัพยากร แรงงาน ความรู้ เทคโนโลยี ย่อมมีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์เพื่อให้สนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตที่มีมากยิ่งขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังให้คุณค่าของระบบนิเวศวิทยาเดิม
- 3) ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง คือ มนุษย์ตั้งถิ่นฐานมายาวนานมีการปรับสภาพภูมิประเทศให้ตอบสนองกับการดำเนินชีวิต จนบางครั้งความพยายามที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่างๆ และมีความหลากหลายมากขึ้น แบ่งเป็น 2 แบบ คือ วัฒนธรรมที่จับต้องได้หรือเป็นรูปธรรมเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์กับวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม & คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549)

2.1.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และอำนาจเหนือธรรมชาติ

บทความโดยศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวว่าในโครงสร้างทางสังคมโดยพื้นฐานของมนุษย์มีองค์ประกอบของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวพันของผู้คนภายใน 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อันทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่รวมเป็นกลุ่มภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน ในภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่าง ๆ นั้นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นพลวัตเหล่านี้คือ หัวใจสำคัญในการพิจารณาสังคมของมนุษย์ในท้องถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภูมิจักรวาลที่อยู่เบื้องหลังของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคม และในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติจะเชื่อมโยงและเกาะเกี่ยวให้คนในท้องถิ่นที่ต่างชุมชนและต่างเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกันในบ้านเมืองเดียวกันได้อย่างราบรื่น อำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ทำให้เกิดจารีตประเพณี พิธีกรรมและรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ต่างๆที่ทำให้คนท้องถิ่นเดียวกันต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม องค์ประกอบในความสัมพันธ์ทั้งสามอย่างนั้นทำให้เห็นและเข้าภูมิทัศน์วัฒนธรรม สรุปได้ว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในมนุษย์นั้นยังมีเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีผลต่อความคิดของมนุษย์อย่างมากเข้ามาควบคุมด้วย จึงจะเห็นได้ว่ามนุษย์และธรรมชาติถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งคู่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554)

ดังนั้นการแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะนำเอาแนวความคิดของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) มาเป็นแนวคิดหลักในการแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพราะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีนั้นที่มีวิวัฒนาการมานาน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครอง และรูปแบบการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ ผสมกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) คือการแบ่งประเภทโดยใช้ความเข้มข้นในการจัดการสภาพแวดล้อมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นตัวการในการจัดแบ่งประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงสามารถนำเอาแนวคิดทั้งสองส่วนนี้มาปรับประยุกต์ใช้ร่วมกันในการจัดแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ และเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง คนพยายามปรับสภาพภูมิประเทศให้ตอบสนองกับความเชื่อและศรัทธาของมนุษย์ และเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น

2.2 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.2.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การแบ่งประเภทและรูปแบบขององค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถแบ่งได้หลายวิธีขึ้นกับหลักฐานทางกายภาพและคุณลักษณะของพื้นที่ที่ได้ ฌูบัตร์เบอร์ร่า (Australia ICOMOS, 1999) โดยคณะกรรมการมรดกโลกออสเตรเลียได้ใช้การแบ่งหมวดหมู่ตามรูปแบบของสถานที่ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของออสเตรเลีย

โครงสร้าง	ลักษณะทางกายภาพที่ยังคงอยู่ โครงสร้างที่มีลักษณะเด่นมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์ เช่น อาคาร กระท่อม เขื่อน หรือ คอกปศุสัตว์
กลุ่มอาคาร	จำนวนลักษณะพิเศษที่แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันในบางประการ เช่น ความสำเร็จในการใช้ หรือประโยชน์ใช้สอย
ที่ตั้ง	แหล่งที่ตั้งของเหตุการณ์ โครงสร้างหรือกลุ่มอาคาร หลักฐานทางกายภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่
ลักษณะพิเศษ	องค์ประกอบหรือส่วนประกอบของภูมิทัศน์ ที่ตั้ง หรือกลุ่มอาคาร ลักษณะพิเศษทางธรรมชาติ เช่น ถนนที่มีต้นไม้แปลกๆสองข้างทาง การสะสมการตกตะกอนของแร่ธาตุ
ลักษณะเป็นแนวยาว	โครงข่าย (ภูมิทัศน์แบบ ยาว แคบ หรือองค์ประกอบของภูมิทัศน์ เช่น ถนน หรือ เส้นทาง การขนส่งและส่วนประกอบที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงบริเวณหยุดพัก ที่พักชั่วคราว

ในขณะที่การอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Park Service, 2549) อังโน (Lennon, Mathews, & Associates, 1996.) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้คล้ายกับของออสเตรเลียในเรื่องของหลักฐานทางกายภาพของพื้นที่ แต่จะมีบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีเพิ่มเติมเข้ามา โดยองค์ประกอบสำคัญของการกำหนดรูปร่างของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงการแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา

กระบวนการกำหนดรูปร่างของพื้นที่	
1.การใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมในพื้นที่	รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบอาชีพ
2.รูปแบบของระบบพื้นที่	เช่น ขนาดของพื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐาน หรือโครงสร้างของแหล่งที่ตั้ง การเข้าถึงแหล่งน้ำ สิ่งเหล่านี้อาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางด้านการเมือง นโยบายรัฐ
3.การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ	วิถีชีวิต ประเพณี และการปฏิบัติต้องมีการปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นและระบบนิเวศวิทยา

4.วัฒนธรรมประเพณี	อิทธิพลต่อการใช้ที่ดิน การครอบครองที่ดินและรูปร่างของที่ดิน
องค์ประกอบด้านกายภาพ	
5.โครงข่ายการสัญจร	ระบบเพื่อการขนส่ง คน สินค้า และวัตถุดิบ
6.เส้นแบ่งเขต	เช่น กรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดิน คอกบศุสัตว์ที่มีการกำหนดโดยรั้ว
7.การเพาะปลูก	การเพาะปลูกมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน เช่น รั้วต้นไม้ ร่มเงาของต้นไม้
8.อาคาร โครงสร้าง และสิ่งก่อสร้าง	อาคารที่พิกในกิจกรรมของมนุษย์โครงสร้างที่สนองประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ นอกเหนือจากที่พักอาศัย ในขณะที่วัตถุค่อนข้างเล็กแต่มีความสำคัญคงที่หรือโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่น การทำเครื่องหมาย หรืออนุสาวรีย์
9.การรวมกลุ่ม	การรวมกลุ่มของอาคาร โครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ เช่น ในพื้นที่เกษตรกรรม หรือกลุ่มของการตั้งถิ่นฐาน
10.แหล่งโบราณคดี	ที่ตั้งของกิจกรรมทางประวัติศาสตร์ หรือร่องรอยการประกอบอาชีพ ร่องรอยพื้นผิวที่ยังคงเหลืออยู่
11.องค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก	องค์ประกอบในระดับบุคคล เช่นสัญลักษณ์ถนน ประตูรั้ว สะพาน สำหรับคนเดินเท้า เป็นต้น โดยส่วนรวมอาจจะมาจากการกำหนดเส้นแบ่งเขต โครงข่ายสัญจร เป็นต้น

การแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา นั้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ โดยกลุ่มคนหรือชุมชนดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือเกิดจากการออกแบบอย่างตั้งใจ กระทำต่อพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือธรรมชาติ กระทำการปรับเปลี่ยนแก้ไขหรือสร้างขึ้นมาใหม่โดยได้รับอิทธิพลจากความคิดหรือวัฒนธรรมจากคนภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนและธรรมชาติ

2.2.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมือง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์เมือง มักจะเกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ใหม่มากกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบอื่นๆ เนื่องจากเมืองหรือชุมชนเป็นสิ่งที่มีความหมายใจมีความต้องการใช้สอยร่วมสมัย เพราะฉะนั้นเมืองจะมีประเด็นที่ต้องใช้ประกอบการพิจารณาที่หลากหลาย แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนเมืองโดยวิเคราะห์ขนาดของแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นว่ามีขนาดของพื้นที่และความซับซ้อนน้อยเพียงไร โดยอาจจำแนกตามขนาดจากเล็กไปใหญ่ได้ คือ อาคารบริเวณหรือย่าน ชุมชน และเมือง โดยแต่ละชุมชนเองจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเองที่แตกต่างกันออกไป ยิ่งหากว่าเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้นๆ โดดเด่นมากก็จะกลายเป็นภาพลักษณ์ที่ใครๆจดจำและ

กล่าวถึงเพื่อพูดถึงเมืองหรือพื้นที่นั้นๆ การวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนเมืองโดยวิธีพิจารณาของ Kevin Lynch (1986) องค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมือง ประกอบด้วย

1) จินตภาพของเมือง (Image Of City) โดยวิธีการพิจารณาลักษณะโดยรวมของชุมชนเมืองที่มนุษย์รับรู้ต่อพื้นที่หรือเมืองที่สัมผัสได้ มีองค์ประกอบที่ต้องพิจารณาดังนี้คือ เรื่องเส้นทางสัญจร (Path) ทั้งทางบก ทางน้ำ และเส้นทางอื่นๆ เรื่องขอบของพื้นที่ (Edge) หรือขอบเขตของเมืองดูว่าอะไรเป็นตัวกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่มีความชัดเจนเพียงใด เรื่องชุมทาง/ชุมนูนชน (Node) เป็นจุดที่มีการชุมนุมของผู้คนและกิจกรรมที่หลากหลายสัมพันธ์กับย่านและเส้นทางเพียงใด เรื่องย่าน (District) คือบริเวณชุมชนที่มีลักษณะเด่นของกลุ่มชนหรืออาชีพมีขอบเขตหรือกิจกรรมที่บ่งบอกความเป็นย่านจำเพาะเจาะจง เรื่องจุดหมายตา (Landmark) เป็นสิ่งที่เห็นอย่างเด่นชัดจากระยะไกลช่วยในการจดจำกำหนดทิศทางและตำแหน่งสถานที่ต่างๆในเมือง เป็นต้น

2) รูปร่างของแผ่นดินและลักษณะทางธรรมชาติ (Landform and Nature) พิจารณาลักษณะของย่านหรือเมืองตั้งอยู่ในที่ลักษณะใด การตั้งถิ่นฐานสอดคล้องกับภูมิประเทศที่ตั้ง

3) ภูมิอากาศท้องถิ่น (Local Climate) พิจารณาลักษณะของย่านหรือเมืองที่ตั้งอยู่ในภูมิอากาศแตกต่างกัน จะมีผลต่อตัวอาคาร สภาพธรรมชาติ และบริบทโดยรอบเมือง

4) รูปร่าง (Shape) พิจารณาลักษณะของย่านหรือเมืองที่มีรูปร่างลักษณะต่างๆ การพิจารณาถึงองค์ประกอบในเรื่องรูปร่างของเขตเมืองเก่าจึงควรรักษารูปร่างดังกล่าวไว้

5) ขนาด (Size) และความหนาแน่น (Density) พิจารณาลักษณะของย่านหรือเมืองที่มีขนาดและความหนาแน่นแตกต่างกัน เมืองขนาดใดพิจารณาได้จากจำนวนประชากรกับพื้นที่

6) แบบแผน (Patterns) ความละเอียด (Grains) และความหยาบ (Textures) ของเมืองพิจารณาลักษณะของย่านหรือเมือง รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างการสัญจรของเมือง

7) ที่โล่งว่าง (Open Space) และที่ว่างในเมือง (Urban Space) หมายถึงที่เปิดโล่งทั่วไป มีปริมาณเพียงพอหรือช่วยให้เมืองมีสภาพแวดล้อมที่ดี การอนุรักษ์ต้องรักษาที่สิ่งเหล่านี้เอาไว้ (Lynch Kevin, 1960)

จากเกณฑ์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้นจะเห็นว่า การแบ่งหมวดหมู่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกาจะมีการกล่าวถึงทั้งองค์ประกอบด้านกายภาพ และองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมซึ่งมีความครอบคลุมและชัดเจน จึงควรเลือกเป็นแนวทางหลักที่เหมาะสมในการนำมาศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่ององค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองมาพิจารณาเพิ่มเติมและประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี โดยดัดแปลงให้เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีที่มีทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.3.1 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ UNESCO มีเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าในด้านต่างๆตามคุณค่าหลัก 3 ด้านหลัก ได้แก่

2.3.1.1 **คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Value)** มีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของผู้คนต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) **คุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity value)** ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้ การจดจำและมีความเกี่ยวข้องทางด้านสังคมที่มีต่อมรดกเป็นพิเศษ ซึ่งอาจหมายถึงความรวมถึงร่องรอยดังต่อไปนี้ อายุ จารีตประเพณี ความต่อเนื่อง ความทรงจำ ความมีคุณค่าต่อจิตใจ จิตวิญญาณ ศาสนารวมไปถึงความเป็นชาตินิยม ซึ่งการรับรู้ที่ไม่ถูกต้องของคุณค่าทางด้านเอกลักษณ์ อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงในการอนุรักษ์แหล่งมรดก คุณค่าเหล่านี้สามารถนำเสนอได้โดยผ่านการศึกษาและอบรม

2) **คุณค่าทางด้านศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือคุณค่าทางวิชาการ (Relative artistic or Technical)** คุณค่ากลุ่มนี้มีพื้นฐานจากการวิเคราะห์คุณค่าที่มาจากการประเมินความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยทางวิทยาศาสตร์และการวิเคราะห์ต่างๆ ความสำคัญในรูปแบบเทคนิค โครงสร้าง รวมไปถึงแนวคิดในด้านการใช้สอยทางการฝีมือ คุณค่าทางด้านศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือคุณค่าทางวิชาการ เป็นผลมาจากการค้นคว้าพิสูจน์ความสำคัญของแหล่งมรดกที่มีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคุณค่านี้ได้นำเสนอพื้นฐานในการแบ่งแยกประเภทและการจัดบันทึก ตลอดจนการวางยุทธวิธีเพื่อการปฏิบัติในการบำรุงรักษา

3) **คุณค่าทางด้านความหายาก (Rarity value)** ใช้การพิจารณาจากจำนวนในยุคหรือรูปแบบเดียวกันที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ซึ่งมีความเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของแหล่งมรดก คุณค่าในเรื่องความหายากนั้น มีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ และคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ซึ่งมีผลต่อระดับความเข้มข้นในการปกป้องแหล่งมรดกคุณค่าในเรื่องความหายากในระดับที่สูงอาจส่งผลให้แหล่งมรดกมีความสำคัญในระดับโลกก็ได้ (J Fower, 2003)

2.3.1.2 **คุณค่าทางด้านสังคม-เศรษฐกิจ** ในปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้ (Bernard M. Feilden and Jukka Jokilehto, 1998)

1) **คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ (Economic value)** เป็นตัวสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดการแหล่งมรดก เพราะคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ผลประโยชน์ทางการเงินเท่านั้น แต่ในด้านคุณค่าทางเศรษฐกิจมีได้ 4 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยว การค้า การใช้งาน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกิดขึ้น การขาดการวางแผนที่ดีอาจก่อให้เกิดความผิดพลาด หรือเน้นเพียงรายได้โดยมองข้ามความสำคัญในด้านอื่น ก็อาจนำไปสู่การทำลายสิ่งที่เป็นมรดกนั้นได้

2) **คุณค่าทางด้านการใช้สอย (Function value)** มีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านการใช้สอยหมายความรวมถึง รูปแบบการใช้สอยตั้งแต่แรกเริ่มหรือการใช้สอยที่เพิ่งเริ่มใช้กันอย่างผสมกลมกลืนได้ทั้งตัวอาคารและพื้นที่ (ความต่อเนื่องของการใช้ประโยชน์ของพื้นที่) การใช้สอยในรูปแบบประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องนั้น จะเป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนคุณค่า ความสำคัญหรือความหมายของพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถที่จะอธิบายออกมาเป็นคำพูดได้

3) **คุณค่าทางด้านข้อมูลและการศึกษาหาความรู้ (Education value)** หมายถึง การมีศักยภาพในการเรียนรู้ หรือการสืบทอดประเพณีตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

4) **คุณค่าทางสังคม (Social value)** การใช้ประโยชน์ในทางสังคมในชุมชนที่สืบทอดต่อเนื่องกันมา มีผลทำให้ชุมชนนั้นมีเอกลักษณ์ มีคุณค่าทางด้านสังคม สามารถทำให้เกิดความสนใจในสภาพแวดล้อมในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การรักษามรดกที่มีอยู่ในพื้นที่

5) **คุณค่าทางด้านการเมือง (Political value)** หมายถึงสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกับเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความสำคัญของชาติ (UNESCO, 2011)

ส่วนในเรื่องของการประเมินคุณค่าว่าได้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันมีสภาพเป็นอย่างไรต้องดูจาก คุณค่าทางด้านความแท้ (Authenticity) ความมีบูรณภาพหรือความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และความต่อเนื่อง (Continuity) เพื่อหาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

2.3.1.3 คุณค่าทางด้านความแท้ คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมยังมีความเกี่ยวข้องกับความแท้ (Authenticity) ความบูรณภาพหรือความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) มีรายละเอียดดังนี้

1) **ความแท้ (Authenticity)** เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการประเมินแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการให้เหตุผลที่จะพิจารณามรดกนั้นๆ ในเรื่องของสิ่งปลูกสร้าง ความเก่าแก่ บรรยากาศของยุคสมัย ด้วยการอ้างอิงความสัมพันธ์ของสิ่งที่ปรากฏในพื้นที่ รวมทั้งวิถีชีวิตที่ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนออกมาทางด้านศิลปะ การดำรงชีวิตของผู้คน ซึ่งความแท้ สามารถทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาที่ทำให้ทราบความจริงของยุคสมัย และสิ่งที่ส่งผลให้เกิดสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ในการศึกษาเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ความแท้คือสิ่งที่สะท้อนปรากฏออกมาโดยที่มีการให้ความสำคัญในสิ่งเกี่ยวกับโครงสร้างและลักษณะของสิ่งก่อสร้าง ความหลากหลาย ความแตกต่างของการใช้ประโยชน์ในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ ในการทดสอบความแท้ทางด้านประวัติศาสตร์นั้น จะเน้นที่ความสมบูรณ์ดั้งเดิมของสิ่ง

ที่ถูกสร้างขึ้นหรือผลจากวิวัฒนาการที่ผ่านมา ในขณะเดียวกันลักษณะความแท้ของแหล่งมรดกนั้น จะวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความแท้ใน 4 ลักษณะของปัจจัยชี้วัด ดังนี้

- *ความแท้ในเรื่องของการออกแบบ* หลักฐานที่บ่งบอกความแท้ คือ ความดั้งเดิมของปัจจัยที่มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน หรือรูปร่างหน้าตาของงานศิลปะ สถาปัตยกรรม วิศวกรรมประโยชน์ใช้สอยในงานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดก และพื้นที่สภาพแวดล้อมที่ปรากฏออกมาในพื้นที่ประวัติศาสตร์ พื้นที่ตั้ง การออกแบบ ควรเป็นสิ่งที่อ้างอิงให้ครอบคลุมถึงลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาเป้าหมายของการรักษาคือ ประเด็นของความคิดในการออกแบบตามที่ได้แสดงไว้ในเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ประกอบขึ้นในเรื่องของความแท้ดั้งเดิมทางโครงสร้างสถาปัตยกรรม ชุมชนเมืองหรือส่วนต่างๆ ของชนบทเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ คือ การอนุรักษ์ การคงรักษาไว้ให้เหมือนเดิม การซ่อมแซม การให้เกิดความเข้มแข็ง การบูรณปฏิสังขรณ์ ในโครงสร้างประวัติศาสตร์และความกลมกลืนของโครงสร้างใหม่และเก่าที่เกี่ยวข้องแนวความคิดในการออกแบบที่ส่งผลในรูปแบบของประวัติศาสตร์

- *ความแท้ในวัสดุ* หลักฐานที่บ่งบอกความแท้ คือ ความดั้งเดิมของวัสดุที่ก่อสร้างประวัติศาสตร์ทางด้านธรณีวิทยา สิ่งชี้วัดเป็นสัญลักษณ์ที่มาจากผลกระทบที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และกระบวนการที่เกี่ยวข้องร่องรอยของยุคเป้าหมายของการรักษาคือ การมุ่งประเด็นไปที่วัสดุประวัติศาสตร์ การทำให้เกิดข้อแตกต่างในความใหม่และความเก่าของวัสดุ โดยที่ไม่บิดเบือนความเป็นจริง เพื่อให้ผู้ที่พบเห็นได้ข้อมูลที่เป็นจริงหรือควรให้สอดคล้องตามที่ได้มีข้อมูลทางหลักฐานได้อย่างอิงมาของพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างและเรื่องพื้นที่ประกอบกัน เครื่องมือที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ ก็คือ การรักษาและการอนุรักษ์ ความเป็นแก่นแท้ของวัสดุในด้านความสัมพันธ์ต่อยุคปัจจุบัน ของโครงสร้างพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองเป็นการรักษาโครงสร้างตัวอาคารที่มีเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์เป็นหลัก และหลีกเลี่ยงการเข้ามาแทนที่ของทุกๆ อย่างในพื้นที่ที่มีความเก่าแก่ทางโครงสร้าง โดยมีเงื่อนไขที่ต้องการก่อให้เกิดความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์

- *ความแท้ทางด้านฝีมือช่างท้องถิ่น* หลักฐานที่บ่งบอกความแท้คือ เนื้อหาที่มีความหมายในการให้ความสำคัญต่อร่องรอยแห่งสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความดั้งเดิมทางด้านเทคโนโลยีหรือวิธีการสร้างสรรค์และเทคนิคของการรักษาโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ประกอบเข้าด้วยกันเป้าหมายของการรักษาคือ มุ่งประเด็นไปที่หลักฐานที่มีความชัดเจนเกี่ยวกับความแท้ดั้งเดิมทางฝีมือในการสร้างสรรค์วัสดุและระบบโครงสร้างเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลสำเร็จคือ การอนุรักษ์และการรักษาเกี่ยวกับความแท้ดั้งเดิมทางวัสดุและโครงสร้าง ในการสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับความกลมกลืนระหว่างการซ่อมแซมและถูกสร้างขึ้นใหม่โดยการใช้ฝีมือช่างท้องถิ่น

- ความแท้ในสภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่ หลักฐานที่บ่งบอกความแท้คือ สถานที่หรือวิถีทางสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง ที่นำไปสู่ช่วงโครงสร้างทางคาบเวลา เรื่องราวหรือวัฒนธรรมทางที่ตั้ง เป้าหมายของการรักษาคือ เพื่อการเก็บรักษาแหล่งมรดกในสภาพที่ตั้งเดิมของแหล่งที่ตั้ง เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางแหล่งที่ตั้งกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ เครื่องมือที่ทำให้เกิดผลสำเร็จคือการวางแผนควบคุมหรือการวางแผนอนุรักษ์พื้นที่ร่วมกัน

2) **ความมีบูรณภาพหรือความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity)** ความมีบูรณภาพหรือความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ซึ่งในทางสหรัฐอเมริกา ได้พิจารณาความเป็นของแท้ในลักษณะบูรณภาพ (Integrity of heritage place) ซึ่งมีหลักในการพิจารณา 7 ประการ คือ 1.ที่ตั้ง (Location) 2.รูปแบบการออกแบบ (Design) 3.สภาพแวดล้อม (Setting) 4.วัสดุ (Materials) 5.ฝีมือช่าง (Workmanship) 6.อารมณ์ความรู้สึก (Feeling) 7.ความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ (Association)

3) **ความต่อเนื่อง (Continuity)** ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์เป็นการพิจารณาถึงการมีแหล่งที่ตั้งหรือสิ่งที่แสดงให้เห็นหรือสามารถรับรู้ถึงความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนต่างยุคให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และไม่ทำให้ประวัติศาสตร์ขาดช่วงในการสานต่อความเป็นไปทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม เป็นต้น (Herbert Stovel, 2002) อังไฉ (เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์, 2550)

2.3.2 การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Sandra Neale (2011) โดยการศึกษาคุณค่าสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยข้อมูลที่ต้องทำการเก็บรวบรวม เช่น

1) **ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์** เรื่องราว ความหมาย แนวความคิดและความสำคัญ ที่สอดคล้องกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือกับเหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้น

2) **ข้อมูลด้านวัฒนธรรม** ความรู้สึกที่โดดเด่นของสถานที่ ความรู้สึกของชุมชน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่องจากอดีต หรือการอนุรักษ์ความสัมพันธ์

3) **ข้อมูลด้านกายภาพ** ความงามทั้งมุมมองและพื้นผิว ลักษณะของพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ ลักษณะของพื้นที่ที่ได้รับการออกแบบ การจัดการและการก่อสร้าง

โดย Sandra Neale (2011) ได้แบ่งระดับคุณค่าของความสมบูรณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม ไว้เป็นระดับ 5 ระดับจากสูงสุดไปต่ำสุด ดังต่อไปนี้

1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงมีลักษณะทางกายภาพและภาพรวมทั้งหมดค่อนข้างสมบูรณ์

2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนหรือองค์ประกอบที่ขาดหายไปบ้าง แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมทั้งหมดมากนัก

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไป แต่ภาพรวมทั้งหมดและความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม

4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก ลักษณะของภูมิทัศน์ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้

5) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมาก และลักษณะของภูมิทัศน์ไม่เหลือเค้าโครงเดิมมากนัก แต่ก่อให้เกิดความเข้าใจในสถานที่ได้

นอกจากเกณฑ์ประเมินคุณค่าจากหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้ว Saundra Neale (2011) ยังพิจารณาหลักเกณฑ์คุณค่า อีก 2 ประการที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของ UNESCO (2003) คือ

2.3.2.1 ความสมบูรณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ความสมบูรณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นตัวชี้ระดับลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและคุณค่าในปัจจุบันที่ยังคงเหมือนคุณค่าในอดีต แม้การใช้ประโยชน์ที่ดินและสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็ตาม โดยองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ควรประเมินความสมบูรณ์คือ

1) การออกแบบ องค์ประกอบทางธรรมชาติและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ได้รับการจัดการและการก่อสร้างให้สอดคล้องกลมกลืนกันจนเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2) พื้นที่บริเวณภูมิทัศน์วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในและโดยรอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3) การรับรู้ความรู้สึกของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผ่านลักษณะทางกายภาพหรือประวัติศาสตร์

4) ความสัมพันธ์ การเชื่อมโยงระหว่างสถานที่และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือบุคคล การสืบทอดประเพณีกิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของกลุ่มคนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

2.3.2.2 ศักยภาพและความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1) ศักยภาพที่มีของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่จะใช้เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าสำหรับการศึกษา การตีความ การหาความสำคัญและหาคคุณค่าจากข้อมูลที่มีอยู่ในพื้นที่ การประเมินศักยภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องพิจารณาปัจจัยทั้งตัวภูมิทัศน์วัฒนธรรมเองและการมีส่วนร่วมของชุมชน และควรพิจารณาคำถามต่อไปนี้

- คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถเห็นหรือรับรู้ได้โดยผู้สังเกตการณ์หรือไม่

- คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดไปยังชุมชนได้หรือไม่

- คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้รับการยกย่องสรรเสริญในทั้งระดับชุมชนหรือระดับเมืองหรือไม่

2) ความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรม คุณลักษณะหรือความสามารถของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะทนต่อการเปลี่ยนแปลงหรือยังคงคุณค่าความสำคัญมาได้ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับสภาพอาคารหรือภูมิทัศน์ใด ๆ จะมีผลกระทบที่ชัดเจนทำให้คุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหายไป ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางแห่งสามารถซึมซับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม แต่ยังคงรักษาและเชื่อมโยงคุณค่าความสำคัญมาได้เช่น บริเวณท่าเรือพาณิชย์โรบินสันที่มีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในช่วงเวลาต่อมา แต่สถานที่ตั้งของเส้นทางขนส่งหลักยังคงอยู่ ที่อยู่อาศัยและพื้นที่พาณิชย์กรรมยังคงอยู่ให้เห็นตามเส้นทางประวัติศาสตร์ ยังคงความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ไว้ได้อย่างเข้มแข็ง การประเมินความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดของการเก็บรักษาคุณค่าเอาไว้

2.3.3 หลักเกณฑ์การพิจารณาคูณค่าของ Nora Mitchell, Mechtild Rössler and Pierre-Marie Tricaud (2009) ที่การเชื่อมโยงสอดคล้องกับเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

ตารางที่ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม	ภูมิทัศน์วัฒนธรรม
1) แสดงถึงการเป็นศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (เป็นเอกลักษณ์) เป็นผลงานชิ้นเอกของอริยะสร้างสรรค์	เป็นภูมิทัศน์ที่มีการออกแบบและสร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ โดยจุดประสงค์หลักเพื่อความสวยงาม มักมีความสัมพันธ์กับศาสนาหรือเป็นที่ระลึกกับบางสิ่ง
2) มีอิทธิพลอย่างมากเหนือรูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมศิลปะถาวรวัตถุ การวางผังเมือง และการออกแบบภูมิทัศน์ที่ครอบคลุมทั้งระยะเวลา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมทั้งระยะเวลา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมของโลก	ประเภทที่สองคือ การพัฒนาภูมิทัศน์ธรรมชาติที่เป็นผลมาจากการเริ่มต้นของ สังคม เศรษฐกิจ บริหาร และหรือศาสนา ทั้งมีการพัฒนารูปแบบปัจจุบัน โดยมีความสัมพันธ์เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งภูมิทัศน์ดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการ วิวัฒนาการในรูปแบบและองค์ประกอบ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่
3) มีความเป็นเอกลักษณ์หรืออย่างน้อยต้องเป็นพยานหลักฐานอย่างพิเศษของอารยธรรม หรือจารีตวัฒนธรรมที่สาบสูญ	-ภูมิทัศน์ที่หยุดนิ่ง(หรือฟอสซิล) ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการวิวัฒนาการมาถึงจุดสิ้นสุดในช่วงเวลาหนึ่งในอดีต ทั้งเกิดขึ้นอย่างฉับพลันหรือก่อนช่วงเวลาที่สำคัญมีลักษณะที่แยกแตกต่างกันแต่อย่างไรก็ตาม
4) เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของชนิดอาคาร หรือสถาปัตยกรรมโดยรวม หรือภูมิทัศน์ซึ่งแสดงขั้นตอนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ	
5) เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของธรรมเนียมการตั้ง	

หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม	ภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ถิ่นฐานของมนุษย์หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันกลับไม่มั่นคง เนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำกลับคืนได้ดั่งเก่า หรือในสภาวะแวดล้อมพิเศษหรือรวมไปกับมาตรการอื่นๆ	ปรากฏอยู่ในรูปแบบเนื้อหา - ภูมิทัศน์ที่ต่อเนื่อง ซึ่งยังคงมีบทบาททางสังคมที่มีสังคมร่วมสมัยอย่างใกล้ชิด โดยเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม และอยู่ในกระบวนการทางวิวัฒนาการที่ยังคงในดำเนินต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็แสดงถึงความเป็นพยานหลักฐานที่สำคัญของวิวัฒนาการในช่วงเวลานั้นๆ
6) มีการเกี่ยวข้องโดยตรงได้กับเหตุการณ์ หรือจารีตประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ หรือแนวความคิด หรือความเชื่อกับผลงานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีคุณค่าโดดเด่นที่เป็นสากล	ประเภทสุดท้ายคือความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมภูมิทัศน์ดังกล่าวอยู่บนรายชื่อมรดกโลกเป็นที่มีความสมเหตุสมผลโดยอาศัยตามอำนาจของ ศาสนาศิลปะ หรือความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมขององค์ประกอบธรรมชาติ มากกว่าวัสดุหลักฐานทางวัฒนธรรมซึ่งอาจจะมีเพียงเล็กน้อย หรือแม้กระทั่งขาดหายไป

2.3.4 การประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมืองวิกตอเรียเรียกประชุมเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2008 ใช้เกณฑ์ดังนี้

- เกณฑ์การประเมิน A ความสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมือง
- เกณฑ์การประเมิน B การค้นหาสิ่งสำคัญดั้งเดิมหรือสิ่งที่ใกล้จะสูญหายไปจากวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมือง
- เกณฑ์การประเมิน C การค้นคว้าสืบหาข้อมูล รวบรวมจัดเก็บและทำความเข้าใจที่ถูกต้องกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเมือง
- เกณฑ์การประเมิน D การให้คุณค่าความสำคัญหรือระบุลักษณะที่สำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (ภูมิทัศน์) หรือวัตถุในพื้นที่
- เกณฑ์การประเมิน E ให้คุณค่าความสำคัญกับความงามที่ปรากฏอยู่ในลักษณะของเมือง
- เกณฑ์การประเมิน F ให้คุณค่าความสำคัญระดับสูงกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือความสำเร็จของเทคนิคและวิทยาการในช่วงอดีตหรือประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน
- เกณฑ์การประเมิน G ความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งหรือพิเศษของคนในชุมชนหรือกลุ่มวัฒนธรรมทางสังคม จากเหตุผลทางวัฒนธรรมความเชื่อหรือจิตวิญญาณ รวมถึงความสำคัญของสถานที่ที่เกิดจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนหรือกลุ่ม

วัฒนธรรมนั้นๆ เอง

เกณฑ์การประเมิน H การรวมกลุ่ม กลุ่มคน หรือสมาคม ที่มีความสำคัญใน
ประวัติศาสตร์ของเมือง

2.3.4.1 หลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบตัวอักษรข้างต้นเป็นกรอบทั่วไปในการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องของภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการประเมินคุณค่าความสำคัญจะดำเนินการเป็นขั้นตอนและเป็นตัวช่วยในการรวบรวมข้อมูลในรายงานการประเมินเพื่อระบุความสำคัญของสถานที่ ชี้แจงและให้คำแนะนำในการสร้างความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมแก่พื้นที่นั้นๆ ปัญหาในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้น เช่น ขอบเขตทางกายภาพและขนาดพื้นที่ที่ทำการศึกษา เป็นต้น

2.3.4.2 ขั้นตอนและวิธีการพิจารณาประเมินคุณค่า

- A - พื้นที่และสภาพแวดล้อมหรือบริบทของพื้นที่
- B - ขอบเขตพื้นที่
- C - รูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- D - การกระจายตัวขององค์ประกอบ
- E - องค์ประกอบของเมือง
- F - ปัจจัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เอกสารของการประเมินควรมีการใช้กราฟิกเพื่อสนับสนุนเอกสาร มีการใช้ภาพแผนที่และแผนผังหรือไดอะแกรม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ สำหรับการประเมินภูมิทัศน์ โดยเฉพาะแผนผังที่มีรายละเอียดแสดงลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องของพื้นที่นั้นๆ แผนที่ แผนภาพและแผนผังดังกล่าวจะช่วยให้การอธิบายรายละเอียดและการวางแผนชัดเจนยิ่งขึ้น

A - พื้นที่และสภาพแวดล้อมหรือบริบทของพื้นที่ พิจารณาเรื่องต่างๆ ดังนี้คือภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมนุษย์เป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของพื้นที่และคุณค่าของพื้นที่ลักษณะเด่นทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องเช่น แหล่งน้ำธรรมชาติและระบบนิเวศน์ของพื้นที่ พืชพันธุ์ธรรมชาติหรือสิ่งมีชีวิตในพื้นที่

B - ขอบเขตพื้นที่ พิจารณาเรื่องต่างๆ ดังนี้คือ มุมมองและทัศนียภาพซึ่งประกอบกันเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ ควรพิจารณามุมมองและทัศนียภาพทั้งภายนอกและภายในในขอบเขตพื้นที่ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่ ทั้งจากแผนที่เก่าและเอกสารต่างๆ จะช่วยในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ ที่ดินที่ออกหรือเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติเองตามธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะต้องพิจารณาขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่องด้วย เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น การประเมินคุณค่าของสิ่งก่อสร้างหรืออาคาร ไม่ใช่แค่ดู

เพียงตัวอาคารและโครงสร้าง จะต้องดูภูมิทัศน์โดยรอบ ทั้งสวน ต้นไม้ ทางเดินเท้า ระบบเส้นทาง โดยรอบ ทุกสิ่งโดยรอบล้วนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับตัวอาคารและการพิจารณาขอบเขตพื้นที่ต้อง กำหนดลงไปในพื้นที่ด้วยเพราะส่งผลต่อพื้นที่ที่ทำการประเมินโดยตรง เช่น เหมืองแร่ แหล่ง โบราณคดีทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ทับถมอยู่ใต้ดิน

C - รูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พิจารณา เรื่องต่างๆ ดังนี้คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินและประวัติของการใช้ที่ดิน รวมถึงรูปแบบการเปลี่ยนแปลง ของการใช้ประโยชน์ในช่วงเวลาต่างๆและร่องรอยทางกายภาพที่ปรากฏให้เห็น อาจจะมีมีความสำคัญ และมีคุณค่าทางด้านใดด้านหนึ่ง ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบของอาคารและการใช้งานและการเลือกใช้วัสดุต่างๆ ช่วงระยะเวลาของการพัฒนาบาง ช่วงเวลาในหน้าประวัติศาสตร์จะมีความสำคัญต่อคุณค่าของพื้นที่มาก ๆ เรื่องรูปแบบทั่วไปและ องค์ประกอบ

D - การกระจายตัวขององค์ประกอบ พิจารณาเรื่องต่างๆ ดังนี้คือ ช่องว่างหรือ พื้นที่ว่างระหว่างองค์ประกอบเฉพาะตัวของพื้นที่ การจัดเรียงแบบกลุ่ม เช่น ดูความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ของอาคารและโครงสร้างในภูมิทัศน์รวมถึงดูความสัมพันธ์ระหว่างช่องว่างและองค์ประกอบและ เส้นทางและเส้นทางการสัญจร

E - องค์ประกอบของเมือง พิจารณาเรื่องต่างๆ ดังนี้คือ เรื่องพืชพันธุ์ธรรมชาติ เฉพาะถิ่น เช่น ต้นไม้ สมุนไพร หญ้าหรือพืชชั้นต่ำ เรื่องอาคาร สิ่งก่อสร้าง และโครงสร้าง เช่น บ้าน สิ่งก่อสร้าง สะพาน อนุสาวรีย์ และเครื่องหมาย เรื่องโครงสร้างหลักของภูมิทัศน์ เช่น ทางเดิน พื้นที่ ทางเดิน หิน เส้นทางน้ำธรรมชาติ เรื่องโครงสร้างโบราณทั้งในระดับพื้นผิวและใต้ผิวดินอันเกี่ยวข้องกับ ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผ่านมา และรายละเอียดขนาดเล็กและคุณสมบัติอื่น ๆ ที่นำไปสู่ คุณค่าความสำคัญของสถานที่ในด้านต่างๆ

F - ปัจจัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม พิจารณา เรื่องต่างๆ ดังนี้คือ การประเมินคุณค่าโดยคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ การวิเคราะห์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เปรียบเทียบกับภูมิทัศน์อื่นๆหรือสถานที่เทียบเคียงเปรียบเทียบตามประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม การพิจารณาค่าความสำคัญว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมระดับชาติ ระดับรัฐหรือท้องถิ่นตามเกณฑ์ ต่าง ๆ และการกลั่นกรองข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นเหตุผลประกอบการตัดสินใจเพื่อประเมินคุณค่า ความสำคัญของพื้นที่ (Heritage Victoria, 2009)

จากขั้นตอนการประเมินข้างต้นสามารถใช้การระบุความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมมา ปรับใช้เพื่อให้เข้ากับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ได้

ตารางที่ 2.4 แสดงคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

คุณค่า	ลักษณะการปรับใช้ให้เข้ากับแต่ละพื้นที่
คุณค่าทางความงาม	คุณค่าที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทุกด้าน - รวมถึงทัศนียภาพและทิวทัศน์, เสียงและกลิ่น รูปร่าง เค้าโครงและการจัดกลุ่มของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบที่แตกต่างกัน - ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ จะมีการคำนึงถึงเรื่องความงามมาตั้งแต่ตอนออกแบบ ทั้งเรื่ององค์ประกอบ โครงสร้างและรูปแบบต่างๆที่ลงตัว
คุณค่าทางโบราณคดี	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีซากโบราณสถานทั้งที่ยังสมบูรณ์และเหลือเป็นร่องรอยภายในปกป้องพื้นที่ที่อาจจะมีโบราณวัตถุซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่าอยู่
คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	ภูมิทัศน์โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับการสร้างอาคาร โครงสร้างและรูปแบบสถาปัตยกรรม และยังเกี่ยวเนื่องกับทำเลที่ตั้ง และสภาพภูมิประเทศที่อาคารเหล่านั้นตั้งอยู่ โดยคำนึงถึงตำแหน่ง มุมมองของอาคารที่สวยงามผสมผสานไปกับบริบทภูมิประเทศรอบๆ
คุณค่าทางประวัติศาสตร์	ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้นๆ โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ยุคสมัย หรือบุคคลสำคัญ เช่น อนุสาวรีย์ สงคราม หรือสวนแห่งความทรงจำ ซึ่งเหล่านี้มักมีคุณค่าความงามด้วย
คุณค่าทางวิทยาศาสตร์	เกี่ยวข้องกับสำเร็จทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคนิคกับสถานที่หรืออาจเกี่ยวข้องกับหลากหลายของสถานที่ เช่น -มักเกี่ยวข้องกับวิทยาการการเกษตรกรรม งานวิศวกรรม หรืองานโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศ โดยภูมิทัศน์จะแสดงให้เห็นถึงเทคนิควิธีการทำการเกษตร รูปแบบการเพาะปลูกที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ -คุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือวิศวกรรมเช่นการก่อสร้างของโครงสร้างสวนที่ไม่ซ้ำกับใคร เทคนิคการสร้างสะพานหรือเขื่อนหรือเหมืองแร่ -คุณค่าด้านการศึกษา การทดลองและวิจัยสิ่งต่างๆที่ข้อมูลสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อได้ในอนาคต -คุณค่าทางด้านพฤกษศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรณีวิทยาและด้านภูมิประเทศทั้งสามส่วนอยู่ในคุณค่าทางธรรมชาติ
คุณค่าด้านสังคมศาสตร์	คุณค่าทางด้านสังคมศาสตร์มีการระบุเอาไว้ไม่ชัดเจน อีกทั้งคุณค่าด้านนี้ที่เปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่ตลอดเวลาโดยคุณค่าด้านนี้จะสอดแทรกอยู่ในสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

จากแนวคิดวิธีการประเมินภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ Nora Mitchell, Mechtild Rössler and Pierre-Marie Tricaud (2009) คือ การใช้หลักเกณฑ์พิจารณามรดกโลกทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับการพิจารณาภูมิทัศน์วัฒนธรรม แต่เมื่ออธิบายมาถึงขั้นตอนของการประเมินเสนอวิธีการที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งต่างกับของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) เป็นการประเมินวัดระดับของคุณค่าที่มีเกณฑ์พิจารณาคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ที่มีคำอธิบายประกอบการพิจารณาได้ครอบคลุมชัดเจนขึ้น และในส่วนของ Sandra Neale (2011) มีวิธีการประเมินด้านความสมบูรณ์และความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยระดับออกเป็น 5 ระดับพร้อมทั้งมีการอธิบายว่าในแต่ละระดับเป็นอย่างไร และยังพิจารณาหลักเกณฑ์คุณค่าของ UNESCO (2003) ที่การประเมินด้านความแท้และความสมบูรณ์ดังนั้นจึงเลือกใช้วิธีการประเมินคุณค่าของ Sandra Neale (2011) และการประเมินของ UNESCO (2003) ในการพิจารณาประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปพร้อมกัน

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.4.1 แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดย Sandra Neale (2011) ได้ทำการศึกษา วิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งเป็นขั้นตอนในการจัดการ 3 ขั้นตอน คือ

2.4.1.1 การอนุรักษ์ (Conservation) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นการเก็บรักษาคุณค่าความสำคัญของสถานที่โดยมั่นใจว่าองค์ประกอบที่สำคัญจะไม่ทำลายหรือถูกลบออก วิธีการของการอนุรักษ์ควรทำให้การแทรกแซงเข้าไปในภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้นน้อยที่สุด วิธีการอนุรักษ์สามารถนำไปใช้ในบางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่นภูมิทัศน์ที่มีการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และความตั้งใจที่จะให้พื้นที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงได้ แต่ต้องปกป้องคุณลักษณะเด่นและความสำคัญโดยรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไว้ วิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่จึงแตกต่างกัน

2.4.1.2 การปกป้องคุ้มครอง (Protection) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือการควบคุมการเปลี่ยนแปลงและการบำรุงรักษาสถานะปัจจุบันของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้เป็นสภาพเดิมดังที่เป็นอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรมบางแห่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลในการสูญเสียของความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และคุณค่าของชุมชนที่เกี่ยวข้องกัน คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ปัจจุบันการออกแบบ รูปแบบอาคาร เป็นตัวแทนของการแสดงความยิ่งใหญ่ในอดีต อาจสูญเสียความสัมพันธ์และคุณค่าของพื้นที่ได้ถ้ามีการออกแบบอาคารหรือการเพิ่มของโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัย การปกป้องภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องดำเนินการอย่างแข็งแกร่งกว่าการอนุรักษ์ การกำหนดกฎเกณฑ์สามารถปกป้องทั้งภูมิทัศน์วัฒนธรรมและลดผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาโดยรอบ นโยบายที่แข็งแกร่งการวางแผน

อย่างเฉพาะเจาะจงลงไปในพื้นที่ที่จะช่วยให้การป้องกันและหากต้องมีการพัฒนาแผนและนโยบายดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาผลกระทบกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น

วิธีการอนุรักษ์และคุ้มครอง โดยแผนการหรือนโยบาย

1) Official Plan Designation การวางแผนหรือนโยบายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการคุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรม การวางแผนหรือการป้องกันหรือการอนุรักษ์ผ่านแผนต่างๆ รวมทั้งแผนสำรองและแผนการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน

2) Zoning สามารถควบคุมการแบ่งเขตพื้นที่หรือคุณสมบัติที่เกี่ยวกับการก่อสร้างรูปแบบโครงสร้างตำแหน่งสถานที่ และการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ช่วยให้หน่วยงานท้องถิ่นปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และช่วยรักษาคุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรมเอาไว้ได้

3) Site Plan Control การบอกรายละเอียดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและรายละเอียดของสถาปัตยกรรมที่ได้รับการยอมรับและตกลงร่วมกันของพื้นที่เพื่อให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมคงเดิม

4) Urban Design Guidelines แนวทางการออกแบบที่เฉพาะเจาะจงไปยังพื้นที่ทางภูมิศาสตร์รวมถึงการออกแบบเฉพาะตัวของพื้นที่ การสร้างรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.4.1.3 การตรวจสอบติดตาม (Monitoring) วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของชุมชนและพื้นที่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันย่อมส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมมรดกในอนาคต การตรวจสอบติดตามภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นเมื่อใดก็ตามที่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภายในหรือบริบทใกล้เคียงกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม การตรวจสอบจะขึ้นอยู่กับเพื่อรักษาความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงหรือคุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรมและอุดช่องโหว่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยการตรวจสอบรวมถึง

1) ทบทวนมาตรการอนุรักษ์หรือการป้องกันที่นำไปใช้กับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินความสำเร็จของมาตรการต่างๆ

2) การใช้ประโยชน์จากวิธีการใหม่หรือการวิจัยหรือข้อมูลใหม่เพื่อเพิ่มความรู้เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3) ทบทวนมาตรการให้ประชาชนได้ตระหนัก การรับรู้ถึงคุณค่าของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น

4) สังเกตถึงอิทธิพลและการยอมรับของภูมิทัศน์วัฒนธรรมมรดกของคนที่อยู่บนที่ดินและผู้ถือกรรมสิทธิ์ของที่ดินนั้น

การทบทวนตรวจสอบมาตรการที่ใช้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันเพื่อยืนยันว่ามาตรการต่างๆเหล่านั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและปกป้องคุ้มครองลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้คุณค่าความสำคัญยังสามารถสืบต่อเนื่องไปยังอนาคต

นอกจากขั้นตอนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมข้างต้น ต้องมีการจัดทำรายงานคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Statement of Cultural Heritage Value Significance) การวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาเป็นส่วนที่ส่งผลให้เกิดในคำชี้แจงคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพราะต้องมีการวิเคราะห์เพื่อระบุคุณค่าความสำคัญ ศักยภาพ และความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าวนั้น รายงานคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ การสรุปประวัติศาสตร์ กายภาพ ค่านิยมที่เกี่ยวข้อง ตามสภาพที่มีเป็นอยู่ คาดการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น และวิธีการอนุรักษ์คุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อให้คุณค่าความสำคัญยังคงอยู่ รวมถึงแนวทางในการจัดการและการตรวจสอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในอนาคต เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาและสำหรับการดำเนินการต่อของส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ด้วย (Smith & associates, 2004)

2.4.2 การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูชุมชนในเมืองเก่า แนวทางการรักษาที่เป็นสากลโดย Fielden (1993) ได้ให้หลักการการวางแผนการอนุรักษ์เมือง ไว้ 4 ประการ คือ

2.4.2.1 การผนวกการอนุรักษ์เข้าไว้ในแผนพัฒนาเมือง (Integrated conservation) แนวคิดของการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งคือจะต้องผสมผสานงานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการวางผัง กลวิธีที่ใช้ในการวางแผนพื้นที่ประวัติศาสตร์ในเมือง ประกอบด้วยเทคนิคทางด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมทั้งการจัดหาบริการสาธารณะที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่ในระยะยาว การวางแผนอนุรักษ์ต้องดำเนินการร่วมกับผู้อาศัยในพื้นที่และควรมีการออกกฎหมายข้อบังคับและการกำหนดมาตรการด้วย

2.4.2.2 การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change) การควบคุมการเจริญหรือการพัฒนาใหม่ๆ ต้องศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคมจะทำให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ หามาตรการควบคุมการพัฒนาที่มีมาก กำหนดขนาดและรูปแบบอาคาร การจำกัดปริมาณการจราจร และการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม

2.4.2.3 การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill design) การออกแบบอาคารใหม่หรือโครงสร้างหรือส่วนต่อเติม ควรมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเนื้อเมือง (Urban fabric) และหน้าที่ใช้สอย (Function) ดังนั้นหลักการของการออกแบบชุมชนเมือง และความงามของเมือง จะต้องนำมาประยุกต์ใช้

2.4.2.4 การบริหารจัดการ (Administrative actions) การบริหารและการจัดการในพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการกล่าวไว้ว่า ไม่มีแผนอนุรักษ์ที่ทำได้สำเร็จหากไร้การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น (Shankland, 1975) และในบางครั้งอาจต้องอาศัยอำนาจระดับสูงในการดำเนินงานให้เป็นผล (Holiday, 1973) นอกจากหน่วยงานท้องถิ่นแล้ว ยังมีหน่วยงานอีกหลายส่วนที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้ง การออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้

โดยการบริหารจัดการเมืองเก่าจะแตกต่างกันในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (Living city) และเมืองที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (Dead city) เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต หมายถึงเมืองที่ยังคงมีกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าจะต้องคำนึงถึงเครื่องมือทางการเมืองที่ยังมีพลวัต มากกว่าวิธีการที่หยุดนิ่งหรือเน้นเฉพาะทางด้านเทคนิคซึ่งจะทำให้เมืองหยุดการเจริญเติบโต และให้ผลร้ายกับพื้นที่อนุรักษ์ไปด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพ แต่สำหรับเมืองที่ตายแล้วจะเน้นที่การสร้างสรรค์ หรือจัดเตรียมที่ว่าง (space) และลักษณะภูมิทัศน์ ให้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างที่มีการอนุรักษ์การควบคุมจะมีความสำคัญมากดังนั้นการบริหารจัดการควรจะทำให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านกายภาพมากกว่าสำหรับเมืองเก่าลพบุรี นั้นยังคงเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตดังนั้นจึงต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพ

2.4.3 แนวทางการฟื้นฟูเมือง นอกเหนือจากมาตรการด้านกฎหมายและการจัดตั้งองค์กรและมาตรการทางการเงินถือเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญของโครงการฟื้นฟูเมือง โดย อภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2550) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนชี้แนะและควบคุมพฤติกรรมให้เกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในพื้นที่ และเครื่องมือที่เกี่ยวกับการลงทุนเพื่อจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานในการฟื้นฟูเมือง ตั้งแต่การยกระดับคุณภาพการให้บริการ การขยายโครงข่ายของระบบเดิมที่มีอยู่ รวมไปถึงการสร้างชิ้นใหม่ เครื่องมือการเงินเพื่อการฟื้นฟูเมืองมีอยู่มากมาย ในการวางแผนและดำเนินโครงการฟื้นฟูเมืองในอนาคต นักวางแผนควรคำนึงถึงทางเลือกในเครื่องมือการเงินให้หลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยต้องเริ่มจากการศึกษาโดยละเอียดว่า เครื่องมือใดสามารถนำมาใช้ได้ในการฟื้นฟูเมือง สนับสนุน ชี้นำหรือควบคุมพฤติกรรม และเครื่องมือใดใช้ในการระดมทุนเพื่อการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานนอกจากนี้ การดำเนินมาตรการด้านการเงินต้องให้สอดคล้องกับขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่เมืองทั้งหมด ควรระบุถึงกำหนดการดำเนินโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเมืองทั้งหมดไปพร้อมด้วย

จากการพิจารณาแนวทางการจัดการในหลายแนวคิด เลือกแนวทางการจัดการของ Saundra Neale (2011) เป็นแนวคิดหลักในการประยุกต์ใช้ในการศึกษา เนื่องจากเป็นแนวทางที่เหมาะสมใน

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยจะนำเอาแนวความคิดของการวางแผนหรือนโยบายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการคุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรม การควบคุมการแบ่งเขตพื้นที่การบอกรายละเอียดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และแนวทางการออกแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมอยู่หลายแห่งดังต่อไปนี้

2.5.1 แผนที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี แนวความคิดในการจัดทำแผนที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนอนุรักษ์เมืองเก่า นับเป็นการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการตามแผนพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การบอกเล่าความทรงจำและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิตผ่านแผนที่ชุมชนจึงเป็นการยืนยันถึงความมั่นคงความรุ่งเรืองของเมืองลพบุรี นอกจากนี้ยังเป็นจุดอ้างอิงร่วมกันของทุกส่วนในการระบุทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นต้นทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองเพื่อดำรงรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง ย่านเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงของเมือง ดังนั้นแผนที่ชุมชนจึงเป็นหลักฐานของความร่วมมือร่วมใจของภาครัฐ ชุมชนและประชาชน

2.5.2 กรณีศึกษาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เลือกรณีศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง คือ ชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม มีการใช้เทคโนโลยีในการแก้ปัญหาและมีความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติแวดล้อมที่มีอยู่เดิม มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

2.5.2.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเวนิสประเทศอิตาลี ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเวนิส คือ ภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งที่สะท้อนจากภาพรวมและองค์ประกอบของภูมิทัศน์ พิจารณาสภาพทางกายภาพจะเห็นภาพภูมิทัศน์ที่แสดงถึงวัฒนธรรมของชาวน้ำเวเนเทียน (Venetian) ตั้งแต่การวางผังที่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะ การเชื่อมโยงกันโดยระบบโครงข่ายการสัญจรทางน้ำด้วยคลอง ด้วยความเชี่ยวชาญในการเดินเรือและการอยู่กับน้ำ รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเทคนิคการก่อสร้างที่ต้องปรับสภาพพื้นที่ริมน้ำ หากพิจารณาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่ทำให้เกิดภาพ “จินตลักษณ์” ของพื้นที่ซึ่งอาศัยแนวคิดในเรื่อง Image of the city จะเห็นได้ว่าภูมิทัศน์ของเวนิสมีความชัดเจนมาก

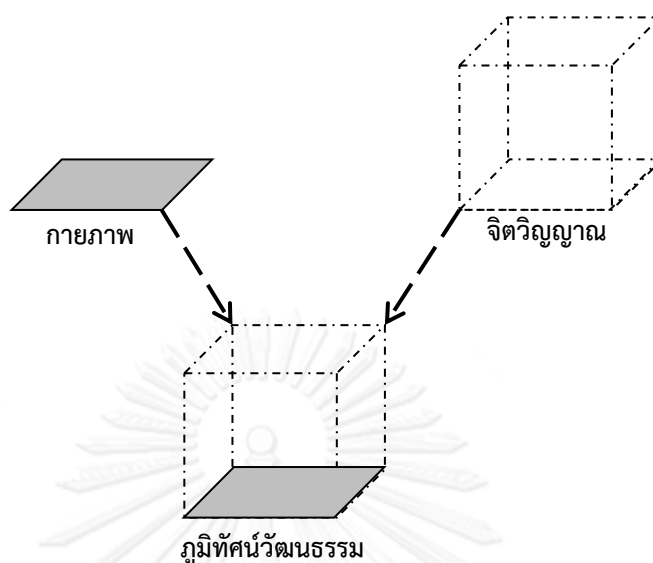
แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเวนิส ภูมิทัศน์ของเมืองเวนิสที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อเทียบกับภาพลักษณ์ในอดีต มีการจัดการอนุรักษ์ไว้ได้อย่างดี

เยี่ยม เป็นตัวอย่างที่ดีสามารถรักษาวัฒนธรรมเอาไว้และสะท้อนมาในรูปของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยมีแนวทางอนุรักษ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวทางของวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรับตัวเข้ากับการพัฒนาการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเวนิสถือได้ว่าเป็นการจัดการระดับเมือง ประเด็นปัญหาคือ การพัฒนาเพื่อรองรับกิจกรรมใหม่ เช่น การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำอย่างไรจึงสามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยได้โดยที่ยังสามารถอนุรักษ์ภาพลักษณ์เดิมไว้ได้ ซึ่งเมืองเวนิสแสดงให้เห็นว่าสามารถทำได้ภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนด ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่ระดับเมืองในเชิงการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เหตุผลสำคัญ 2 ประการที่เมืองเวนิสยังสามารถรักษาวัฒนธรรมเดิมเอาไว้ได้ คือ

1) การรักษารากฐานของวัฒนธรรมเดิม ที่สะท้อนออกมาในรูปขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของเมือง ทั้งรูปแบบและนามธรรมที่แสดงให้เห็นจินตลักษณ์ของเมือง เช่น รูปแบบและโครงข่ายเดิมของระบบคลองและชอกชอยต่างๆ รูปแบบอาคารและสถาปัตยกรรม รวมทั้งองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่เป็นวิถีชีวิตและกิจกรรมที่ยังอยู่ ณ สถานที่นั้นๆ เช่น ตลาด ลานหรือพื้นที่โล่งกลางเมือง และท่าเรือ

2) การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมเดิม โดยการเลือกรูปแบบของการพัฒนาที่ไม่ขัดกับองค์ประกอบเดิม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเสริมความต่อเนื่องของรูปแบบแนวทางตามของภูมิทัศน์เดิมของเมืองให้รองรับกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยใหม่ในปัจจุบัน เช่น การท่องเที่ยว และไม่ยอมรับสิ่งแปลกปลอมของการพัฒนาที่จะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมเดิม การจัดการด้านการอนุรักษ์และพัฒนาระดับนี้ต้องมองภาพรวมที่ดูผลกระทบและความต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอก รวมไปถึงการออกแบบองค์ประกอบใหม่ในภูมิทัศน์ก็พยายามทำให้มีรูปแบบที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับรูปแบบเดิมที่สามารถผสมผสานกับเทคนิคการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้รูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเวนิสเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่าของแท้หรือของดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดได้ถูกรักษาไว้เป็นอย่างดีและกลายเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญของโลก ภาพรวมของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเวนิสถือได้ว่าประสบความสำเร็จถึงแม้ว่าบางส่วนของโบราณสถาน วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ได้ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อการท่องเที่ยวก็ตาม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2549)

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงแนวคิดเรื่องกฎหมายที่ศึ้นวัฒนธรรม

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2549

2.5.2.2 กฎมที่ศึ้นวัฒนธรรมเมืองฮอยอันประเทศเวียดนาม แนวการฟื้นฟูมที่ศึ้นวัฒนธรรมถนนประวัติศาสตร์เมืองฮอยอันซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เนื่องจากมีมรดกทางสถาปัตยกรรมแบบเรือนแถวค้ำขายอิทธิพลจีนตั้งเรียงรายกันบนถนนสายหลักของเมือง ซึ่งถือว่าเป็นมที่ศึ้นวัฒนธรรมถนนและย่านประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

รัฐบาลเวียดนามได้ริเริ่มโครงการพัฒนาอาคารเก่าและย่านการค้าเก่าแก่กลางเมืองฮานอยที่เต็มไปด้วยเรือนแถวค้ำขายหลากหลายรูปแบบ มีทั้งเรือนแถวแบบเวียดนามที่พัฒนามาจากเรือนแถวแบบจีนและเรือนแถวแบบอิทธิพลตะวันตก โดยมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานและทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่ยังสามารถเก็บลักษณะมที่ศึ้นวัฒนธรรมของเมืองไว้ได้และสิ่งที่มากไปกว่าการรักษาแค่มรดกทางสถาปัตยกรรมของย่านเก่าแก่ คือ ความพยายามที่จะรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันเป็นจิตวิญญาณของพื้นที่ไว้ด้วย นับว่าเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจยิ่งการจัดการที่เกิดขึ้นตั้งอยู่บนความถูกต้องและเคารพแนวความคิดของการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ และการจัดการทีจะเกิดขึ้นต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทีจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจิตวิญญาณของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ในมิติต่างๆและต้องรักษาคุณค่าทางเศรษฐกิจอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของย่านที่ตกทอดมาตั้งแต่โบราณเอาไว้ด้วย

ในการจัดการมที่ศึ้นวัฒนธรรมในภาคประชาชน ชาวเมืองฮอยอันทีอาศัยอยู่และดำเนินชีวิตร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมทีบรรพบุรุษได้มอบไว้ให้โดยไม่เคยรู้เลยว่าบ้านเรือนของพวกเขามีค่า

เพียงใดจนเมื่อมีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการจัดการพื้นที่และการวิเคราะห์เรื่องคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีต่อชุมชนผู้เป็นเจ้าของประกอบกับแรงจูงใจจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นผลลัพธ์จากการอนุรักษ์ที่เห็นเป็นรูปธรรม ณ วันนี้ในเมืองฮอยอันจึงมีเจ้าของบ้านเรือนจำนวนมากที่ลุกขึ้นมาบูรณปฏิสังขรณ์บ้านเรือนของตน และบ้านเรือนจำนวนมากน้อยที่เคยรื้อบ้านเก่าได้ลงมือสร้างบ้านขึ้นมาใหม่โดยอาศัยภาพถ่ายเก่าและความทรงจำ เพื่อคืนรูปแบบกลับไปเช่นดังเดิม โดยใช้ภูมิปัญญาและเทคนิควิธีในการก่อสร้างตลอดจนวัสดุก่อสร้างที่เคยใช้ในอดีตมาใช้ นับว่าเป็นความสำเร็จของการจัดการโดยภาครัฐ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2549)

2.6 สรุปแนวความคิดและทฤษฎี

จากการทบทวนแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อที่จะสามารถนำไปสู่ห้วงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี โดยได้ทำการสรุปแนวความคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและเป็นแนวคิดที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัยต่อไป โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนด้วยกันคือ

2.6.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายและประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประกอบด้วยส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายและประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ

1) **ความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม** เลือกใช้แนวคิดของ Sandra Neale (2011) ที่ให้ความหมายว่า คือ “พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยพื้นที่มีวิวัฒนาการจากหลายชั่วอายุ และมีการแสดงถึงควมมีคุณค่าภายในตัวของมันเองแม้เวลาผ่านไปยังคงคุณค่าในตัวเองอยู่ได้” เป็นการให้ความหมายที่ชัดเจนและพิจารณาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาการของพื้นที่ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมครบถ้วน

2) **การแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม** ใช้แนวคิดหลักของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) มาเป็นแนวคิดหลักในการแบ่งประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพราะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีนั้นที่มีวิวัฒนาการของพื้นที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การปกครอง และรูปแบบการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจจากมนุษย์ และที่สำคัญที่สุดคือภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนา ศิลปะ ความงาม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ ผสมกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2549) ที่ใช้

ความเข้มข้นในการจัดการสภาพแวดล้อมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแบ่งได้เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองนั่นเอง

2.6.2 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใช้แนวคิดของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Park Service, 2549) ซึ่งมีการกล่าวถึงทั้งองค์ประกอบด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมวัฒนธรรมซึ่งมีความครอบคลุมและชัดเจน จึงควรเลือกเป็นแนวทางหลักที่เหมาะสมในการนำมาศึกษากับพื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่ององค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองโดยเฉพาะเรื่องจินตภาพของเมืองมาพิจารณาเพิ่มเติม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี ที่มีทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน

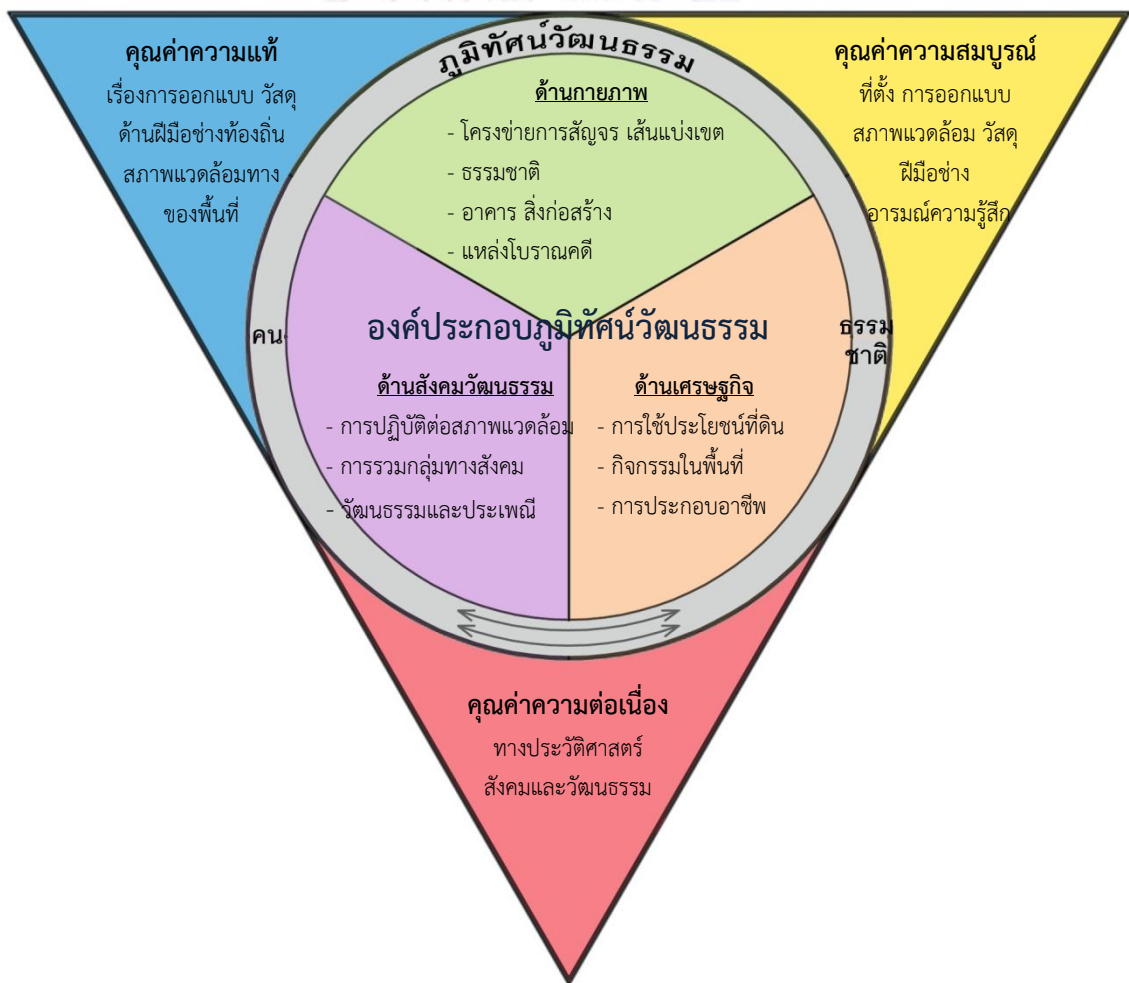
2.6.3 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เบื้องต้นใช้แนวคิดของ Heritage Victoria Landscape Assessment Guidelines (2009) ที่มีเกณฑ์พิจารณาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่เพราะการพิจารณาค่อนข้างครอบคลุมชัดเจน และในส่วนของ การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเลือกใช้วิธีการประเมินคุณค่าของ Sandra Neale (2011) มีวิธีการประเมินคุณค่าแบ่งออกเป็น 5 ระดับที่พิจารณาเรื่องความสัมพันธ์กับเรื่องความต่อเนื่องของภูมิทัศน์วัฒนธรรมผสมผสานกับวิธีการพิจารณาหลักเกณฑ์คุณค่าของ UNESCO (2003) เป็นแนวคิดหลักร่วมกัน จึงได้เป็นการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่ทำการประเมินคุณค่าใน 3 ด้าน คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity)

2.6.4 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เลือกแนวทางการจัดการของ Sandra Neale (2011) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิธีการจัดการเมือง เนื่องจากเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยจะนำเอาแนวความคิดของการวางแผนหรือนโยบายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการคุ้มครองภูมิทัศน์วัฒนธรรม การควบคุมการแบ่งเขตพื้นที่การบอกรายละเอียดของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และแนวทางการออกแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ด้วยวิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งเป็นขั้นตอนได้ 3 ขั้นตอน คือการอนุรักษ์ (Conservation) การปกป้องคุ้มครอง (Protection) และการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) ผสมกับแนวคิดการบริหารจัดการ (Administrative actions) ของ Fielden (1993) ในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (Living city) เพราะเมืองเก่าลพบุรีที่ยังคงมีกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่และต้องคำนึงการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าทางด้านกายภาพ

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย

จากการทบทวนแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี จะเน้นไปที่การศึกษาข้อมูลของพื้นที่ในทุกด้านทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของพื้นที่ที่เกิดขึ้นเพื่อการวิเคราะห์หาองค์ประกอบและประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในปัจจุบัน นำไปสู่แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เคารพแนวความคิดของการอนุรักษ์และไม่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในทุกด้านของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

3.1 กรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรม

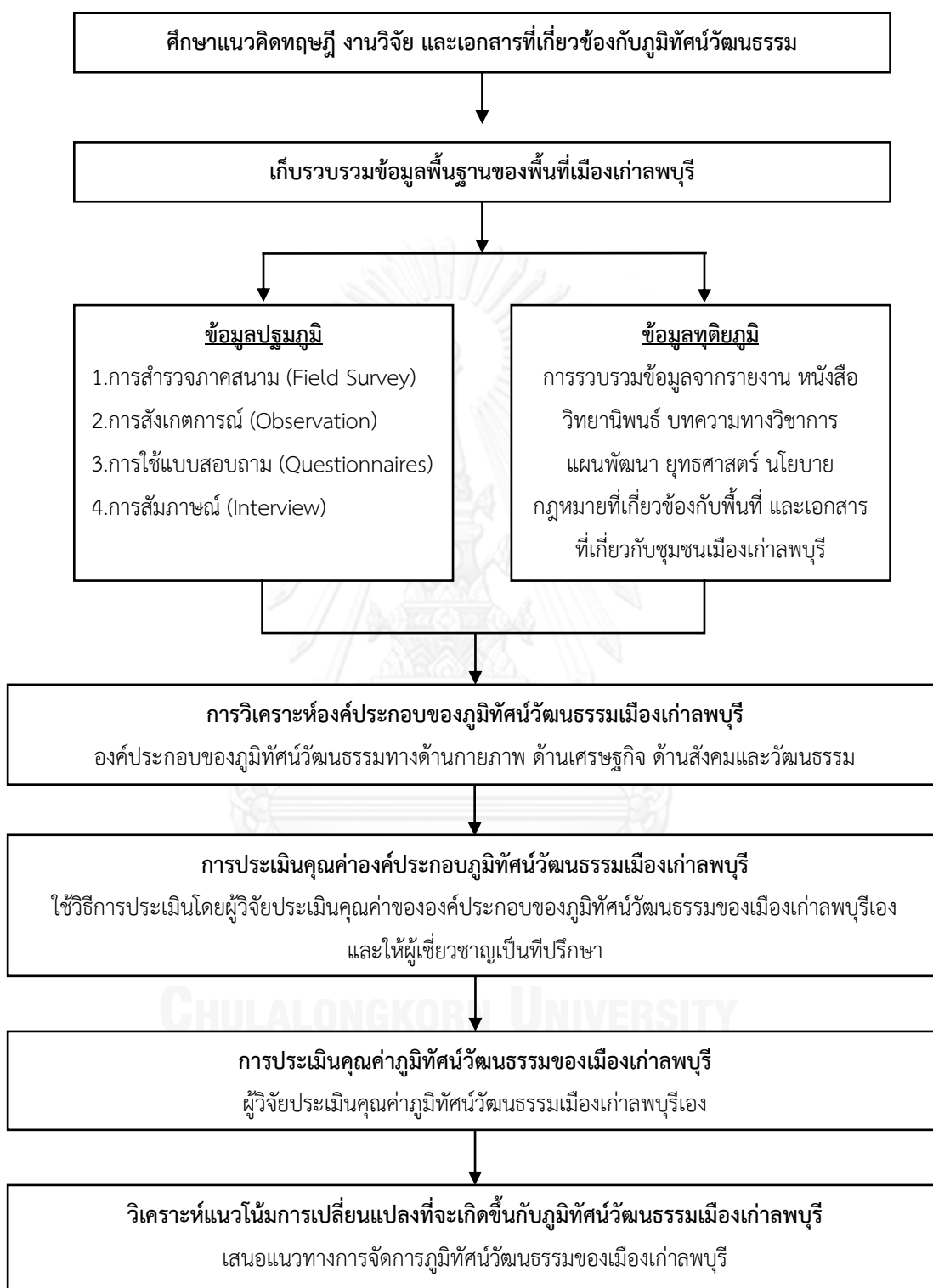
ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมโดยผู้วิจัย

จากการทบทวนแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อที่จะสามารถนำไปสู่หาคำตอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี โดยได้ทำการสรุปแนวความคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาทำเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังข้างต้น เพื่อเป็นแนวทางในการหาคำตอบและประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน โดยสามารถอธิบายความจากกรอบด้านบน กล่าวคือ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงเกิดขึ้นจากการรังสรรค์ของ **ธรรมชาติ** และการสร้างสรรค์ของ **มนุษย์** อย่างลงตัว และมีการแสดงถึงคุณค่าภายในตัวของมันเอง โดยมีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีอยู่ 3 ส่วนหลักๆ นั่นคือ ส่วนแรกเป็นองค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก ส่วนที่สองเป็นองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบอาชีพแต่ละพื้นที่ และส่วนที่สามเป็นองค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม การรวมกลุ่มทางสังคม และวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น โดยทั้งสามส่วนที่กล่าวมาเมืองประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน อาทิเช่น ระบบการสัญจรทางน้ำ-บก คูเมืองเดิม แหล่งน้ำ คันดินโบราณ พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศ ป้อมและประตูเก่า วัดหรือศาสนสถานต่างๆ บ้านขุนนางโบราณ กลุ่มอาคารในยุคโบราณ กลุ่มอาคารพื้นถิ่น ปอน้ำสวนสาธารณะ และพื้นที่รอบๆ เป็นต้น

เมื่อได้องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมเหล่านั้นแล้ว จึงนำไปประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยประเมินคุณค่าใน 3 ด้าน คือ ด้านที่หนึ่งคุณค่าความแท้จะประเมินในเรื่องการออกแบบ วัสดุ ฝีมือช่างท้องถิ่น สภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่ ด้านที่สองคุณค่าความสมบูรณ์จะประเมินความสมบูรณ์ของสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังปรากฏให้เห็นในเรื่องของที่ตั้ง รูปแบบการออกแบบ สภาพแวดล้อม วัสดุ ฝีมือช่าง อารมณ์ความรู้สึก ความเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ และด้านที่สามคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์จากอดีตจนถึงในปัจจุบัน โดยการประเมินคุณค่าทั้งสามด้านจะแบ่งเป็น 5 ระดับ จากคุณค่าสูงมากไปจนถึงน้อยมากเพื่อหาระดับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม นอกจากนั้นยังคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับระดับของคุณค่าของพื้นที่ที่ประเมินได้

3.2 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

แผนภูมิที่ 3.1 อธิบายขั้นตอนการดำเนินการวิจัยของผู้วิจัย

3.2.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และกรณีศึกษาทั้งภายนอกประเทศและในประเทศ

3.2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เพื่อให้เข้าใจสภาพทั่วไปของพื้นที่จากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยเฉพาะประวัติความเป็นมาในแต่ละยุคสมัยของเมืองเก่าลพบุรี เพื่อศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ ลักษณะของเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา รวมทั้งกลุ่มคนเชื้อชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ รวมไปถึงแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ

การเก็บรวบรวมข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ดังมีรายละเอียดดังนี้

3.2.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยได้จากการสำรวจภาคสนามการสังเกตการณ์การสอบถามและการสัมภาษณ์ มีรายละเอียดดังนี้

1) การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เป็นวิธีในการเรียนรู้สภาพของพื้นที่และระบุสถานที่สำคัญทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี การเดินสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ที่ศึกษาซึ่งครอบคลุมทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ลักษณะของเศรษฐกิจโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เรื่องเล่าในอดีตของพื้นที่ บันทึกภาพถ่าย เพื่อให้เห็นสภาพพื้นที่ของชุมชนในปัจจุบันชัดเจน การบันทึกแผนที่สภาพชุมชนในปัจจุบันการสำรวจภาคสนามโดยการใช้แบบฟอร์มในการสำรวจเป็นเครื่องมือในการค้าหาคำหาคำประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีซึ่งแบบสำรวจภาคสนามอยู่ในภาคผนวก ก แบบสำรวจภาคสนามเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามทั้งหมดไปวิเคราะห์เพื่อหาไล่ลำดับพัฒนาการของชุมชนและองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในลำดับถัดไปนอกจากนี้การสำรวจภาคสนามทำให้ทราบถึงความคิดเห็น มุมมองทัศนคติทั้งทางบวกและทางลบของประชากรในพื้นที่ต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งจะมีผลต่อแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคตด้วย

2) การสังเกตการณ์ (Observation) เมื่อทำการสำรวจกายภาพของพื้นที่ชุมชนแล้วการศึกษาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมบางอย่างใช้วิธีการสังเกตการณ์จากระบบกิจกรรมและการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งวิธีการนี้ได้แบ่งเป็นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยจะเข้าทำกิจกรรมไปพร้อมกับชุมชน และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมซึ่งจะสังเกตถึงกระบวนการทำงานของกลุ่มองค์กร

1) การสังเกตการณ์โดยปกติ ได้แก่ การใช้ชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่เป็นกระบวนการชี้ให้เห็นสถานภาพบทบาทและหน้าที่ของสมาชิก การให้ความหมายของการกระทำหรือพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิก และสภาพสังคม

2) การสังเกตการณ์แบบเป็นช่วงเวลา ได้แก่

- ช่วงวันธรรมดาและวันหยุด จะเป็นการสังเกตเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันของคน การประกอบอาชีพและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของคน และการใช้พื้นที่ในชุมชน

- ช่วงเทศกาล จะเป็นการสังเกตเกี่ยวกับงานประเพณี กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ในวันสำคัญทางศาสนาการใช้พื้นที่ของวัด วันเทศกาลสำคัญของชุมชนการใช้พื้นที่ในเมืองและสถานที่สำคัญต่างๆ เป็นต้น

โดยจะรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การประเมินหาองค์ประกอบและคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชนทางสังคมและวัฒนธรรม

ภาพที่ 3.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยวิธีการสำรวจภาคสนามและการสังเกตการณ์

ที่มา: ผู้วิจัย ,2556

3) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การใช้แบบสอบถามโดยใช้หน่วยในการวิจัยเป็นครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมีทั้งสิ้น 2,387 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 10,845 คน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในกรณีทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน (Finite Population) ใช้สูตรทาโร ยามาเน (Taro Yamane, 1973: 125) คำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนได้ทั้งหมด 96 ครัวเรือน

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวและจำนวนประชากรในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี

จำนวนชุมชน	จำนวนบ้าน	จำนวนประชากร
10	2,387	10,845

ที่มา: แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2556-2558) เทศบาลเมืองลพบุรี ข้อมูลประชากรปี พ.ศ.2555

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ในกรณีทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน (Finite Population) ใช้สูตรทาโร ยามาเน (Taro Yamane, 1973)

$$\text{จากสูตร} \quad n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N แทน ขนาดของประชากร

e แทน ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

การคำนวณ จำนวนประชากรที่จะศึกษามีทั้งหมดเท่ากับ 10, 845 คน และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มร้อยละ 10 หรือ 0.1 ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณเท่ากับ

$$\begin{aligned} \text{เมื่อ} \quad N &= 2,387 \text{ หน่วย} & \text{และ } e &= 0.1 \\ n &= \frac{2,387}{1 + 2,387 (0.1)^2} & &= 95.97 \end{aligned}$$

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเท่ากับ 96 หน่วย

สรุป ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้เท่ากับ 96 คน โดยทั้งหมดเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาทั้งหมด

ลักษณะของแบบสอบถามเป็นคำถามปลายปิดและปลายเปิดโดยมีประเด็นสำคัญของการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อต้องการทราบถึงความคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทำแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เชื้อชาติ ศาสนา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการป้องกัน

ส่วนที่ 3 ความเข้าใจในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และทัศนคติต่อการอนุรักษ์ของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของคนในชุมชน

ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลทั้ง 3 ส่วน ที่ได้จากชาวบ้านผู้วิจัยจะนำมาใช้ระบุสถานที่ที่มีความสำคัญชุมชนเมืองเก่าลพบุรี โดยสถานที่หรือองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมใดที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่ามีความสำคัญจะนำไปใช้ประเมินคุณค่าต่อในส่วนถัดไป แต่ถ้าองค์ประกอบใดที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่ามีความสำคัญน้อยจะไม่นำไปประเมินคุณค่าต่อ ทางผู้วิจัยแสดงลักษณะแบบสอบถามในภาคผนวก ก แบบสอบถามงานวิจัยเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีและผลของการใช้แบบสอบถามของชาวบ้านแสดงไว้ในภาคผนวก ข

4) การสัมภาษณ์ (Interview) การใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือวิจัยที่ได้ข้อมูลเชิงลึกมีรายละเอียดและตรงประเด็น เนื่องจากวิธีการนี้เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทราบเหตุการณ์สำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบันและทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ข้อมูลด้านองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ความเข้าใจและความจำเป็นในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยกลุ่มที่จะทำการสัมภาษณ์ คือ กลุ่มบุคคลสำคัญในพื้นที่ เป็นแหล่งความรู้ของคนในพื้นที่รู้เป็นส่วนช่วยขับเคลื่อนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ทั้งหมด 9 คน ดังนี้ นักผังเมืองปฏิบัติการสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดลพบุรี นายช่างสำรวจสำนักศิลปากร นักโบราณคดีชำนาญการ ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี ภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี และผู้นำชุมชน แสดงลักษณะแบบสัมภาษณ์ในภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เหล่านี้จะให้ข้อมูลสภาพเมืองเก่าลพบุรีในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และข้อมูลองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเช่นเดียวกับการใช้แบบสอบถามจากชาวบ้าน ดังนั้นทั้งข้อมูลที่ได้ศึกษาจากเอกสารและการสำรวจภาคสนาม ผลของการสอบถามชาวบ้าน และผลของการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ส่วน ล้วนมีผลต่อการระบุดังประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ที่จะใช้ในการประเมินคุณค่า นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญยังเป็นที่ปรึกษาในการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของผู้วิจัยในลำดับขั้นตอนต่อไปด้วย

ภาพที่ 3.3 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยวิธีการสอบถามชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

3.2.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากรายงาน ตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ แผนพัฒนา ยุทธศาสตร์ นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ และเอกสารที่เกี่ยวกับชุมชนเมืองเก่าลพบุรีแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ สำนักงานเทศบาลเมืองลพบุรี

องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สำนักงานศิลปากรที่ 4 ลพบุรี กรมแผนที่ทหาร หอสมุดแห่งชาติ และสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

3.2.3 การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

3.2.3.1 วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ซึ่งต้องนำไปใช้ประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป ทำการแสดงผลออกมาในรูปแบบของแผนที่ตาราง และคำบรรยายในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา

3.2.3.2 วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การสังเกตการณ์ การใช้แบบสอบถามกับชาวบ้านและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ซึ่งต้องนำไปใช้ประเมินคุณค่าองค์ประกอบและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีต่อไป

การวิเคราะห์เพื่อหาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเน้นไปในองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน วิเคราะห์ตามแนวคิดของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกาที่มีการกล่าวถึงองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเลือกเป็นแนวทางหลักที่เหมาะสมในการนำมาศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่และนำแนวคิดเรื่ององค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองมาพิจารณาเพิ่มเติม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรีการวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นวิเคราะห์จากข้อมูลที่เก็บมา 3 ส่วน นั่นคือ **ส่วนแรก**จากผู้วิจัยเองที่ได้ทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิทั้งการสำรวจ การสังเกตการณ์พื้นที่ที่ทำการศึกษา และจากการศึกษาเอกสารรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ **ส่วนที่สอง**จากการใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีต่อองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสำคัญในมุมมองของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่โดยองค์ประกอบที่ชาวบ้านเห็นว่ามีค่าน้อยจะไม่นำไปประเมินคุณค่า ส่วนองค์ประกอบที่ชาวบ้านเห็นว่ามีค่ามากจะนำไปประเมินคุณค่าต่อไป และ**ส่วนที่สาม**จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เพื่อหาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความสำคัญในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีจากทั้งสามส่วนมาแล้ว จึงทำการวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าความสำคัญในระดับเบื้องต้น และนำไปทำการประเมินคุณค่าองค์ประกอบและคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรีต่อไป

3.2.4 การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ในการประเมินคุณค่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี เมื่อผู้วิจัยทำการวิเคราะห์หาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่มีความสำคัญจากตัวผู้วิจัยเอง จากมุมมองของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ เมื่อได้องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งหมดในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงดำเนินการประเมินคุณค่าขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด โดยการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรีว่าอยู่ในระดับใดตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และพิจารณาตามหลักเกณฑ์คุณค่าของ Sandra Neale (2011) ในส่วนนี้มีผู้เชี่ยวชาญเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีด้วยซึ่งองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

3.2.4.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ มี 2 ประเภท คือ

1) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทธรรมชาติ** เกิดขึ้นจากธรรมชาติเองหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยและแสดงออกให้เห็นอิทธิพลของธรรมชาติมากกว่ามนุษย์ ได้แก่ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก

2) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น** เกิดขึ้นจากมนุษย์ทำร่วมกับธรรมชาติแต่มนุษย์แสดงออกให้เห็นอิทธิพลความคิดของมนุษย์มากกว่าธรรมชาติได้แก่ อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี องค์ประกอบที่มีขนาดเล็กในแต่ละยุคสมัย

3.2.4.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของพื้นที่หรือพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพและแสดงออกด้านกายภาพอย่างชัดเจน ได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมและการประกอบอาชีพแต่ละพื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ

3.2.4.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ เป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ รูปแบบของระบบพื้นที่การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณีจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

1) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์** ตำนานและเรื่องเล่า ก่อให้เกิดเป็นสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวแทนของความเชื่อในเรื่องราวเหล่านั้นบนพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีในหลายแห่ง

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทศาสนาและความเชื่อก่อให้เกิดแรงศรัทธาที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดศาสนสถานในทุกศาสนา

3) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อเอาไว้ ช่วยส่งเสริมให้สิ่งก่อสร้างโบราณสถานและเมืองเก่าลพบุรีมีชีวิตชีวาและแหล่งท่องเที่ยวได้รับความสนใจมากขึ้น

องค์ประกอบทั้งสามด้านที่กล่าวมา จะต้องทำการประเมินคุณค่าตามหลักของ UNESCO (2003) และหลักเกณฑ์คุณค่าของ Sandra Neale (2011) การประเมินคุณค่าดังนี้

1) คุณค่าความแท้ (Authenticity) สิ่งที่สะท้อนปรากฏออกมาโดยให้ความสำคัญสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและลักษณะของสิ่งก่อสร้าง พิจารณาในเรื่องของการออกแบบวัสดุด้านฝีมือช่างท้องถิ่นสภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่

2) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) พิจารณาเรื่องของสิ่งที่ปรากฏให้เห็นนั้นสอดคล้องกับสถานที่ตั้งและบริบทโดยรอบ และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์คือที่ตั้ง (Location) รูปแบบการออกแบบ (Design) สภาพแวดล้อม (Setting) วัสดุ (Materials) ฝีมือช่าง (Workmanship) อารมณ์ความรู้สึก (Feeling) และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ (Association)

3) คุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) ทางประวัติศาสตร์ เป็นการพิจารณาการมีแหล่งที่ตั้งหรือสิ่งที่แสดงให้เห็น หรือสามารถรับรู้ถึงความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนต่างยุคให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และไม่ทำให้ประวัติศาสตร์ขาดช่วงในการสานต่อความเป็นไปทางวิถีชีวิต วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

โดยการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ใช้การแบ่งระดับคุณค่าเป็น 5 ระดับตามหลักการของ Sandra Neale (2011) คือ

- (A) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงมีลักษณะทางกายภาพและภาพรวมทั้งหมดค่อนข้างสมบูรณ์
- (B) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนหรือองค์ประกอบที่ขาดหายไปบ้าง แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมทั้งหมดมากนัก
- (C) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไป แต่ภาพรวมทั้งหมดและความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม
- (D) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก ลักษณะของภูมิทัศน์ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้
- (E) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมาก และลักษณะของภูมิทัศน์ไม่เหลือเค้าโครงเดิมมากนัก แต่ก่อให้เกิดความเข้าใจในสถานที่ได้

ตารางที่ 3.2 แสดงระดับการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ระดับ	หมายถึง	ลักษณะที่ปรากฏให้เห็น	คะแนน	ระดับคุณค่า
A	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์	80% – 100%	5	สูงมาก
B	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนเพียงเล็กน้อย	60% - 80%	4	สูง
C	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไป แต่ความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม	40% -60%	3	ปานกลาง
D	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้	20% -40%	2	น้อย
E	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมากแต่เกิดความเข้าใจในสถานที่ได้	0% -20%	1	น้อยมาก

นอกจากการประเมินคุณค่าตามหลักของ UNESCO (2003) และหลักเกณฑ์คุณค่าของ Sandra Neale (2011) แล้วในการประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในงานวิจัยนี้ยังใช้การประเมินคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผู้วิจัยได้ทำประยุกต์หลักเกณฑ์ดังกล่าวใหม่ให้ประเมินคุณค่าโดยรวมขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ง่ายไม่ซับซ้อนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ

1) **คุณค่าความสำคัญระดับชาติ (N) คือ โบราณสถานซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรหรือองค์ประกอบใดๆ ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูระดับประเทศ** หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยกรมศิลปากร ครอบคลุมอาคาร อนุสาวรีย์ ศาลเจ้า สะพาน และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ซึ่งมีคุณค่าทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ตามเกณฑ์ของกรมศิลปากรโดยจะได้รับการคุ้มครองและควบคุมการก่อสร้างเปลี่ยนแปลงต่อเติมหรือดัดแปลงตาม พ.ร.บ.โบราณสถานแห่งชาติ ได้แก่ ศาลพระกาฬ พระนารายราชินิเวศน์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ บ้านวิชาเยนทร์ สระมโนราห์ เป็นต้น และองค์ประกอบใดๆ ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูระดับประเทศ เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระมหากษัตริย์ที่ได้รับสมัญญานามมหาราช เป็นต้น

2) **คุณค่าความสำคัญระดับท้องถิ่น (L) คือ อาคารสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบใดๆ ที่พบว่ามีคุณค่าในหลายด้านอยู่ในระดับต่างๆ เป็นสัญลักษณ์เก่าแก่ของพื้นที่หรือของชุมชน** หมายถึง อาคารสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบใดๆ ที่พบว่ามีคุณค่าในหลายด้านหรือด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ในด้านอายุ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม เทคนิคฝีมือ ความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์

ความสำคัญต่อชุมชน ความผูกพันทางด้านศาสนา ความเชื่อหรือเป็นสิ่งที่สื่อถึงสัญลักษณ์ เอกลักษณ์ ของชุมชนและลักษณะเด่นของพื้นที่ และยังคงสืบทอดคุณค่าความสำคัญนั้นมาจวบจนปัจจุบัน สามารถปรับปรุงให้กับมาในสภาพเดิมได้ และยังคงรวมถึงสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ แต่มีคุณลักษณะที่ดี กลมกลืนกับพื้นที่ เช่น บ้านไม้เก่าซึ่งแสดงถึงลักษณะของภูมิปัญญาพื้นถิ่น อาคารพาณิชย์และอาคาร ราชการเก่าที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ยังคงสภาพที่อยู่ เป็นต้น ตารางที่ 3.3 แสดงตัวอย่างการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้	ความ สมบูรณ์	ความ ต่อเนื่อง
1.องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ				
1.1 องค์ประกอบประเภทธรรมชาติ				
องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชาติ/ท้องถิ่น	คะแนน	คะแนน	คะแนน

3.2.5 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ทำการประเมินคุณค่าโดยผู้วิจัยประเมินเอง จากข้อมูลของพัฒนาการ พื้นที่และการประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในส่วนที่แล้วนำมาพิจารณาเพื่อการประเมิน คุณค่าเลือกการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อสรุปคุณค่าของพื้นที่ว่าอยู่ในระดับใดตาม หลักเกณฑ์คุณค่าตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของ Sandra Neale (2011) ทำการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) การประเมินคุณค่าเพื่อดูภาพรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในสภาพ ปัจจุบันเหมือนกับการประเมินขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมสรุปหลักเกณฑ์ได้ดังนี้คือ

3.2.5.1 ความแท้ (Authenticity) คือ สิ่งที่สะท้อนปรากฏออกมาโดยให้ ความสำคัญสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและลักษณะของสิ่งก่อสร้าง พิจารณาในเรื่องของการออกแบบวัสดุ ด้านฝีมือช่างท้องถิ่นสภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่

3.2.5.2 ความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) พิจารณาเรื่องของสิ่งที่ ปรากฏให้เห็นนั้นสอดคล้องกับสถานที่ตั้งและบริบทโดยรอบ และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์

3.2.5.3 ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) เป็นการพิจารณาถึงการ มีแหล่งที่ตั้งหรือสิ่งทีแสดงให้เห็นหรือสามารถรับรู้ถึงความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแบ่งเป็นระดับคะแนนเป็น 5 ช่วงจากระดับ 1 คุณค่าน้อยมากไปถึงระดับที่ 5 คุณค่าสูงมากตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และหลักเกณฑ์ของ Sandra Neale (2011) แบ่งระดับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็น 5 ระดับดังนี้

5 - คุณค่าระดับสูงมาก	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงมีลักษณะทางกายภาพและภาพรวมทั้งหมดค่อนข้างสมบูรณ์
4 - คุณค่าระดับสูง	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนหรือองค์ประกอบที่ขาดหายไปบ้างแต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมทั้งหมดมากนัก
3 - คุณค่าระดับปานกลาง	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไปแต่ภาพรวมทั้งหมดและความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม
2 - คุณค่าระดับน้อย	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก ลักษณะของภูมิทัศน์ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้
1 - คุณค่าระดับน้อยมาก	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมาก และลักษณะของภูมิทัศน์ไม่เหลือเค้าโครงเดิมมากนัก แต่ก่อให้เกิดความเข้าใจในสถานที่หรือรับรู้ความรู้สึกได้

นอกจากนี้ในการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรียังใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองเข้ามาพิจารณาโดยวิเคราะห์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบ่งเป็นพื้นที่ย่อยๆ หรือชุมชน แต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเองแตกต่างกันไป จึงต้องใช้การวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมือง ในเรื่องของจินตภาพ และที่ว่างในเมือง เป็นต้น จากนั้นทำการสรุปผลการประเมินคุณค่าเพื่อสรุปหาระดับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่ยังคงปรากฏให้เห็นว่าอยู่ในระดับใด

3.2.6 วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี
 คาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี เพื่อเป็นตัวกำหนดทิศทางและการวางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่น้อยที่สุด เพื่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรียังคงคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสืบต่อไปในอนาคต โดยแนวทางการจัดการจะมี 2 ส่วนใหญ่ คือการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกฎหมายหรือมาตรการควบคุมต่างๆ และการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางการเงิน โดยต้องทำการติดตามผลการดำเนินการและทบทวนมาตรการของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ใช้ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้การจัดการดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุด

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ในบทนี้จะกล่าวถึงการศึกษาค้นคว้าสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษาทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ในภาพรวม สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ สภาพทางเศรษฐกิจ และข้อมูลทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบกันมาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบัน

4.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองเก่าลพบุรี

เมืองลพบุรีเป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งในภาคกลางของไทย อยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำลพบุรีและป่าสักจากการที่มีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาตลอดมา โดยมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาตามลำดับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองลพบุรี ผู้วิจัยจึงแบ่งยุคสมัยของเมืองลพบุรีออกเป็น 2 ช่วงหลัก คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์กับยุคสมัยประวัติศาสตร์ และทำการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ใน ยุคสมัยประวัติศาสตร์ แบ่งเป็น 4 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี ช่วงที่ 2 ก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ และช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยมีรายละเอียดสังเขป ดังนี้

4.1.1 ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 4,500 – 1,500 ปีมาแล้ว แหล่งโบราณคดีที่สำคัญ เช่นบ้านโคกเจริญ บ้านเนินอีแซว อ.ชัยบาดาล บริเวณศูนย์กลางทหารปืนใหญ่ลพบุรี หรือบ้านท่าแค อ.เมือง เป็นต้น มนุษย์สมัยนั้นมีการดำรงชีวิตแบบการล่าสัตว์ ทำการเกษตรกรรมและรู้จักการโลหกรรม (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

4.1.2 ยุคสมัยประวัติศาสตร์ - สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี

1) **สมัยทวารวดี** (พุทธศตวรรษที่ 12-16) เป็นชุมชนที่มีระบบสังคมซับซ้อนหรือเป็นสังคมระดับเมือง มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบพบหลักฐานชัดเจนบริเวณเมืองลพบุรี อ.เมือง เมืองดงมะรุ้ม อ.โคกสำโรง เมืองบ้านใหม่ไพศาล อ.โคกเจริญ และเมืองชัยจำปา อ.ท่าหลวง เป็นช่วงที่ได้รับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสานที่เห็นได้ชัดเจนคือ อิทธิพลจากอินเดียในการนับถือศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทและวัฒนธรรมของชาวมอญในสมัยนั้น

2) **สมัยลพบุรีหรือสมัยขอม** (พุทธศตวรรษที่ 15-18) ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมเข้ามาในสังคม มีการนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธลัทธิมหายานในภายหลังทำให้

ศิลปกรรมและโบราณสถานในยุคนี้มีรูปร่างคล้ายคลึงกับศิลปะเขมรเป็นอย่างมากแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเพราะมีอิทธิพลของมอญผสม เช่น ปรากฏสามยอด ศาลพระกาฬ ปรากฏแขกเป็นต้น (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

4.1.3 ยุคสมัยประวัติศาสตร์ – ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยกรุงศรีอยุธยา

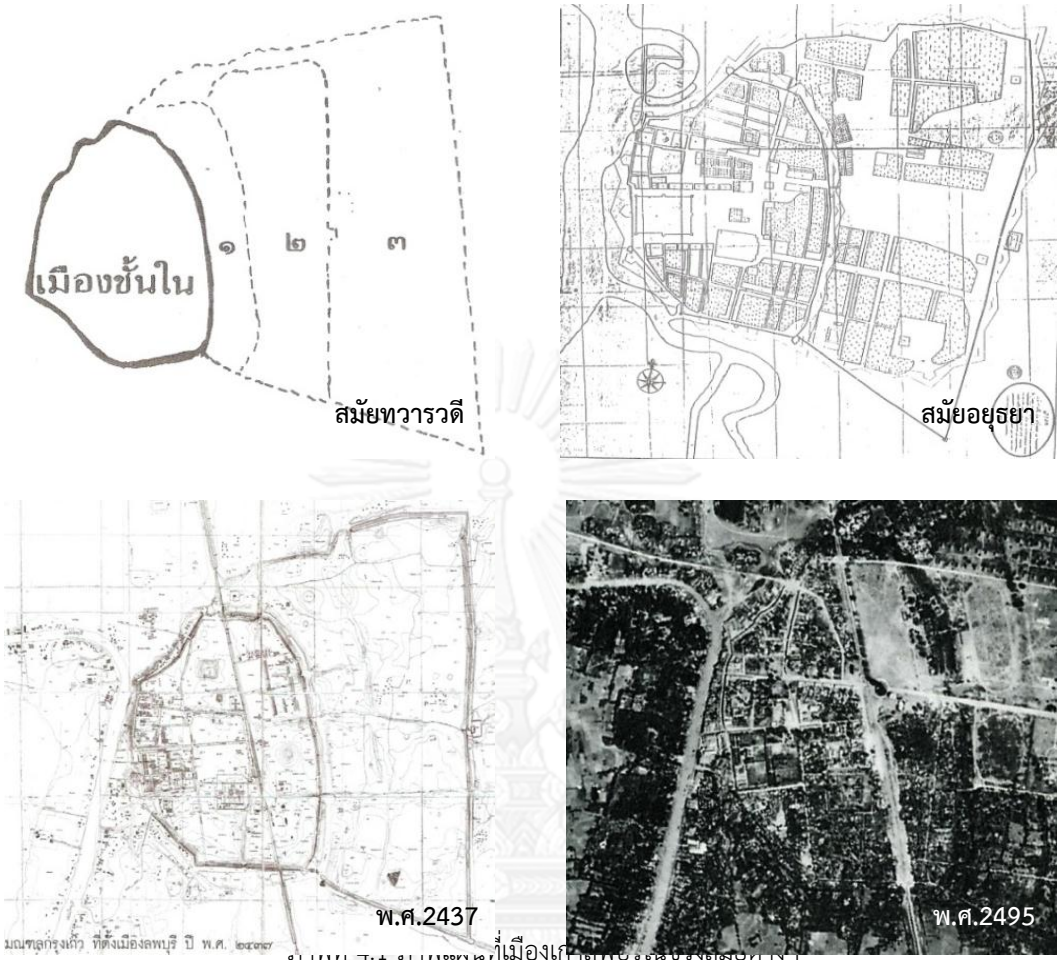
1) ก่อนสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19) ในช่วงนี้เองที่ศูนย์กลางอำนาจในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยได้ย้ายไปที่เมืองอโยธยาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองลพบุรีได้ลดฐานะลงมาเป็นเมืองลูกหลวงของอโยธาในระยะนี้เมืองลพบุรียังคงเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและศิลปะวิทยาการ ตามพงศาวดารกล่าวไว้ว่าพ่อขุนรามคำแหงและพ่อขุนงำเมืองราชโอรสแห่งเมืองพะเยา ได้เสด็จมาศึกษาที่เขาสมอคอนและมีอาณาจักรสุโขทัยตั้งขึ้นบริเวณด้านเหนือของลพบุรีด้วย

2) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-23) ในสมัยนี้เมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลางสำคัญทางด้านการเมือง การค้า และในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีบทบาทเป็นเมืองราชธานีแห่งที่สองทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นใหม่ สร้างแนวกำแพงเมืองป้อมประตูเมืองขึ้นใหม่ทั้งหมด และมีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดขึ้นในยุคนี้มากมาย (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

4.1.4 ยุคสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – พ.ศ.2475) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์เมืองลพบุรีรวมทั้งสร้างที่ประทับในพระราชวังและบูรณะเมืองลพบุรีเรื่อยมาต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงริเริ่มพัฒนาเมืองโดยการสร้างเส้นทางรถไฟผ่านตัวเมืองลพบุรีทำให้เมืองกลับมาคึกคักมากขึ้น (ณัฐพงษ์ ศรีประเสริฐ, 2556)

4.1.5 ยุคสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน) ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีมีแนวคิดในการพัฒนาเมืองลพบุรี ให้เป็นศูนย์กลางทางการทหารและวางผังเมืองใหม่ ขยายและสร้างเมืองใหม่ขึ้นทางด้านตะวันออกของเมืองเดิม ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของเมืองทำให้ดูสง่างามกว่าเดิมและสร้างสิ่งก่อสร้างศิลปะแบบสถาปัตยกรรมคณะราษฎรหรือสถาปัตยกรรมในยุคโมเดิร์นมีความเรียบง่ายเน้นรูปทรงเรขาคณิต เช่น อาคารเรียนในโรงเรียนพิบูลอาคารพาณิชย์ในเมือง โรงภาพยนตร์ทหารบก เป็นต้น (เจตน์กมล วงษ์ท้าว, 2556)

ลพบุรีจึงเป็นเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่ง ที่อุดมด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ชาติไทยและมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็นเมืองที่มีชีวิตตลอดมาไม่เคยถูกทอดทิ้งให้เป็นเมืองร้างเลย

ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548

ภาพที่ 4.2 ภาพในอดีตของเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554

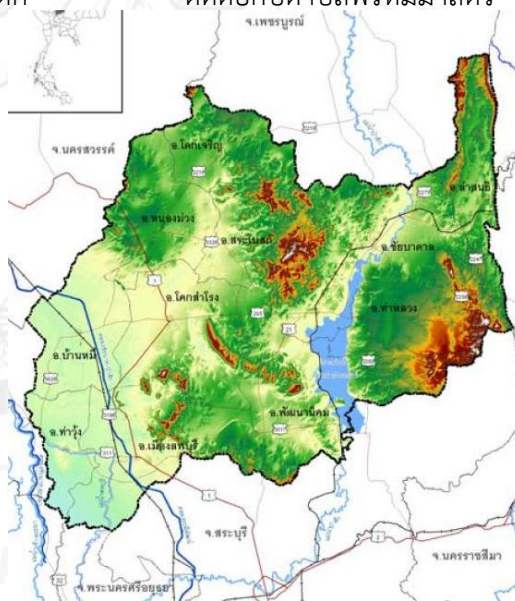
4.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี

4.2.1 ข้อมูลทั่วไปทางด้านกายภาพ

4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต พื้นที่เมืองเก่าลพบุรีตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลเมืองลพบุรีเป็นส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าหินทั้งตำบลและบางส่วนของตำบลทะเลชุบศรและพื้นที่อยู่ระหว่างแม่น้ำลพบุรีกับคูเมืองด้านตะวันออก (คลองเรือก) บางส่วนอีกเล็กน้อยมีพื้นที่ประมาณ 1.729 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,080.625 ไร่ โดยพื้นที่เมืองเก่าที่ทำการศึกษานี้มีคูน้ำคันดินล้อมรอบและเป็นส่วนหนึ่งในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี

4.2.1.2 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลทะเลชุบศร
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลป่าตาล และตำบลโพธิ์เก้าต้น
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลเขาสามยอต และตำบลป่าตาล
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลพรหมมาستر

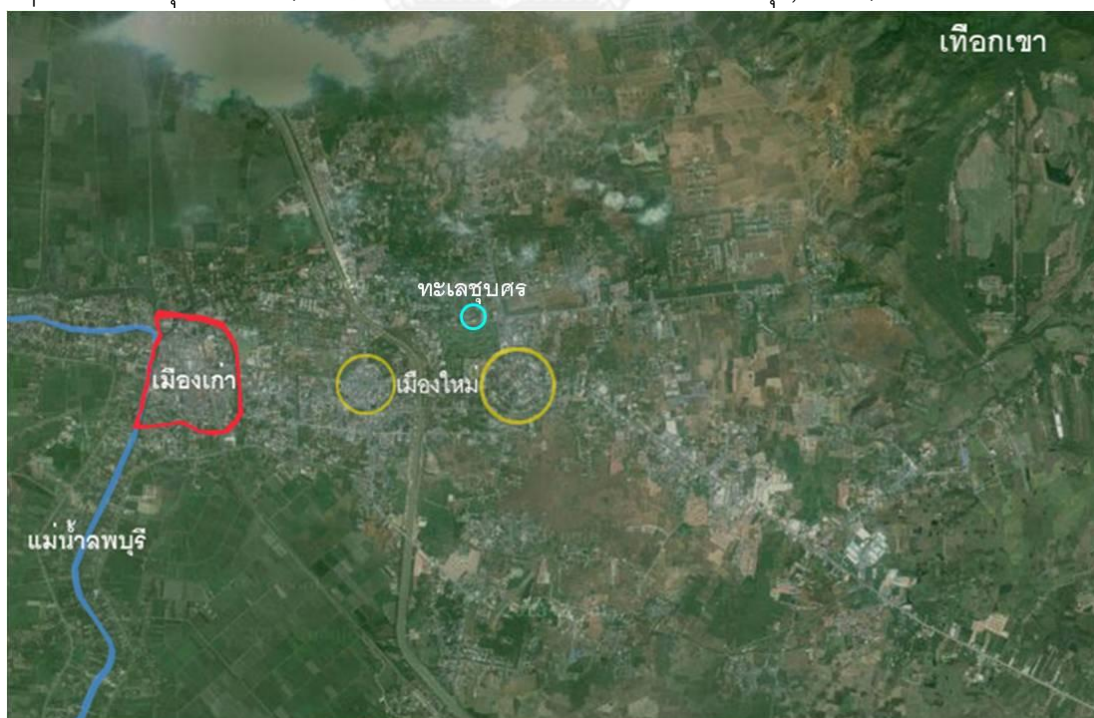
ภาพที่ 4.3 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์ทั่วไปของเมืองลพบุรีที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน

ที่มา : สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี, 2556

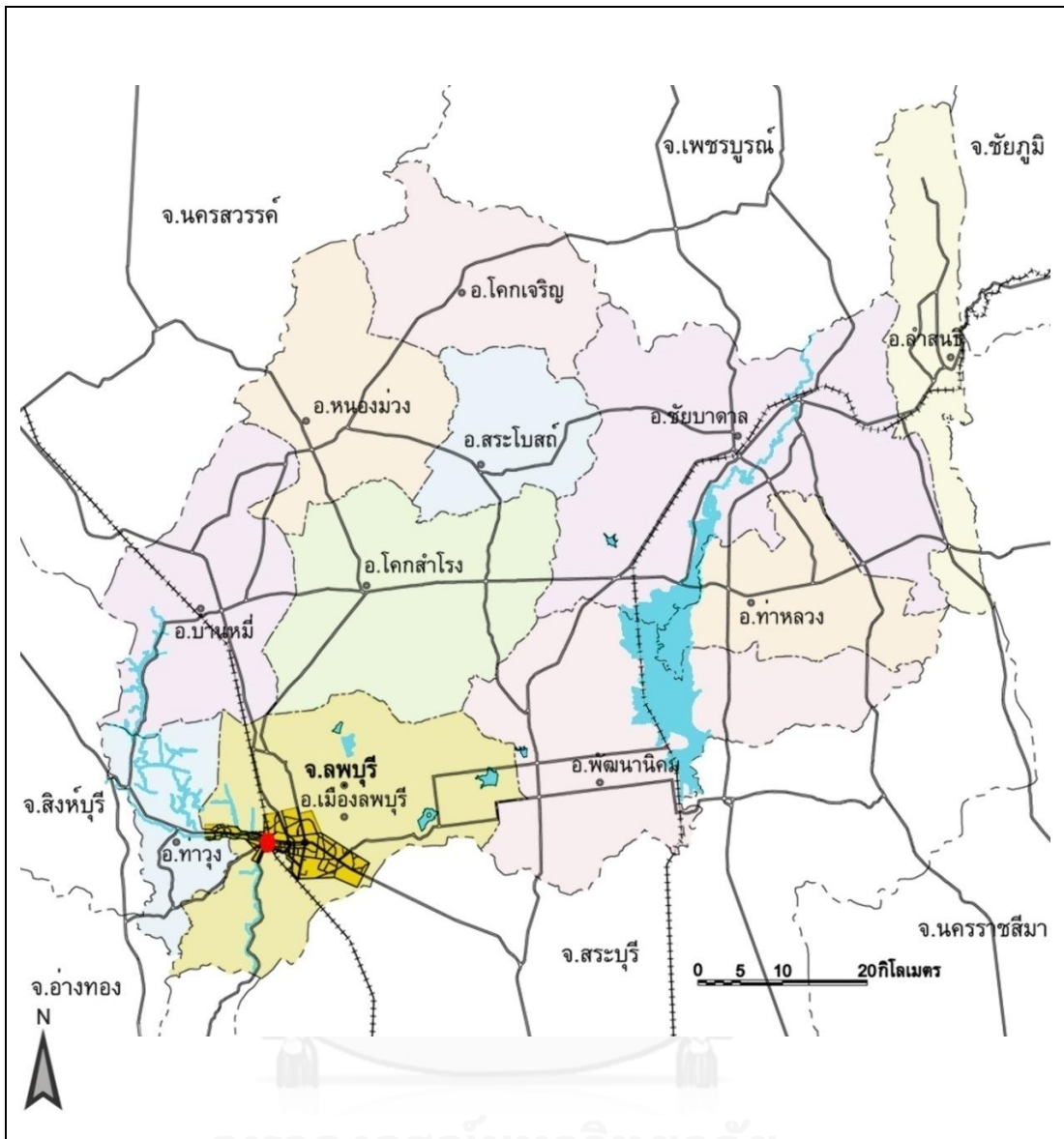
4.2.1.3 สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดลพบุรี อาจแบ่งได้เป็น 2 บริเวณ คือ บริเวณพื้นที่ราบสลับเนินเขาและภูเขาครอบคลุมพื้นที่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองลพบุรีบางส่วนด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอบ้านหมี่ ด้านเหนือและด้านใต้ของอำเภอโคกสำโรง พื้นที่เกือบทั้งหมดของอำเภอสระโบสถ์ อำเภอโคกเจริญ อำเภอท่าหลวง อำเภอชัยบาดาลและอำเภอพัฒนานิคม คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด อีกบริเวณหนึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มครอบคลุมพื้นที่อำเภอท่าม่วง บางส่วนของอำเภอบ้านหมี่และอำเภอโคกสำโรง คิดเป็นพื้นที่

ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมดโดยในพื้นที่ที่ทำการศึกษาลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของเมืองเก่าลพบุรีตัวเมืองพื้นที่ทางทิศตะวันออกจะเป็นเนินสูงและลาดมาทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นบริเวณที่ลุ่ม มีแม่น้ำลพบุรีและคูเมือง (คลองเรือก) ผ่านพื้นที่รอบตัวเมืองในปัจจุบันพื้นที่บริเวณเมืองเก่าลพบุรีมีลักษณะของเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ลาดเอียง ส่วนที่สูงของเมืองเป็นที่ตั้งของอาคารและสถานที่สำคัญของเมือง เช่น วังและป้อมเพื่อใช้สังเกตความเคลื่อนไหวในเมืองและป้องกันข้าศึก พื้นที่ที่ติดแม่น้ำลพบุรีเป็นพื้นที่ต่ำลงมามีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำและเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่สภาพของพื้นที่ใจกลางเมืองเป็นที่ตั้งโบราณสถานจากหลายยุคหลายสมัยมีการสร้างอาคารพักอาศัยและอาคารพาณิชย์ใหม่แทรกอยู่ระหว่างโบราณสถานต่างๆ ทางด้านทิศใต้ของเมืองเป็นย่านที่อาศัยหนาแน่นและมีการตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองเป็นที่ตั้งสถานที่ราชการ และย่านที่อยู่อาศัยใหม่ โดยยังมีสวนผลไม้หลงเหลือให้เห็นตามแนวคูเมืองเดิมที่เป็นขอบเขตเมืองเก่าฝั่งตะวันออก จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานทำให้เกิดชุมชนเมืองลพบุรีที่มีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลาช้านาน (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

4.2.1.4 สภาพภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศของเมืองเก่าลพบุรีเป็นลักษณะฝนเมืองร้อน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่มีนาคมถึงพฤษภาคม ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่พฤษภาคมถึงตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่พฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

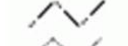

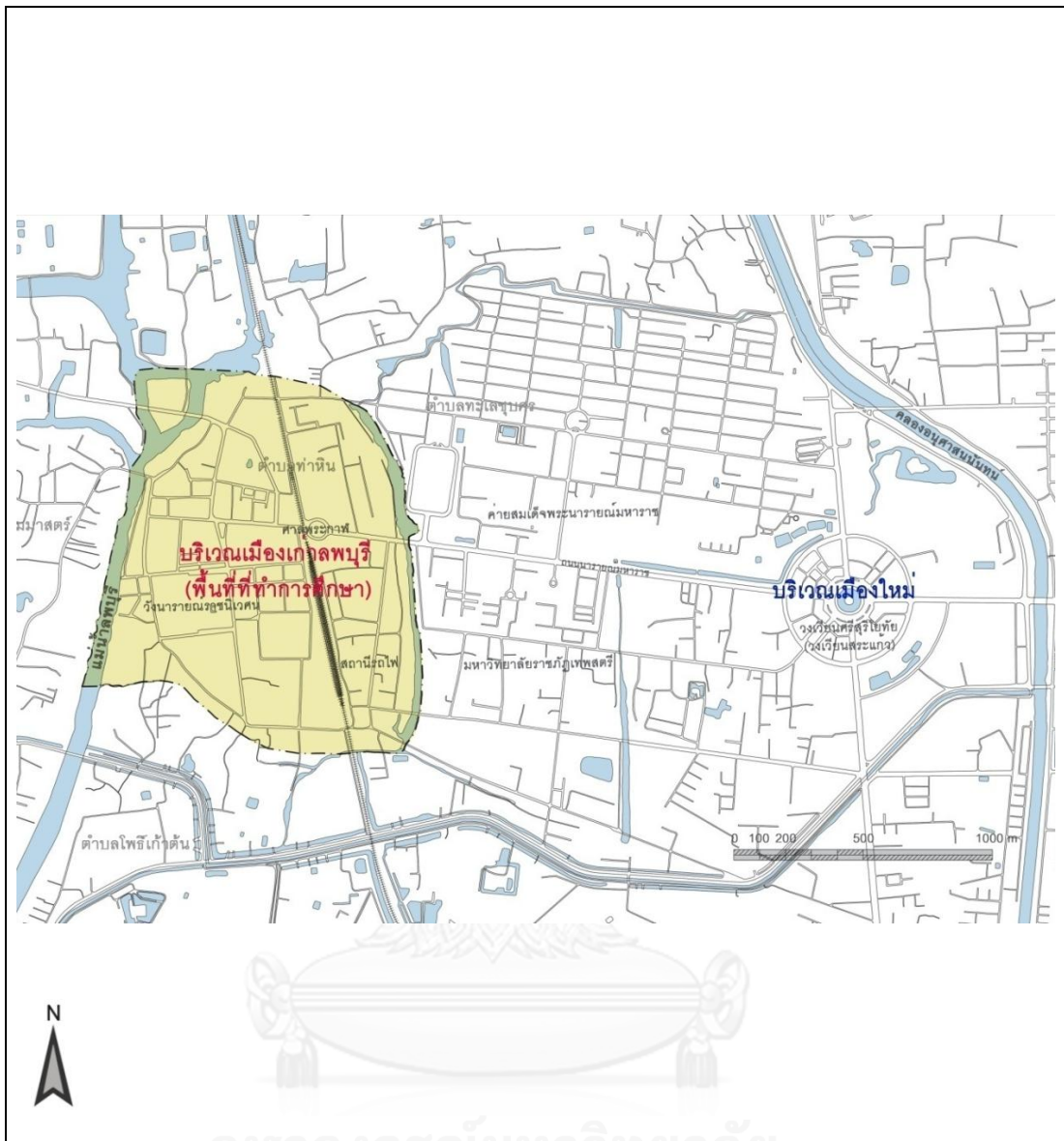
ภาพที่ 4.4 ภาพสภาพภูมิประเทศของเมืองเก่าลพบุรี

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 4.1 แสดงขอบเขตจังหวัดลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ที่ตั้งจังหวัด อำเภอ ขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา ขอบเขตผังเมืองรวมเมืองลพบุรี แม่น้ำ, แหล่งน้ำ เส้นขอบเขตจังหวัด เส้นขอบเขตอำเภอ ทางรถไฟ
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 4.2 แสดงพื้นที่ตัวเมืองลพบุรีในปัจจุบัน

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> --- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษ (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ==== ทางหลวง ถนน ซอย + + + + + ทางรถไฟ ~ ~ ~ สะพาน ~ ~ ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย — — — คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 4.3 แสดงพื้นที่ที่ทำการศึกษ (เมืองเก่าลพบุรี)

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ----- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ==== ทางหลวง ถนน ซอย + + + + + ทางรถไฟ ~~~~~ สะพาน ~~~~~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ~~~~~ คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

4.2.2 ข้อมูลทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจ

4.2.2.1 พาณิชยกรรม สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของชุมชนเมืองลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นการค้าบริการและค้าปลีกเพื่ออุปโภค-บริโภคที่จำเป็นในการครองชีพเป็นกิจการขนาดเล็กที่ดำเนินกิจการโดยสมาชิกภายในครอบครัว ส่วนสถานประกอบการขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่มีการจ้างแรงงานมากกว่า ๑๐ คนขึ้นไป ส่วนใหญ่จะเป็นกิจการโรงแรม ธนาคาร สำนักงานต่าง ๆ โดยมีศูนย์กลางการค้าอยู่ในบริเวณเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จำนวนสถานประกอบการ ประกอบด้วย

- สถานีบริการน้ำมัน 3 แห่ง
- ตลาดสด 4 แห่ง
- ร้านอาหาร 84 ร้าน
- แผงลอย 82 ร้าน
- ของชำ 127 ร้าน
- ห้างสรรพสินค้า 1 แห่ง
- ร้านแต่งผม-เสริมสวย 96 ร้าน
- อยู่เคาะฟันสี 7 ร้าน
- อยู่ซ่อมเครื่องยนต์ 21 ร้าน
- โรงรับจำนำ 2 แห่ง
- ร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ 25 ร้าน
- โรงฆ่าสัตว์ 1 แห่ง
- โรงแรม 13 แห่ง
- โรงภาพยนตร์ 1 แห่ง
- ธนาคาร 19 แห่ง
- ธุรกิจค้าทอง 23 แห่ง
- ธุรกิจเช่าซื้อ-ธุรกิจไฟแนนซ์ 8 แห่ง
- ร้านสะดวกซื้อ 13 แห่ง
- อุตสาหกรรมขนาดเล็ก 8 แห่ง

นอกจากด้านพาณิชยกรรมที่สร้างรายได้หลักให้จังหวัดลพบุรีแล้ว รายได้รองลงมา ได้แก่ รายได้จากการท่องเที่ยวเนื่องจากลพบุรีมีแหล่งเที่ยวที่หลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ (สาวิตรี ชัยณรงค์, 2556)

ภาพที่ 4.5 การค้าบริการและค้าปลีกในเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

4.2.2.2 การเกษตรกรรมและหัตถกรรมท้องถิ่น

1) การเกษตรกรรม ในพื้นที่ตัวเมืองลพบุรีมีการทำเกษตรกรรมอยู่บ้างเล็กน้อย บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีทั้งสองฝั่ง แต่ที่ทำมากคือพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลพบุรีเนื่องจากมีคลองชลประทานที่ค่อนข้างหนาแน่น และมีการจับสัตว์น้ำด้วย (สุตารา สุขฉายา, 2542)

2) **การทำดินสอพอง** ที่บ้านหินสองก้อนเป็นชุมชนที่ประกอบอุตสาหกรรมทำแป้งดินสอพองซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สำคัญ คนในชุมชนประกอบอาชีพนี้กันมานานเป็นร้อยปี ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ตามตำนานของเมืองลพบุรีกล่าวว่า บริเวณบ้านหินสองก้อนเป็นสถานที่ที่พระรามแผลงศรพรหมมาสมาดกทำให้ดินบริเวณนี้สุกเป็นเนื้อสีขาว ในปัจจุบันอุตสาหกรรมทำดินสอพองถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของลพบุรี (สุตารา สุจฉายา,2542)

3) **การทำเครื่องทองเหลือง** บ้านช่างหล่อทองเหลือง ตั้งอยู่หลังวัดตองปุติดกับเมืองเก่าลพบุรี ในเขตบ้านท่ากระยาง ตำบลทะเลชุบศร เป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพหล่อทองเหลืองมากกว่า 50 ปี เป็นสินค้าเด่นในตลาดยุคสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม เดิมเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพหล่อพระพุทธรูปเป็นหลัก ส่งขายในกรุงเทพฯ และในตลาดลพบุรี ภายหลังจึงได้มาหล่อเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่งและของที่ระลึกตามความต้องการของตลาด (สุตารา สุจฉายา,2542)

4) **การทำปลาส้มหรือส้มผัก** ของฝากเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของลพบุรี ส้มผักในภาษาพวนหมายถึงปลาส้มที่มีรสเปรี้ยว ส้มผักนี้ทำกันในหลายพื้นที่ในลพบุรี มีทั้งคนพวนและคนไทย แต่ปัจจุบันมีทำขายอยู่มากที่ตลาดบนเมืองในเมืองเก่าลพบุรีนั่นเอง (สุตารา สุจฉายา,2542)

5) **ตะกร้าและเครื่องจักรสานบ้านมหาสอน** อยู่ในตลาดล่าง บนถนนพระราม ซึ่งมีร้านขายเครื่องจักรสานอยู่หลายร้านเป็นแหล่งขายเครื่องจักรสานชื่อดังแห่งหนึ่งของเมืองลพบุรี แต่ไม่ใช่หัตถกรรมของคนในท้องถิ่น เป็นงานหัตถกรรมที่สวยงามที่ทำอยู่ในบ้านมหาสอน ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่ แต่คนที่มาเที่ยวมักซื้อจากในตัวเมืองลพบุรี (สุตารา สุจฉายา, 2542)

4.2.2.3 **การท่องเที่ยว** ลพบุรีเป็นเมืองเก่าแก่โบราณมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และได้มีการตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆที่สำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จึงมีอยู่เป็นจำนวนมากและยังคงปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ จังหวัดลพบุรีได้รับการกำหนดเป็นจังหวัดท่องเที่ยว แบ่งเป็นรายประเภทดังนี้

1) **แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ** เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีมีทั้งสิ้น 9 แห่งเช่น สวนสัตว์สระแก้ว อ่างเก็บน้ำซับเหล็ก ทุ่งทานตะวัน เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สวนรุกขชาติน้ำตกวังกานเหลือง เป็นต้น

2) **แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์** โบราณสถานและศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีมีทั้งสิ้น 22 แห่งเช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านวิชาวินัย ศาลลูกศร เทวสถานปรางค์แขก วัดมณีชลขันธ์ วัดเสาชิงทอง วัดเชิงท่า เป็นต้น

3) **แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม** เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม

สินค้าพื้นเมือง ไร่วาน พืชผักผลไม้ และเหมืองแร่ ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีมีทั้งสิ้น 10 แห่งเช่น หมูบ้าน ดินสอพอง บ้านท่ากระยาง หมูบ้านทอผ้ามัดหมี่ หมูบ้านแกะสลักหินทราย กิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ ทหาร เป็นต้น (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

ภาพที่ 4.6 แหล่งท่องเที่ยวในเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย

4.2.3 ข้อมูลทั่วไปทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

4.2.3.1 ประชากร ปัจจุบันเมืองลพบุรีมีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่งผลทำให้มีประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรีมากถึง 25,470 คน โดยเป็นประชากรในพื้นที่ที่ทำการศึกษารวมทั้งสิ้น 10,845 คน จำนวนบ้านเรือนมีทั้งสิ้น 2,387 ครัวเรือน ดังนี้ ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 –พ.ศ.2555

ปีพ.ศ.	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555
บ้าน	2,189	2,207	2,235	2,257	2,275	2,294	2,306	2,325	2,364	2,387
คน	13,468	12,159	11,838	11,541	11,289	11,208	11,138	11,122	11,050	10,845

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

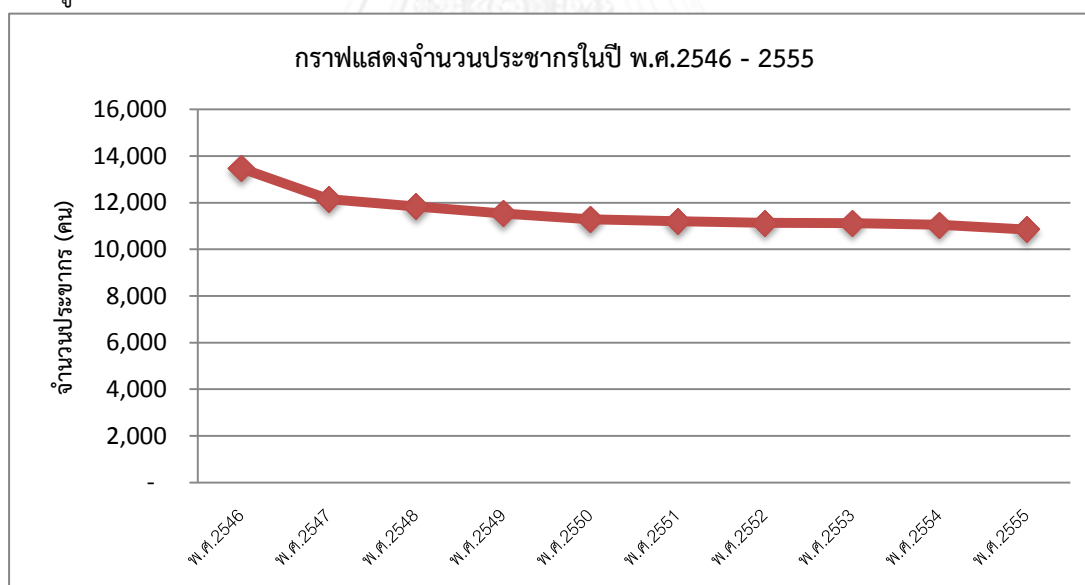
จากจำนวนประชากรทั้งหมด 10,845 คน แบ่งตามชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าลพบุรีมีจำนวนทั้งสิ้น 10 ชุมชนได้ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษา

ลำดับ	รายชื่อชุมชน	จำนวนบ้าน	จำนวนประชากร
1	ชุมชนราชนู	90	502
2	ชุมชนตลาดล่าง	284	1,318
3	ชุมชนสระมนโนราห์	210	1,328
4	ชุมชนบ้านป้อม	178	1,060
5	ชุมชนวัดเชิงท่า	179	1,049
6	ชุมชนนครโกษา	260	1,366
7	ชุมชนท่าขุนนาง	297	1,100
8	ชุมชนสวนราชา	277	1,011
9	ชุมชนประตู่ชัย	445	1,209
10	ชุมชนนครโกษา 2	167	902
รวมประชากรทั้งสิ้น		2,387	10,845

ที่มา: แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2556-2558) เทศบาลเมืองลพบุรี ข้อมูลประชากรปี พ.ศ.2555

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 - พ.ศ.2555

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากกราฟจะเห็นได้ว่าในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา จำนวนประชากรที่อยู่ในพื้นที่ที่มีจำนวนลดลงทุกปีอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการย้ายออกของประชากรที่ย้ายออกไปอยู่ยังเมืองใหม่ลพบุรีและย้ายไปทำงานยังจังหวัดอื่น แต่ในขณะเดียวกันจำนวนบ้านเรือนก็มีการเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อยคาดว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นเป็นบ้านเช่าสำหรับนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาเรียนในสถานศึกษาในเมืองลพบุรีเพราะมีการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมถึงอุดมศึกษาหลายแห่ง

4.2.3.2 การตั้งถิ่นฐานชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1) **สมัยทวารวดี** เมืองลพบุรีเป็นเมืองท่าด้วยปัจจัยที่ตั้งเมืองอยู่ชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเหมาะสมใกล้กับอ่าวไทย ทำให้มีเรือสินค้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างตะวันตกและตะวันออกเฉียงเหนือเวียนมาค้าขายจนละโว้กลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยทวารวดี รวมทั้งเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนการค้า ความเชื่อทางศาสนาวัฒนธรรมจากชาติต่างๆ โดยเฉพาะอินเดียไปสู่เมืองอื่นๆ การตั้งถิ่นฐานอ้างอิงได้จากหลักฐานโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้น สันนิษฐานว่ามีแหล่งชุมชนอยู่ 2 รูปแบบ คือชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจะอยู่บริเวณด้านนอกคูเมือง เช่น แถวทะเลชุบศร บ้านหินสองก้อน บ้านท่ากระยาง ส่วนอีกชุมชนตั้งอยู่บริเวณคูเมืองในพื้นที่ที่ใกล้กับท่าเรือหรือเส้นทางที่เรือเข้าถึงในบริเวณที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า ในสมัยนั้นชุมชนกลุ่มนี้จะยึดอาชีพค้าขายเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับชุมชนเกษตรที่อยู่นอกคูเมืองนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะส่งผลผลิตมายังชุมชนในเมืองเพื่อค้าขาย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

2) **สมัยลพบุรี** สมัยนั้นอาณาจักรขอมมีอำนาจในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและขอมได้สร้างโครงข่ายทางบก เช่น ทางเกวียนติดต่อกับหัวเมืองต่างๆ โดยมีเส้นทางผ่านเมืองละโว้ทำให้ละโว้มีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่เข้ามาครอบครองเมือง แต่กิจกรรมหลักของเมืองยังคงอยู่ในบริเวณในคูเมืองเหมือนเช่นสมัยทวารวดี พิจารณาจากขนาดและที่ตั้งของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ในช่วงนั้น การสร้างลำน้ำภายในหัวเมืองทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่าจะมีการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณคูเมือง ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในช่วงแรกมีแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณแม่น้ำลพบุรีเพราะเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ และอาศัยอยู่บริเวณคูเมืองทางตะวันออกและทางใต้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

3) **สมัยอยุธยา** ยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่ในคูเมืองชั้นใน(เมืองเก่า) จะเห็นว่าพื้นที่ส่วนนี้ยังคงเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการคือ พระราชวัง บ้านพักสำหรับราชทูตต่างชาติสำหรับกลุ่มเชื้อชาติต่างๆที่เข้ามาอยู่ในเมือง เช่น กลุ่มชาวฝรั่งเศสจะอาศัยอยู่บริเวณทิศเหนือของพระราชวัง กลุ่มทูตเปอร์เซียจะอยู่ระหว่างพระราชวังและบ้านราชทูตฝรั่งเศส และกลุ่มชาวมอญจะอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีฝั่งตรงข้ามท่าขุนนาง โดยสาเหตุส่วนใหญ่ที่ประชากรส่วนใหญ่เลือกอยู่ในบริเวณนี้เพราะใกล้แหล่งตลาดและสามารถเดินทางไปมาได้สะดวกทั้งนี้ในพื้นที่ส่วนขยายของเมืองสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่เรียกว่า “เมืองใหม่” ยังคงมีประชากรอยู่เบาบางและทำอาชีพเกษตรกรรม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

4) **สมัยธนบุรี** พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกวาดต้อนเฉลยศึกที่มาจากการศึกษาสงครามกับอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต เมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง ให้มาตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่างๆ ทางภาคอีสานและจังหวัดชั้นในมีเมืองลพบุรีรวมอยู่ด้วย สำหรับเชื้อชาติที่อพยพมา เช่น ชาวลาวพวน

ลาวแก้ว และลาวเวียง ทำให้ลพบุรีเป็นเมืองที่มีความหลากหลายเชื้อชาติ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

5) สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ทำให้ทราบว่าผู้คนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีและมักเป็นกลุ่มพ่อค้า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการปฏิสังขรณ์วัดและพระนารายณ์ราชนิเวศน์ครั้งใหญ่ ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของประชากรซึ่งจากเดิมมีการสร้างบ้านเรือนริมน้ำกลับขยายเข้ามาสู่พื้นที่ด้านในเมืองใกล้กับพระนารายณ์ราชนิเวศน์มากขึ้น ครั้นต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำเอานโยบายระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลมาใช้ เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน การขยายตัวมากขึ้นในเมืองลพบุรีคือการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ผ่านเมืองลพบุรี ทำให้คนหลังไหลเข้ามาอยู่และทำงานที่ลพบุรีมากขึ้น รวมทั้งแรงงานชาวจีนผู้ก่อสร้างทางรถไฟ ทำให้เมืองลพบุรีที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนเพิ่มขึ้นอีกชาวลพบุรีส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าริมแม่น้ำ ภายหลังการสร้างทางรถไฟเสร็จจึงเริ่มมีการกระจายตัวมาสร้างบ้านเมืองบริเวณทิศตะวันออกของแม่น้ำ ลพบุรีใกล้กับเส้นทางถนนและรถไฟมากขึ้น ทั้งนี้ทางฝั่งทิศตะวันออกของทางรถไฟยังคงเป็นพื้นที่ทำนา ทำไร่ และพื้นที่ป่าอยู่เช่นเดิม (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

6) สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จอมพล ป.พิบูลสงครามมีนโยบายพัฒนาเมืองลพบุรีให้เป็นศูนย์กลางทางทหาร ทำให้มีการก่อสร้างเพื่อปฏิรูปเมืองการปฏิรูปด้านกายภาพที่สำคัญ และส่งผลต่อการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานชุมชนและเศรษฐกิจสังคมของเมือง คือการปรับปรุงถนนนารายณ์มหาราชให้กว้างและยาวขึ้นเพื่อเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคม เป็นโครงข่ายคมนาคมสัญจรทางบกเชื่อมต่อกับจังหวัดอื่นๆ ประชากรซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าเป็นหลักจึงเริ่มออกมาตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันออกของเมืองเก่ามากขึ้น โดยการสร้างอาคารบ้านเรือนเกาะตามถนนนารายณ์มหาราชเพิ่มมากขึ้น เมื่อเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินพื้นที่บริเวณนี้เองจึงได้กลายเป็นย่านการค้าพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ที่มีความหนาแน่นของเมือง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

4.2.3.3 ชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบัน ลักษณะชุมชนในเขตเมืองลพบุรีมีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติอันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของเมือง เช่น ชาวไทย ไทยพวน ชาวมอญ และชาวจีน ซึ่งแต่ละชุมชนต่างมีเอกลักษณ์วัฒนธรรมรวมทั้งการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไป ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรี ได้แก่

1) ชาวไทย เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในเมืองเก่าลพบุรีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนใหญ่ทำการค้าขายอยู่ในตัวเมืองลพบุรีมาหลายปีเนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นท่าเรือใช้ขึ้นสินค้าในอดีตเพื่อส่งไปยังเมืองใกล้เคียง ในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ปรากฏหลักฐานย่าน

การค้าที่เรียกว่า ตลาดท่าขุนนาง หรือในสมัยรัตนโกสินทร์มีแหล่งค้าขายที่เชื่อมต่อกับท่าขุนนางไป นั่นคือ ตลาดล่าง ตลาดบนเมือง และตลาดท่าโพธิ์นั่นเอง และชาวไทยบางส่วนในเมืองยังทำอาชีพ เกษตรกรรมทั้งการเพาะปลูก ทำนา ทำสวน และจับสัตว์น้ำ พื้นที่ทำการเกษตรคือบริเวณริมคลอง เรือกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลพบุรี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเริ่มมีคนจีนเข้ามาค้าขายในเมือง ลพบุรีมากขึ้น จนสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ปีพ.ศ.2484 ประกาศใช้ พ.ร.ก.กำหนดเขตหวงห้ามคน ต่างด้าวชาวจีนจึงออกไปจากเขตเมืองลพบุรี และชาวไทยบางส่วนก็กลับเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำการค้า ขายแทนคนจีนมีการเปิดขายของโชว์ห่วยขึ้นจากคนไทยที่ย้ายเข้ามาใหม่ และในปีเดียวกันรัฐบาลก็ ประกาศ พ.ร.บ.ช่วยอาชีพและวิชาชีพ สงวนอาชีพบางอาชีพไว้ให้คนไทยเป็นผู้ประกอบการเท่านั้น ยุคนี้เองที่ทำให้คนไทยกลับเข้ามาในเมืองลพบุรีมากขึ้น (สุตารา สุจฉายา,2542)

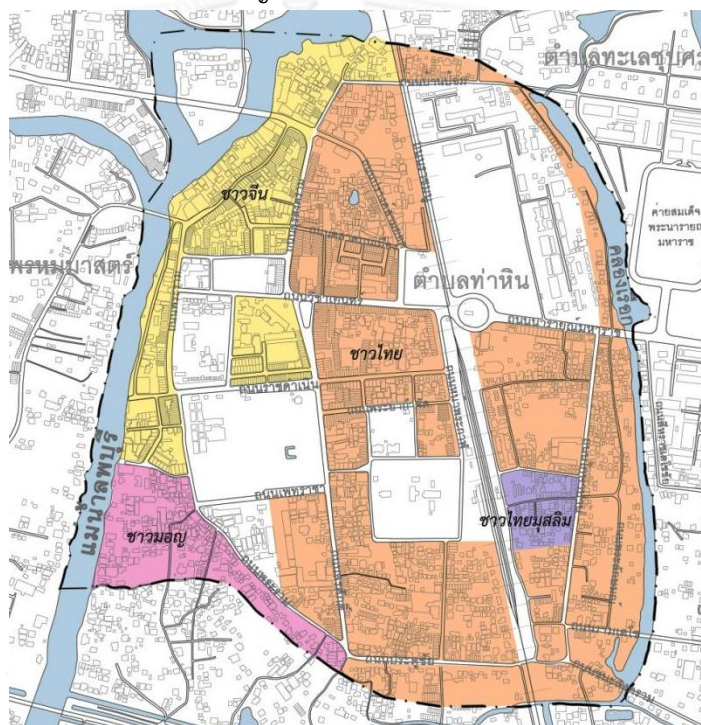
2) ชาวจีน จากการศึกษาและการพบบันทึกจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวว่าในตัว เมืองลพบุรีมีย่านตลาดการค้าและมีคนจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น หรือแม้แต่บันทึกของขุนนางสมัย รัชกาลที่ 5 ก็กล่าวว่าภายในตลาดเป็นที่ตั้งของโรงบ่อนการพนันซึ่งชาวจีนได้ผูกขาดจากรัฐบาลมา ตั้งขึ้น ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในการค้าในบริเวณตัวเมืองมากขึ้น และมีการแต่งงานกับชาวไทยค้าขาย อยู่ในตลาดเป็นส่วนใหญ่ บทบาทของชาวจีนในสมัยนั้นจึงเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยและมีอยู่มากในเมือง ลพบุรี และในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือขึ้นในเมืองเก่าลพบุรี การก่อสร้างทาง รถไฟในครั้งนั้นได้ใช้แรงงานชาวจีนเป็นผู้ก่อสร้างเนื่องจากเป็นช่างฝีมือที่มีคุณภาพ หลังจากสร้างทาง รถไฟเสร็จแล้วชาวจีนเหล่านั้นส่วนหนึ่งได้ตัดสินใจย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองลพบุรี จนกระทั่งในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงครามมีการประกาศใช้ พ.ร.ก.กำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว ทำให้ชาวจีนในลพบุรี กลุ่มใหญ่ที่อยู่ในบริเวณตลาดวัดเสาธงทอง ตลาดท่าขุนนาง ตลาดล่างต้องออกไปจากเขตเมืองลพบุรี พลัดพรากจากครอบครัว บางส่วนต้องไปอยู่กับญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด คนที่มีฐานะก็ไปเช่าบ้านอยู่ใน จังหวัดใกล้เคียงเพื่อเข้ามาเยี่ยมครอบครัว เมื่อชาวจีนอพยพออกจากลพบุรีทำให้บรรยากาศในตลาด เจียบเหงาลงร้านค้าปิดเจียบ อาหารการกินของชาวจีนก็หายาก ทางราชการจึงหันมาส่งเสริมให้ ภรรยาทหารและข้าราชการค้าขายแทนคนจีน โดยเปิดตลาดใหม่ขึ้นในบริเวณเมืองใหม่ที่ตลาด สระแก้ว จนเมื่อหมดยุคของจอมพล ป.พิบูลสงครามเหตุการณ์การอพยพจึงยุติลง แต่ก็ส่งผลให้ชาว จีนส่วนหนึ่งย้ายออกไปจากลพบุรีอย่างถาวร (สุตารา สุจฉายา, 2542)

3) ชาวมอญ ชุมชนชาวมอญมักอาศัยอยู่ตามริมน้ำ ชาวมอญที่ลพบุรีจึงยึดสองฝั่ง ลำน้ำลพบุรีเป็นที่ตั้ง ชุมชนที่ใหญ่ชื่อบางขันหมากอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลพบุรี ในส่วนตัวเมือง ลพบุรีชาวมอญอาศัยอยู่บริเวณด้านหลังพระราชวังนารายณ์บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีประมาณร้อยละปี มีการก่อสร้างวัดที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมศิลปะแบบมอญ ได้แก่ วัดกวีศราราม วัดโพธิ์ระหัด เป็นต้น

โดยเชื่อกันว่าชาวมอญแถบนี้ย้ายมาจากพุมธานีและสมุทรปราการโดยเดินเรือจากแม่น้ำเจ้าพระยา ขึ้นมาตามลำน้ำลพบุรี ตั้งแต่ก่อนปีพ.ศ. 2393 เป็นเวลากว่า 160 ปี (ชนิดตา โชติช่วง, 2556)

4) **ชาวไทยมุสลิม** ในเมืองเก่าลพบุรีอยู่ที่ซอยโกษาปานหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ตรอกแขก มุสลิมที่นี้ส่วนใหญ่เป็นแขกปาตาน คือแขกที่มาจากประเทศปาเกีสถาน อพยพเข้ามา ประมาณ 70-80 ปีที่แล้ว แม้จะไม่นานมากแต่เป็นชุมชนมุสลิมที่เก่าแก่ที่สุดในลพบุรี มีชาวมุสลิมอยู่ ประมาณ 200 คน มีมัสยิดและสุสานเพื่อประกอบศาสนกิจของตนเองด้วย (สุดาร่า สุจฉายา, 2542)

เมืองเก่าลพบุรีมีผู้คนหลากหลายเชื้อสายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเป็นเวลานาน อยู่ปะปน กันมานานจนทำให้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ผสมผสานคล้ายคลึงกัน การเกิดชุมชนต่างๆเหล่านี้ถือได้ ว่าเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวเมืองลพบุรี

ภาพที่ 4.7 ภาพการตั้งถิ่นฐานของประชากรในแต่ละเชื้อชาติในปัจจุบัน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

4.2.3.4 **งานเทศกาลประเพณี** นอกจากทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งโบราณสถานที่มีอยู่หลากหลายในพื้นที่แล้วงานเทศกาลประเพณีเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ต่อการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ อาทิเช่น

1) **งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช** จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุก ปี เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีต่อลพบุรีและ ประเทศชาติ บริเวณงานส่วนใหญ่อยู่ที่บริเวณพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ เริ่มด้วยพิธีบวงสรวงดวง พระวิญญาณของสมเด็จพระนารายณ์ ขบวนแห่ต่างๆ เช่น ขบวนแห่พระราชสาสน์ ขบวนเจ้านายฝ่าย

ใน ขบวนทหาร ฯลฯ การแต่งกายสมัยพระนารายณ์ฯ การแสดงการละเล่น การประดับประดาที่โบสถ์ใน พระราชวังเพื่อทำให้บรรยากาศให้กลับคืนสู่อดีตรวมทั้งมีนิทรรศการพิเศษเกี่ยวกับเหตุการณ์ใน ประวัติศาสตร์ การออกร้านขายสินค้า (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

2) งานเลี้ยงโต๊ะจีน จัดขึ้นวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือนพฤศจิกายน เมืองลพบุรี เป็นพื้นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะพระปรางค์สามยอด และศาลพระกาฬ เป็นจุดที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องตื่นตากับสิ่งที่ยิ่งใหญ่และน่าอัศจรรย์เหมือนเป็นเจ้าบ้านของลพบุรีและ ใน ความเชื่อชาวลพบุรี นับว่าบรรดาสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นลูกศิษย์ของเจ้าพ่อพระกาฬที่ชาวลพบุรีและ ประชาชนทั่วไปถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองประจำจังหวัดลพบุรี โดยการนำอาหารผลไม้จำนวนมากมาเลี้ยงและมีการแสดงพื้นบ้านด้วย (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

3) งานทำบุญเมือง พิธีการทำบุญเมืองลพบุรีเกิดจากคำริของอดีตเจ้าอาวาสวัดเชิงท่า จัดทำพิธีมงคลเพื่อให้เป็นการเสริมสิริมงคลแก่ทุกชีวิตที่อยู่อาศัยในเมืองลพบุรี เกิดเป็นพิธีทำบุญ เมืองลพบุรีครั้งแรกขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ.2544 และจัดขึ้นช่วงเดือนธันวาคมของทุกปีสืบมา วัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในช่วงเดือนพระราชสมภพ และเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้บูชาพระรัตนตรัยเพื่อความป็นสิริมงคลแก่ทุกคนในช่วงใกล้ปีใหม่ สถานที่ทำบุญเมืองใช้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญของเมืองลพบุรีตั้งแต่สมัยก่อนกรุง ศรีอยุธยา ถือได้ว่าเป็นหลักบ้านหลักเมืองได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยพระมหากษัตริย์หลาย พระองค์ เช่น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น ด้วยที่ตั้งกลางเมือง ลพบุรีและการพบจารึกเก่าแก่ที่แสดงว่าวัดนี้คือสถานที่แห่งหนึ่งที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาใน ระยะเวลาแรก ถือได้ว่าเป็นพิธีทำบุญเมืองลพบุรีเป็นการคืนความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญที่เคยมีมาแต่ อดีตให้กับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ให้คนรุ่นปัจจุบันได้ตระหนักเคารพศรัทธาและหวงแหนนำมาสู่การ อนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป (www.oknation.net, 2556)

4) งานฤดูหนาว ซึ่งจัดที่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัยจังหวัดลพบุรี งานจัดขึ้นประจำปี ระหว่างวันที่ 30 พ.ย.-6 ธ.ค. ในงานมีนิทรรศการทางวิชาการ ด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม การ สื่อสารไปรษณีย์ การแพทย์และพยาบาล ทางทหาร และการแสดงบนเวทีของนักเรียนจาก สถานศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งมีมหรสพ ดนตรี ลิเก หนังตะลุง และการแข่งขันกีฬา และการออกร้านขาย ของมากมายในเวลาเย็นถึงกลางคืน (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

5) งานเทศกาลลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดขึ้นในวันลอย กระทงของทุกปี บริเวณโรงพยาบาลนอร์ททหานบก วงเวียนสระแก้ว และคลองชลประทาน โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อรักษาและส่งเสริมให้ประชาชนได้แสดงออกทางวัฒนธรรมรักษาประเพณีอันดีงามที่ เป็นเอกลักษณ์ของไทยให้คงอยู่สืบไป รวมทั้งระลึกคุณงามความดีของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูล

สงครามที่มีต่อเมืองลพบุรีภายในงานมีกิจกรรมมากมาย อาทิ ขบวนแห่ประวัติศาสตร์ งานประเพณี ลอยกระทง 3 ยุค 3 สมัย การแต่งกายในยุคสมัยต่างๆ ที่สวยงามงดงาม การประกวดขบวนแห่กระทง การประกวดนางนพมาศ การแข่งขันชกมวย การแสดงดนตรีวง การแสดงนาฏศิลป์พื้นถิ่น และการจำหน่ายสินค้า OTOP (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

6) งานทุ่งทานตะวันบานที่ลพบุรี จัดขึ้นประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงที่ดอกทานตะวันบาน บริเวณพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอพัฒนานิคม ปัจจุบันลพบุรีมีพื้นที่ปลูกทานตะวันนับแสนไร่ ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตดอกทานตะวันจะบานเหลืองอร่ามเต็มท้องทุ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามของจังหวัดลพบุรี กิจกรรมที่น่าสนใจ อาทิ การประกวดรถบุปผาชาติ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากทานตะวัน การแข่งขันประเภทต่างๆ พร้อมสินค้าและผลิตภัณฑ์ภายในตัวจังหวัด (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดลพบุรี, 2554)

ในขณะที่สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกบางอย่างสามารถใช้เป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสื่อประชาสัมพันธ์เอกลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปยังผู้เยี่ยมชมอีกด้วย ซึ่งสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่เมืองลพบุรี เช่น ดินสอพองสามารถนำไปเป็นวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไข่เค็มดินสอพองของชมรมแม่บ้านพัน ปจว. โลหะทองเหลืองของบ้านท่ากระยาง ฟาร์มเห็ดขจรวิทย์ ของนิคมสร้างตนเองปลาสามหรือสามพัก (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

ภาพที่ 4.8 งานเทศกาลและสินค้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงในเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย

4.2.3.5 ตำนานของเมืองเก่าลพบุรีที่ยังหลงเหลือในปัจจุบัน ตำนานเมืองลพบุรีที่เล่าขานกันมามีมากมายตำนานบอกเล่าเกี่ยวกับทิวเขาต่างๆในเมืองลพบุรีและเกี่ยวกับลิงในลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นตำนานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่องรามเกียรติ์ ดังนั้นในตำนานของเมืองลพบุรีจึงมี

พระราม พระลักษมณ์ หมู่วานรและยักษ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในที่นี้จะกล่าวถึงตำนานที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญในเมืองเก่าลพบุรีและตำนานเมืองลพบุรีเท่านั้น

1) ตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรี กล่าวถึงตอนหนึ่งว่าเมื่อครั้งที่พระรามรบชนะศึกกับทศกัณฐ์แล้ว พระองค์ก็ได้ปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่แม่ทัพนายกองและบรรดาพลพรรคโดยทั่วกัน สำหรับหนุมานที่เป็นทหารเอกและมีความสามารถมากมีความดีความชอบมาก พระรามจึงทรงประทานเมืองให้ ทั้งนี้ทรงเสี่ยงเลือกที่ตั้งเมืองโดยยิงลูกศรออกไปลูกศรนั้นตกที่ใดก็ให้หนุมานเลือกเอาบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งเมืองของหนุมาน ครั้นพระรามแผลงศรหนุมานก็เหาะตามลูกศรไป ปรากฏว่าลูกศรไปตกลงบนพื้นที่เมืองลพบุรีในปัจจุบันนี้ เมื่อหนุมานสร้างเมืองตรงบริเวณนั้นเสร็จพระรามประทานนามว่า “ลพบุรี” อันหมายถึงเมืองของพระลพผู้เป็นโอรสองค์หนึ่งของพระองค์ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

2) ตำนานดินสอพองเมืองลพบุรี ดินสอพองในเมืองลพบุรีมีตำนานเกี่ยวเนื่องกับลูกศรของพระรามเช่นกันคือเมื่อภายหลังที่ลูกศรที่พระรามทรงยิงเพื่อหาที่ตั้งเมืองของหนุมานได้ตกลงมาปักตรงบริเวณเมืองลพบุรี อานุภาพของศรและอำนาจของพระรามนั้นได้ส่งผลต่อพื้นดินบริเวณนั้นทำให้พื้นดินร้อนระอุจนกระทั่งดินสุกและกลายเป็นสีขาว ด้วยประการนี้เองจึงเป็นที่มาว่าเหตุใดเมืองลพบุรีจึงมีดินสอพองอยู่ทั่วไปจนเป็นสินค้าที่มีชื่อของจังหวัดลพบุรีในปัจจุบัน (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

3) ตำนานบอกเล่าทะเลชุบศร ตำนานเกี่ยวข้องกับศรของพระรามโดยตำนานอ้างอิงถึงพระรามว่า ถ้าเมื่อใดที่พระรามต้องการจะยิงศรต้องนำเอาลูกศรไปชุบน้ำ ซึ่งต่อมากลายเป็นแอ่งน้ำที่ใหญ่มากมีขนาดพอๆกับทะเล จึงเรียกว่าทะเลชุบศร และต่อมาจึงเป็นที่มาของชื่อตำบลทะเลชุบศรซึ่งอยู่บริเวณพื้นที่นั้น (จุฑามาศ สุพรรณกลาง, 2556)

4) ตำนานบอกเล่าศาลลูกศร ตำนานของศาลลูกศรยังคงมีความเกี่ยวเนื่องกับศรพระรามอีกเช่นเดิม ลูกศรของพระรามนั้นเมื่อได้ปักลงตรงจุดใดชาวเมืองก็ถือว่าจุดนั้นเปรียบเสมือนหลักบ้านหลักเมืองของลพบุรี ตามตำนานกล่าวว่าตรงพื้นที่บริเวณลูกศรนี้ต้องมีน้ำมาหล่อเลี้ยงให้ชุ่มและเปียกอยู่เสมอถ้าหากปล่อยไว้จนแห้งลูกศรนี้จะร้อนและลุกเป็นไฟ แล้วจะเกิดเปลวเพลิงเผาผลาญบ้านเรือนของชาวลพบุรีให้วอดวายไปตามๆกัน ด้วยเหตุนี้เองชาวเมืองลพบุรีจึงอัญเชิญลูกศรนี้ไปประดิษฐานไว้ในศาลและให้ชื่อว่า ศาลลูกศร พร้อมทั้งสร้างอ่างน้ำเพื่อเอาลูกศรแช่ไว้ ไม่ให้น้ำตราบจนทุกวันนี้และที่ตั้งของศาลลูกศรที่ชาวเมืองสร้างไว้อยู่ในบริเวณตลาดเมืองลพบุรีนั่นเอง ในปัจจุบันศาลลูกศรเป็นศาลเจ้าเงินไม่พบลูกศรที่กล่าวพบแต่ก้อนหินตั้งไว้กลางบ่อน้ำ ศาลลูกศรก็มีคนศรัทธาและมากราบไหว้บูชากันมากเพราะเหตุการณ์เมื่อประมาณ 60 กว่าปีที่แล้ว บริเวณตลาดเมืองลพบุรีเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่บ้านเรือนถูกเผาไหม้จนหมด เหลือศาลลูกศรเพียงที่เดียวที่ไม่ได้รับความ

เสียหาย ประชาชนเมืองลพบุรีจึงยังคงเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของศาลมาจวบจนปัจจุบัน (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

5) ตำนานลิงลพบุรี ตำนานลิงลพบุรียังคงเกี่ยวเนื่องกับวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ กล่าวคือหนุมาน ลิงยักษ์ทหารเอกของพระรามหลังจากเสร็จศึกกรุงลงกา เมื่อพระรามปราบทศกัณฐ์ ราบคาบแล้วหนุมานทหารเอกจึงทูลขอเมืองจากพระรามตามสัญญา พระรามประทับศรพรหมศาสตร์ แล้วแผลงออกไปโดยตรัสว่า ถ้าลูกศรตกลงที่ใดก็จะสร้างเมืองใหม่ให้ที่นั่น จากนั้นพระรามให้พระวิษณุกรรมสร้างเมืองให้หนุมานแล้วจึงประสาทนามพระนครให้ถาวรชื่อนพบุรี นั่นคือเมืองลพบุรีในปัจจุบันนี้เองยังมีตำนานที่เกี่ยวข้องอีกคือศาลลูกศรเป็นจุดที่ศรปลิวมาตก และแนวกำแพงดินที่เห็นอยู่มีมาตั้งแต่สมัยหนุมาน และเหล่าพลพรรคศิษย์พระกาฬจึงกลายเป็นลูกน้องหนุมานชาญสมรเจ้าเมืองคนแรกของลพบุรีไปในคราวเดียวกัน และอีกคำเล่ากันมาแต่โบราณที่เกี่ยวกับลิงคือ ลพบุรียังมีฝูงลิงเชื้อสายหนุมานอาศัยอยู่ถ้ำราชูรทำเรือนหลังคามุงกระเบื้องลิงมักมารื้อหลังคา แต่ในความเป็นจริงข้อความเก่าที่สุดที่เขียนถึงลิงลพบุรีเท่าที่พบในสมัยรัชกาลที่ 5 หนังสือระยะทางเสด็จประพาสมณฑลอยุธยาเมื่อปีชกาล พ.ศ.2421 และในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลง บริเวณศาลพระกาฬถึงคลองเรือกที่เคยเป็นป่าละเมาะและบ้านชาวบ้านกับสวนน้อยหน้าที่อยู่เป็นหย่อมๆซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยอันอุดมสมบูรณ์ของลิงฝูงใหญ่ ได้ถูกทางราชการถางป่ารอบบริเวณศาลพระกาฬออกหมด ลิงฝูงใหญ่นี้ไม่ยอมออกไปอยู่ชายป่าหรือไปที่อื่น ทำให้ทุกวันนี้ยังเห็นลิงอยู่รอบศาลพระกาฬและปรารค์สามยอด (สุตารา สุจฉายา, 2542)

6) ตำนานพระนางจามเทวี ตำนานเล่าว่าในสมัยโบราณมีฤๅษีตนหนึ่งชื่อวาสุเทพได้สร้างเมืองหริภุญชัยหรือลำพูนขึ้น แล้วอัญเชิญเชื้อสายพระเจ้าจักรพรรดิเมืองลวปุระมาครองราชย์ พระเจ้าจักรพรรดิเมืองลวปุระจึงส่งพระธิดาพระนามว่า พระนางจามเทวีซึ่งเป็นอัครมเหสีของเจ้าเมืองรามัญกำลังทรงครรภ์ 3 เดือนไปครองราชย์สมบัติ ในคราวที่พระนางจามเทวีได้เสด็จขึ้นไปครองหริภุญชัยนครได้นำพระสงฆ์ในพุทธศาสนา บัณฑิต หมอยา โจร และช่างฝีมือต่างๆจากละโว้ไปยังนครใหม่ด้วยเมื่อไปถึงนครหริภุญชัยพระนางจามเทวีก็ประสูติพระโอรส 2 พระองค์ องค์พี่ทรงพระนามว่า มหันตยศ องค์น้องทรงพระนามว่า อนันตยศหรืออินทรวร เมื่อพระโอรสเจริญพระชันษาพระนางจามเทวีได้สละราชสมบัติยกให้องค์พี่ครองหริภุญชัย ส่วนองค์น้องพระนางให้ไปสร้างเมืองใหม่นามว่า เขลางค์นครหรือลำปาง ราชวงศ์พระนางจามเทวีได้ปกครองเมืองหริภุญชัยสืบต่อเรื่อยมาจนกระทั่งเกิดสงครามระหว่างลวปุระกับหริภุญชัยระหว่างที่สองเมืองทำสงครามเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้มายึดเมืองละโว้ไว้ได้ ส่วนการรบครั้งนั้นเจ้าเมืองลวปุระได้ยึดหริภุญชัยได้จึงครองราชย์สืบต่อมาแทนราชวงศ์เดิม ต่อมาเกิดโรคระบาดหนักในเมืองหริภุญชัยชาวเมืองจึงทิ้งเมืองแล้วหนีไปอยู่เมืองสะเทิม (มอญ) เมืองหริภุญชัยจึงหมดบทบาทลง (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524)

4.2.4 ข้อมูลด้านโครงสร้างพื้นฐาน

4.2.4.1 การคมนาคมขนส่ง

1) ทางรถยนต์ ระยะทางจากกรุงเทพฯ เข้าสู่จังหวัดลพบุรีระยะทาง 153 กิโลเมตร มีสถานีขนส่งผู้โดยสารเทศบาลเมืองลพบุรี 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณวงเวียนสระแก้ว การเดินทางระหว่างลพบุรี-กรุงเทพฯ มีรถยนต์โดยสารปรับอากาศบริการ นอกจากนี้ยังมีรถโดยสารปรับอากาศที่เป็นรถผ่านไปยังจังหวัดต่างๆ และรถยนต์ปรับอากาศ (รถตู้) และรถยนต์โดยสารธรรมดา เดินทางจากอำเภอเมืองไปยังอำเภอต่างๆ และจังหวัดใกล้เคียงอีกมาก ในเขตเทศบาลมีถนนจำนวน 34 สาย รวมความยาวทั้งสิ้น 26,187 เมตร ประกอบด้วยถนน ค.ส.ล. และถนนลาดยางแอสฟัลท์ ถนนเป็นเส้นทางที่เทศบาลตัดและขยายให้บริการแก่ประชาชนในเขตเทศบาลให้เพียงพอและมีมาตรฐาน

2) ทางรถไฟ มีเส้นทางรถไฟผ่านเทศบาลเมืองลพบุรี 1 สาย คือ สายเหนือผ่านอำเภอเมืองลพบุรี และอำเภอบ้านหมี่รถไฟที่ผ่านสถานีลพบุรีภายในหนึ่งวันมีจำนวน 38 เที่ยว

ภาพที่ 4.9 ภาพเส้นทางการคมนาคมขนส่งในเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย และสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554

4.2.4.2 การไฟฟ้า การให้บริการประชาชนด้านการไฟฟ้าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนผู้ใช้ไฟฟ้าที่ขอติดตั้งมิเตอร์และมีไฟฟ้าใช้แล้ว เฉพาะในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี จำนวนทั้งสิ้น 12,489 ราย

4.2.4.3 การประปา แบ่งเขตการจำหน่ายเป็น 2 เขต คือ การประปาเทศบาลเมืองลพบุรีใช้น้ำดิบคลองชลประทานอนุศาสนนันท์สายชัยนาท-ป่าสักและจากแม่น้ำลพบุรี ให้บริการในเขตเทศบาลตำบลท่าหินนอกเขตเทศบาลบางส่วนมีกำลังผลิต 6,000 ลบ.ม./วัน ปัจจุบันการผลิตน้ำเท่ากับปริมาณการใช้น้ำของประชาชนประมาณ 2,000 ลบ.ม./วัน ผู้ใช้น้ำประปาจำนวน 5,163 ราย การประปาส่วนภูมิภาคใช้น้ำดิบจากคลองชลประทานอนุศาสนนันท์สายชัยนาท-ป่าสัก และจากแม่น้ำลพบุรีโดยมีอัตราการผลิต 48,000 ลบ.ม./วัน(สถานีผลิต2แห่ง) ปริมาณการใช้น้ำ 34,655 ลบ.ม./วัน ปริมาณการประปาเฉลี่ย 873 ลิตร/คน/วัน ผู้ใช้น้ำประปาในเขตเทศบาลจำนวน 3,155 ราย

4.2.4.4 การสื่อสาร มี 3 ประเภท ดังนี้

1) โทรศัพท์ มี 12 ชุมสาย ในเขตเทศบาลมี 1 ชุมสาย คือ ชุมสายโทรศัพท์ลพบุรี

2) ไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์อยู่ในเขตเทศบาล 3 แห่ง คือ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขลพบุรี ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขท่าหิน และที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขพระนารายณ์

3) สถานีวิทย มี 2 แห่ง คือ สถานีวิทยกระจายเสียงมณฑลทหารบกที่ 33 และมีวิทยุชุมชนที่ออกอากาศในเขตเทศบาล และมีเคเบิลทีวีท้องถิ่นมี 2 แห่ง

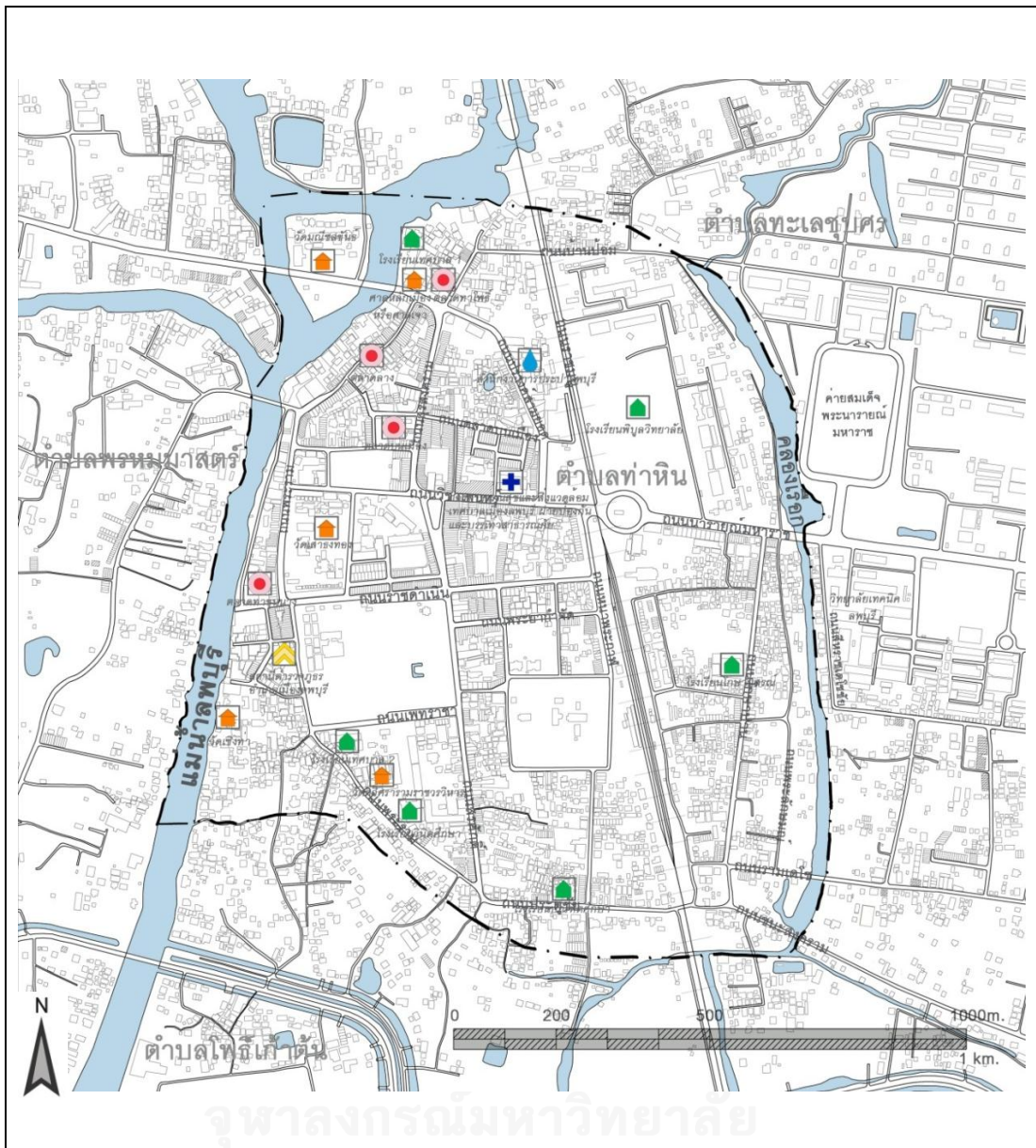
4.2.4.5 สถานศึกษา มีสถานศึกษาและโรงเรียนในเขตเทศบาลมีทั้งสิ้น 18 แห่ง เป็นระดับวิทยาลัย 3 แห่ง โรงเรียนรัฐบาล 7 แห่ง โรงเรียนเอกชน 8 แห่ง

4.2.4.6 ศาสนา การนับถือศาสนาของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์และอื่นๆ ภายในเขตเทศบาลมีศาสนสถาน 6 แห่ง ได้แก่ วัดเชิงท่า วัดกวีราราม วัดเสาชงทอง วัดชีป่าสิตาราม วัดคลองสายบัว และวัดป่าธรรมโสภณ นอกจากนี้มีสมาคมชมรมเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองลพบุรี และศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเทพสตรีและศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมพิบูลวิทยาลัย

4.2.4.7 การสาธารณสุข ในเขตเทศบาลมีศูนย์บริการสาธารณสุข 1 แห่ง คลินิกเอกชน 48 แห่ง ร้านขายยา 52 แห่ง คลินิก 30 แห่ง ส้วมสาธารณะ 7 แห่ง โรงฆ่าสัตว์ 1 แห่ง โดยมีอัตราส่วนบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ 1 คน ต่อประชากร 1,269 คน

4.2.4.8 ตลาด ในเขตเมืองเก่าจะมีตลาดเก่าแก่ที่ทำการค้าขายมาตั้งแต่โบราณอยู่ 3 ตลาด คือ ตลาดล่าง ตลาดบนเมือง และตลาดท่าขุนนาง ซึ่งปัจจุบันยังขายสินค้าประเภทอาหารสด-แห้งและงานหัตถกรรมอยู่เป็นตลาดเล็กทั้งสามแห่ง ในส่วนของเขตเทศบาลจะมีตลาดขนาดใหญ่เป็นการค้าและบริการขั้นพื้นฐานอยู่ในบริเวณวงเวียนศรีสุริโยทัย (สระแก้ว) และขยายออกไปสู่พื้นที่พาณิชย์กรรมแห่งใหม่บริเวณวงเวียนเทพสตรี (วงเวียนพระนารายณ์)

4.2.4.9 หน่วยงานราชการอื่นๆ ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เช่น สถานีตำรวจอรอำเภอมืองลพบุรีสำนักศิลปากรที่ 4 สำนักงานการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดลพบุรีเป็นต้น ในส่วนของเทศบาลเมืองลพบุรีอยู่ระหว่างพื้นที่เมืองเก่ากับวงเวียนศรีสุริโยทัย(สระแก้ว) ซึ่งเป็นที่ตั้งของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการสถานีขนส่ง และบริเวณวงเวียนเทพสตรี(วงเวียนพระนารายณ์)เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการแห่งใหม่ เช่น ศาลากลางจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่ว่าการอำเภอมืองลพบุรี กองบังคับการจังหวัดทหารบลพบุรี เป็นต้น (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554) จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานที่กล่าวมานี้มีจำนวนการให้บริการเพียงพอต่อความต้องการและรองรับการใช้งานของประชาชนในพื้นที่ และยังมีบทบาทในการรองรับความต้องการของประชาชนในบริเวณพื้นที่รอบข้างและอำเภอใกล้เคียงอีกด้วย (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

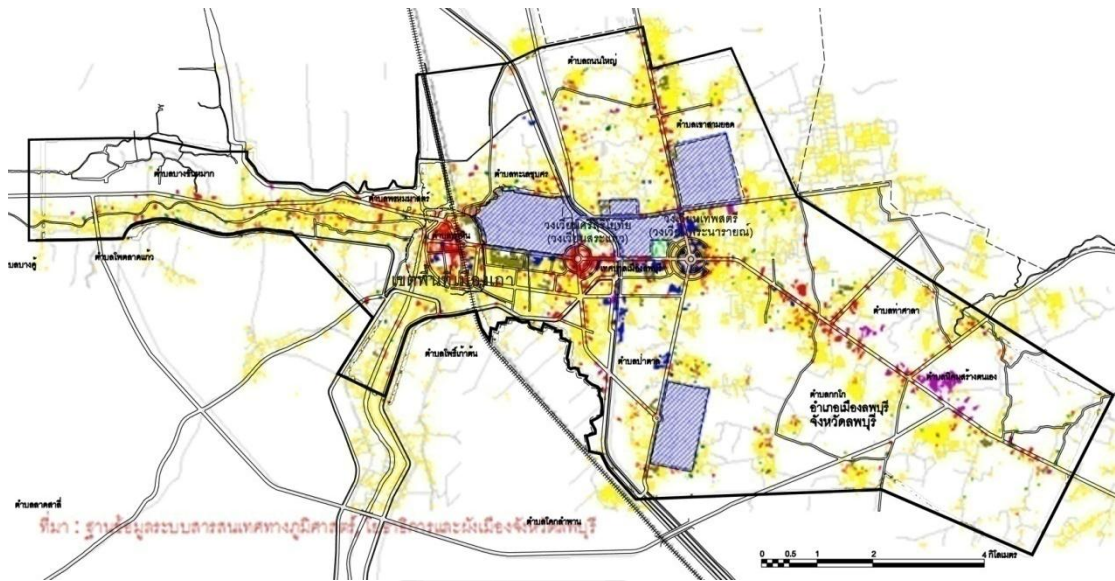
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 4.4 แสดงระบบบริการขั้นพื้นฐานในชุมชนเมืองเก่าลพบุรี

	<p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> สถานบริการสาธารณสุข สถานศึกษา วัด , ศาลเจ้า ตลาด สถานที่ค้าขาย การประปา
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>			
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>			

4.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน

ชุมชนเมืองลพบุรีเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่ ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาพื้นที่พาณิชยกรรมกิจกรรมการค้าขาย และบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณถนนเทศบาลเมืองลพบุรีทางหลวงแผ่นดิน และบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 โดยมีอาคารประเภทต่าง ๆ กระจายอยู่ในบริเวณที่เป็นขอบเขตของผังเมืองรวมเมืองลพบุรี กล่าวคือ

ภาพที่ 4.10 ภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดินในผังเมืองรวมเมืองลพบุรี

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554

4.2.5.1 ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ 6,827.44 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.85 ของพื้นที่ทั้งหมด การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ถนนเทศบาล กระจายอยู่ทั่วไปบริเวณถนนสายหลักและสายรอง และถนนซึ่งเชื่อมโยงระหว่างถนนสายหลักภายในชุมชนเมือง ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีที่ดินประเภทนี้กระจายตัวอยู่ทั่วและค่อนข้างหนาแน่นมาก และมีที่พักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมอยู่ปะปนกับที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

4.2.5.2 ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ 433.59 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.20 ของพื้นที่ทั้งหมด การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นบริเวณพื้นที่ย่านใจกลางเมือง บริเวณริมถนนเทศบาล และบริเวณสองข้างของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 โดยกระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่ย่านที่อยู่อาศัยในเมืองเก่า ถือเป็นพื้นที่พาณิชยกรรมหลักของเมือง

4.2.5.3 ที่ดินประเภทสถานับการศึกษา ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ 498.24 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.07 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยโรงเรียนกระจายอยู่ทั่วเมืองเก่าลพบุรี มีสถานับการศึกษาระดับมัธยมอยู่ 2 แห่ง และระดับประถมศึกษาอยู่หลายแห่ง

4.2.5.4 ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา ที่ดินประเภทนี้มีประมาณ 749.24 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.07 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีวัดตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตผังเมืองรวมในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมีวัดอยู่ 4 แห่ง คือ วัดเสาชงทอง วัดเชิงท่า วัดกวีศราราม และวัดมณีชลขันธ์ เป็นต้น

4.2.5.5 ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่ดินประเภทนี้มีประมาณ 777.28 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.14 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณถนนเทศบาลตั้งแต่ในพื้นที่เขตเมืองเก่าเรื่อยมาจนถึงวงเวียนศรีสุริโยทัย และวงเวียนเทพสตรีที่ถือว่าเป็นพื้นที่สถาบันราชการแห่งใหม่ และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 และด้านตะวันออกของชุมชน

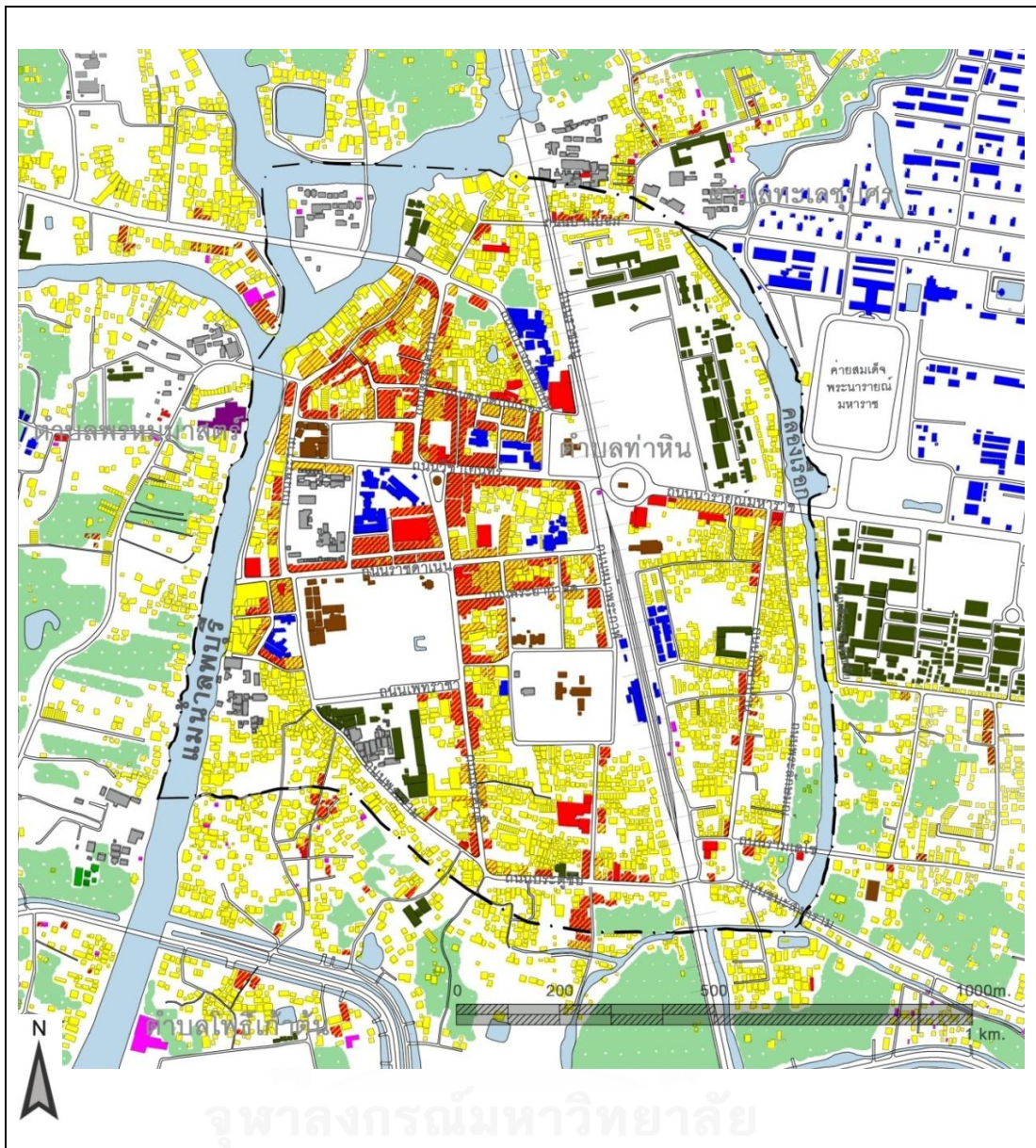
4.2.5.6 ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่โดยรอบชุมชน ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ 23,971.59 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 66.18 ของพื้นที่ทั้งหมด ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีประเภทนี้ค่อนข้างน้อยเพราะเป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม

4.2.5.7 ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า พื้นที่ส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ห่างจากเขตเทศบาลไปทางทิศตะวันออก ใกล้กับจังหวัดสระบุรี ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมีที่ดินประเภทนี้น้อยมาก

4.2.5.8 ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม พื้นที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าเกือบทั้งหมดเนื่องจากเป็นเมืองลพบุรีมีความหลากหลายและต่อเนื่องทางวัฒนธรรมยาวนานมาก โบราณสถานจึงรวมอยู่ในพื้นที่เมืองเก่านี้เอง ตารางที่ 4.3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบันผังเมืองรวมเมืองลพบุรี พ.ศ.2552

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ
1.ที่อยู่อาศัย	6,827.44	18.85
2.พาณิชยกรรม	433.59	1.20
3.อุตสาหกรรมและคลังสินค้า	1,362.02	3.76
4.สถาบันการศึกษา	498.98	1.38
5.สถาบันศาสนา	749.24	2.07
6.สถาบันราชการ	777.28	2.15
7.ชนบทและเกษตรกรรม	23,971.59	66.18
8.อื่นๆ	1,602.63	4.42
รวม	36,222.77	100

ที่มา : จากการประเมินผลจากผังเมืองรวมเมืองลพบุรี สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2550

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 4.5 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <table border="0"> <tr> <td>สีเหลือง</td> <td>ที่พำนัก</td> </tr> <tr> <td>สีเหลืองมีเส้นทแยงสีแดง</td> <td>ที่พำนักเชิงพาณิชย์</td> </tr> <tr> <td>สีแดง</td> <td>พาณิชยกรรม</td> </tr> <tr> <td>สีม่วง</td> <td>จุดราชการ</td> </tr> <tr> <td>สีเขียว</td> <td>เกษตรกรรม</td> </tr> <tr> <td>สีเขียวอ่อน</td> <td>นันทนาการ</td> </tr> <tr> <td>สีเขียวเข้ม</td> <td>สถานการศึกษา</td> </tr> <tr> <td>สีน้ำตาลอ่อน</td> <td>อนุสรณ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย</td> </tr> <tr> <td>สีเทาอ่อน</td> <td>สถานโบราณสถาน</td> </tr> <tr> <td>สีน้ำเงิน</td> <td>สถานราชการ การสาธารณสุข และสาธารณูปการ</td> </tr> </table>	สีเหลือง	ที่พำนัก	สีเหลืองมีเส้นทแยงสีแดง	ที่พำนักเชิงพาณิชย์	สีแดง	พาณิชยกรรม	สีม่วง	จุดราชการ	สีเขียว	เกษตรกรรม	สีเขียวอ่อน	นันทนาการ	สีเขียวเข้ม	สถานการศึกษา	สีน้ำตาลอ่อน	อนุสรณ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย	สีเทาอ่อน	สถานโบราณสถาน	สีน้ำเงิน	สถานราชการ การสาธารณสุข และสาธารณูปการ
สีเหลือง	ที่พำนัก																					
สีเหลืองมีเส้นทแยงสีแดง	ที่พำนักเชิงพาณิชย์																					
สีแดง	พาณิชยกรรม																					
สีม่วง	จุดราชการ																					
สีเขียว	เกษตรกรรม																					
สีเขียวอ่อน	นันทนาการ																					
สีเขียวเข้ม	สถานการศึกษา																					
สีน้ำตาลอ่อน	อนุสรณ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย																					
สีเทาอ่อน	สถานโบราณสถาน																					
สีน้ำเงิน	สถานราชการ การสาธารณสุข และสาธารณูปการ																					
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ลพบุรี</p>																						
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>																						

4.3 สรุปสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

4.3.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองลพบุรี

เมืองลพบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ยาวนานนับพันปีและมีความเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทยมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังคงอุดมไปด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์มีความเหมาะสมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดพัฒนาการของเมือง เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง และด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยผู้วิจัย มุ่งเน้นศึกษาวิวัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงยุคสมัยประวัติศาสตร์แบ่งเป็น 4 ยุคที่สำคัญ คือ ช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรีช่วงที่ 2 ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยอยุธยา ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพลป.พิบูลสงครามเป็น นายกรัฐมนตรี) จนถึงปัจจุบัน

4.3.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี

4.3.2.1 ข้อมูลทั่วไปทางด้านกายภาพ พื้นที่เมืองเก่าลพบุรีตั้งอยู่ในพื้นที่รับผิวดขอบของตำบลท่าหินและตำบลทะเลชุบศรในอำเภอเมืองจังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ สภาพภูมิประเทศลักษณะของเมืองตั้งอยู่บนพื้นที่ลาดเอียง ส่วนที่สูงของเมืองเป็นที่ตั้งของอาคารและสถานที่สำคัญของเมือง พื้นที่ส่วนที่ติดแม่น้ำลพบุรีเป็นพื้นที่ต่ำลงมา มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำ และเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่สำคัญของเมือง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานที่มีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน

4.3.2.2 ข้อมูลทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจ สภาพทางเศรษฐกิจและรายได้หลักของคนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ได้มาจากการประกอบอาชีพค้าขาย ทั้งการค้าปลีก-ค้าส่งเพื่ออุปโภคบริโภค และการค้าบริการเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศในอดีตที่เอื้อกับการค้าขายทางน้ำ จนเมื่อเปลี่ยนมาเป็นการค้าขายทางบก ก็ยังคงใช้พื้นที่ย่านการค้าและตลาดดั้งเดิม แต่มีเปลี่ยนทิศทางการเข้าถึงตลาดจากทางน้ำเป็นถนนเท่านั้น นอกจากการค้าแล้วยังมีรายได้รองจากการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และงานประเพณี

4.3.2.3 ข้อมูลทั่วไปทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานของคนในเมืองเก่าลพบุรีมีมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่มุ่งยังคงสภาพเดิมจากอดีตนั้น คือการตั้งถิ่นฐานสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศมาแต่เริ่มแรก นั่นคือจากทิศตะวันตกของเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ต่ำริมแม่น้ำลพบุรีมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำและเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่สำคัญของ

เมือง ถัดเข้ามาพื้นที่สูงในกลางเมืองเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญของเมืองในทุกยุคทุกสมัย และทางทิศ ตะวันออกของเมืองติดคูเมืองโบราณหรือคลองเรียกเป็นพื้นที่ลาดจากพื้นที่สูงกลางเมืองเป็นพื้นที่ที่ใช้ ทำการเกษตรกรรมและมีการตั้งถิ่นฐานเบาบางกว่าริมแม่น้ำลพบุรี ชาติพันธุ์ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมี ผู้คนหลากหลายเชื้อสายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเป็นเวลานาน ทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวมอญ และ ชาวไทยมุสลิม บางเชื้อชาติเข้ามาอยู่ยาวนานจนทำให้มีวัฒนธรรมความเชื่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และ ดำเนินเรื่องเล่าที่ผสมผสานสอดคล้องกันจนเป็นรูปแบบวิถีชีวิตแบบหนึ่งของคนลพบุรี

4.3.2.4 ข้อมูลด้านโครงสร้างพื้นฐาน โครงสร้างพื้นฐานในเมืองเก่าลพบุรีมี เพียงพอต่อความต้องการและการใช้งานของประชาชนในพื้นที่ และยังมีบทบาทในการรองรับความ ต้องการของประชาชนในบริเวณพื้นที่รอบข้างและอำเภอใกล้เคียงอีกด้วย เช่น ด้านศาสนา ด้าน สาธารณสุข และตลาดที่รองรับการค้าขายระดับจังหวัดได้

4.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบัน ของเมืองเก่าลพบุรีส่วนใหญ่ยังคงเป็นที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม และพาณิชยกรรม ค่อนข้างหนาแน่นในทุกชุมชนนอกจากนี้ยังมีพื้นที่อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย อยู่มากเนื่องจากเป็นที่ตั้งของโบราณสถานในหลายยุคสมัยและมีสถาบันการศึกษาในหลายระดับอยู่ ในเมืองด้วย

จากการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองลพบุรีโดยสังเขป และศึกษา สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี ทั้งลักษณะทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันมาแล้วนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันให้มากยิ่งขึ้น จึงควรทำการศึกษาถึงพัฒนาการของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในทุกช่วงเวลาตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงในยุคปัจจุบันอย่างละเอียด ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในบทต่อไปจะเป็นการศึกษาพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่า ลพบุรีอย่างละเอียด เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์หาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเมิน คุณค่าขององค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเหล่านั้น และหาแนวทางแก้ปัญหาแนวโน้มนการ เปลี่ยนแปลงต่อไป

บทที่ 5

พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

ในบทนี้จะกล่าวถึงการศึกษาพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีโดยศึกษาถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบของเมือง ตั้งแต่ยุคที่มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในสมัยทวารวดีสมัยลพบุรีหรือขอม และสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยากรุงเรืองของละโว้ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยมีจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้เพื่อให้เห็นพัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีความเป็นมาของเมืองเก่าลพบุรีจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผลจากการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ทั้งจากการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการศึกษาจากเอกสารหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์หาค่าประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและประเมินคุณค่าขององค์ประกอบเหล่านั้นต่อไป

5.1 พัฒนาการโดยรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

พัฒนาการของชุมชนมนุษย์พึ่งพาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์โดยเฉพาะในยุคแรกของการตั้งถิ่นฐาน สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองละโว้ตั้งอยู่ในบริเวณที่ตอนลาดลงมาจากเทือกเขาสามยอดมาจรดลำน้ำลพบุรีบริเวณพื้นที่บางตอนสูงบางตอนต่ำสลับกันไป บริเวณที่สูงนั้นเหมาะแก่การอยู่อาศัย บริเวณที่ต่ำสามารถใช้ทำอะไรทำนาได้ นับว่าเป็นภูมิประเทศที่เหมาะสมอย่างยิ่งแก่การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เพราะเป็นที่ตอนจะไม่ถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากและโรคภัยไข้เจ็บน้อยกว่าที่ลุ่มต่ำ แม่น้ำลพบุรีที่ไหลผ่านตัวเมืองเป็นประโยชน์ทั้งในการคมนาคมและการทำเกษตรกรรมที่เป็นแหล่งผลิตข้าวขนาดใหญ่ทำให้องค์ประกอบทางเชื้อชาติของประชากรเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ดึงดูดผู้คนให้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานไม่ขาดสายจึงปรากฏร่องรอยของมนุษย์ในบริเวณนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และเมืองนี้มีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศและสภาพด้านกายภาพของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี บริเวณที่ตั้งของเมืองเก่าลพบุรีเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำลพบุรี มีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกของเมือง และมีเทือกเขาโอบล้อมอยู่ในระยะห่างออกไป จากปัจจัยดังกล่าวทำให้มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรตลอดริมฝั่งแม่น้ำ มีการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ ขึ้นมากมายทำให้ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่มีมาแต่เดิมเลือนหายไปจนแทบไม่เหลือลักษณะของพื้นที่ราบลุ่ม เมืองเก่าลพบุรีอยู่ในเขตการปกครองของตำบลท่าหินและตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงต่ำไม่เท่ากัน อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 11 – 17 เมตร โดยเป็นที่ตอนลาดลงมายังแม่น้ำ

ลพบุรี ซึ่งมีเทือกเขาสามยอดตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของแม่น้ำลพบุรีห่างจากตัวเมืองไปราว 4 กิโลเมตร มีลักษณะของแผ่นดินที่ต่ำลงไปมากจนเป็นแอ่งใหญ่ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจากเทือกเขาจะไหลลงมาซึ่งกลายเป็นทะเลสาบที่เรียกว่า ทะเลชุบศร แต่ในปัจจุบันปริมาณน้ำลดลงจนเกิดการตั้งเขิน ส่วนทางด้านทิศตะวันตกของเมืองเก่าลพบุรีหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำลพบุรีเป็นพื้นที่ลุ่มค่อนข้างต่ำมีทุ่งพรหมมาศรอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ขณะที่พื้นที่ที่เหลือเป็นที่ลุ่มต่ำและเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเสียส่วนใหญ่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ไม่มากเท่าอีกฝั่งหนึ่ง จากตำแหน่งที่ตั้งที่กล่าวมาทำให้เห็นภาพรวมของเมืองลพบุรีว่าเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนแอ่งเจ้าพระยาหรือที่ราบภาคกลาง ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลอนสลับเนินเขาและภูเขา มีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านและโอบล้อมพื้นที่เมืองเก่าทางด้านตะวันตก และมีการขุดคูน้ำคันดินโอบล้อมเมืองทางด้านทิศตะวันออกทำให้เกิดลักษณะของเมืองที่คล้ายเกาะขึ้นมา (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ภาพที่ 5.1 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์และเส้นแสดงระดับความสูงพื้นที่ของเมืองลพบุรี
พื้นที่สีขาว คือ พื้นที่สูงของลพบุรีสูงจากระดับน้ำทะเล 11-17 เมตร เป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญของเมืองทั้งสิ้น
ที่มา : ธิดา สาระ, 2538.

5.1.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลพบุรี

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทยเป็นสมัยที่ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรบนผืนแผ่นดินไทย โดยนักโบราณคดีได้ทำการกำหนดจากการที่มนุษย์ในยุคนั้นรู้จักประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการดำรงชีวิต โดยแบ่งเป็น 2 ยุคใหญ่ คือ ยุคหินและยุคโลหะลพบุรีเป็นเมืองที่มีผู้อยู่อาศัยสืบเนื่องเก่าแก่จากยุคก่อนประวัติศาสตร์เมื่อราวเกือบ 4,000 ปี ลักษณะภูมิประเทศของเมือง

เก่าลพบุรี ฝั่งตะวันตกติดแม่น้ำลพบุรีส่วนฝั่งตะวันออกมีเทือกเขาน้อยใหญ่หลายลูกติดต่อกัน ทั้งเขาสามยอด เขาพระงาม เขาพุกา เขาวงพระจันทร์ เขาทับควาย เขาผาแดง ฯลฯ ซึ่งเป็นแหล่งแร่ธาตุสำคัญของลพบุรีถือเป็นแหล่งโลหกรรมที่ใหญ่แห่งหนึ่งของไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หลายแห่งทั้งในเขตอำเภอเมืองลพบุรี อำเภอท่าหลวง อำเภอโคกสำโรง อำเภอชัยบาดาล และอำเภอบ้านหมี่ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่รอบเขาพบหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งบอกถึงพัฒนาการการเกิดขึ้นเป็นเมืองลพบุรี เช่น โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องมือหินขัด เครื่องประดับเปลือกหอย เครื่องมือที่ทำจากสำริดและเหล็ก ภาชนะดินเผา เป็นต้น การค้นพบภาชนะดินเผา ลวดลายกตประทับเกล็ดปลาซึ่งนิยมมากทั่วเอเชียอาคเนย์ทำให้เข้าใจว่าลพบุรีสมัยนั้นมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างแดนการเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือเหล็กบ่งบอกถึงพัฒนาการทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้น และในเวลานั้นจำนวนชุมชนโบราณต่างๆ เริ่มลดลงแต่ขนาดของชุมชนกลับขยายใหญ่ขึ้น มีพื้นที่เป็นสิบๆ ไร่ ทั้งยังมีร่องรอยการบุกรุกบุกเบิกที่นาเพิ่มขึ้น อันแสดงถึงการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อวิวัฒน์ขึ้นเป็นเมืองในสมัยต่อมา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538)

ภาพที่ 5.2 ภาพแสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของเมืองลพบุรี

ที่มา : www.google.co.th/maps, 2557

5.1.2 สมัยประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าลพบุรี

การกำเนิดเมืองละโว้ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างประมาณพุทธศตวรรษที่ 7-11 เริ่มมีเมืองต่างๆเกิดขึ้นโดยเฉพาะในแถบลุ่มน้ำแม่กลองพบโบราณวัตถุและโบราณสถานทางพุทธศาสนา โดยประวัติการสร้างเมืองนี้ปรากฏในพงศาวดารเหนือที่ระบุว่า พระยาภาววรรณดิศราชเจ้า

เมืองตักศิลา (สันนิษฐานว่าเป็นเมืองนครปฐม) ได้มาสร้างเมืองละโว้ในปี พ.ศ. 1002 เพื่อใช้เป็นเมืองท่าค้าขายชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกค้าขายกับจีน มลายู และหมู่เกาะอินโดนีเซียตะวันตก ในขณะที่เมืองนครปฐมเป็นเมืองท่าค้าขายชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันตกค้าขายกับอินเดียชุมชนในบริเวณละโว้เจริญรุ่งเรืองด้วยการค้าชุมชนบริเวณนี้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะตั้งอยู่ไม่ไกลจากปากอ่าวไทยและการติดต่อกับต่างแดนที่สะดวกเพราะทำเลที่ตั้งเหมาะสม จากการมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และการติดต่อขายกับโลกภายนอกทำให้ละโว้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความมั่นคงและพร้อมที่จะพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีการพบหลักฐานที่แสดงว่าเมืองละโว้ในเวลานั้นได้กลายเป็นเมืองที่มีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะในทางด้านพุทธศาสนาจนน่าจะเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในดินแดนกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองละโว้ตั้งเมืองตอนแรกมีกำแพงและคูเมืองมีความยาวประมาณ 1,000 เมตร ยาวประมาณ 1,450 เมตร ฝั่งเมืองเป็นรูปวงรีไม่สมมาตร ซึ่งคาดว่าในระยะแรกเมืองละโว้ขึ้นก่อนนครปฐมและคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรพูนันอีกต่อหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่านครปฐมมีอำนาจทางการเมืองจนถึงขั้นเป็นศูนย์กลางอำนาจในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาคาดว่าละโว้คงจะผูกพันกับนครชัยศรีไม่มาก ส่วนอาณาจักรพูนันในระยะที่เกิดเมืองละโว้ก็เสื่อมอำนาจลงและหมดอำนาจในเวลาต่อมา ดังนั้นพูนันคงไม่มีอิทธิพลเหนือละโว้มากนัก และหลังจากพุทธศตวรรษที่ 11 มีหลักฐานว่าบ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรที่ใหม่ชื่อทวารวดี (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524)

สมัยประวัติศาสตร์ของไทยเป็นสมัยที่เริ่มมีตัวอักษรใช้บนดินแดนประเทศไทย จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นพบว่าสามารถจำแนกพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้ โดยแบ่งยุคสมัยพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ คือ

5.1.2.1 ช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-16 และ 15-18)

1) สมัยทวารวดี (ราวศตวรรษที่ 12-16) ยุคเริ่มแรกประวัติศาสตร์ของไทย สังคมพัฒนาจากชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ขึ้นเป็นชุมชนเมืองรู้จักการใช้ตัวอักษร มีการติดต่อค้าขายและรับอิทธิพลจากดินแดนโพ้นทะเลโดยเฉพาะอินเดีย ในสมัยนี้เมืองลพบุรีมีชื่อว่า ลวปุระหรือละโว้ และสันนิษฐานว่าเป็นเมืองศูนย์กลางด้านศาสนา เศรษฐกิจ ศิลปกรรมและสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดเมืองหนึ่งในสมัยทวารวดี จนกระทั่งในปลายสมัยทวารวดีชุมชนเมืองลพบุรีก็ยังคงมีความเจริญต่อเนื่องเรื่อยมา ขณะที่เมืองอื่นในสมัยนั้นเริ่มลดบทบาทความสำคัญลงจนถูกทิ้งร้างในที่สุด ลักษณะศิลปกรรมในสมัยนี้มักแสดงออกทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท ได้แก่ สถูป เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น

2) สมัยลพบุรี (ราวศตวรรษที่ 15-18) เมื่อวัฒนธรรมทวารวดีเริ่มเสื่อมลงขณะที่วัฒนธรรมขอมหรือเขมรซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนครประเทศกัมพูชาในขณะนั้นรุ่งเรืองขึ้นและ

แพร่อิทธิพลเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย รวมถึงเมืองละโว้หรือลพบุรี โบราณวัตถุและโบราณสถานส่วนใหญ่จึงมีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายกับศิลปะขอมในกัมพูชาในช่วงเวลาเดียวกันคือ เป็นศิลปะแบบบาปวนนครวัด และแบบบายนแต่ปรากฏลักษณะศิลปะท้องถิ่นร่วมอยู่ด้วยได้แก่ ปรากฏสามยอด ศาลพระกาฬ ปรากฏแหก เมื่ออาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลง ทำให้อาณาจักรต่าง ๆ ที่เคยอยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมได้แยกตัวออกมาเป็นรัฐอิสระซึ่งรวมทั้งอาณาจักรละโว้ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า“ลพบุรี”

5.1.2.2 ช่วงที่ 2 ก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19 และ 19-23)

1) ก่อนสมัยอยุธยา (ราวศตวรรษที่ 18-19) เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่ออิทธิพลวัฒนธรรมขอมหรือเขมรเสื่อมลง ขณะที่ด้านใต้ของลพบุรีเกิดศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่คือเมืองอโยธยาที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาภายหลังพัฒนาขึ้นเป็นกรุงศรีอยุธยาช่วงนี้เมืองลพบุรีมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านหรือลูกหลวงของอโยธยา อีกทั้งยังคงความเป็นเมืองสำคัญทางวัฒนธรรมและศาสนาของภาคกลางโดยเปลี่ยนจากการนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานมาเป็นแบบหินยานและเป็นศูนย์กลางศิลปวิทยาการตามพงศาวดารกล่าวไว้ว่าพ่อขุนรามคำแหงและพ่อขุนงำเมืองราชโอรสแห่งเมืองพะเยาเสด็จมาศึกษาที่เขาสมอคอนในขณะนี้เองมีการปรากฏตัวของชาวไทยและอาณาจักรสุโขทัยขึ้นบริเวณด้านเหนือของลพบุรีด้วย

2) สมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-23) เมืองลพบุรีมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงและเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังที่ประทับขึ้นที่เมืองลพบุรี โปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง ให้สร้างแนวกำแพง ป้อม ประตูเมืองขึ้นใหม่และเมืองขยายออกไปทางทิศตะวันออก ยุคนี้เมืองลพบุรีถูกยกฐานะเป็นราชธานีแห่งที่สองรองจากกรุงศรีอยุธยา ถือเป็นยุครุ่งเรืองทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่สุดยุคหนึ่งภายหลังพระนารายณ์เสด็จสวรรคตพระเพทราชาได้ย้ายนครหลวงกลับไปทีกรุงศรีอยุธยาเมืองลพบุรีจึงขาดการทำนุบำรุงจึงเสื่อมโทรมลง

5.1.2.3 ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325– พ.ศ.2475) หลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาเมืองลพบุรีก็ซบเซาลง กระทั่งกลับมามีความสำคัญอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะซ่อมแซมพระราชวังเดิมสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รวมทั้งสร้างหมู่พระที่นั่งเพิ่มเติมพระราชทานนามว่า “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงริเริ่มให้สร้างเส้นทางรถไฟผ่านตัวเมืองลพบุรี

5.1.2.4 ช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง(พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน) เมืองลพบุรีได้รับการพัฒนาครั้งสำคัญอีกครั้งในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.

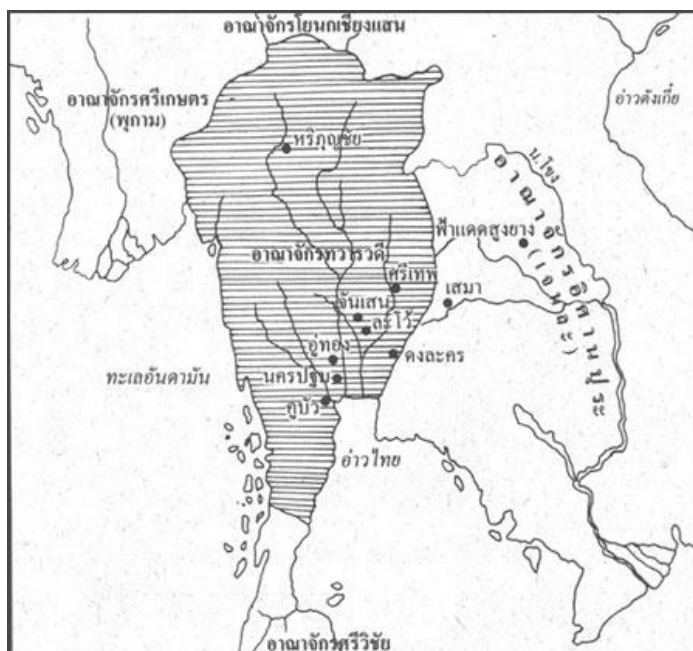
2481-2500) โดยพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางด้านการทหารของประเทศและวางผังเมืองใหม่ มีสถานที่ราชการ โรงพยาบาล โรงเรียน ขึ้นมากมาย สร้างเมืองใหม่ขึ้นทางด้านตะวันออกของเมืองเก่า และสร้างสิ่งก่อสร้างศิลปะแบบยุคโมเดิร์นขึ้นหลายแห่ง เช่น อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย โรงภาพยนตร์ทหารบก เป็นต้น (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

ลพบุรีจึงเป็นเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งที่อุดมด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ชาติไทยและมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันซึ่งในแต่ละยุคสมัยนั้นมีเรื่องราวประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง มีพัฒนาการทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบและลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่น่าสนใจ และควรทำการศึกษาเพื่อวิเคราะห์หาค่าประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเหล่านั้น ดังจะกล่าวในส่วนต่อไป

5.2 พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-16 และ 15-18)

5.2.1 สมัยทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16)

5.2.1.1 **ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง** ในสมัยทวารวดีอาจถือได้ว่าเป็นช่วงรุ่งโรจน์ของละโว้เพราะพบหลักฐานหลายชิ้นที่แสดงว่าเมืองละโว้ในเวลานั้นเป็นเมืองที่มีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เช่น การพบจารึกเก่าที่สุดในละโว้เป็นจารึกบนฐานพระพุทธรูป ชิ้นส่วนธรรมจักร พระพุทธรูปแบบมอญ และจารึกบนเสาแปดเหลี่ยมที่ศาลสูงลพบุรี นอกจากนี้จารึกยังเกิดเหตุการณ์สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาของไทยนั่นคือ มิถิษีชื่อวาสุเทพได้สร้างเมืองหริภุญชัยหรือลำพูนขึ้น แล้วอัญเชิญเชื้อสายพระเจ้าจักรพรรดิเมืองลวปุระมาครองราชย์เจ้าเมืองจึงส่งพระราชธิดา พระนางจามเทวี ขึ้นไปครองหริภุญไชยนคร โดยพระนางได้นำบริวารบัณฑิต หมอยา โจร และช่างฝีมือต่างๆ ไป 500 คน พร้อมด้วยพระสงฆ์ในพุทธศาสนาอีก 500 รูป จากละโว้ไปยังนครใหม่ การไปครั้งนี้นอกจากเป็นการไปครองเมืองแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญของศาสนา วัฒนธรรม อำนาจทางการเมือง และสามารถเผยแพร่อิทธิพลของพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของละโว้ให้กว้างออกไปสู่ทางภาคเหนือด้วย อาจกล่าวได้ว่าในศตวรรษที่ 12 แคว้นละโว้ได้ก่อตัวขึ้นในช่วงนี้ จนมาถึงยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงของละโว้เกิดขึ้นในช่วงในพุทธศตวรรษที่ 15-17 เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมืองเกิดสงครามระหว่างละโว้ หริภุญไชย และนครศรีธรรมราช โดยเริ่มจากกษัตริย์หริภุญไชยยกกองทัพมายึดเมืองละโว้และในขณะที่สองเมืองกำลังรบกัน กษัตริย์จากนครศรีธรรมราชก็ได้ยกกองทัพเข้ามายึดละโว้ไว้ได้ ทั้งความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรมเนื่องจากอิทธิพลจากเขมร (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524)

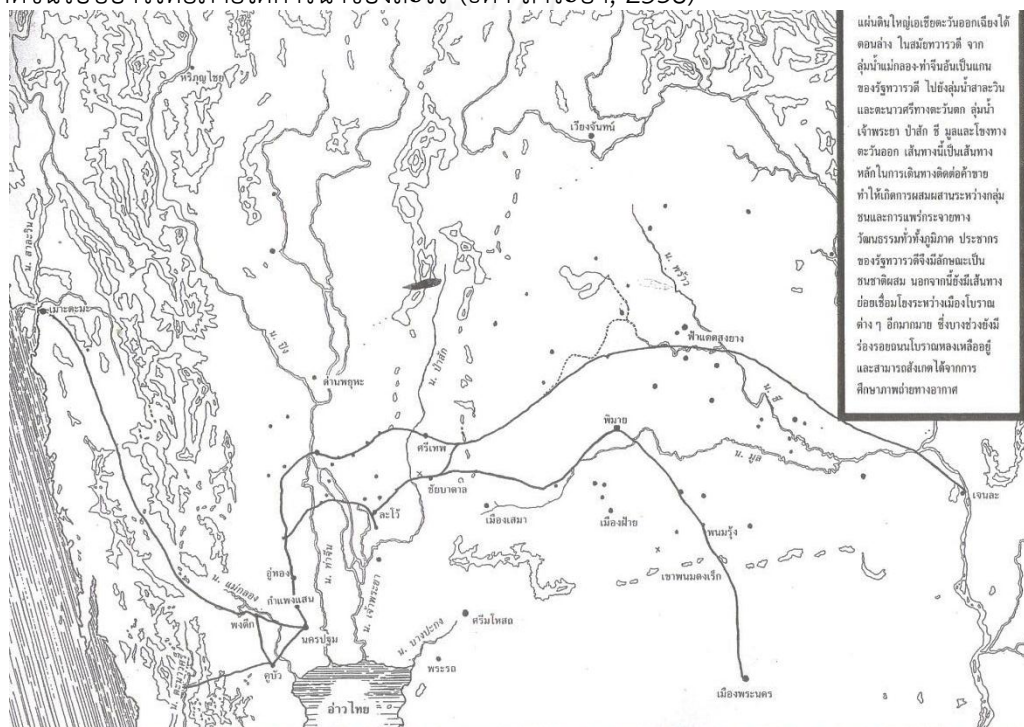

ภาพที่ 5.3 แสดงที่ตั้งของเมืองละโว้ในสมัยทวารวดีอยู่ใกล้กับอ่าวไทยจึงเป็นเมืองท่าสำคัญในยุคนั้น
ที่มา : www.thainationhistory.blogspot.com,2556

5.2.1.2 ลักษณะทางกายภาพ คำว่า ทวารวดี แปลว่า “ประกอบด้วยประตู” มักใช้หมายถึง “เมืองท่า” แสดงถึงความสำคัญของเมืองในฐานะเมืองท่าการค้าทางชายฝั่ง แสดงถึงร่องรอยการรับอารยธรรมอินเดียในภูมิภาคนี้ ก่อนนำมาสร้างวัฒนธรรมให้ให้มีรูปแบบเป็นของตนเอง อาณาจักรทวารวดีครอบคลุมทั้งในภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ เช่น เมืองอุทองและนครปฐมลุ่มแม่น้ำท่าจีน เมืองคูบัวลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เมืองละโว้ลุ่มแม่น้ำลพบุรี เมืองจันทเสนและศรีมโหสถลุ่มน้ำเจ้าพระยาศรีเทพลุ่มแม่น้ำป่าสัก เมืองทริภุชชัยลุ่มน้ำปิง และลงไปทางใต้เมืองไชยา เป็นต้น

ละโว้ในสมัยทวารวดีเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางภาคตะวันออกของลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีเครือข่ายติดต่อถึงกันกับเมืองทางด้านตะวันตก พัฒนาการทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับก้าวหน้า เช่น การผลิตกำไรหิน การผลิตทองแดง การผลิตเหล็ก และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับดินแดนภายนอกอย่างกว้างขวาง ค้นยังพบวัตถุลูกปัดทองคำ เงินเหรียญ ตราช้าง และเครื่องประดับด้วยหินหยกที่พบในเมืองโพ้นทะเลอีกด้วย เมื่อเกิดชุมชนบ้านเมืองขึ้นสมัยทวารวดี ละโว้เป็นเมืองหนึ่งในกลุ่มลุ่มน้ำลพบุรีมีลักษณะของเมืองเป็นรูปกลมแบบเมืองโบราณเก่าสมัยทวารวดี แต่มีร่องรอยการขยายเมืองให้กว้างขึ้นในสมัยหลัง จากบันทึกที่พบกล่าวว่า เมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมมีความรุ่งเรืองและซับซ้อนเป็นเมืองขนาดใหญ่และโดดเด่นที่สุดในช่วงยุคนั้น แม้เมืองละโว้จะไม่ใหญ่โตเท่าเมืองนครปฐมในช่วงสมัยทวารวดีตอนต้น แต่ละโว้ก็ค่อยๆขยายตัวและมีความสำคัญมาตั้งแต่ต้นสมัยทวารวดีเช่นกัน ละโว้สามารถสร้างปริมณฑลอำนาจของตนในช่วงปลายสมัยทวารวดี จนเป็น

ศูนย์กลางของวัฒนธรรมทวารวดีที่สำคัญทางภาคตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พบหลักฐานทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรมหลายแห่งในเมืองลโว้ พัฒนาการของลโว้ค่อนข้างเป็นเอกเทศอิสระจากรัฐทวารวดีที่นครปฐม ลโว้มีความรุ่งเรืองและขยายอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจการค้าและเครือข่ายทางวัฒนธรรมจนอยู่ในฐานะผู้นำทางด้านศิลปวัฒนธรรมยุคใหม่ในขณะนั้น ศิลปะลพบุรีอันมีลักษณะผสมผสานของแบบพื้นเมืองเดิม ทวารวดี พุกาม ขอม แพร่กระจายอยู่ทั่วไปตลอดลุ่มน้ำเจ้าพระยา ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปกรรมจากภายนอกและความพยายามที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นรอบอ่าวไทยภายใต้การนำของลโว้ (ธิดา สาระยา, 2538)

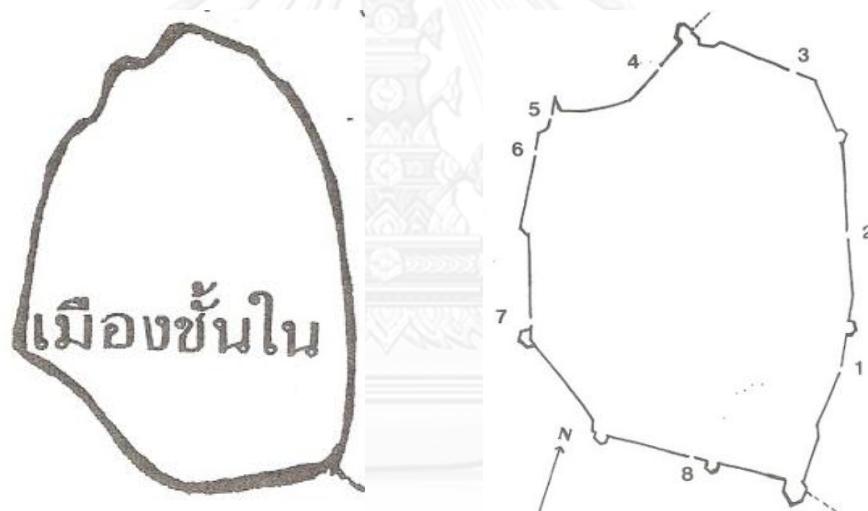
ภาพที่ 5.4 ภาพแสดงเส้นทางติดต่อค้าขายภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในสมัยทวารวดี

โดยลโว้ถือเป็นเมืองท่าฝั่งตะวันออกที่สำคัญในยุคนั้นด้วย

ที่มา : ธิดา สาระยา, 2538

โครงสร้างทางกายภาพของเมืองลโว้ก็แสดงถึงลักษณะของอารยธรรมเมืองอย่างมาก ผังเมืองเป็นรูปรีไม่สม่ำเสมอ นักโบราณคดีพบว่าการสร้างกำแพงเมือง คูเมือง คลองส่งน้ำ และคันดินกักน้ำเข้ามาใช้ในตัวเมืองและบริเวณใกล้เคียง สภาพเมืองสมบูรณ์มีน้ำใช้อุปโภคบริโภคเพราะได้รับน้ำจากเทือกเขาทางทิศตะวันออกมาซึ่งอยู่ในทะเลชุบศร (แหล่งน้ำขนาดใหญ่จนคล้ายกับทะเลไว้ขังน้ำเพื่อใช้ในเมืองโดยเชื่อว่าพระรามได้เคยชুবพระแสงศรในแหล่งน้ำนี้จึงเรียกว่า "ทะเลชุบศร") (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524) เมืองลพบุรีในสมัยนี้มีขอบเขตเมืองที่ชัดเจน มีคูเมืองคันดิน กำแพงเมืองล้อมรอบเมืองและทางทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำลพบุรี คาดว่าการขุดคูเมืองสร้างคันดินกำแพงเมืองล้อมรอบถิ่นที่อยู่มีเหตุผลอยู่ 4 ประการ คือ 1. เพื่อเป็นปราการป้องกันข้าศึกศัตรู 2. เพื่อแสดงขอบเขต

ถิ่นที่อยู่อาศัยให้ชัดเจน 3. เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย เช่น เสือ แรด ช้าง 4. เพื่อจัดสรรน้ำจากทางน้ำธรรมชาติผ่านคูเมือง (ระบบชลประทาน) โดยผังเมืองชั้นในสุดมีลักษณะเป็นรูปวงรีเกือบกลม มีคูน้ำและคันดินกำแพงเมืองล้อมรอบกว้างประมาณ 1,000 เมตร ยาว 1,450 เมตร พื้นที่ภายในเมืองมีขนาดประมาณ 655 ไร่ 3 งาน เป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ คือ ศาสนสถานขนาดใหญ่ไม่น้อยมากกว่า 10 แห่ง แหล่งน้ำที่เป็นสระน้ำ 3 สระ สำหรับคูเมืองดังกล่าวนี้มีความกว้างประมาณ 20-30 เมตร ส่วนคันดินกำแพงเมืองมีลักษณะเป็นดินถมอัดแน่นเป็นเชิงเทินฐานกว้างประมาณ 4-5 เมตร และมีการเจาะช่องทางเข้าออกโดยรอบประมาณ 8 ช่องทาง สำหรับคูเมืองกำแพงดั้งเดิมในส่วนชั้นในสันนิษฐานว่าถูกทำลายในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเพราะพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุว่าเมื่อครั้งสิ้นสงครามกับหงสาวดีราชสำนักอยุธยาให้รื้อกำแพงเมืองลพบุรีรวมทั้งเมืองนครนายกและสุพรรณบุรีเพื่อมิให้ข้าศึกอาศัย ต่อมาในสมัยพระนารายณ์จึงได้บูรณะซ่อมแซมคูน้ำคันดินดั้งเดิมนี้ด้วยการพูนดินให้เหมือนเดิม รวมทั้งสร้างป้อมปืนประตูเมืองและประตูน้ำ (ภูธร ภูมะธน, 2534)

ภาพที่ 5.5 ภาพคูเมือง คันดิน กำแพงเมืองลพบุรีชั้นในสุดในสมัยทวารวดีแสดงช่องทางเข้าออกเมือง 8 ช่อง
ที่มา : ภูธร ภูมะธน, 2534

5.2.1.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ สมัยทวารวดีเมืองลพบุรีเป็นเพียงเมืองท่าด้วย
ปัจจัยที่ตั้งเมืองอยู่ชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกอันเหมาะสมใกล้กับอ่าวไทยทำให้มีเรือสินค้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างตะวันตกและตะวันออกเวียนมาค้าขายจนละโว้กลายเป็นเมืองท่ารวมทั้งเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนการค้าที่สำคัญ ความเชื่อทางศาสนาวัฒนธรรมจากชาติต่างๆ เข้าสู่เมือง โดยเฉพาะอินเดียนอกจากศูนย์กลางการค้าและทางศาสนาที่สำคัญความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้สามารถทำนาได้ผลผลิตมากมาย สามารถเลี้ยงตัวเองได้เป็นอย่างดีและมีเหลือจนสามารถส่งออกไปขายแก่เมืองอื่นทั้งเมืองใกล้เคียงและค้าขายทางเรือกับประเทศจีน อินเดีย และแถบเมดิเตอร์เรเนียน และยังมีการเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ ทอผ้า ผลิตเครื่องปั้นดินเผา งานโลหะทำ

เครื่องมือเครื่องใช้โดยเฉพาะเครื่องมือสำหรับการกรกสิกรรมยังสามารถทำออกไปขายยังต่างเมืองได้ด้วย ระบบเศรษฐกิจของละโว้สมัยทวารวดีมีทั้งการเกษตรกรรม งานช่างฝีมือ และการค้า ด้วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจดังกล่าวมานี้เองที่ทำให้ละโว้สามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางวัฒนธรรมขึ้นมาได้ (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.2.1.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

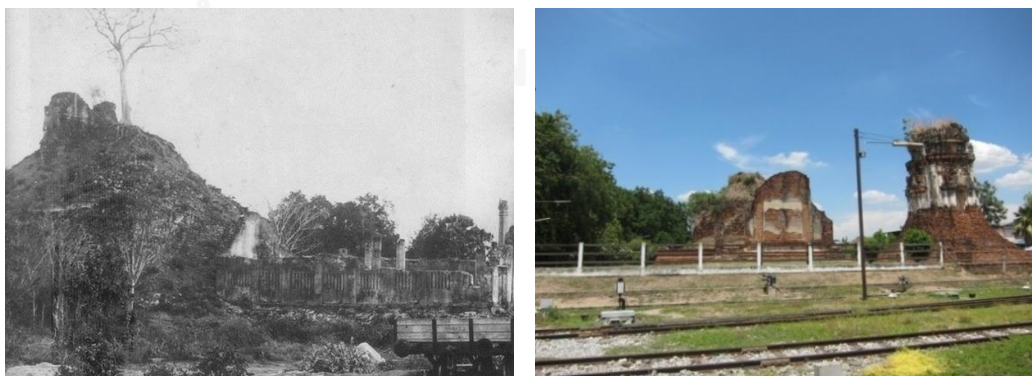
1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน จากการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ตามจารึกพบว่าคนในเมืองส่วนใหญ่ของละโว้ในสมัยทวารวดีนั้นทั้งชนชั้นปกครองและพลเมืองเป็นชาวมอญหรือลัวะ (ชาวละว้า) คนเฝ้าหนึ่งที่มาอาศัยอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมืองละโว้เป็นเมืองหลวงของพวกละว้าข้างฝ่ายตะวันออกและเมืองนครปฐมเป็นเมืองหลวงของพวกละว้าข้างฝ่ายตะวันตก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538) ชาวละว้าได้พัฒนาวัฒนธรรมมอญให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่พม่า (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524) การตั้งถิ่นฐานอ้างอิงได้จากหลักฐานโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้น สันนิษฐานว่ามีแหล่งชุมชนอยู่ 2 รูปแบบ คือชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจะอยู่บริเวณด้านนอกคูเมืองอาศัยอยู่ตามเชิงเขาทางตะวันออกของเมืองละโว้ เช่น ทะเลชุบศร ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของสระแก้ว บ้านหินสองก้อน บ้านท่ากระยาง ส่วนอีกชุมชนได้ขยายมาทางที่ราบลุ่มตะวันตกตั้งอยู่บริเวณคูเมืองในพื้นที่ที่ใกล้กับท่าเรือหรือเส้นทางที่เรือเข้าถึงในบริเวณที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งทำการติดต่อกับต่างประเทศ ในสมัยนั้นชุมชนกลุ่มนี้จะยึดอาชีพค้าขายเป็นสำคัญ สำหรับชุมชนเกษตรที่อยู่นอกคูเมืองนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะส่งผลผลิตมายังชุมชนในเมืองเพื่อค้าขาย (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

2) ศาสนาและคติความเชื่อ ช่วงก่อนสมัยทวารวดีพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อในศาสนาฮินดูนิกายวิษณุเวทได้จากการตั้งชื่อเมืองโบราณในบริเวณนี้จะนำชื่อเมืองในประเทศอินเดียมาใช้ (ศรีศักร วัลลิโภดม,2538) ทั้งนี้จากหลักฐานศิลาจารึกสมัยทวารวดีได้ปรากฏชื่อเมือง “ลวปุระ” ซึ่งเป็นชื่อเดิมของลพบุรี และพบในจดหมายเหตุเอกสารต่างๆ และบนเหรียญเงินสมัยทวารวดีที่ใช้ภาษาสันสกฤต หมายถึง เมืองของพระลวะหรือพระลพผู้เป็นโอรสพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ จากหลักฐานเอกสารต่างๆยืนยันว่าละโว้หรือลพบุรีเป็นเมืองเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยทวารวดีและเป็นที่ยอมรับกันว่าศาสนาที่รุ่งเรืองรุ่งเรืองที่สุดในอาณาจักรทวารวดีนั้นเป็นศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท ที่รับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาและกลายเป็นศูนย์กลางของฝ่ายหินยาน รูปแบบศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกับวัฒนธรรมภายนอก จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งวัฒนธรรมของเมืองลพบุรีในสมัยทวารวดีแตกต่างจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน คือ มีการนับถือศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทตามแบบอย่างอินเดีย (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ลักษณะศิลปกรรมลพบุรีในสมัยทวารวดีนี้ มักแสดงออกทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธหินยาน เช่น สถูป เจดีย์ ศิลาจารึก พระพุทธรูป และประติมากรรมตามความเชื่อส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่มีลักษณะได้รับอิทธิพลจาก ศิลปกรรมอินเดียสมัยคุปตะและอมราวดี คือลักษณะวงพัทตร์แบบอินเดีย ไม่มีรัศมี จีวรเรียบเหมือน จีวรเปียก สถาปัตยกรรมแบบทวารวดีมักก่ออิฐและใช้สอดดินบางแห่งมีการใช้ศิลาแลง การก่อสร้าง เจดีย์ในสมัยทวารวดีพบทั้งเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมทรงระฆังคว่ำด้านบนเป็นยอดแหลม สถาปัตยกรรมที่สำคัญส่วนมากเกี่ยวข้องกับศาสนาและการตั้งถิ่นฐานของเมือง ได้แก่ แนวคูเมืองกำแพงเมืองที่เป็นคูน้ำคันดินซึ่งมีรูปร่างเกือบกลม ลักษณะเป็นดินถมอัดแน่นที่เรียกว่าเชิงเทิน คูเมืองมีขนาดกว้าง ประมาณ 20-30 เมตร สถูปก่ออิฐตกแต่งด้วยลายปูนปั้นขนาดใหญ่ที่วัดนครโกษาเจดีย์วัดนครโกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นสถูปเจดีย์ทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมและการขุดค้นพบฐานอาคารบริเวณบ้านวิชาเยนทร์ และวัดปิ่น (ภูธร ภูมะธน, 2555)

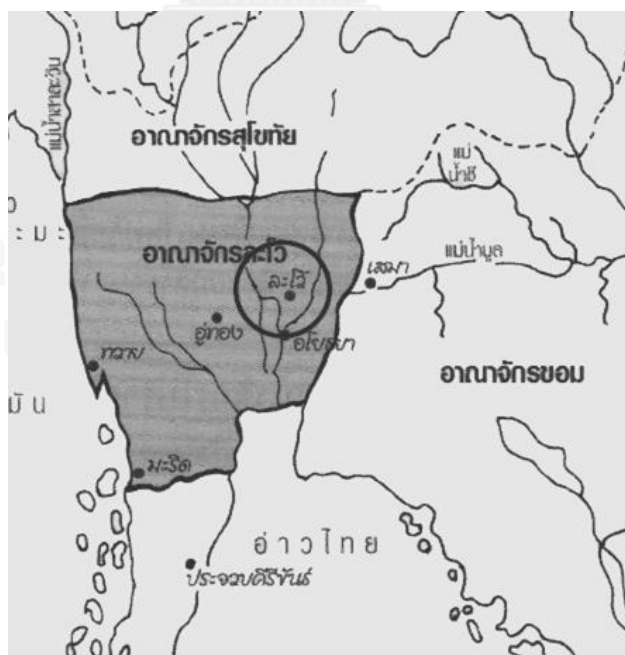
ภาพที่ 5.6 ภาพคูเมือง คันดิน กำแพงเมืองลพบุรีสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดี
ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มนุสนธิ์, 2554 (ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

ภาพที่ 5.7 วัดนครโกษาสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดี
ที่มา : หอสมุดดำรงราชานุภาพ, 2465(ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

5.2.2 สมัยลพบุรีหรือสมัยขอม (พุทธศตวรรษที่15-18)

5.2.2.1 ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง เมื่อวัฒนธรรมทวารวดีได้เริ่มเสื่อมลงและวัฒนธรรมขอมได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลกับเมืองลพบุรีมากขึ้นการแผ่อำนาจของเขมรเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาคาดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 แต่มาพบหลักฐานชัดเจนในพุทธศตวรรษที่ 16 พบจารึกภาษาเขมรในบริเวณเมืองละโว้และดินแดนใกล้เคียงรูปแบบวัฒนธรรมในระยะแรกมีพื้นฐานมาจากศาสนาพราหมณ์จนถึงช่วงปลายในราวพุทธศตวรรษที่ 18 จึงได้เปลี่ยนเป็นศาสนาพุทธลัทธิมหายานเป็นหลักโดยผสมผสานกับวัฒนธรรมเก่าความสัมพันธ์ระหว่างเมืองละโว้กับอาณาจักรขอมนอกจากแสดงออกทางด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนาแล้ว ยังพบหลักฐานที่เป็นศิลาจารึกภาษาเขมรภายในเมืองลพบุรีระบุถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองระหว่างกัน ในช่วงนี้ละโว้เป็นเมืองประเทศราชหรือเมืองลูกหลวงที่สำคัญของเขมร ทั้งนี้หลักฐานสำคัญคือศิลาจารึกที่ถูกรื้อด้วยอักษรขอมว่าละโว้เป็นเมืองหนึ่งแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอาณาจักรเขมรในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ได้แผ่อำนาจมาครอบครองและจารึกที่พบในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กล่าวถึงพระราชโอรสที่ส่งมาปกครองละโว้และการสร้างสิ่งของของชาวเมืองละโว้เพื่ออุทิศถวายแต่เทวรูปพระนารายณ์ในโอกาสที่มีพิธีฉลองเทวรูป (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524) ภายหลังรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรขอมที่มีต่อเมืองลพบุรีและเมืองประเทศราชเสื่อมลง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

ภาพที่ 5.8 แสดงที่ตั้งของเมืองละโว้ในสมัยลพบุรีหรือขอม แผ่นดินใต้ละโว้เพิ่มขึ้นทะเลอ่าวไทยเริ่มลดลง เกิดอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรอโยธยาเริ่มก่อตั้งขึ้น

ที่มา : www.thainationhistory.blogspot.com,2556

5.2.2.2 ลักษณะทางกายภาพ อิทธิพลของเขมรแผ่เข้ามาในเมืองละโว้เป็นเพราะที่ตั้งของเมืองละโว้มีความสำคัญต่อเขมรมากเปรียบเสมือนเมืองหน้าด่านของเขมรเป็นฐานที่มั่นคงในการเข้ามาตีเขมรได้ง่ายดังนั้นจึงเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เขมรต้องเข้าครอบครองเพื่อความปลอดภัยของเขมรจึงเข้ายึดครองดินแดนแถบนี้ อีกทั้งความที่แคว้นละโว้มีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ทำเลที่ตั้งนั้นเอื้อต่อการค้าขายและมีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ทำให้ละโว้เป็นที่หมายปองของเมืองต่างๆเป็นอย่างมากเพื่อจะเข้ามายึดครองเอาไว้ (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.2.2.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ ภายใต้อิทธิพลเขมรไม่มีความเปลี่ยนแปลงในระบอบเศรษฐกิจของละโว้มากนัก กิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจของเมืองยังคงเหมือนเช่นสมัยทวารวดีนั่นคือการเกษตรกรรม ปลูกข้าว จนเกิดมีร่องน้ำเป็นระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ทั้งเอาไว้ใช้งานและใช้เป็นอาหาร ทำเครื่องมือเกษตร ในด้านการค้าขายมีการติดต่อค้าขายกับต่างแดนอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการค้ากับจีน เพราะในสมัยนั้นมีการส่งทูตนำบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนเสมอ ทั้งทองคำ งาช้าง นอระมัต ขนนกกระเต็น ยางไม้หอม พิมเสน ฯลฯ ทำให้การค้าเอกชนของจีนเข้ามาค้าขายในละโว้สมัยนั้นด้วย (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.2.2.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน สมัยลพบุรีซึ่งอาณาจักรขอมมีอำนาจในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและขอมได้สร้างโครงข่ายทางบก เช่น ทางเกวียนติดต่อกับหัวเมืองต่างๆเพิ่มเติมโดยมีเส้นทางผ่านเมืองละโว้ ทำให้ละโว้มีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่เข้ามาครอบครองเมืองซึ่งคือมีชาวขอมเข้ามามากขึ้น แต่กิจกรรมหลักของเมืองยังคงอยู่ในบริเวณในคูเมืองเหมือนเช่นสมัยทวารวดีหากพิจารณาถึงขนาดและที่ตั้งของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ในช่วงนั้นและการสร้างลำน้ำภายในหัวเมืองทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณคูเมือง โดยประชากรที่อาศัยอยู่ในช่วงแรกคือคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานและมีแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณแม่น้ำลพบุรีเพราะเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ครั้นต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นมีชาวขอมเข้ามาจึงทำให้ชุมชนขยายตัวออกจากบริเวณเดิมริมฝั่งแม่น้ำลพบุรีไปทางทิศตะวันออกของเมือง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548) จากเอกสารที่ได้ทำการศึกษาสามารถจัดลำดับขั้นของชนชั้นในสังคมละโว้ได้ว่ากลุ่มชนชั้นสูงของละโว้คือผู้ปกครอง ข้าราชการ เศรษฐี และบัณฑิตผู้มีความมั่งคั่งมีความรู้ ส่วนกลุ่มชนชั้นต่ำนั้นคือ ทาส นางระบำ นักร้อง นักดนตรี และอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีสถานะทางสังคมพิเศษคือ นักบวช โยคี ภิกษุ ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับชนชั้นปกครองจึงจัดว่าเป็นชนชั้นสูงของละโว้ด้วย (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

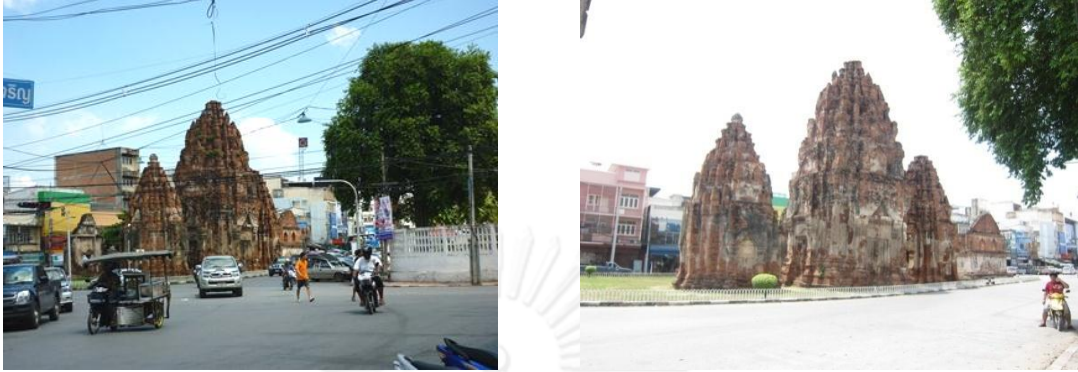
2) ศาสนาและคติความเชื่อ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนาของละโว้ภายใต้อิทธิพลเขมรนั้นเห็นได้ชัดจากศิลปวัตถุและจารึกต่างๆ ในช่วงแรกของยุคลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่15

พบประติมากรรมและศาสนสถานที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูทั้งไศวเวทนิกาย(นับถือพระศิวะหรืออิศวร)และไวษณพนิกาย(นับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์)ราวพุทธศตวรรษที่ 15 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวเวทมีอิทธิพลเข้ามาในละโว้ จนพุทธศตวรรษที่ 16 ลัทธิไวษณพเข้ามามีอิทธิพลแทนเช่นเดียวกับเขมรในเวลานั้นและต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พบประติกรรมและสถาปัตยกรรมในศาสนาพุทธนิกายมหายานมีอิทธิพลสูง แสดงว่าในช่วงลพบุรีได้รับอิทธิพลทั้งจากศาสนาพราหมณ์และพุทธนิกายมหายาน (ภูธร ภูมะธน, ณรงค์ ผ่องพิศ, พลัปลีง มูลศิลป์, & และสถิต วงศ์สุวรรณ, 2522)

3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม เนื่องจากพบหลักฐานทั้งในโบราณวัตถุและโบราณสถานจะพบว่าอิทธิพลของศิลปะเขมรจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธนิกายมหายานอย่างมากคาดว่ามีการเมืองของเขมรเข้ามาด้วยความโดดเด่นของเมืองละโว้ภายใต้การปกครองของเขมรคือทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม ในด้านศิลปวัตถุนี้มีประติมากรรมและสถาปัตยกรรมอันเนื่องในศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้นจำนวนมากในระยะแรก หลักฐานที่ค้นพบในช่วงนี้ได้แก่ ปราสาทขแมร์สร้างขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 15 พบฐานศิวิลิ่งคี่ในปราสาทองค์กลางและจารึกภาษาเขมรพบที่ศาลสูงกล่าวถึงสิ่งของที่อุทิศถวายแด่พระนารายณ์หรือพระวิษณุระยะต่อมาสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ลัทธิมหายานมีอิทธิพลสูงมากเกิดประติมากรรมและสถาปัตยกรรมจากอิทธิพลลัทธิมหายาน สันนิษฐานว่าพระปราสาทสามยอดสร้างขึ้นในสมัยนี้โบราณสถานเหล่านี้มีขนาดใหญ่ที่ตั้งเป็นศูนย์กลางของเมืองที่สำคัญ ในสมัยนั้นและโบราณวัตถุมีลักษณะเฉพาะเป็นที่รู้จักดีในยุคนี้ คือพระพุทธรูปสมัยลพบุรีเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก พระพักตร์คล้ายเทวรูปขอมแม้จะได้รับอิทธิพลเขมรอย่างลึกซึ้งมาก แต่ศิลปกรรมของละโว้ในยุคนี้ก็มีลักษณะพิเศษของตัวเองต่างไปจากศิลปะของเขมร เนื่องจากลพบุรีเป็นเมืองสำคัญของมอญมานานปีและยังได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธเถรวาทจากอินเดียผสม ศิลปกรรมลพบุรีที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้งหมด โบราณสถานและโบราณวัตถุที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปกรรมแบบละโว้โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมลพบุรีเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 18 (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524) ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในสมัยขอมเรื่องอำนาจซึ่งเมืองลพบุรีอยู่ในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของขอม สถาปัตยกรรมในยุคสมัยนี้ยังคงก่อสร้างด้วยหินมีการวางผังเป็นแนวแกนตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ สถาปัตยกรรมในยุคสมัยนี้ในเมืองลพบุรีได้แก่

- *ปราสาทขแมร์* เป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของลพบุรี เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐมีสามองค์ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันไม่มีเฉลียงเชื่อมต่อกัน ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีบวงสรวงทางศาสนาฮินดู นักโบราณคดีกำหนดว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 เพราะมีลักษณะคล้ายกับปราสาทศิลปะเขมรแบบพะโค (พ.ศ. 1425-1536) เป็นปราสาทแบบเก่า ซึ่งมีประตูทางเข้าแบบโค้งแหลม

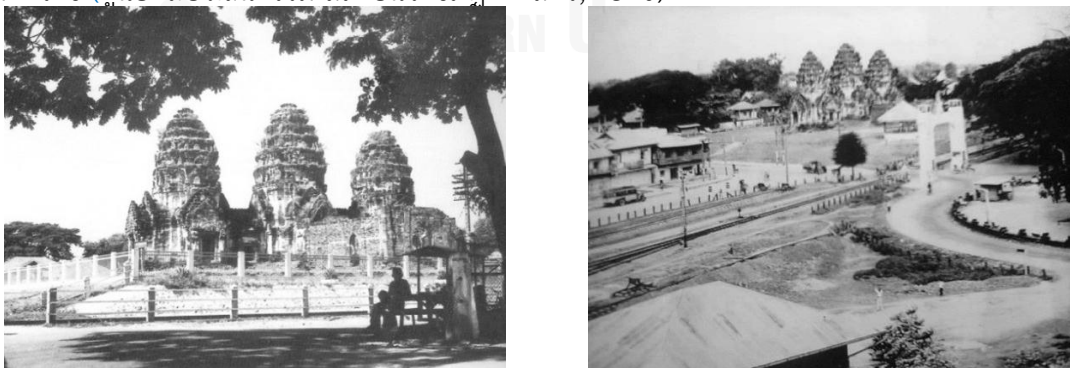
เลียนแบบเครื่องไม้ นักวิชาการศึกษาพบว่าปราสาทองค์ทิศเหนือน่าจะได้รับการซ่อมแซมใหม่หมดทั้งองค์ในสมัยอยุธยาแต่ยังคงรูปแบบเก่าเอาไว้ (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี,2556)

ภาพที่ 5.9 ภาพปราสาทค์แขก

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

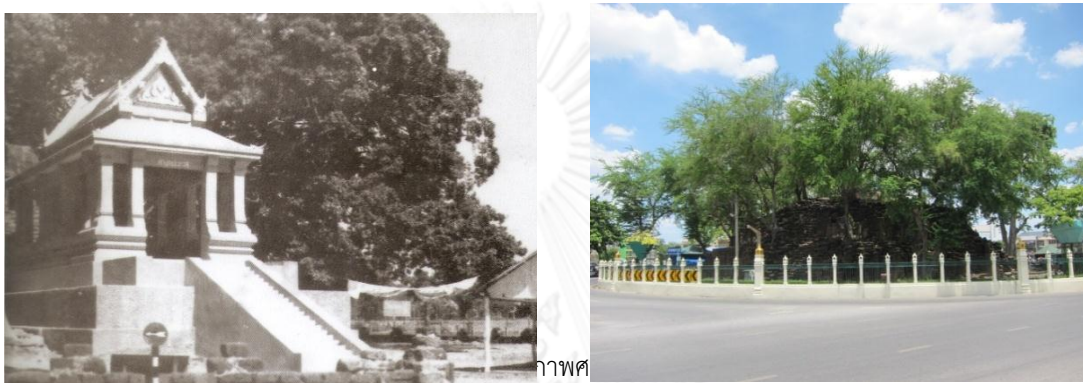
- พระปราสาทสามยอด เป็นปราสาทสร้างด้วยศิลาแลงได้รับอิทธิพลศิลปะขอมหรือศิลปะแบบลพบุรีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นศิลปะเขมรแบบบายน (ราวพ.ศ.1724-1780 เรียกชื่อตามปราสาทบายนซึ่งสร้างขึ้นโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ศูนย์กลางเมืองพระนครหลวง) มีลักษณะคือมียอดปราสาท 3 ยอดในผังเดียวกัน ปราสาท 3 องค์ ตั้งเรียงกันอยู่บนฐานเตี้ยซ้อนกันหันหน้าไปทางทิศตะวันออก องค์กลางสูงกว่าองค์เหนือและใต้ต่ำเล็กน้อย ผังของปราสาทเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีผนัง 2 ชั้น มีมุขยื่นออกมา 4 ทิศมุขเป็นมุมลด 2 ชั้น มุขปราสาทด้านข้างทำหน้าที่เป็นฉนวนเชื่อมปราสาทแต่ละหลังเข้าด้วยกัน หน้าบันและหลังคาเลียนแบบเครื่องไม้ ยอดทำเป็นพุ่มซ้อนกันขึ้นไป 4 ชั้นประดับด้วยลายปูนปั้นลายจำหลักหินทรายในส่วนกรอบประตูเสาและบัว ทางด้านทิศตะวันออกของปราสาทประธานมีการต่อเติมวิหารก่ออิฐถือปูนเชื่อมต่อกับปราสาทประธานเพื่อใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี, 2540)

ภาพที่ 5.10 ภาพพระปราสาทค์สามยอด

ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มสุนธิ์, 2554

- ศาลพระกาฬ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองลพบุรี เป็นเทวสถานเก่าแก่ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระนารายณ์ยืนทำด้วยศิลา 2 องค์ สร้างด้วยศิลาแลงเรียงซ้อนกันเป็นฐานสูง จึงเรียกกันมาแต่ก่อนอีกชื่อหนึ่งว่า “ศาลสูง” ที่ทับหลังซึ่งทำด้วยศิลาทรายสลักเป็นรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ आयुरาวพุทธศตวรรษที่ 16 วางอยู่ติดฝาผนังวิหารหลังเล็กชั้นบนพบหลักฐานศิลาจารึกแปดเหลี่ยมจารึกอักษรมอญโบราณศาลพระกาฬในปัจจุบันเป็นศาลที่สร้างใหม่ซึ่งศาลเดิมเหลือเพียงซากกองหินเท่านั้น (ภูธร ภูมะธน, 2555)

ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มนุสนธิ์, 2554 (ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

5.2.3 ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี

ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงนี้แสดงถึงความมีอารยธรรมผังเมืองเป็นรูปรีมีขอบเขตเมืองชัดเจนทั้งคูเมือง คันดินและกำแพงเมือง สภาพเมืองมีน้ำใช้อุปโภคบริโภคสมบูรณ์เพราะได้รับน้ำจากเทือกเขาทางทิศตะวันออกและแม่น้ำลพบุรี มีคลองส่งน้ำและสระน้ำภายในเมืองเพื่อกักน้ำเข้ามาใช้ในตัวเมืองในยุคนั้นลพบุรีเป็นเมืองท่าด้านทิศตะวันออกมีเรือสินค้ามาค้าขายจนกลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนการค้า พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม นอกจากนั้นความเชื่อทางศาสนาวัฒนธรรมจากชาติได้เข้าสู่เมืองส่งผลให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธนิกายหินยานผสมผสานรูปแบบศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวมอญที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและการนับถือผีภูมิทัศน์วัฒนธรรมในยุคนี้เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธหินยานและการตั้งถิ่นฐานของเมือง ได้แก่ แนวคูเมืองกำแพงเมืองที่เป็นคูน้ำคันดินซึ่งมีรูปร่างเกือบกลมลักษณะเป็นดินถมอัดแน่นเรียกว่าเชิงเทิน ในเมืองมีทั้งคลองส่งน้ำและสระน้ำที่ใช้กับระบบการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม เป็นต้น

ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงสมัยลพบุรี ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรขอมซึ่งมีอำนาจมากในพื้นที่แถบนี้เมืองยังคงเป็นแหล่งการค้าขายที่รุ่งเรืองและความสมบูรณ์จึงยังมีการทำเกษตรกรรมปลูกข้าวจนเกิดร่องน้ำระบบชลประทานขึ้นคล้ายในยุคทวารวดีศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงแรกคือศาสนาพราหมณ์ฮินดูต่อมาเป็นศาสนาพุทธนิกายมหายาน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในยุคนี้จึงได้รับอิทธิพลของศิลปะเขมรจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธนิกายมหายานผสมผสานกับศิลปกรรมของชาวมอญดั้งเดิมในพื้นที่จนมีลักษณะพิเศษของตัวเองต่างไปจากศิลปะของเขมร ได้แก่ ปรากฏ์แรกที่ได้รับอิทธิพลของลัทธิไวษณพศาลพระกาฬได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ และพระปรากฏ์สามยอดสร้างตามคติมหายานของศาสนาพุทธมีการวางผังเป็นแนวแกนตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาล

**ลำดับเหตุการณ์
อันเกี่ยวเนื่องกับเมืองลพบุรี**

เหตุการณ์ภายนอก

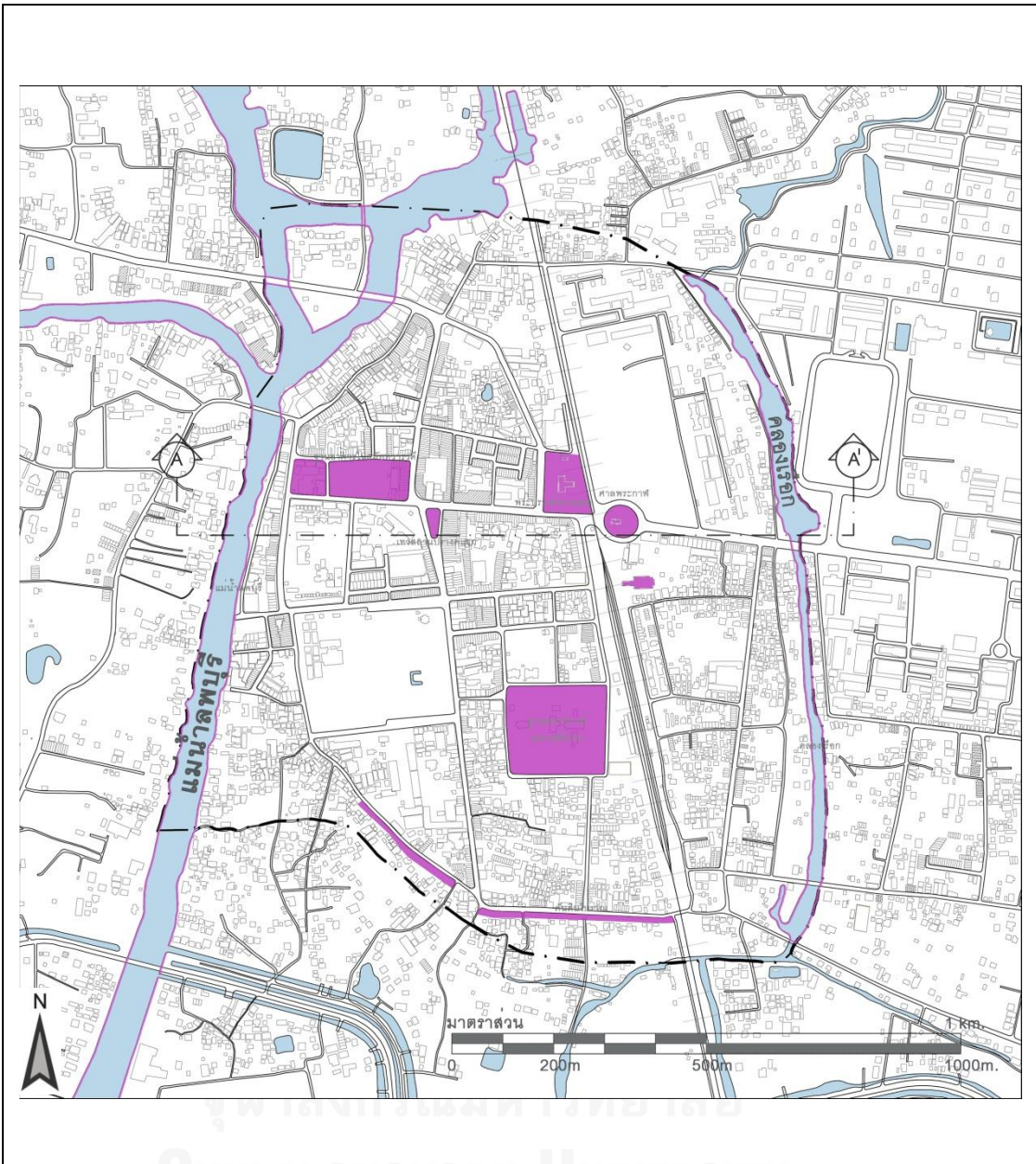

เหตุการณ์ภายใน

ภาพที่ 5.12 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์ภายในและภูมิทัศน์วัฒนธรรมร่วมเนชองสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี

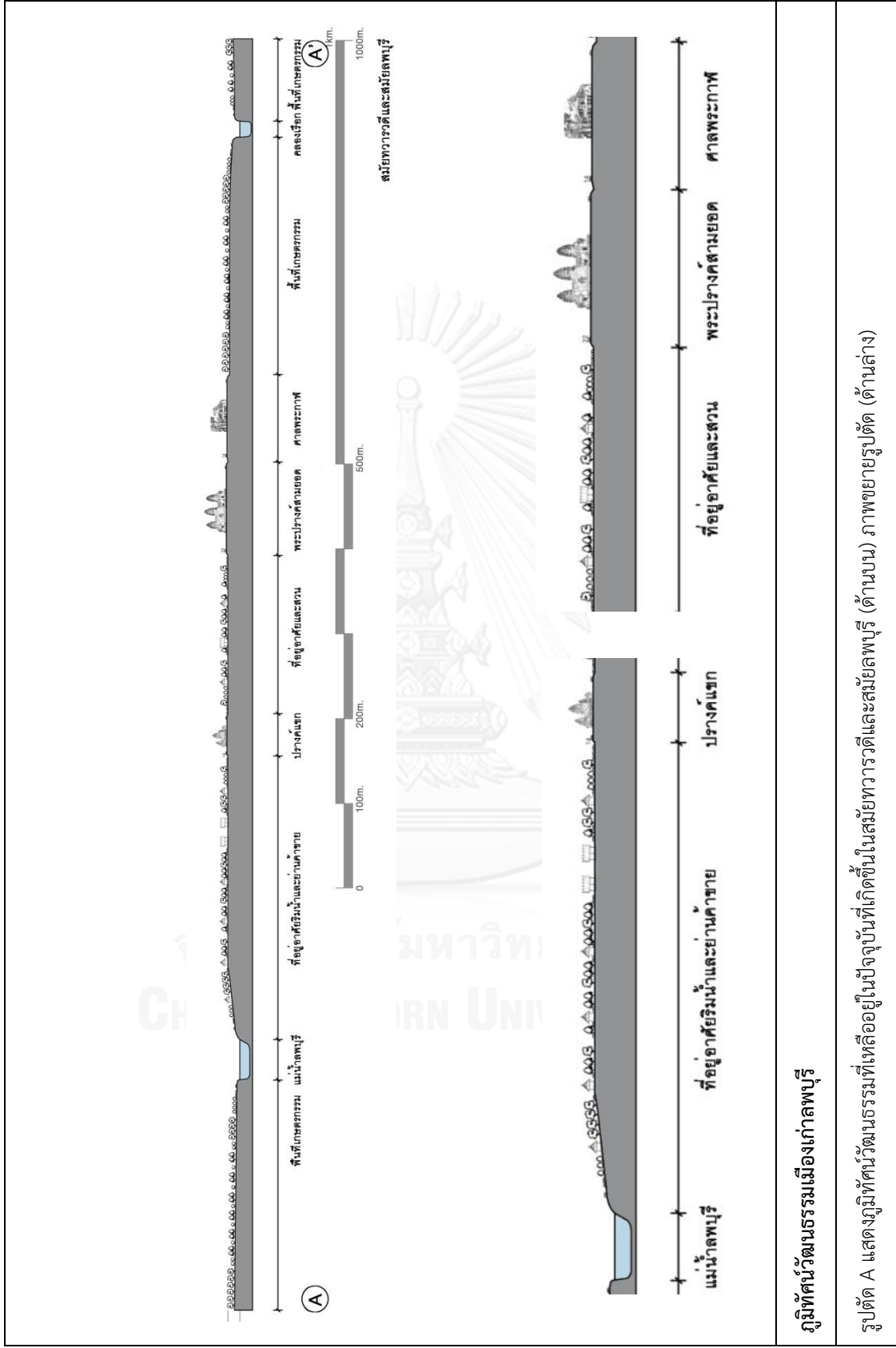
ที่มา : ผู้วิจัย, 2557

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 5.1 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> --- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) == ทางหลวง ถนน ขอบ +++++ ทางรถไฟ ~ สะพาน ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ■ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

5.3 พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 2 ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19 และ 19-23)

5.3.1 ก่อนสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษ ที่ 18-19)

5.3.1.1 ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เกิดความอ่อนแอภายในอาณาจักรขอมทำให้เมืองที่อยู่ใต้อำนาจแยกตัวเป็นอิสระ ระยะนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในลุ่มน้ำเจ้าพระยา 3 ประการ คือ การเกิดศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ที่อยุธยาทางตอนใต้ลพบุรี การเข้ามาของศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ และการปรากฏตัวของคนไทยและวัฒนธรรมไทยในดินแดนแถบนี้และบริเวณสุโขทัยทางตอนเหนือลพบุรี คาดว่าลพบุรีหลุดพ้นจากอิทธิพลขอมในเวลาเดียวกับที่สุโขทัยขับไล่ขุนนางเขมรออกไป ช่วงนี้ผู้ที่ปกครองละโว้เป็นเครือญาติกับราชวงศ์สุโขทัยซึ่งเป็นผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาในเวลาต่อมาและภายหลังละโว้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรใหม่ ปลายพุทธศตวรรษที่ 18-19 มีการเปลี่ยนจากคตินิยมลัทธิมหายานมาเป็นแบบหินยานและเกิดศิลปกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะตัวขึ้นมาใหม่ซึ่งแสดงให้เห็นเด่นชัดในรูปแบบเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม แปดเหลี่ยม และพระปรางค์ก่อบริเวณที่เป็นพระปรางค์แบบไทย และพระพุทธรูปศิลปะอู่ทอง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)เมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงคนไทยทางใต้ลพบุรีก็แข็งเมืองไม่ยอมเป็นประเทศราชพระเจ้าอู่ทองก็สร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นในปีพ.ศ. 1893 และทรงประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อสุโขทัย ลพบุรีจึงกลายเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา ในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ก็ได้โปรดให้สมเด็จพระราเมศวรราชโอรสขึ้นไปครองเมืองลพบุรีซึ่งอยู่ในฐานะเมืองลูกหลวงและใช้เป็นเครื่องถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองกับสุพรรณบุรีซึ่งขุนหลวงพะงั่วไปครองอยู่ (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.3.1.2 ลักษณะทางกายภาพ จากการศึกษาเอกสารและจารึกพบเพียงหลักฐานที่กล่าวถึงเมืองลพบุรีว่าตัวเป็นเมืองเล็กรูปร่างเกือบจะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ใกล้คลองชลประทานและพื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งนาและมีการอยู่อาศัยกระจายตัวเป็นอาณาบริเวณที่เป็นอิสระ

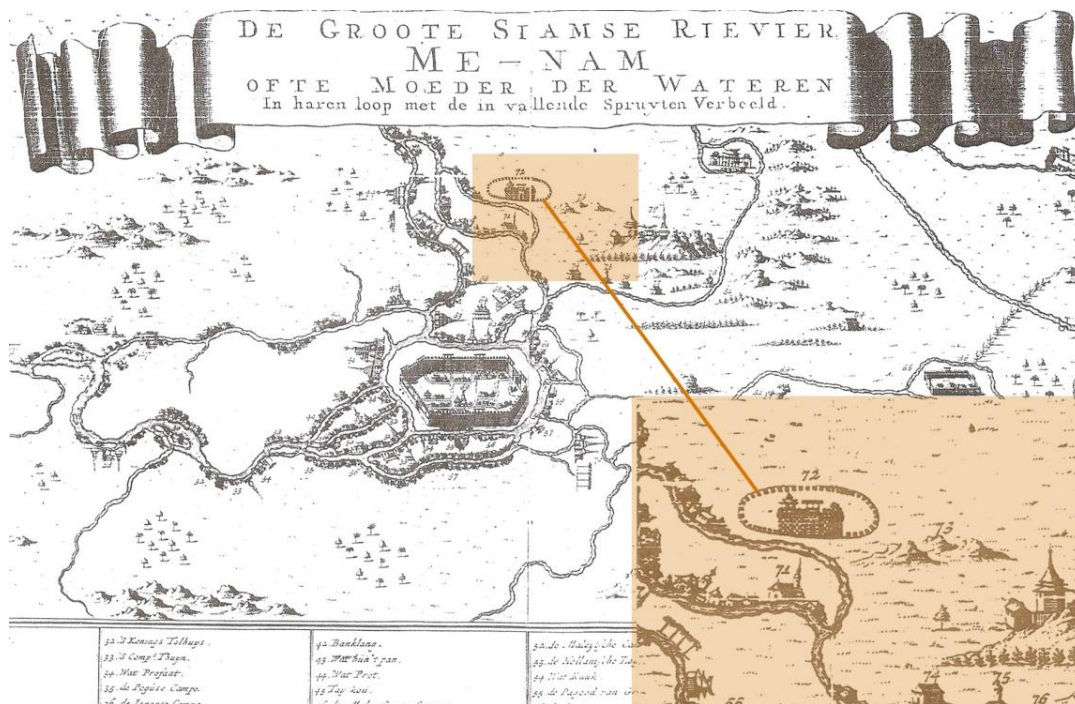
5.3.1.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลพบุรีเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่ในอดีต อีกทั้งในระยะนี้มีการปรากฏตัวของคนไทยในพื้นที่เหนือและในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าคนไทยเป็นพวกแรกที่มีความสามารถในการทำนาค้ากิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจของเมืองลพบุรียังคงเหมือนสมัยก่อนนั่นคือ การเกษตรกรรมปลูกข้าวมีร่องน้ำเป็นระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การทำเครื่องมือเกษตร ในด้านการค้าขายมีการติดต่อค้าขายกับต่างแดนอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการค้ากับจีน (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.3.1.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน ในยุคนี้มีการปรากฏตัวของคนไทยหรือคนสยามและเกิดวัฒนธรรมไทยขึ้นเป็นกระบวนการที่ดำเนินการไปอย่างช้าๆ กินเวลานานทั้งในพื้นที่เหนือและในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในระยะเวลาเกี่ยวเนื่องกับการตั้งถิ่นฐานของเมืองละโว้ในช่วงนี้ยังคงมีลักษณะคล้ายกับสมัยทวารวดีคือการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณคูเมือง โดยประชากรที่อาศัยอยู่ในช่วงแรกมีแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณแม่น้ำลพบุรีเพราะเป็นศูนย์กลางการค้าทางเรือและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นจึงทำให้ชุมชนขยายตัวออกจากบริเวณริมแม่น้ำไปทางทิศตะวันออกของเมือง (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

2) ศาสนาและคติความเชื่อ ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 อิทธิพลของอาณาจักรขอมและพุทธศาสนาหายานเสื่อมลงมาก ประกอบกับการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นทำให้เกิดวัฒนธรรมไทยและขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมครอบคลุมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และมีการเกิดอาณาจักรอโยธยาทางตอนล่างของลพบุรี วัฒนธรรมในช่วงนี้ผูกพันกับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์หรือหินยานซึ่งแพร่หลายผ่านเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมา ทั้งการสร้างวัด พระพุทธรูป หลักศิลาธรรมจรรยา ระบบทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ และภาษาไทยที่ปรากฏขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นครั้งแรกลพบุรีจึงเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการทางพระพุทธศาสนา อิทธิพลของวัฒนธรรมไทยเข้ามามีบทบาทในละโว้แต่เข้ามาได้ช้ากว่าเมืองอื่นในแถบนี้ เนื่องจากวัฒนธรรมของเขมรที่ยังรักษาลักษณะศิลปะที่พบจึงมีลักษณะของเขมรมากกว่า (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

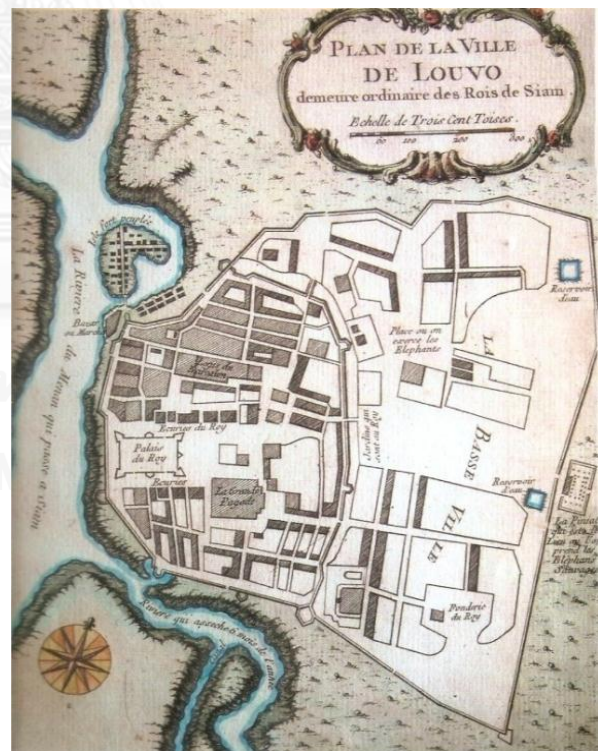
3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม เมื่ออิทธิพลของเขมรเสื่อมลงไปจากดินแดนแถบนี้เมืองลพบุรีก็ไม่ได้เป็นศูนย์กลางการค้าและความเจริญอีกต่อไป ศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ได้ไปอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่เมืองอโยธยา ส่วนดินแดนทางเหนือรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสุโขทัย ศิลปกรรมในเมืองลพบุรีทั้งทางด้านประติมากรรมและสถาปัตยกรรมในยุคนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นการสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาฝ่ายหินยานอันเป็นที่นับถือกันแพร่หลายในห้วงเวลานั้นพบหลักฐานการสร้างพระสถูปเจดีย์ที่เป็นแบบอย่างพุทธศาสนาฝ่ายหินยานอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ เจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยมมีองค์ระฆังอยู่ส่วนบน เช่น เจดีย์รายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พระสถูปองค์ใหญ่ของวัดนครโกษา ยังมีการเปลี่ยนแปลงศาสนสถานจากฝ่ายมหายานเป็นฝ่ายหินยานสร้างพระปรางค์เป็นแบบปรางค์ไทยขึ้น เช่น ปรางค์ทรงมะเฟืองและปรางค์ทรงฝักข้าวโพด เป็นต้น และมีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะอุทองอย่างแพร่หลาย (ภูธร ภูมะธน, 2547)

ภาพที่ 5.13 ภาพแผนที่ของเมืองลพบุรีเขียนในปีค.ศ.1636 โดยโยช เซาเติน ชาวดัตช์ ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง แสดงลักษณะของเมืองลพบุรีที่มีกำแพงเมืองล้อมรอบเป็นรูปไข่ มีปราสาทราชวังและวัดในเมือง
ที่มา : ภูธร ภูมะธน, 2534

5.3.2.2 ลักษณะทางกายภาพ พัฒนาการด้านกายภาพของเมืองเริ่มชัดเจนขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ขณะนั้นเมืองลพบุรีมีสถานภาพเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา พระรามาธิบดีได้เสด็จไปครองเมืองทรงพัฒนาเมืองโดยสร้างป้อม คูเมืองและกำแพงเมืองขึ้นตามหลักยุทธศาสตร์เพื่อป้องกันข้าศึก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิมีการทำสงครามกับพม่าพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าทำเลที่ตั้งและลักษณะของเมืองที่จะเป็นเมืองหน้าด่านจะกลายเป็นประโยชน์ต่อข้าศึกมากหากยึดเมืองได้พระองค์จึงโปรดให้รื้อกำแพงและป้อมปราการเดิมทั้งหมดลง ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีการติดต่อกับชาวตะวันตกหลายชาติโดยเฉพาะชาวฮอลันดา ทรงเกรงว่าชาวต่างชาตินำเรือรบเข้ามาปิดอ่าวไทยเพื่อบังคับให้อยุธยาอนุญาตให้ฮอลันดาเข้ามาทำการค้าขายอย่างเสรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำการปรับปรุงเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่ 2 มีการก่อสร้างองค์ประกอบเมืองที่สำคัญหลายอย่างเพื่อให้เป็นราชธานีที่มีความเข้มแข็งสามารถป้องกันข้าศึกได้ เช่น ป้อมปืน กำแพงเมือง วัดและพระราชวังที่เรียกว่า “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” ในสมัยนี้มีช่างชาวฝรั่งเศสช่วยคุมการก่อสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมลพบุรีในสมัยนี้จึงมีลักษณะสถาปัตยกรรมไทยผสมกับลักษณะสถาปัตยกรรมของตะวันตก

ลักษณะทางกายภาพของเมืองมีการขยายออกไปทางด้านทิศตะวันออกอีก 2 ชั้น ในส่วนขยายส่วนที่หนึ่งขยายไปทางทิศตะวันออกมีรูปเกือบสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลักฐานจากแผนที่ในสมัยนี้มีโบราณสถานสำคัญ เช่น วัดสันเปาโล วัดป่า วัดละโว้วร้าง และสระน้ำหลายแห่ง มีสถานที่ที่น่าสนใจแต่ไม่เหลือหลักฐานให้เห็น เช่น ที่ฝึกช้างสวนของสมเด็จพระนารายณ์และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ การขยายเมืองส่วนนี้ใช้เป็นแนวป้องกันเมืองมีการตั้งชุมชนอยู่อาศัยแบบเบาบาง ส่วนขยายส่วนที่สองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีแผนที่ของชาวฝรั่งเศสแสดงตำแหน่งบริเวณอ่างแก้วและที่ตั้งของโรงหล่อโลหะหลวง ที่น่าสนใจที่สุดคือแผนที่ของบาทหลวงกูเตอร์แล็งระบุว่าเขตนี้คือ เมืองใหม่ (Nouvelle Ville) พื้นที่ที่ส่วนใหญ่ใช้ทำการเกษตรกรรมมีผู้คนอยู่อาศัยเบาบางมีการสร้างคันดินขุดคูน้ำล้อมรอบเพื่อความปลอดภัยหากมีสงครามจะได้มีพื้นที่ทำมาหากินได้ นอกจากนี้ยังมีการสันนิษฐานว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดเกล้าฯให้บูรณะซ่อมแซมคูเมืองกำแพงเมืองที่เป็นคูน้ำคันดินด้วยโดยการพูนดินให้เหมือนเดิมและปรับปรุงกำแพงเมืองโดยก่ออิฐซ้อนทับทำเป็นรูปใบเสมารวมทั้งมีการสร้างป้อมขึ้นใหม่ตามมุมเมืองเป็นมุมแหลมห่างกันเป็นระยะๆรวม 8 ป้อมและยังมีการสร้างประตูเมืองขึ้นใหม่ทำด้วยอิฐ เช่น ประตูชัยด้านทิศใต้ และการสร้างประตูน้ำ เป็นต้น ส่วนขยายส่วนที่สามเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ (ภูธร ภูมะธน, 2534)

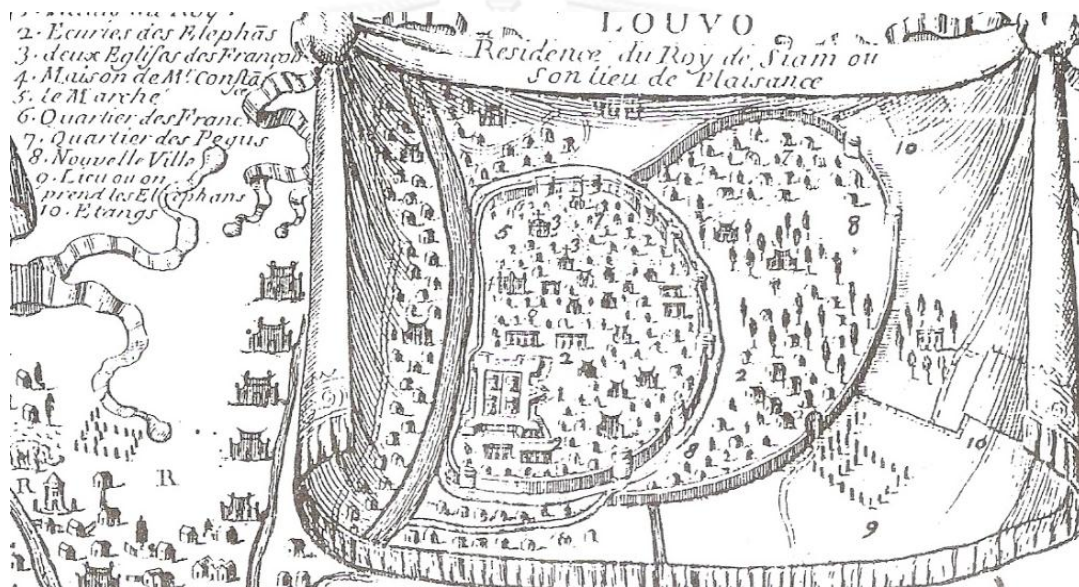
ภาพที่ 5. 14 แสดงลักษณะภูมิศาสตร์ของไทย วาดโดยช่างชาวฝรั่งเศสในปีพ.ศ.2229 และผังเมืองละโว้เขียนโดยวิศวกรชาวฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2230 รัชสมัยพระนารายณ์มหาราช
ที่มา : <http://www.lek-prapai.org>, 2556 (ขวา) และภูธร ภูมะธน, 2534(ซ้าย)

แผนที่ของเมืองลพบุรีเขียนโดยบาทหลวงกูร์โตแลงในปีค.ศ.1686 จากแผนที่แสดงให้เห็นผังของเมืองที่มีกำแพงและคูน้ำล้อมรอบ 2 ชั้น คือเมืองชั้นในและส่วนขยายที่หนึ่งและที่สอง

- เมืองชั้นในเป็นที่ตั้งของพระราชวังอยู่ใกล้กับแม่น้ำซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกด้านข้างทั้งสองด้านของพระราชวังมีโรงช้าง ด้านเหนือของเมืองชั้นในมีโบสถ์ของชาวฝรั่งเศส 2 แห่งตั้งอยู่ซึ่งอยู่ใกล้บ้านเจ้าพระยาวิชาเยนทร์บริเวณระหว่างแม่น้ำและโบสถ์เป็นที่ตั้งของตลาดของเมือง และหมู่บ้านของชาวต่างชาติ เช่น ฝรั่งเศสและมอญจะอยู่บริเวณตะวันออกใกล้กำแพงเมือง

- ส่วนขยายที่หนึ่งเป็นส่วนที่เรียกว่าเมืองใหม่เป็นที่อยู่ของชาวบ้านในสมัยนั้นแต่มีจำนวนไม่มากกระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่นี้ เพราะชาวเมืองเดิมยังคงอยู่ในเมืองชั้นใน

- ส่วนขยายที่สองส่วนนอกกำแพงเมืองทั้งสองชั้นเป็นเพนียดคล้องช้างและสระกักเก็บน้ำ

ภาพที่ 5. 15 ภาพแผนที่ของเมืองลพบุรีเขียนในปีค.ศ.1686 โดยบาทหลวงกูร์โตแลง

ที่มา : ภูธร ภูมะธน, 2534

5.3.2.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลพบุรีคือแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของอยุธยาเป็นแหล่งการค้าสำคัญเนื่องจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และสินค้าที่ค้าขายกว้างขวางมาตั้งแต่สมัยลพบุรีสามารถติดต่อคมนาคมกับเมืองอื่นได้อย่างสะดวก ทั้งตอนกลางตอนเหนือและตะวันออกของราชอาณาจักร มีแม่น้ำสำคัญคือแม่น้ำลพบุรีต่อเนื่องกับแม่น้ำเจ้าพระยาและป่าสักในช่วงกรุงศรีอยุธยา และอยู่บนที่ราบสูงน้ำท่วมไม่ถึงน้ำท่วมเพียงพื้นที่รอบๆเมืองเท่านั้น สภาพดังกล่าวมีผลให้ลพบุรีเป็นแหล่งการกสิกรรมแหล่งเพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์สามารถเลี้ยงตัวเองได้และมีมากพอที่จะนำไปค้าขายกับชาวต่างชาติ พบว่าสินค้าส่วนใหญ่ที่ทำการค้าขายเป็นสินค้าประเภทของป่า เช่น หนังสัตว์ ไม้ฝาง ไม้หอม นอแรด งาช้าง ขี้ผึ้ง เป็นต้น สินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวสาร ข้าวเปลือก น้ำมันมะพร้าว และแร่ต่างๆ เช่น ตะกั่ว ดีบุก ทอง เป็นต้น ลพบุรีในฐานะเมืองศูนย์การ

คมนาคมเหนืออยุธยาจึงเป็นที่รวบรวมสินค้าเหล่านี้เพื่อนำส่งอยุธยา บทบาทในขณะนั้นไม่ได้เป็นคู่แข่งทางการค้าแต่ทำหน้าที่สนับสนุนฐานะของอยุธยา และจัดหาสินค้าจากดินแดนใกล้เคียงเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

5.3.2.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

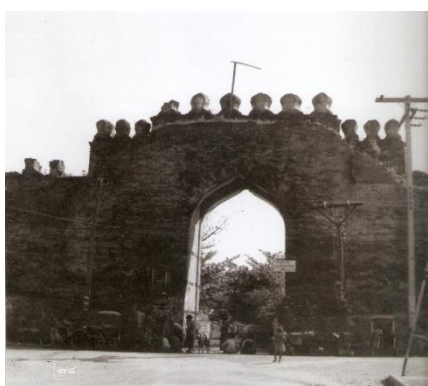
1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสมัยอยุธยา ยังคงให้ความสำคัญกับพื้นที่ในคูเมืองชั้นใน (เมืองเก่า) และคนในเมืองส่วนใหญ่เป็นคนไทย พื้นที่ส่วนนี้ยังคงเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ พระราชวัง บ้านพักสำหรับราชทูตต่างชาติสำหรับกลุ่มเชื้อชาติต่างๆที่เข้ามาอยู่ในเมือง เช่น กลุ่มชาวฝรั่งเศสจะอาศัยอยู่บริเวณทิศเหนือของพระราชวัง กลุ่มทูตเปอร์เซียจะอยู่ระหว่างพระราชวังและบ้านราชทูตฝรั่งเศส และกลุ่มชาวมอญจะอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีฝั่งตรงข้ามท่าขุนนาง โดยสาเหตุที่ประชากรส่วนใหญ่เลือกอยู่ในบริเวณนี้เพราะใกล้แหล่งตลาดและสามารถเดินทางไปมาได้สะดวกในพื้นที่ส่วนขยายของเมืองสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่เรียกว่า “เมืองใหม่” ยังคงมีประชากรอาศัยอยู่เบาบางและประกอบอาชีพเกษตรกรรม (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

2) ศาสนาและคติความเชื่อ สมัยอยุธยาศาสนาที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการดำเนินชีวิตของคนมากที่สุด คือ การนับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสมัยพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งการสร้างวัดใหม่และบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าหลายแห่ง แม้ในสมัยนั้นจะมีชาวฝรั่งเศสได้เข้ามาติดต่อกับไทยและได้พยายามเผยแผ่คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก แต่พระองค์ทรงมีพระทัยหนักแน่นในการนับถือพระพุทธศาสนา (วิทยาลัยครูเทพสตรี,2524)

3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม เมืองลพบุรีที่มีลักษณะโดดเด่นจะสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเพราะได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์ระหว่างลพบุรีกับชาติตะวันตก ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมในสมัยนี้มีลักษณะเฉพาะคือมีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขายเช่น ฝรั่งเศส เปอร์เซีย สิ่งที่ปรากฏในเมืองลพบุรีคือ พระราชวัง บ้านพักข้าราชการสมัยนั้น และโบสถ์ฝรั่งลักษณะสถาปัตยกรรมในยุคนี้ เช่น พระที่นั่งที่หลังคาเป็นแบบไทยทั้งองค์ แต่ภายในองค์ประกอบต่างๆจะตกแต่งลักษณะแบบยุโรปรูปแบบกรอบหน้าต่าง ประตูรูปโค้งแหลม (Point Arch) เริ่มสร้างอาคารตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไป และเริ่มใช้วิทยาการสมัยใหม่และมีการวางผังเมือง ระบบป้องกันเมือง เช่น ป้อมกำแพงเมืองและประตูเมือง ท่อน้ำและระบบน้ำประปามาใช้ในเมืองได้แก่

- กำแพงเมือง ป้อม ประตูเมือง ในสมัยอยุธยามีการขยายออกไปทางด้านทิศตะวันออกอีก 2 ชั้น (ไม่นับรวมคูเมืองเก่าจากสมัยทวารวดี) พบหลักฐานจากแผนที่ของช่างชาว

ฝรั่งเศส ส่วนที่หนึ่งมีสถานสำคัญ เช่น วัดสันเปาโล วัดป่า วัดละโว้วร้าง ที่ฝึกช่างสวนของสมเด็จพระนารายณ์และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ส่วนที่สองมีสถานสำคัญ เช่น อ่างแก้วโรงหล่อโลหะหลวง และเมืองใหม่ (Nouvelle Ville) ในสมัยนี้มีการบูรณะซ่อมแซมคูเมืองคันดินกำแพงเมืองที่และปรับปรุงสร้างกำแพงเมืองป้อมและประตูเมืองขึ้นใหม่ทำด้วยอิฐ (ภุธร ภูมะธน,2534)

ภาพที่ 5.16 ภาพประตูเมืองกำแพงเมือง ป้อม

ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มสนธิ, 2554 (ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

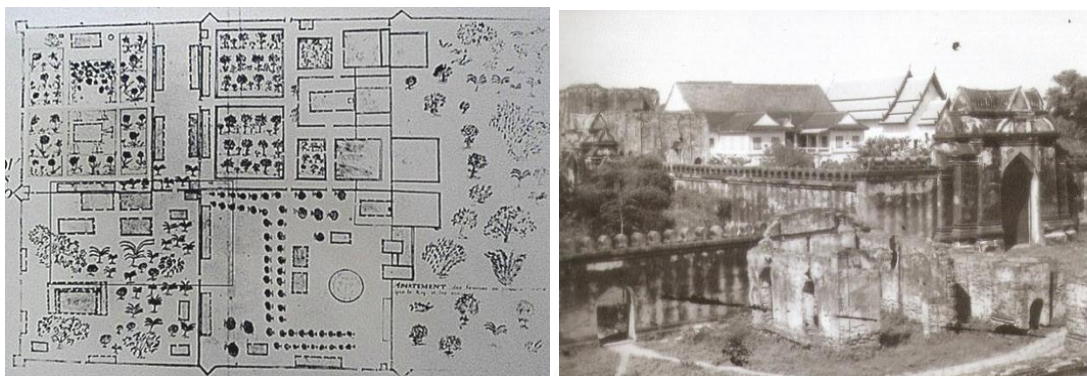
- วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดพระปรารักษ์หลายองค์สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น และอีกหลายองค์สร้างขึ้นครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่สำคัญคือประปรารักษ์ทรงกลีบมะเฟืองที่แสดงว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 5.17 ภาพวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มสนธิ, 2554 (ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

- พระนารายณ์ราชนิเวศน์ พระที่นั่งและตึกหลายหลังสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยได้รับอิทธิพลศิลปะโกธิคแบบฝรั่งเศสลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด ได้แก่ โค้งแหลม (Pointed Arch) และมีการวางผังพระราชวังเชื่อมต่อกับแนวแกนเมืองด้วย บางหลังแสดงอิทธิพลสถาปัตยกรรมอินโดอิรานเนียน เช่น ตึกเลี้ยงแขกเมือง พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ และการจัดภูมิทัศน์ในพระราชวังเป็นสวนในแบบอีโด-อิรานเนียน เป็นต้น (ภุธร ภูมะธน,2555)

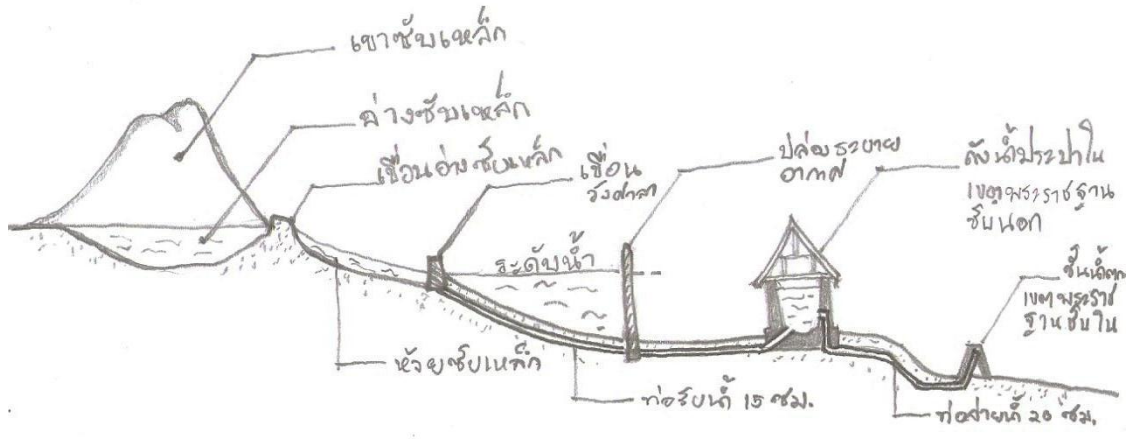
ภาพที่ 5.18 ภาพแผนผังพระนารายณ์ราชนิเวศน์และภาพพระนารายณ์ราชนิเวศน์

ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มสุนธี, 2554 และผู้วิจัย, 2556

- ระบบน้ำประปาในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถือเป็นต้นกำเนิดการประปาแห่งแรกของไทย การเกิดระบบประปาของเมืองลพบุรีเนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงทราบถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งจึงพยายามหาวิธีแก้ไข จากบันทึกที่พบกล่าวว่าการประปาในสมัยนั้นเป็นผลงานของชาวฝรั่งเศสกับบาทหลวงชาวอิตาลี พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการประปาเป็นอย่างมากรวมทั้งวิทยาการต่างๆ ทรงส่งคณะทูตเดินทางไปประเทศฝรั่งเศสหลายครั้ง เพื่อเรียนวิชาทำน้ำพุ วิชาการก่อสร้าง วิชาช่างเงินช่างทอง และวิชาอื่นๆ ทั้งนี้ยังสันนิษฐานว่าเมืองลพบุรีน่าจะมีน้ำประปาใช้ภายในเมืองก่อนกรุงศรีอยุธยาเพราะการขาดแคลนน้ำ

การวางท่อประปาในยุคนั้นใช้ท่อดินเผามีลักษณะเป็นท่อกกลมทรงกระบอก ปลายด้านหนึ่งมีขนาดคอดเล็กกว่าปลายอีกด้านหนึ่งเพื่อให้สามารถสวมกันเป็นท่อยาวได้ เมื่อเรียงสวมต่อกันแล้วจะเชื่อมหุ้มรอยต่อระหว่างท่อป้องกันการรั่วของน้ำด้วยปูนผสมหิน โดยท่อจะถูกฝังอยู่ใต้ดินในระดับความลึกประมาณ 1.50 เมตร จากการศึกษารายงานพบว่าการนำน้ำสะอาดมาจาก 2 แหล่งมาใช้ในพระราชวัง คือ น้ำจากทะเลชุบศรและน้ำจากห้วยซับเหล็ก น้ำที่มาจากทะเลชุบศรนำมาใช้ในพระราชวัง โดยการต่อผ่านประตูน้ำปากจั่นไหลลงมายังสระแก้ว (เก่า) ที่อยู่บริเวณสวนสัตว์สระแก้ว และมีการต่อท่อจากสระแก้วแห่งที่ 1 มายังสระแก้วแห่งที่ 2 ซึ่งคือวงเวียนสระแก้วหรือวงเวียนศรีสุริโยทัยในปัจจุบัน จากนั้นจึงมีการวางท่อน้ำตรงเข้าสู่ตัวเมืองลพบุรี ส่วนการนำน้ำจากห้วยซับเหล็กซึ่งเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ใสสะอาดและเกิดจากธรรมชาติไหลลงมาจากเขาที่อยู่ในระดับสูงน้ำจะไหลแรงดี การนำน้ำเข้ามาใช้ในเมื่อนั้นเนื่องจากกระยะทางค่อนข้างไกลมากจึงมีการดำเนินการเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกทำเป็นลำรางชักบังคบน้ำจากลำห้วยซับเหล็กยาวทอดมาจนถึงบริเวณตำบลท่าศาลาและมีการดำเนินการในช่วงที่ 2 ตั้งแต่ท่าศาลาจนถึงตัวเมืองลพบุรีโดยวิธีการฝังท่อดินเผาลงดินระหว่างเส้นแนวท่อน้ำเข้าสู่เมืองลพบุรีมีการสร้างปล่องระบายความดันของน้ำไว้เป็นระยะๆ เพื่อใช้เป็นจุดผ่อนแรงดันของน้ำในฤดูที่มีน้ำมาก กระแสน้ำไหลแรง ป้องกันมิให้แรงดันของน้ำสูงมาก

เกินไปจนเกินกำลังการรับน้ำของท่อน้ำดินเผา ปัจจุบันยังปรากฏร่องรอยความดันน้ำให้เห็นอยู่ 3 แห่ง คือ บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี บริเวณสวนราชานุสรณ์ และบริเวณตลาดบนเมืองกับ

ภาพที่ 5.19 ภาพวิธีการนำน้ำจากห้วยซบเหล็กเข้ามาใช้ในพระราชวัง

ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548 (วาดใหม่โดยผู้วิจัย)

หลักการสำคัญของระบบประปาของเมืองลพบุรี คือ การอาศัยที่ตั้งเมืองหรือลักษณะภูมิประเทศของเมืองลพบุรี เพราะทางทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบเชิงเขาที่ลาดเอียงมาสู่ตัวเมืองและแม่น้ำลพบุรี ข้อได้เปรียบนี้เองที่ทำให้เกิดระบบประปาที่อาศัยการถ่วงเทของน้ำจากที่สูงลงมาสู่ที่ต่ำกว่า จากเส้นทางการนำน้ำเข้าเมืองนั้น เส้นทางส่งน้ำจากทะเลชุบศรมีไว้เพื่อส่งน้ำให้ประชาชนในเมืองและพระราชวังได้ใช้ ส่วนเส้นทางส่งน้ำจากห้วยซบเหล็กมีไว้เพื่อส่งน้ำให้พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ใช้เท่านั้น (ภูธร ภูมะธน, 2547)

ภาพที่ 5.20 ภาพเส้นทางการนำน้ำเข้ามาใช้ในเมือง 2 ทาง ทั้งจากทะเลชุบศรและจากห้วยซบเหล็ก

ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548

- บ้านวิชาเยนทร์ (บ้านหลวงรับราชทูต) สถานที่นี้เป็นที่พำนักของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์และที่พักอาศัยของคณะทูตฝรั่งเศสลักษณะของสถาปัตยกรรมบ้านหลวงรับราชทูตอาคารส่วนใหญ่จะมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกสมัยฟื้นฟูวิทยาการ (Renaissance) ผสมผสานกับศิลปะไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี,2556)

ภาพที่ 5.21 ภาพบ้านวิชาเยนทร์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

นอกจากนี้ยังมีอาคารสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยอยุธยาปรากฏในเขตเมืองลพบุรีซึ่งเป็นวัดของพุทธ เช่น วัดสันเปาโล วัดเสาธงทอง วัดเชิงท่า และวัดกวีศราราม (ภูธร ภูมะธน,2555)

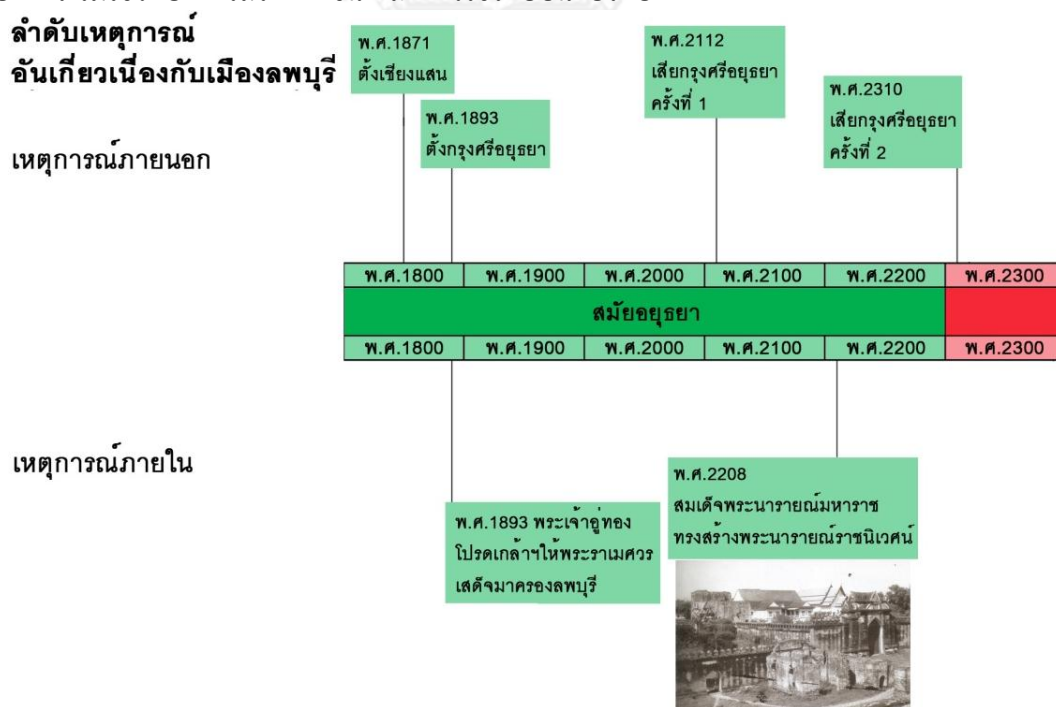

ภาพที่ 5.22 ภาพวัดสันเปาโล และวัดเสาธงทอง (แถว 1) วัดเชิงท่า และวัดกวีศราราม (แถว 2)

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

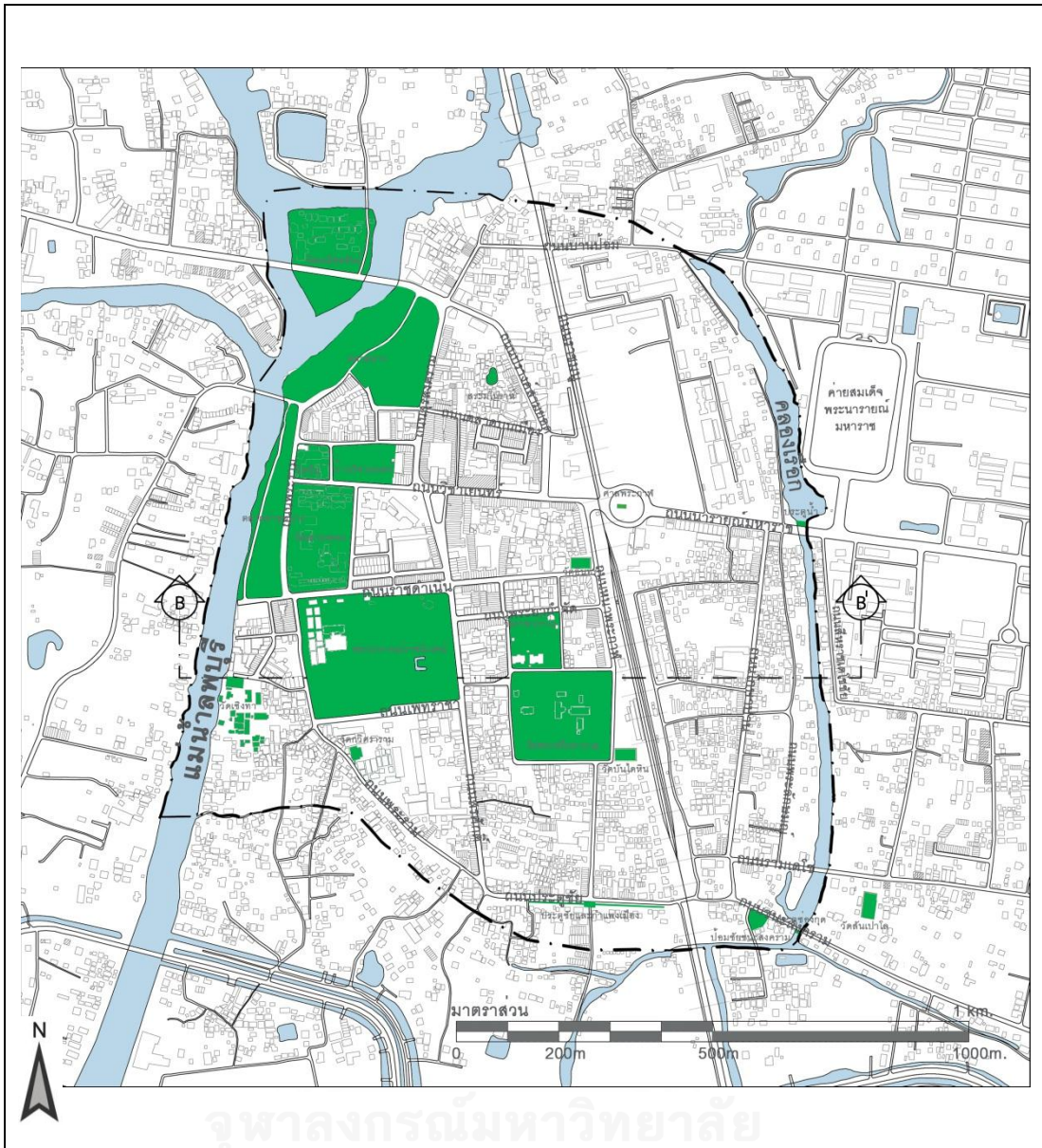
5.3.3 ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 2 ก่อนสมัยอยุธยาและสมัยอยุธยา ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงก่อนสมัยอยุธยา พบหลักฐานกล่าวว่าลพบุรีเป็นเมืองเล็กรูปร่างเกือบกลมออกยาวหรือยูโกไลต์คลองและพื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งนามีการอยู่อาศัยกันกระจายตัวเพราะเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกจนเกิดมีร่องน้ำเป็นระบบชลประทานและการค้าขายมีการติดต่อกับต่างแดน

ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงสมัยอยุธยาเริ่มขึ้นเมื่อพระราเมศวรทรงสร้างป้อมคูเมืองคันดินและถูกทำลายลงในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ต่อมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯให้ทำการปรับปรุงเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่ 2 เพื่อป้องกันการรุกรานของชาติตะวันตกมีการก่อสร้างองค์ประกอบเมืองที่สำคัญ เช่น ป้อมปืน กำแพงเมือง มีการวางผังเมืองขยายเมืองออกไปทางด้านทิศตะวันออกอีก 2 ชั้น ด้านเศรษฐกิจยังเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการคมนาคมแหล่งค้าขายและรวบรวมสินค้าเพื่อส่งให้อยุธยา การตั้งถิ่นฐานของชุมชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติตั้งกระจายอยู่ทางทิศเหนือในเมืองชั้นในภูมิทัศน์วัฒนธรรมในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสมัยพระนารายณ์มหาราชทรงสร้างวัดใหม่และบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าหลายแห่ง สถาปัตยกรรมมีลักษณะเฉพาะคือมีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมตะวันตกได้รับอิทธิพลจากการเข้ามาค้าขาย ได้แก่ พระนารายณ์ราชนิเวศน์การสร้างอาคารเริ่มใช้วิทยาการสร้าง 2 ชั้น และการใช้ระบบน้ำประปา

ภาพที่ 5.23 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงที่ 2 สมัยอยุธยา

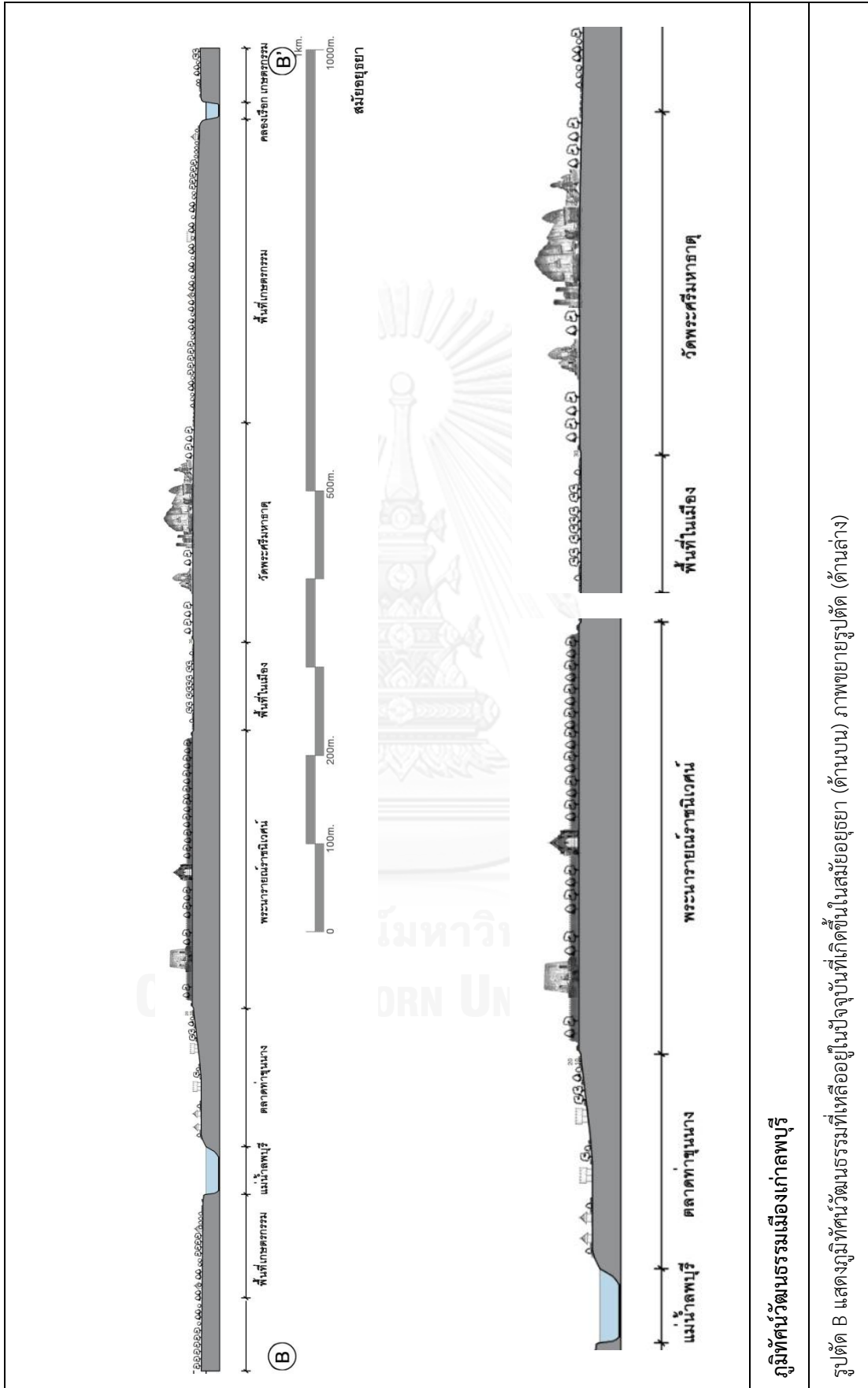
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 5.2 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลือนอยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> --- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) == ทางหลวง ถนน ซอย ++++ ทางรถไฟ --- สะพาน ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ■ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยอยุธยา
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

รูปตัด B แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา (ด้านบน) ภาพขยายรูปตัด (ด้านล่าง)

5.4 พัฒนาการของของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 – พ.ศ.2475)

5.4.1.1 ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง เมืองลพบุรีเริ่มกลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เนื่องจากพระองค์ได้เสด็จมาเยือนลพบุรีเป็นระยะๆ เพื่อทอดพระเนตรพระราชวัง กำแพงเมืองลพบุรี และนมัสการพระที่วัดเกาะแก้ว (วัดมณีชลขันธ์) โดยพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระยาลพบุรีซ่อมแซมอุโบสถ กุฏิวัดเกาะแก้ว จนกระทั่งในปีพ.ศ.2406 พระองค์ทรงทำการติดต่อกับต่างประเทศทรงหวั่นภัยคุกคามจากการล่าอาณานิคม จึงมีพระราชดำริว่ากรุงเทพฯ อยู่ใกล้ทะเลมากเกินไปเรือรบข้าศึกอาจแล่นเข้ามาถึงได้จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเงินสำรอง พระองค์ทรงเล็งเห็นความเหมาะสมของเมืองลพบุรีจึงสร้างเมืองลพบุรีให้เป็นราชธานีแห่งที่สองรองจากกรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้ง พระองค์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระราชวังที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตั้งพระนามว่าเป็น “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” โดยโปรดเกล้าฯ ให้กระทำผาติกรรมพระนารายณ์ราชนิเวศน์ที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงอุทิศให้เป็นวิสุคามสีมาแก่พระสงฆ์ก่อนที่จะเสด็จสวรรคต ทรงสร้างพระตำหนักซ้อนไปบนพระตำหนักเดิมของสมเด็จพระนารายณ์ สร้างหมู่พระที่นั่งพิมานมงกุฏและตำหนักอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นอีก ก่อกำแพงสูงกว่าเดิม ส่วนด้านหลังสร้างเป็นที่อยู่ของฝ่ายในและทหาร ด้านหน้าทรงสร้างทิมดาบและในคราวนั้นมีการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานและวัดวาอารามอีกหลายแห่งจนสิ้นรัชกาลของพระองค์เมืองลพบุรีก็หมดความสำคัญทางการเมืองอีกครั้ง (ภูธร ภูมะธน, 2525)

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้เสด็จไปประทับที่เมืองลพบุรีหลายครั้ง และภายหลังจากทรงจัดระบบการปกครองใหม่คือให้มีมณฑล จังหวัด อำเภอ เมืองลพบุรีจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งในมณฑลพระองค์ได้พระราชทานหมู่พระที่นั่งพิมานมงกุฏและพระตำหนักต่างๆ เป็นที่ทำการรัฐบาลด้วย และต่อมาได้มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านเมืองลพบุรีก่อให้เกิดผลกระทบต่อโบราณสถานโดยรอบ (วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2524)

5.4.1.2 ลักษณะทางกายภาพ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้ให้ความสนพระทัยเมืองลพบุรีมาตั้งแต่สมัยก่อนหน้าครองราชย์สมบัติ เพราะปรากฏหลักฐานว่าทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมแซมอุโบสถ ศาลาวัดเกาะแก้วจนเมื่อพระองค์ครองราชย์สมบัติจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์โดยเฉพาะพระที่นั่งจักรทิศาและกำแพงประตูวังโดยรอบ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งพิมานมงกุฏและพระตำหนักด้านในขึ้นหลายหลังด้วย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือผ่านเมืองเก่าลพบุรีข้างศาลพระกาฬ และพระราชทานหมู่พระที่นั่งพิมานมงกุฏและตำหนักต่างๆ เป็นศาลาว่าการมณฑล (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) และ

พบหลักฐานแผนที่ในปีพ.ศ.2437 และแผนที่สำรวจในปีพ.ศ.2450 โดยกรมแผนที่ทหาร แสดงการขยายตัวของเมืองขยายออกไปทางตะวันออกเป็นส่วนที่สามต่อจากสองส่วนที่เคยขยายในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 5.24 ภาพแผนที่มณฑลกรุงเก่าเมืองลพบุรี พ.ศ.2437และแผนที่สำรวจในปีพ.ศ.2450

ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548

5.4.1.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของคนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี

ในช่วงนั้นคือทำอาชีพค้าขายพบจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวว่าในตัวเมืองลพบุรีมีย่านตลาดการค้า และมีคนจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และบันทึกของขุนนางสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวว่าทิศเหนือของพระราชวังมีตลาดขายของภายในเป็นที่ตั้งของโรงบ่อนการพนันซึ่งชาวจีนผูกขาดจากรัฐบาลมาตั้งขึ้น และคำบอกเล่าของชาวบ้านเก่าแก่เล่าว่าตลาดริมน้ำและตลาดสองฝั่งถนนพระรามจากท่าโพธิ์ถึงท่าขุนนางคึกคักรุ่งเรืองมากถือเป็นย่านที่เจริญที่สุดของเมือง ร้านค้าเรียงรายเต็มสองฝั่งถนนผู้คนพลุกพล่านตั้งแต่ตีสี่และมีเรือโดยสารมาซื้อของย่านการค้าแถบนี้เริ่มซบเซาลงจากการขับไล่ต่างด้าวชาวจีนออกจากเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่สาเหตุที่ทำให้ตลาดซบเซามากคือมีไฟไหม้ใหญ่ถึงสองครั้งในปีพ.ศ.2470 และพ.ศ.2511 แม้มีการสร้างตลาดใหม่แต่ก็ไม่รุ่งเรืองเหมือนก่อน เพราะชาวบ้านเลิกใช้แม่น้ำหันมาใช้ถนนแทนนอกจากการค้าขายยังมีการทำเกษตรกรรมจากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ระบุว่าทำสวนผลไม้ปลูกละมุดน้อยหน้าเพื่อล่องเรือไปขายยังกรุงเทพฯ บริเวณศาลพระกาฬจนถึงริมคลองเรือมีการบุกเบิกพื้นที่ทำนาทำไร่อยู่เป็นหย่อมๆ ภายหลังในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามได้เวนคืนที่ดินสภาพป่าจึงหมดไปและเริ่มมีคนทยอยมาตั้งถิ่นฐานแถบนี้พื้นที่ใกล้เมืองเก่าลพบุรีมีการทำดินสอพองกันมานานพบหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัชกาลที่ 3 และทำเครื่องทองเหลืองด้วย (สุตารา สุจฉายา,2542)

5.4.1.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน นอกจากชาวไทยที่อยู่ในพื้นที่เดิมอยู่แล้ว เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยธนบุรีมีการกวาดต้อนเฉลยศึกจากการทำศึกสงครามกับอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต เวียงจันทร์ และหลวงพระบาง เมืองลพบุรีในขณะนั้นจึงมีชาวเมืองจากทั้งสามเมืองอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองและมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 จากจดหมายเหตุทำให้ทราบว่าผู้คนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าโดยเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรีและเป็นกลุ่มพ่อค้า ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการปฏิสังขรณ์วัดและพระนารายณ์ราชนิเวศน์ครั้งใหญ่ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของประชากรจากเดิมมีการสร้างบ้านเรือนริมน้ำกลับขยายเข้ามาสู่พื้นที่ด้านในเมืองมากขึ้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำเอานโยบายระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลมาใช้ เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน การขยายตัวมากขึ้นอีกครั้งเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ผ่านเมืองลพบุรีทำให้คนเข้ามาอยู่และทำงานที่ลพบุรีมากขึ้นรวมทั้งแรงงานชาวจีนผู้ก่อสร้างทางรถไฟที่เข้าการตั้งถิ่นฐานมีการกระจายตัวมากขึ้นสร้างบ้านบริเวณทิศตะวันออกใกล้กับทางรถไฟมากขึ้นกว่าชาวจีนกลุ่มเดิมที่อยู่ในตลาดพื้นที่ฝั่งทิศตะวันออกของทางรถไฟยังคงเป็นพื้นที่ทำนา ทำไร่ และพื้นที่ป่าอยู่เช่นเดิม (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

2) ศาสนาและคติความเชื่อ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นศาสนาพุทธมีความรุ่งเรืองมากในไทยโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากพระองค์ได้ออกผนวชหลายปีก่อนครองราชย์จึงมีความเลื่อมใสพระพุทธศาสนาและได้ตั้งนิกายธรรมยุติ พระองค์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดและบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าขึ้นมากมายทั่วประเทศโดยเฉพาะในภาคกลางและในพื้นที่เมืองลพบุรีขึ้นหลายวัดในสมัยนี้ได้การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาติให้เป็นแบบอารยประเทศเพราะการเข้ามาของต่างประเทศการปรับเปลี่ยนแสดงให้เห็นว่าไทยมีวัฒนธรรมมีความเจริญทัดเทียมต่างชาติเพื่อไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นต่างชาติและเพื่อประโยชน์แก่ราษฎร การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยเริ่มที่ราชสำนักก่อนแล้วจึงขยายไปสู่ระดับประชาชน ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาและการประกอบอาชีพ ในด้านสิทธิเสรีภาพของสตรีทรงริเริ่มให้สตรีในราชสำนักได้มีโอกาสเล่าเรียนวิชาจากคณะมิชชันนารีอเมริกัน ทรงให้ชาวต่างประเทศเป็นข้าราชการเพื่อปรับปรุงประเทศเป็นแบบตะวันตกแต่ผลของการรับประเพณีวัฒนธรรมแบบตะวันตกบางอย่างก็เห็นชัดเฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ตามหัวเมืองและในชนบทยังคงยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม (ภูธร ภูมะธน, 2525)

3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในยุคนี้ปรากฏชัดเจนมีเพียงพระที่นั่งบางหลังซึ่งสร้างในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระนารายณ์ราชานิเวศน์ โดยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกแต่มีลักษณะแตกต่างจากในสมัยอยุธยา เช่น

- พระนารายณ์ราชานิเวศน์ พระที่นั่งพิมานมงกุฏ พระที่นั่งวิสุทธิวิจิตร พระที่นั่งไชยศาสตรากร และพระที่นั่งอักษรศาสตราคม เป็นพระที่นั่งที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่แต่ยังคงเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมีการนำลักษณะวงแหลมโค้งมนอันเป็นลักษณะที่นิยมทำสำหรับซุ้มประตูหน้าต่างของสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาใช้อีก ส่วนพระที่นั่งจันทร์พิศาลและอาคารบริวารเช่น ตึกสำหรับข้าราชการฝ่ายใน 8 ตึก ตึกชั้นเดียว ศาลาโถง ทิม 2 หลัง โปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมเหมือนสมัยพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น (ภูธร ภูมะธน, 2555)

ภาพที่ 5.25 ภาพพระนารายณ์ราชานิเวศน์ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

- วัดมณีชลขันธ์ พระอุโบสถ พระวิหาร พระสถูปทรงระฆังคว่ำและเมื่อครองราชย์ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอุบลราชธานีศรีอมรินทร์ภูบาล กุฎี ศาลาวัดนี้ด้วย (ภูธร ภูมะธน, 2555)

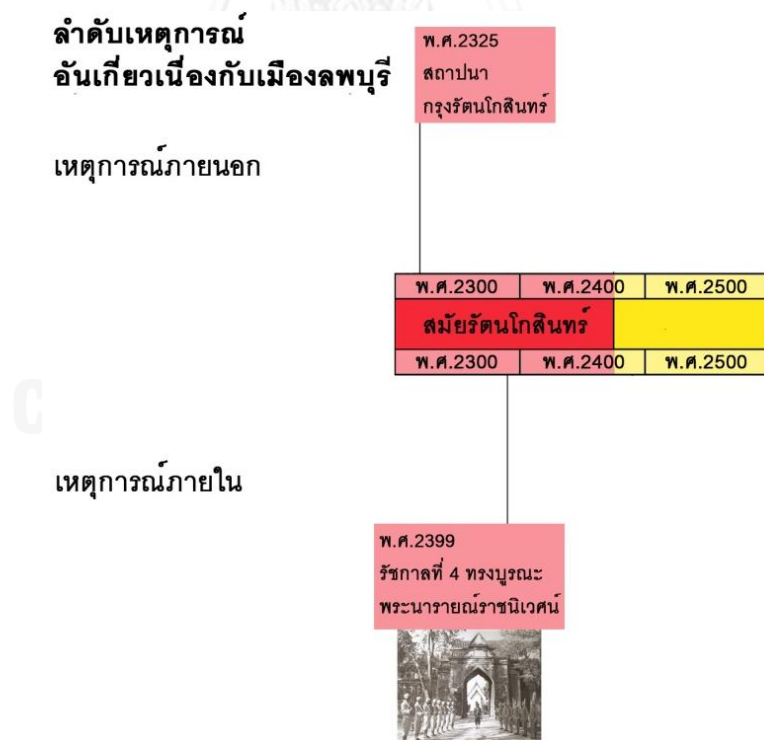
- กุฎีสงฆ์ในวัดกวีศราราม เป็นตึกที่มีชานเล่นเชื่อมกัน

ภาพที่ 5.26 ภาพวัดมณีชลขันธ์ และกุฎีวัดกวีศราราม

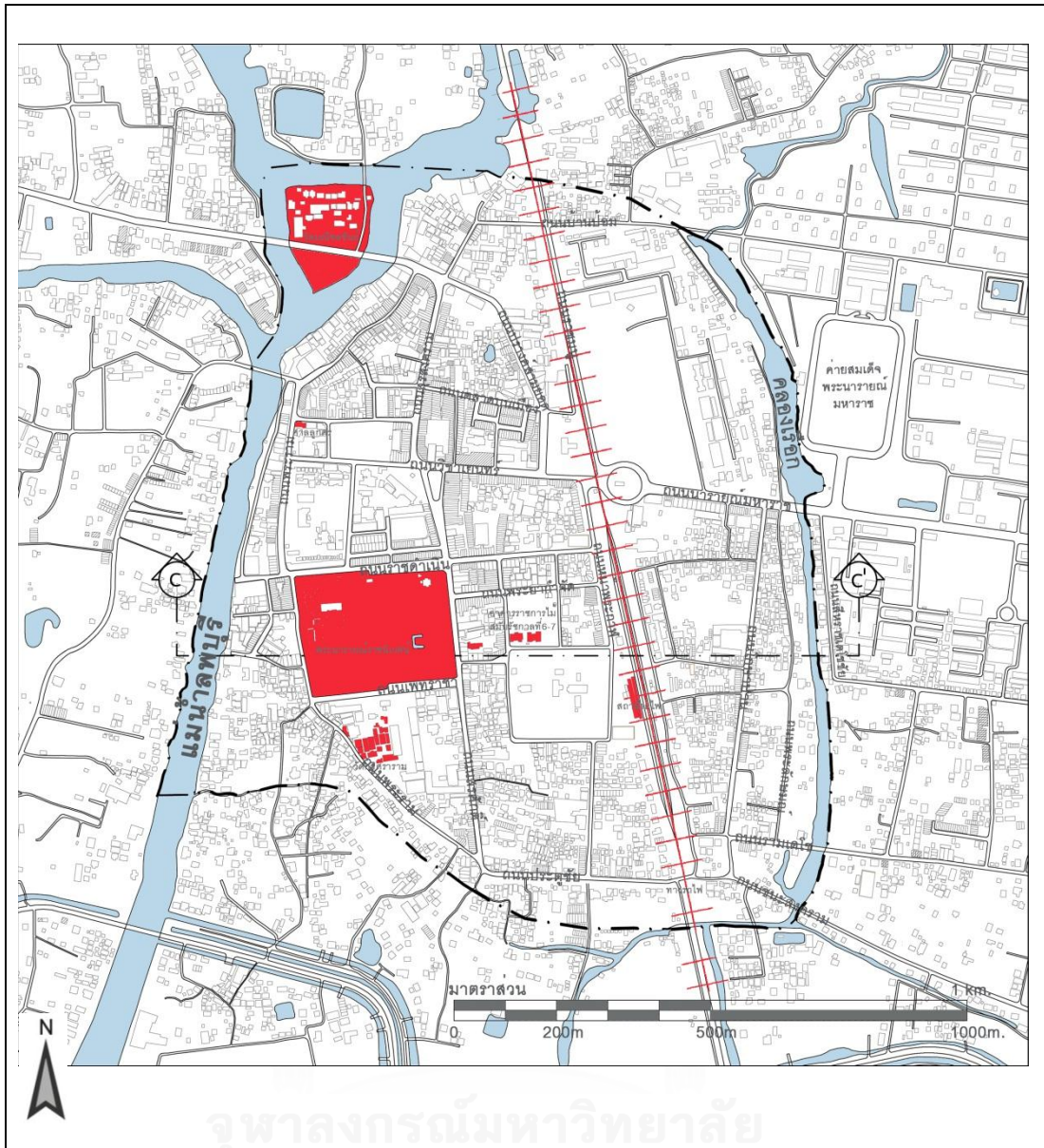
ที่มา : พรสิทธิ์ ลิ้มบุญสนธิ์, 2554 และผู้วิจัย, 2556

5.4.2 ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีตลาดริมแม่น้ำลพบุรีเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองมากติดต่อกับต่างจังหวัดคึกคักมาก ทั้งชาวไทยและจีนอาศัยอยู่แถวนี้ อย่างหนาแน่น และพื้นที่บริเวณตั้งแต่ศาลพระกาฬจนถึงริมคลองเรือกเป็นพื้นที่เกษตรกรรมภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทสิ่งก่อสร้างได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดและบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าในเมืองลพบุรีขึ้นหลายวัด ได้แก่ วัดเกาะแก้ว วัดกวีศาราม ปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งและพระตำหนักขึ้นหลายหลัง มีปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาติให้เป็นแบบอารยประเทศเพื่อให้ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นต่างชาติและในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการสร้างทางรถไฟผ่านเมืองลพบุรีซึ่งส่งผลกระทบต่อโบราณสถานโดยรอบเป็นอย่างมากจากแรงสั่นสะเทือนและทำให้คนหลังไหลเข้ามามากจึงมีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นอีกและกระจายตัวใกล้กับถนนและรถไฟมากขึ้นแทนการอยู่ใกล้ริมน้ำ เส้นทางรถไฟนี้มีแนวยาวพาดผ่านกลางตัวเมืองเก่าลพบุรีลักษณะคล้ายแบ่งเมืองเป็นสองซีกฝั่งหนึ่งเป็นโบราณสถานอีกฝั่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมใหม่ภายหลังพระองค์ได้พระราชทานพระที่นั่งและตำหนักเป็นสถานที่ราชการและเรือนรับรองของทางราชการในหลายแห่งด้วย

ภาพที่ 5.27 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์

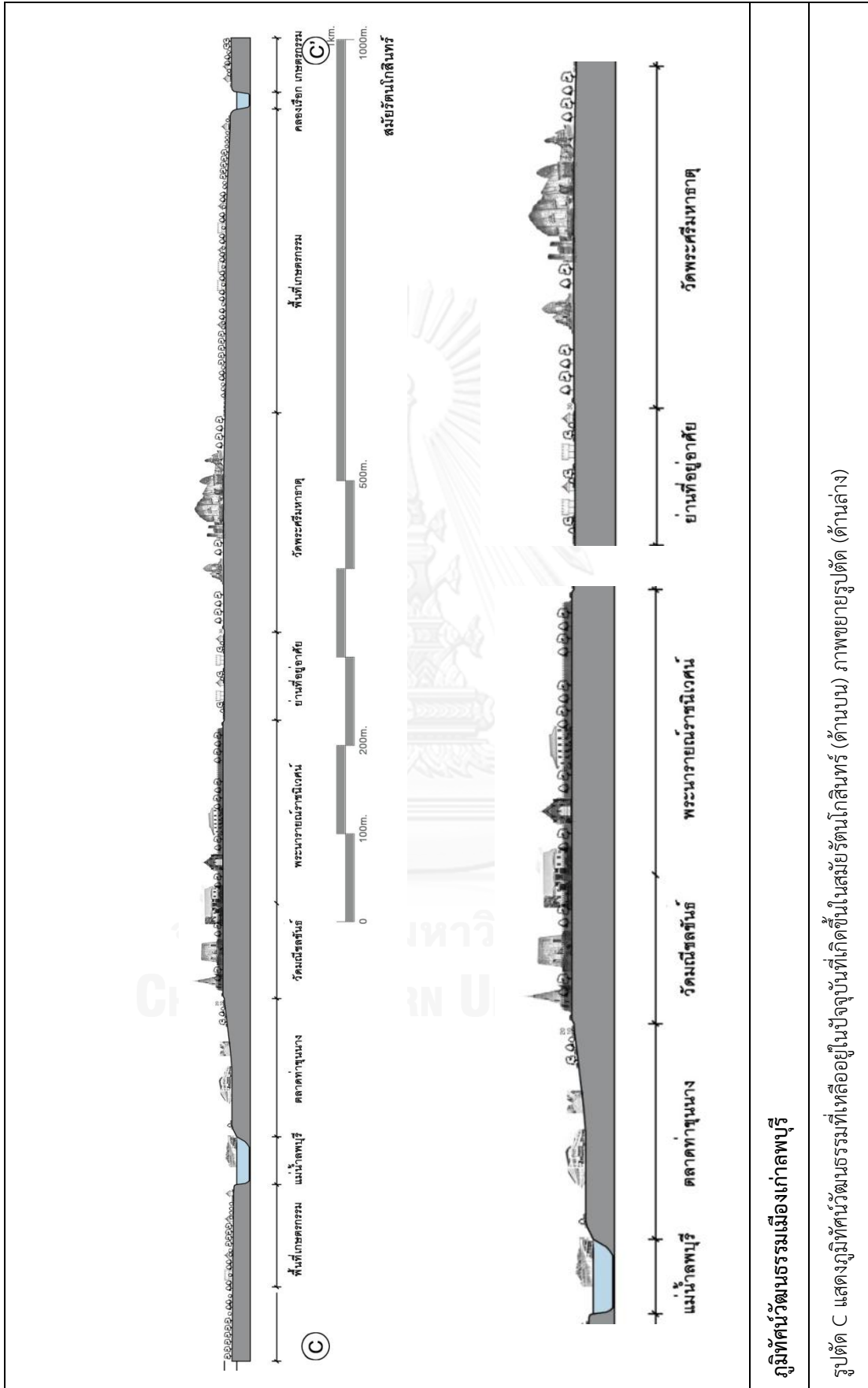
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 5.3 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

	<p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> --- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษ (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ==== ทางหลวง ถนน ซอย +++++ ทางรถไฟ ~ ~ ~ สะพาน ~ ~ ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ■ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในสมัยรัตนโกสินทร์
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ลพบุรี</p>			
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>			

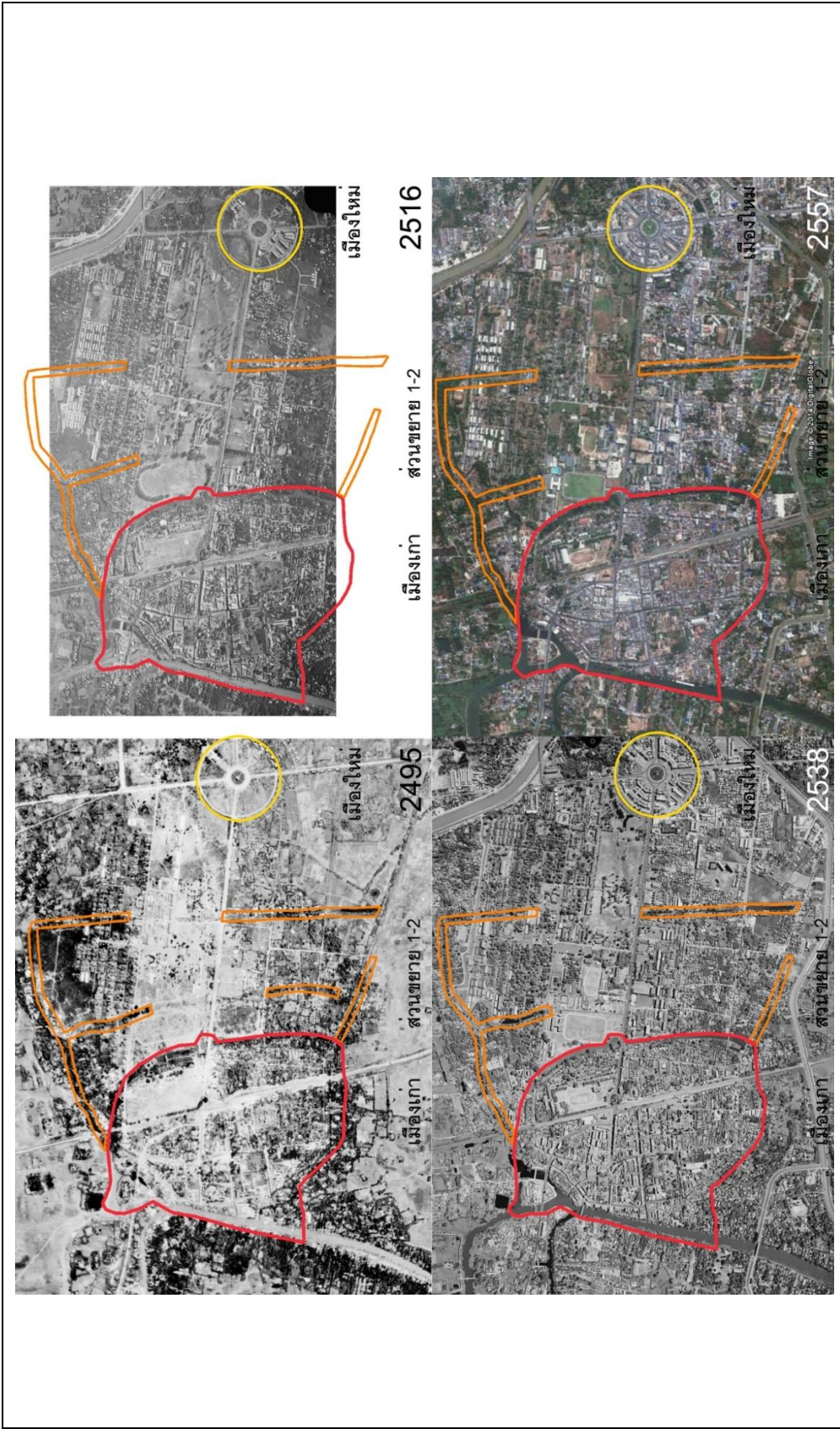
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

รูปตัด C แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ (ด้านบน) ภาพขยายรูปตัด (ด้านล่าง)

5.5 พัฒนาการของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน)

5.5.1.1 ประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ.2475 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ผู้สร้างเมืองลพบุรีให้กลายเป็นเมืองทหารและโอโง่งตันสมัยรองจากกรุงเทพฯจนมีการขนานนามว่าลพบุรีเป็นเมืองหลวงแห่งที่สองและรังของท่านผู้นำจอมพล ป.พิบูลสงครามเข้ามาเกี่ยวข้องกับเมืองลพบุรีเมื่อมีการปราบกบฏบวรเดชสำเร็จในปีพ.ศ. 2476 เหตุการณ์ครั้งนั้นดำเนินการโดยกำลังทหารส่วนใหญ่จากหัวเมือง ทำให้คณะราษฎรตระหนักในความจำเป็นที่ต้องพัฒนากองทัพในหัวเมืองสำคัญๆในส่วนภูมิภาคเพื่อความมั่นคงของรัฐบาล เมืองลพบุรีเป็นปากประตูของภาคกลางสามารถเชื่อมต่อกับภาคเหนือและอีสานจึงถูกเลือกให้เป็นศูนย์กลางส่งกำลังทหารไปยังกรุงเทพฯนับแต่นั้นมา (สุตารา สุจฉายา,2542) ในสมัยนี้มีการปรับปรุงและสร้างสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมอีกมากมายมีการขยายเขตและการพัฒนาเมืองลพบุรีไปทางทิศตะวันออกโดยสร้างเมืองใหม่แยกออกจากเมืองเก่าเพราะเมืองเก่ามีโบราณสถานตั้งอยู่หลายแห่งไม่เหมาะสมที่จะสร้างอาคารใหม่ขึ้นซ้อนทับบดบัง การพัฒนาและก่อสร้างเมืองลพบุรีขึ้นใหม่เพื่อมุ่งหวังให้เป็นเมืองศูนย์กลางทางการทหารบริเวณที่ขยายออกไปทางทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของศาลากลาง สถานที่ราชการ โรงพยาบาล โรงเรียน และค่ายทหาร กระทั่งปัจจุบันนี้เมืองลพบุรียังมีความสำคัญทางการทหารเป็นอย่างยิ่ง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

5.5.1.2 ลักษณะทางกายภาพ สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในยุโรปและอาจุกลามมาถึงเอเชียอาคเนย์ ในปีพ.ศ.2483 จอมพล ป.พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จึงเลือกจังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางการทหารเพราะความเหมาะสมทางยุทธศาสตร์ เมืองลพบุรีจึงถูกปรับปรุงให้เป็นเมืองทหารนับตั้งแต่นั้นมา มีโครงการปรับปรุงขยายขอบเขตเมืองมาทางทิศตะวันออกของเมืองเดิมเพื่อเชื่อมกับเขตทหารบริเวณทะเลชุบศรโดยสร้างเมืองใหม่ขึ้นแยกออกจากเมืองเก่าค่อนข้างชัดเจน การปรับปรุงโครงสร้างเมืองที่สำคัญในช่วงนี้คือการตัดถนนนารายณ์มหาราชจากบริเวณศาลพระกาฬมาเชื่อมกับวงเวียนศรีสุริโยทัย และวงเวียนเทพสตรี พร้อมทั้งสร้างอาคารร่วมสมัยกับถนนราชดำเนินกลางตามแนวถนนดังกล่าวจากอิทธิพลของตะวันตกในสมัยนั้น ที่วงเวียนศรีสุริโยทัยเป็นศูนย์กลางของเมืองที่มีรมณีสถานแบบอารยประเทศ เช่น โรงภาพยนตร์ทหารบก โรงแรมทหารบก สวนสัตว์ เป็นต้น และที่วงเวียนเทพสตรีเป็นศูนย์ราชการแห่งใหม่ เช่น ศาลากลาง สถานที่ราชการ โรงพยาบาล โรงเรียน และค่ายทหาร เป็นต้น (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2555)

ภาพที่ 5.28 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหารเมืองเก่าลพบุรี ปีพ.ศ.2495 พ.ศ.2516 พ.ศ.2538 และแผนที่จากกูเกิ้ลแมป ปีพ.ศ.2557

จากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหารและแผนที่จากกูเกิ้ลแมปของบริเวณตัวเมืองเก่าลพบุรีใน 4 ช่วงเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 ถึงปัจจุบัน โดยแต่ละช่วงเวลาห่างกันประมาณ 20 ปี มีลักษณะทางกายภาพและลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แตกต่างเปลี่ยนแปลงไปดังตารางนี้ ตารางที่ 5.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงลักษณะกายภาพของเมืองเก่าลพบุรีใน 4 ช่วงเวลา

ลักษณะทางกายภาพปีพ.ศ.2495	ลักษณะทางกายภาพปีพ.ศ.2516
<ul style="list-style-type: none"> - ขอบเขตของเมืองที่เป็นคูเมืองคันดินโบราณมีต้นไม้ปกคลุมอยู่อย่างหนาแน่น - ภายในเมืองมีบ่อน้ำที่ขุดไว้ใช้ในหลายชุมชน - พื้นที่ว่างบริเวณรอบโบราณสถานในเมืองมีต้นไม้อยู่หนาแน่นคงความเป็นธรรมชาติ - บ้านพักอาศัยมีกระจายตัวอยู่รอบๆเมือง และไม่มีอาคารพาณิชย์หรืออาคารราชการขนาดใหญ่ - มีเรือนแพริมแม่น้ำปรากฏขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ขอบเขตของเมืองที่เป็นคูเมืองคันดินโบราณมีต้นไม้ปกคลุมลดลงบางส่วนแคบลงบ้างและคูเมืองในส่วนขยายหายไปมาก - ภายในเมืองบ่อน้ำหายไปเหลือเพียงแห่งเดียว - พื้นที่ว่างบริเวณรอบโบราณสถานในเมืองและต้นไม้ก็ลดลง - เมื่อที่ว่างลดลงก็เกิดที่พักอาศัยที่หนาแน่นขึ้นในทุกบล็อกถนน - ยังมีเรือนแพริมแม่น้ำอยู่
ลักษณะทางกายภาพปีพ.ศ.2538	ลักษณะทางกายภาพปีพ.ศ.2557
<ul style="list-style-type: none"> - ขอบเขตของเมืองที่เป็นคูเมืองคันดินโบราณมีต้นไม้ปกคลุมลดลงและมีขนาดแคบลงมากและคูเมืองในส่วนขยายหายไปเล็กน้อย - พื้นที่ว่างบริเวณรอบโบราณสถานในเมืองและต้นไม้ก็ลดลง - เกิดที่พักอาศัยที่หนาแน่นขึ้นทั่วเมืองโดยเฉพาะทางทิศใต้ของเมือง - เกิดอาคารพาณิชย์หลายชั้นขึ้นแทนบ้านคนในบริเวณย่านการค้ากลางเมือง - มีเรือนแพริมแม่น้ำเพิ่มขึ้น - มีการถนนและสะพานภายนอกเมืองเก่าเพื่อเป็นทางเลี่ยงเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> - ขอบเขตของเมืองที่เป็นคูเมืองคันดินโบราณมีต้นไม้ปกคลุมลดลงและมีขนาดแคบลงมาก - พื้นที่ว่างบริเวณรอบโบราณสถานในเมืองและต้นไม้ก็ลดลงมาก - เกิดที่พักอาศัยที่หนาแน่นขึ้นทั่วเมืองโดยเฉพาะทางทิศใต้และตะวันออกของเมือง - เกิดอาคารพาณิชย์หลายชั้นขึ้นแทนบ้านคนในบริเวณย่านการค้ากลางเมือง ในชุมชนมีบ้านหลังเล็กเพิ่มขึ้น และในโรงเรียนมีอาคารเพิ่มขึ้น - เรือนแพริมแม่น้ำลดลงแต่มีบ้านรูก้ำริมแม่น้ำเพิ่มมากขึ้น

โครงการคมนาคม สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ถือเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการคมนาคมมากที่สุดของเมืองลพบุรี

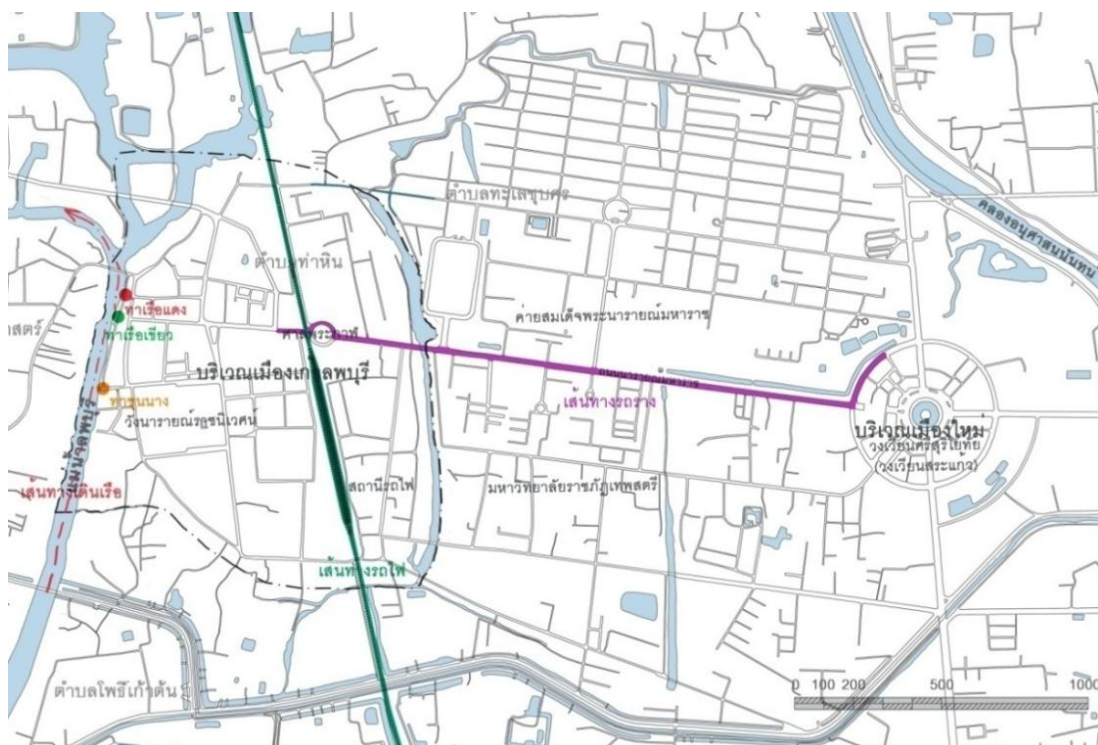
1) **การสัญจรทางน้ำ - เรือ** ในอดีตการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้เดินทางระหว่างลพบุรี-อยุธยาและลพบุรี-กรุงเทพฯ โดยมีท่าเทียบเรือคือท่าขุนนางและท่าเรือเมล์หรือท่าเรือเขียวแดง ในฤดูน้ำหลากจะมีเรือโดยสารแล่นรับส่งสินค้าและผู้โดยสารจากกรุงเทพฯมาลพบุรีโดยใช้เส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาจากตลาดท่าเตียน แยกเข้าแม่น้ำลพบุรีผ่านอยุธยาและสุทธระยะที่เมืองลพบุรี ในฤดูแล้งจะหยุดแล่นเพราะไม่สะดวกในการเดินทาง และเลิกกิจการในปี พ.ศ.2508 เนื่องจากประชาชนจึงหันไปใช้การคมนาคมทางบกแทนเพราะสะดวกกว่า

2) **การสัญจรทางบก - รถราง** ลพบุรีเป็นจังหวัดแรกและจังหวัดเดียวในภูมิภาคที่เคยมีรถรางใช้โดยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผู้ริเริ่มให้สร้างขึ้นเปิดใช้ในพ.ศ. 2498 โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เริ่มต้นจากศาลพระกาฬวังผ่านตัวเมืองเก่าและเมืองใหม่ถึงเวียนศรีสุริโยทัย ระยะที่ 2 เริ่มต้นจากวงเวียนสระแก้ววังไปยังวงเวียนเทพสตรี รถรางใช้เรื่อยมาจนในปี พ.ศ.2505 ได้เลิกกิจการเนื่องจากช้ากว่ารถเมล์และกีดขวางการจราจรของรถยนต์ อีกทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจอมพล ป.พิบูลสงครามถึงแก่กรรมขาดผู้สนับสนุนบำรุง

3) **การสัญจรทางบก - ถนนและรถไฟ** ถนนสายสำคัญในอดีตตั้งแต่สมัยอยุธยา ยังคงความสำคัญจนถึงในปัจจุบัน โดยถนนบางสายเรียกชื่อตามเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตำนาน เหตุการณ์และบุคคลสำคัญ เช่น ถนนฝรั่งเศส ถนนวิชาเยนทร์ ถนนท่าขุนนาง ถนนราชดำเนิน ถนนพระราม เป็นต้น ถนนเหล่านี้เกิดจากเป็นเส้นทางเดินเลียบก้าแพงเมืองและเชื่อมพื้นที่หรือย่านที่สำคัญไปสู่พระราชวังและวัด สำหรับถนนที่สร้างใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อเชื่อมตัวเมืองเก่ากับเมืองใหม่คือถนนนารายณ์หาราชย์ที่เชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินและเป็นเส้นทางเดินทางระหว่างจังหวัดลพบุรีกับจังหวัดอื่นๆในสวนเส้นทางรถไฟเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงดำริให้ดำเนินการสร้างทางรถไฟเพื่อเป็นเส้นทางเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ - เชียงใหม่ เส้นทางที่สร้างขึ้นนี้มีแนวยาวพาดผ่านกลางตัวเมืองเก่าลพบุรีมีลักษณะคล้ายแบ่งเมืองเป็นสองซีก ปัจจุบันเส้นทางรถไฟเปรียบเสมือนเส้นกั้นการขยายตัวของแหล่งพาณิชย์กรรมเก่าจากบริเวณริมแม่น้ำลพบุรีไม่ให้กระจายเข้ามายังทางตะวันออกของทางรถไฟที่ติดกับพื้นที่เมืองใหม่ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

สรุปการเปลี่ยนแปลงการคมนาคม จากในอดีตการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้เดินทางระหว่างลพบุรีกับจังหวัดอื่นโดยมีท่าเทียบเรือถึง 3 แห่ง มีรถรางวิ่งผ่านตัวเมืองเก่าไปวงเวียนศรีสุริโยทัยและวงเวียนเทพสตรี ทั้งเรือและรถรางหมดบทบาทลงในปี พ.ศ.2505 -2508 เพราะเส้นทางรถยนต์มีความสะดวกรวดเร็วกว่าเส้นทางรถไฟที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเสมือน

เส้นกันการขยายตัวของแหล่งพาณิชย์กรรมของเมืองเก่าไม่ให้กระจายเข้ามายังแหล่งที่อยู่อาศัยของคนในเมือง และการคมนาคมทางบกถนนหลายสายในอดีตยังคงความสำคัญจนถึงปัจจุบันเชื่อมพื้นที่หรือย่านที่สำคัญไปสู่วังและวัด ถนนที่สร้างใหม่เชื่อมตัวเมืองเก่ากับเมืองใหม่คือถนนนารายณ์มหาราช เชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินใช้ในการเดินทางระหว่างจังหวัด

ภาพที่ 5.29 ภาพโครงการช่วยการคมนาคมในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ที่มา : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548

5.5.1.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของคนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ยังคงคล้ายคลึงกับในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นั่นคือการทำอาชีพค้าขายแต่ไม่รุ่งเรืองเท่าเดิม เนื่องจากเพลิงไหม้ทำให้ตลาดชบเซาและคนหันไปใช้การสัญจรทางบกมากขึ้น ในย่านการค้าที่รุ่งเรืองเต็มไปด้วยคนจีนจนกระทั่งสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามมีการไล่ต่างตัวออกจากตัวเมืองลพบุรี ชาวจีนจึงย้ายไปอยู่ต่างถิ่นและคนไทยจึงเข้ามาในพื้นที่ทำการค้ากันมากขึ้นปัจจุบันการค้าส่งค้าปลีกยังคงเป็นเศรษฐกิจหลักของเมืองในตลาดหน้าวัดเสาชางทองมีการค้าขายที่คึกคักมากทั้งจากค้าขายในจังหวัด จากคนทั้งในเมืองและจากรอบนอกต่างมาจับจ่ายสินค้าเพื่อนำไปบริโภคและขายต่อดังนั้นการค้าขายจึงยังเป็นอาชีพหลักของเมืองอยู่ ส่วนการทำเกษตรกรรมในบริเวณริมคลองเรือกที่ทำกันมากพอมาถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามได้มีการเวนคืนที่แถบริมคลองเรือกทั้งหมดเพื่อสร้างเมืองใหม่ตามแนวนโยบายใหม่ การสร้างโรงเรียนและการสร้างเขตทหารขึ้นระหว่างตัวเมืองเก่ากับเมือง

ใหม่ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมในเมืองหายไปมากแต่ยังมีมากในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำลพบุรีเนื่องจากมีคลองชลประทานอยู่มาก (สุตารา สุจฉายา,2542)

5.5.1.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและกลุ่มคน สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามมีนโยบายพัฒนาเมืองลพบุรีให้เป็นศูนย์กลางทางทหารทำให้มีการก่อสร้างเพื่อปฏิรูปเมือง การปฏิรูปด้านกายภาพที่สำคัญและส่งผลต่อการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานชุมชนและเศรษฐกิจสังคมของเมืองคือการปรับปรุงถนนรายณัฒมหาราชให้กว้างและยาวขึ้นเพื่อเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมเป็นโครงข่ายคมนาคมสัญจรทางบกเชื่อมต่อกับจังหวัดอื่นๆ ประชากรซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าเป็นหลักจึงเริ่มออกมาตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันออกของเมืองเก่ามากขึ้น โดยการสร้างอาคารบ้านเรือนเกาะตามถนนรายณัฒมหาราชเพิ่มมากขึ้น และเมื่อเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินพื้นที่บริเวณนี้เองจึงได้กลายเป็นย่านการค้าพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ที่มีความหนาแน่นของเมือง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2548)

2) ศาสนาและคติความเชื่อ ในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองประชาชนยังคงนับถือศาสนาพุทธเหมือนกับในช่วงก่อนหน้าแต่พระพุทธศาสนาอาจไม่รุ่งเรืองเท่าในสมัยก่อนเพราะผู้นำสมัยนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับศาสนา เน้นการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมนานาประเทศที่เข้ามาในประเทศไทย ในช่วงเวลานั้นมีการเข้ามาของศาสนาคริสต์และอิสลามในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีบ้างแต่ชาวบ้านยังคงยึดถือรูปแบบคติความเชื่อเรื่องเล่าต่างๆ ที่มีมาแต่ในอดีตยังคงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเรื่อยมาและชาวบ้านยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดียึดหลักปฏิบัติที่ดีในช่วงวันพระยังมีการทำบุญตักบาตรที่วัดใกล้ชุมชนกันอย่างต่อเนื่อง

3) ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม นับตั้งแต่เหตุการณ์ปฏิวัติในปีพ.ศ.2475 เป็นช่วงเวลาที่กลุ่มคณะราษฎรมีบทบาทและอำนาจในสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงปีพ.ศ. 2481-2487 และช่วงปีพ.ศ. 2491-2500 ในด้านสถาปัตยกรรมใน 15 ปี ได้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากยุคก่อนหน้านั้นอย่างชัดเจนจนสามารถจัดเป็นยุคสมัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมได้ยุคหนึ่งอาจเรียกว่า “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร” แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1.สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย มีลักษณะคือรูปแบบภายนอกเรียบง่ายรูปทรงของอาคารเป็นเส้นตรงหรือเป็นแบบกล่องสี่เหลี่ยมไม่มีนิมประดับตกแต่งด้วยลวดลายมีการออกแบบอาคารเล่นกับเส้นตั้งหรือเส้นนอนอย่างชัดเจนมากกว่า หลังคานิยมออกแบบเป็นหลังคาทรงตัด (หลังคาแบนแบบมีดาดฟ้า) หรือก่อเป็นแผงคอนกรีตขึ้นไปยังส่วนหลังคาปิดเพื่อให้เห็นเป็นหลังคาตัด (parapet) มีกันสาดคอนกรีตยื่นออกมาจากผนังบางครั้งมีการใช้ผนังโค้ง เช่น ตึกแถวและอาคารพาณิชย์ในตลาด ตึกโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย และ 2.สถาปัตยกรรมไทย

เครื่องคอนกรีต หมายถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สืบทอดระเบียบวิธีในการออกแบบจากสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตในอดีต แต่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากอดีตคือนิยมตัดทอนรายละเอียดลวดลายทางสถาปัตยกรรมลงเหลือเพียงเค้าโครงของเส้นกรอบนอกเท่านั้น ลวดลายที่ใช้เป็นเส้นสายทางเรขาคณิตที่เรียบง่ายถูกปรับให้เป็นเส้นตรงแข็งมากขึ้นโดยภาพรวมของสถาปัตยกรรมคณะราษฎรเน้นเรื่องความเรียบง่ายของรูปทรง การลดทอนรายละเอียดที่ซับซ้อน ไม่เล่นกับลวดลายประดับมากนัก และก่อสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่ในยุคนั้นคือคอนกรีตเสริมเหล็กจากการศึกษาเกี่ยวกับยุคนี้อาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมในยุคนี้นี้แสดงให้เห็นแนวคิดเชิงอุดมคติเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องความเสมอภาคของผู้คนในสังคม ศิลปกรรมในยุคนี้นี้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่ทำให้สังคมไทยเดินมาจนถึงปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในยุคนี้นี้ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในเมืองลพบุรีแม้ในปัจจุบันจะเหลือไม่มากนัก (ชาติรี ประภิตนทการ, 2555)

สถาปัตยกรรมในยุคนี้นี้สร้างขึ้นพร้อมกับการขยายเมืองออกไปทางทิศตะวันออก ตั้งอยู่ริมถนนนารายณ์มหาราช ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมในยุคโมเดิร์นซึ่งมีรูปทรงมีความเรียบง่ายเน้นรูปทรงเรขาคณิต และการจัดองค์ประกอบเป็นสิ่งเหลี่ยมมุมฉาก วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก อาคารที่สร้างในสมัยนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารสมัยใหม่ซึ่งร่วมสมัยกับอาคารริมถนนราชดำเนินกลางโดยได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ได้แก่ ประตูค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตึกอาคารเรียนในโรงเรียนพิบูล อาคารพาณิชย์ในเมือง โรงแรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาคารสิ่งปลูกสร้างที่เป็นไม้ของชาวบ้านหลงเหลืออยู่ด้วย ได้แก่ เรือนไทย เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ค้าขายสองชั้น บ้านเดี่ยวสองชั้นรูปแบบอิทธิพลตะวันตก อาคารตึกแถวกออิฐถือปูน 2 ชั้น เป็นต้น (ชาติรี ประภิตนทการ, 2555)

ภาพที่ 5.30 ภาพประตูค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อาคารพาณิชย์ในตลาด และอาคารเรียน
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

5.4.2 ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้เลือกจังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางการทหารโดยมีโครงการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองทหารและเมืองใหม่ขยายเมืองออกไปทางทิศตะวันออกของเมืองเดิม การตัดถนนนารายณ์มหาราชจากบริเวณศาลพระกาฬไปยังวงเวียนศรีสุริโยทัยและวงเวียนเทพสตรีเพื่อเชื่อมเมืองเก่าและเมืองใหม่ มีการสร้างอนุสาวรีย์และวงเวียนเพื่อเป็นจุดหมายตาของเมืองทั้งวงเวียนศรีสุริโยทัยและวงเวียนเทพสตรี การวางตำแหน่งพาณิชย์กรรมใหม่ขึ้นกึ่งกลางระหว่างเมืองเก่าและเมืองใหม่ตรงวงเวียนสระแก้ว คือตลาดสระแก้ว การวางตำแหน่งศูนย์ราชการใหม่ให้อยู่ในบริเวณวงเวียนเทพสตรี การกำหนดพื้นที่เพื่อการสันตนาการสำหรับเมืองใหม่ตามแบบอารยประเทศใกล้วงเวียนศรีสุริโยทัยการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งสถาบันการศึกษาของเมืองในพื้นที่เมืองใหม่ใกล้กับพื้นที่การศึกษาของเมืองเก่า การสร้างเมืองใหม่ขึ้นแยกออกจากเมืองเก่าค่อนข้างชัดเจนส่งผลต่อการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานชุมชนเพราะชาวบ้านสร้างอาคารบ้านเรือนและอาคารร่วมสมัยตามแนวถนนนารายณ์มหาราชเพิ่มมากขึ้น ในสมัยนี้มีการเวนคืนที่แถบริมคลองเรือกที่เป็พื้นที่เกษตรกรรมเพื่อสร้างเมืองใหม่ทำให้การทำเกษตรกรรมในเมืองหายไปมากภูมิทัศน์วัฒนธรรมในยุคนี้สะท้อนแนวคิดเชิงอุดมคติเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง

ความเสมอภาคของผู้คนในสังคมโดยได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตกรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เรียกว่าสถาปัตยกรรมคณะราษฎรหรือสถาปัตยกรรมแบบยุคโมเดิร์น เน้นเรื่องความเรียบง่ายของรูปทรงเรขาคณิตช่องเปิดที่ซ้ำกัน การลดทอนรายละเอียดที่ซับซ้อน ไม่ประดับลวดลาย และก่อสร้างด้วยวัสดุคอนกรีตเสริมเหล็ก

ลำดับเหตุการณ์ อันเกี่ยวเนื่องกับเมืองลพบุรี

เหตุการณ์ภายนอก

พ.ศ.2475 คณะราษฎร
เปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ.ศ.2300	พ.ศ.2400	พ.ศ.2500
		สมัยจอมพลป.
พ.ศ.2300	พ.ศ.2400	พ.ศ.2500

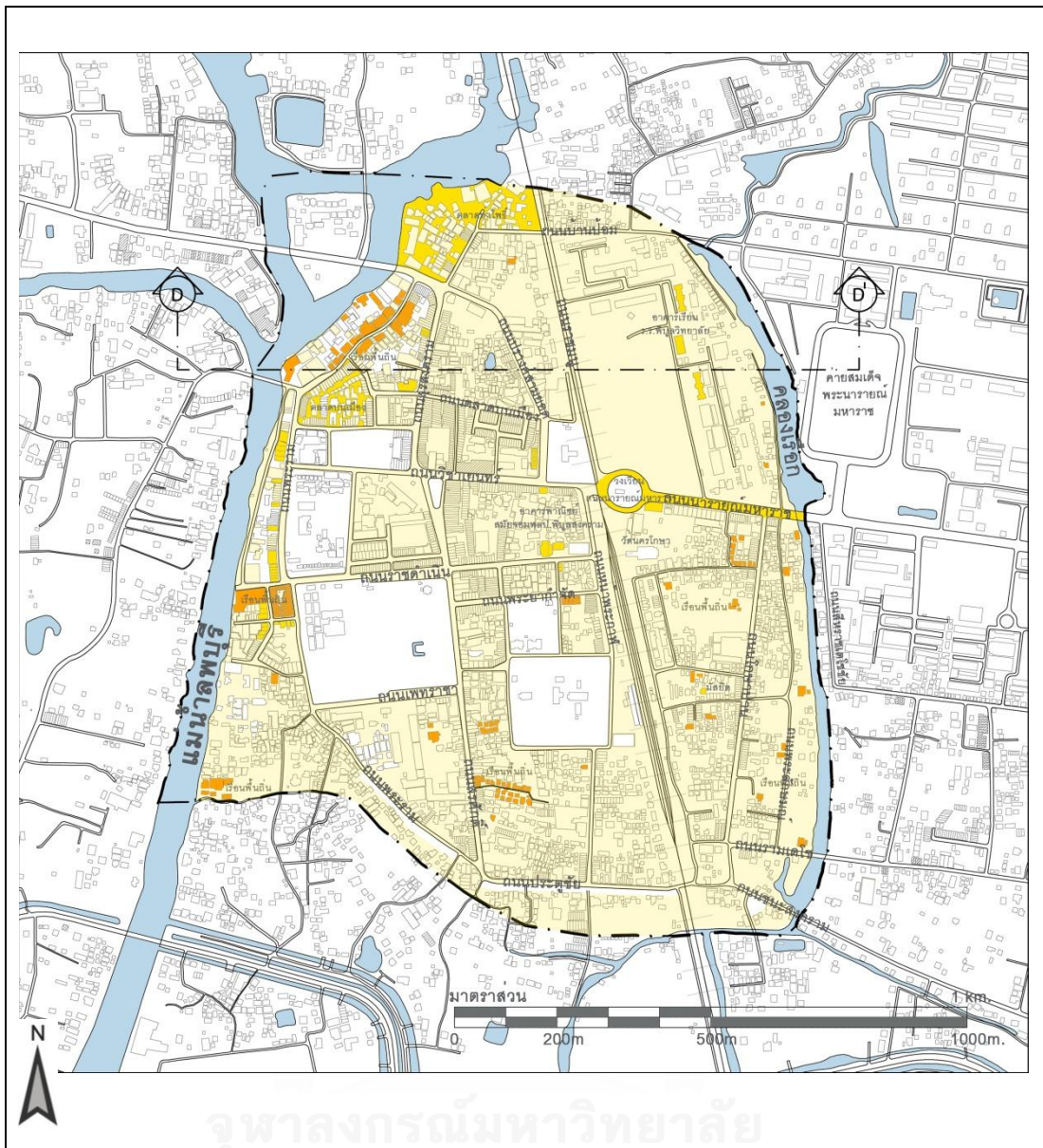
เหตุการณ์ภายใน

พ.ศ.2481
จอมพลป.พิบูลสงคราม
เริ่มสร้างเมืองใหม่

ภาพที่ 5.31 ภาพแสดงเส้นเวลาการเกิดเหตุการณ์และภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ในช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน

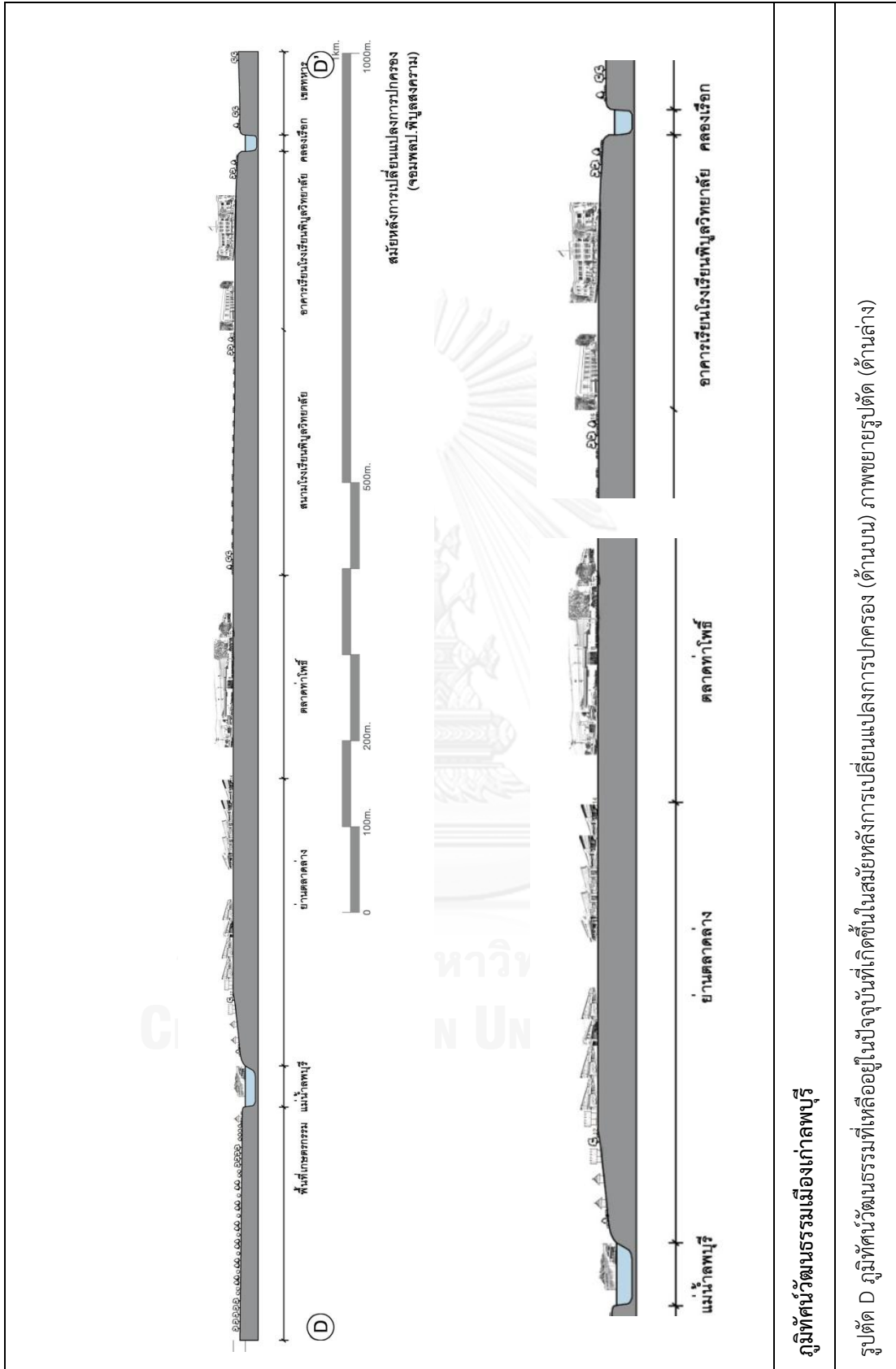
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

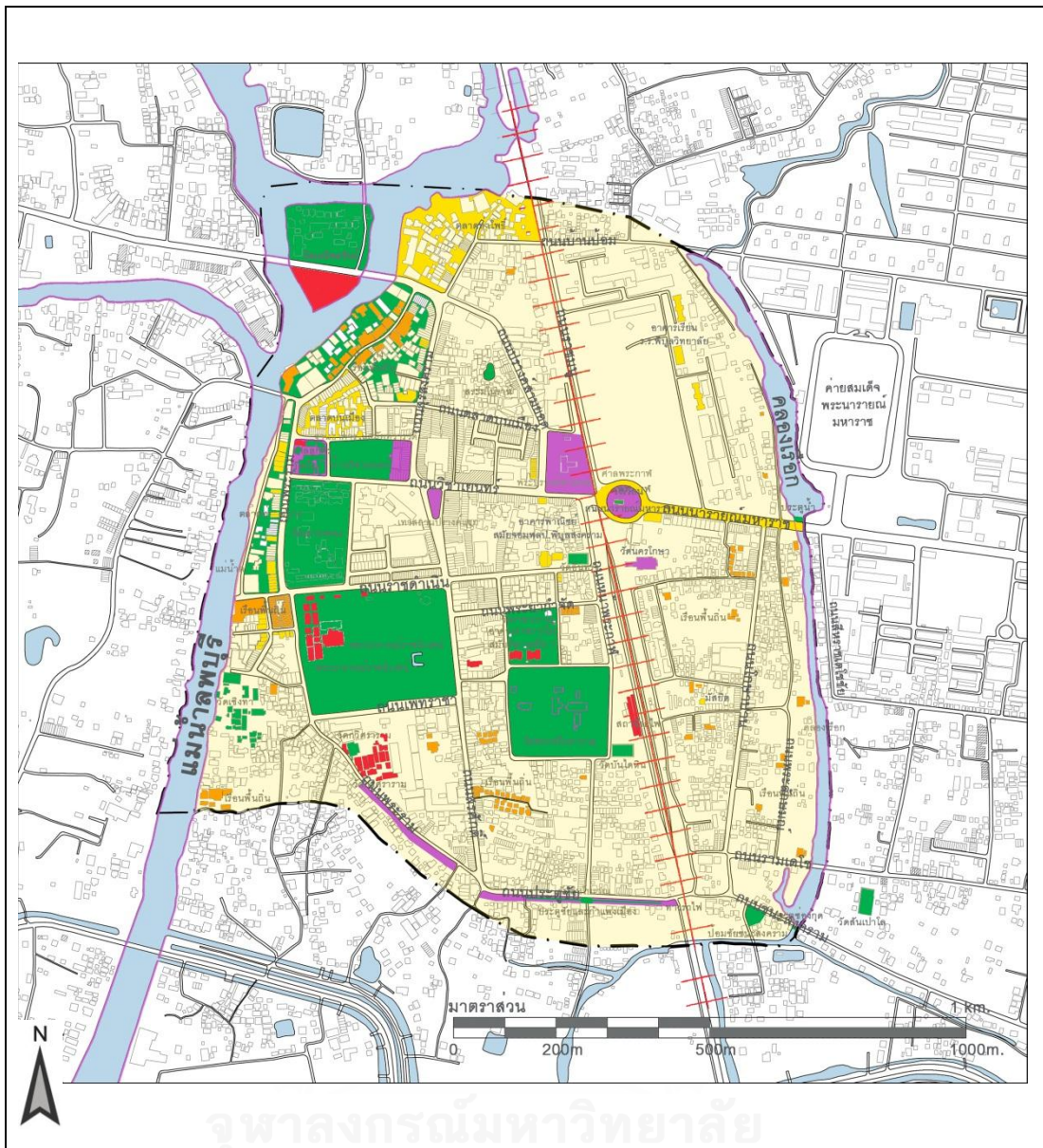
แผนที่ 5.4 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลือนอยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ทางหลวง ถนน ซอย ทางรถไฟ สะพาน แม่น้ำ คลอง ห้วย ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เส้นพิกัดที่ดิน
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี</p>		
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

รูปตัด D ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ด้านบน) ภาพถ่ายายรูปตัด (ด้านล่าง)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกาฬสินธุ์

แผนที่ 5.5 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหลืออยู่ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัยทั้ง 4 สมัย

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยทวารวดี สมัยขอม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยอยุธยา ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เขื่อนกักน้ำชลประทาน
<p>ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์</p>		
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

บทที่ 6

การวิเคราะห์องค์ประกอบและการประเมินคุณค่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าลพบุรีในบทที่ 4-5 ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่และพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรี ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยขอม สมัยอยุธยาอันรุ่งเรือง สมัยรัตนโกสินทร์ สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) จนมาถึงสมัยปัจจุบัน รวมทั้งทำการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลต่างๆเหล่านี้มาทำการวิเคราะห์หาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี เพื่อทำการประเมินคุณค่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมื่อเราทราบถึงคุณค่าขององค์ประกอบเราจะสามารถทราบถึงคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีได้

6.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

การวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในที่นี้ผู้วิจัยใช้การสรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะนำมาใช้จาก 3 ส่วน นั่นคือ 1.จากตัวผู้วิจัยโดยวิธีการรวบรวมข้อมูลของพื้นที่จากเอกสารที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และทำการสำรวจภาคสนามสภาพของเมืองลพบุรีในปัจจุบัน 2.จากมุมมองของชาวบ้านโดยการใช้สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านว่าองค์ประกอบใดมีคุณค่าอยู่ในระดับปานกลางขึ้นมาจนถึงสูงมาก และ 3.จากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ ต่อองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน นำข้อมูลทั้งมาวิเคราะห์เพื่อสรุปหาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะใช้ในการประเมินต่อไป ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ถือว่ามีคุณค่าความสำคัญผ่านมาในระดับเบื้องต้นแล้ว จากนั้นจึงนำแนวคิดของการอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกาที่มีการกล่าวถึงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางหลัก โดยนำองค์ประกอบที่สรุปได้มาแบ่งเป็นประเภทตามแนวคิด ดังนี้

6.1.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ ประกอบด้วยโครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็กแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

6.1.1.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทธรรมชาติ คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติเองหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยต่อ

องค์ประกอบเป็นส่วนใหญ่ แสดงออกให้เห็นอิทธิพลของธรรมชาติมากกว่ามนุษย์สร้างขึ้น อาจเรียกว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบธรรมชาติหรือภูมิทัศน์กึ่งวัฒนธรรมได้แก่ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภท ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำลพบุรี คูเมืองโบราณสวนราชานุสรณ์ สระมโนราห์ และลิง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบบธรรมชาตินี้เป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต ชุมชนที่อยู่โดยรอบองค์ประกอบเหล่านี้มักมี การตั้งถิ่นฐานมาแต่อดีตและมีลักษณะในการดำเนินชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมพึ่งพิงธรรมชาติ รายละเอียดขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีดังนี้

1) แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลม่วงหมู่อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรีไหลผ่านจังหวัดลพบุรีมาบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่อำเภอเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความยาวประมาณ 85 กิโลเมตรพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกของ เมืองซึ่งถือเป็นที่ตั้งแหล่งที่อยู่อาศัยของคนในเมืองเก่าลพบุรีมาตั้งแต่อดีตทั้งชุมชนริมน้ำและเรือนแพ เป็นที่ตั้งของย่านการค้าเก่าแก่และเป็นท่าเรือสำคัญสู่ชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกในอดีตทั้งการค้า ขายในอาณาจักรและกับต่างชาติ เนื่องจากการค้าขายสมัยก่อนใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลักและยังเป็น แหล่งพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญในอดีตด้วย

สภาพของแม่น้ำลพบุรีในปัจจุบันบริเวณตลิ่งสองฝั่งลำน้ำยังคงมีชุมชนและตั้งบ้านเรือนอยู่ ตลอดแนวอยู่อย่างหนาแน่น แต่ความสำคัญทางด้าน การค้าขายและเกษตรกรรมลดลงไปมากเพราะ การเปลี่ยนไปใช้ทางสัญจรทางบกแทนบวกกับแม่น้ำที่ตื้นเขินแห้งเหือดลง แม้ความสำคัญของแม่น้ำ ลพบุรีในปัจจุบันจะลดลงแต่แม่น้ำลพบุรียังเปรียบเสมือนเส้นเลือดสำคัญที่หล่อเลี้ยงชุมชนและสำหรับ กิจกรรมการใช้น้ำด้านต่างๆตลอดมา จึงนับว่าเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวลพบุรีเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 6.1 ภาพแม่น้ำลพบุรี

การพักผ่อนออกกำลังกาย และใช้จัดงานกิจกรรมงานประเพณีต่างๆของเทศบาลเมืองลพบุรีด้วย (มานิตา เชื้อนขันธุ์, 2556)

ภาพที่ 6.3 ภาพสวนราชานุสรณ์ในอดีตและปัจจุบัน

ที่มา :พรสิทธิ์ ลิ้มนุสนธิ์, 2554 และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

4) **ลิง** (บริเวณศาลพระกาฬและปราสาทสามยอด) จากหลักฐานข้อความเก่าที่เขียนถึงลิงลพบุรีพบในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นหนังสือระยะทางเสด็จประพาสสมณชลอยุธยาเมื่อปีขาล พ.ศ. 2421 พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 5 ที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2470 พบว่าเดิมบริเวณศาลพระกาฬถึงคลองเรือเคยเป็นบ้านชาวบ้านกับสวนน้อยหน้าที่อยู่กันเป็นหย่อมๆ และเป็นป่าละเมาะกับป่ารกชัฏซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยอันอุดมสมบูรณ์ของลิงฝูงใหญ่มาตลอด จนในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่พื้นที่บริเวณนี้ถูกทางราชการถางป่าออกหมดเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ของเมือง ลิงฝูงใหญ่ที่เคยอยู่ไม่ยอมออกไปที่ชายป่าไกลพวกมันอาศัยอยู่บริเวณเดิม ทำให้ทุกวันนี้ยังเห็นลิงอยู่รอบศาลพระกาฬและปราสาทสามยอด (สุตารา สุจฉายา,2542)

ภาพที่ 6.4 ภาพลิง (บริเวณศาลพระกาฬและปราสาทสามยอด)

ที่มา :ที่มา :www.photoontour.com , 2556 และผู้วิจัย, 2556

5) **สระมโนราห์** ตั้งอยู่ภายในชุมชนสระมโนรา เทศบาลเมืองลพบุรี อาจสร้างขึ้นสมัยลพบุรี แต่พบข้อมูลที่กล่าวถึงสระนี้เป็นครั้งแรกชัดเจนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นหนึ่งในสระน้ำโบราณมีลักษณะเป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ คาดว่าเป็นสระที่ขุดขึ้น

เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้หรือเพื่อนำดินในสระไปใช้สำหรับการสร้างเมืองและสร้างพระปรางค์สามยอด โดยสระนี้อาจถูกขุดขึ้นก่อนมีการจัดสร้างระบบน้ำประปาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ถึงแม้จะมีระบบน้ำประปาใช้แล้ว สระนี้ก็ยังใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคสืบต่อมา ต่อมาจึงถูกลดบทบาทความสำคัญลง ตำนานที่เกี่ยวข้องเล่าสืบกันมาว่าบางวันจะมีนางกินรีลงมาเล่นน้ำในสระมะโนราและสระโหนดาตเป็นนางฟ้าที่แปลงกายมาจากสรวงสวรรค์ ปัจจุบันมีลักษณะผังพื้นค่อนข้างเป็นรูปวงรีอยู่ในชุมชนแออัดจึงถูกบุกรุกและถมไปมากเพื่อนำไปสร้างที่อยู่อาศัย หากไม่สังเกตสภาพในปัจจุบันจะเห็นความเป็นสระน้ำและความสำคัญน้อยมาก (มานิตา เชื้อนรินทร์, 2556)

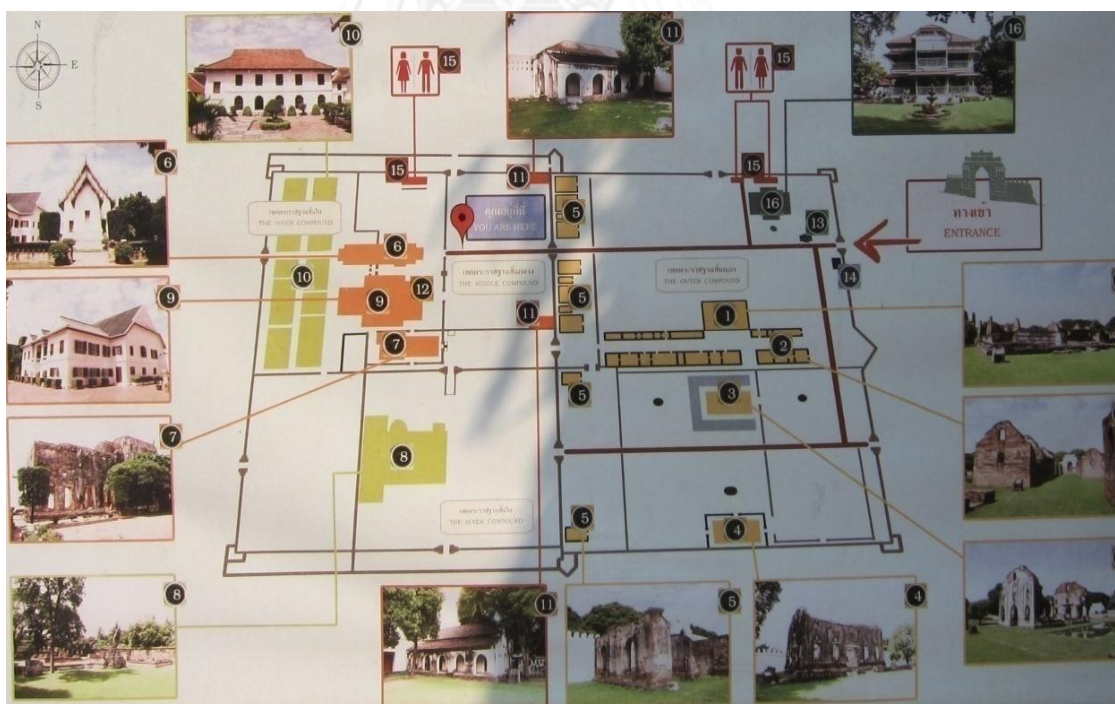
ภาพที่ 6.5 ภาพสระมะโนราห์

ที่มา :www.infothailand.eu/lopburi, 2556

6.1.1.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดจากมนุษย์ทำขึ้นร่วมกับธรรมชาติ แต่มนุษย์แสดงออกให้เห็นถึงอิทธิพลความคิดของมนุษย์มากกว่าธรรมชาติ มนุษย์ตั้งถิ่นฐานมายาวนานจึงปรับสภาพภูมิประเทศให้ตอบสนองกับการดำเนินชีวิตจนบางครั้งพยายามที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่างๆ สามารถจับต้องได้มีความเป็นรูปธรรม อาจเรียกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองหรือวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ ได้แก่ อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นปรากฏให้เห็นมากในเมืองเก่าลพบุรี เช่นวังนารายณ์ราชนิเวศน์ พระปรางค์สามยอดวัดพระศรีมหาธาตุ บ้านพระยาวิชาเยนทร์ เป็นต้น สิ่งก่อสร้างเหล่านี้มีพัฒนาการและยังเป็นตัวแทนที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในอดีต รายละเอียดขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีดังนี้

6) พระนารายณ์ราชนิเวศน์ บริเวณที่สร้างพระราชวังนั้นสันนิษฐานว่าสร้างขึ้น ณ บริเวณเดียวกับพระที่นั่งเดิมในสมัยพระราเมศวรมาครองเมืองลพบุรี เป็นพระราชวังโบราณสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2209 ด้านหน้าหันเข้าตัวเมือง

ด้านหลังหันทางแม่น้ำลพบุรี สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่แปรพระราชฐานเป็นพระราชวังที่มีโครงสร้างสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งปนไทยโดยได้รับอิทธิพลรูปแบบจากชาติฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อย่างแน่นแฟ้นในยุคนั้นมีเนื้อที่ 42 ไร่เศษ พระราชวังแห่งนี้มีกำแพงวังที่สูงมั่นคงแข็งแรง ประตูทางเข้าเป็นแบบโกธิกมีลักษณะเป็นซุ้มโค้งแหลมตามแบบตะวันตกภูมิทัศน์โดยรอบบริเวณรอบกำแพงวังได้สร้างป้อมปืนเพื่อรักษาความปลอดภัยทั้งหมด 7 ป้อมแต่ละป้อมมีช่องและฐานสำหรับวางปืนใหญ่ ส่วนประตูทางเข้าและกำแพงพระราชฐานชั้นกลางและชั้นในตกแต่งด้วยช่องเล็ก ๆ เรียงกันเอาไว้จุดตะเกียงให้สว่างไสวในยามค่ำคืนถือได้ว่าเป็นพระราชวังที่ทันสมัยและมีความวิจิตรสวยงามแบบไทยผสมผสานกับแบบตะวันตกอย่างลงตัวและงดงามที่สุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของลพบุรี เมื่อสร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์เสร็จสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเสด็จมาประทับ ณ พระราชวังแห่งนี้เป็นเวลานานทุกปีและเสด็จสวรรคตที่นี้ หลังจากรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไม่มีพระมหากษัตริย์องค์ใดมาประทับจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะและสร้างพระที่นั่งเพิ่มขึ้นเพื่อใช้เป็นราชธานีสำรอง กล่าวกันว่าผังพระราชวังที่บูรณะขึ้นใหม่นี้เหมือนกับผังพระบรมมหาราชวังในกรุงเทพฯ (ชุตินา ชุณหะชา, 2541)

ภาพที่ 6.6 ภาพแผนผังภายในพระนารายณ์ราชนิเวศน์

คำอธิบายเพิ่มเติม : สีเหลือง คือ เขตพระราชฐานชั้นนอก สีส้ม คือ เขตพระราชฐานชั้นกลาง

และ สีเขียว คือ เขตพระราชฐานชั้นใน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

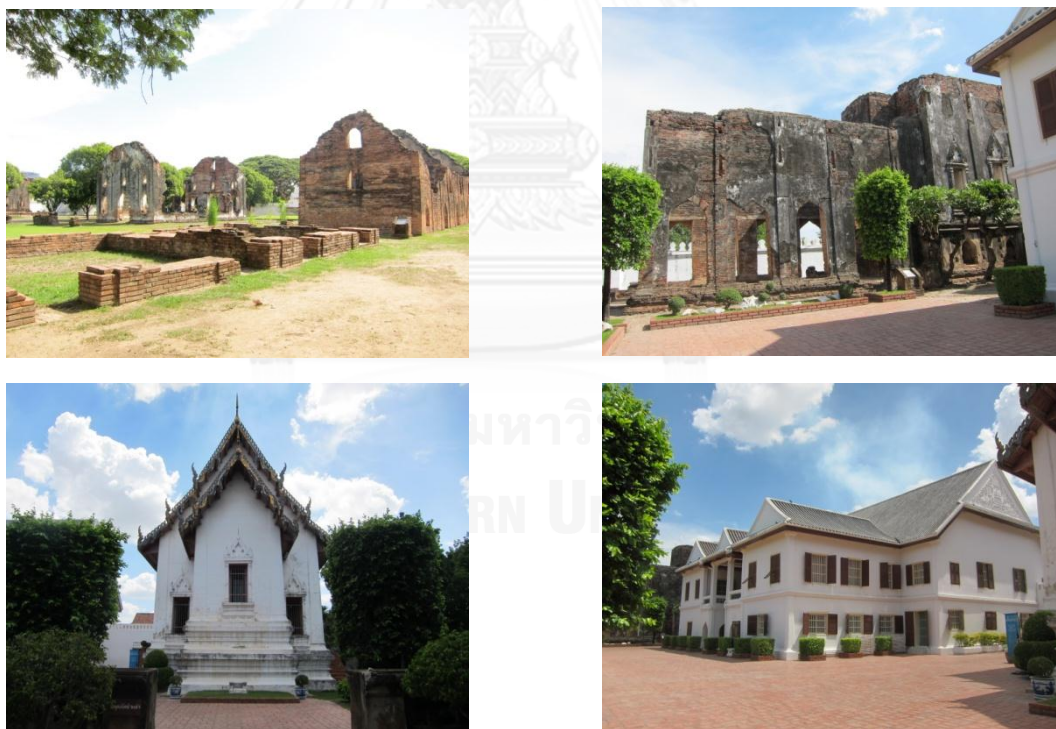
สรุปถึงสิ่งก่อสร้างทั้งหมดในพระนารายณ์ราชนิเวศน์โดยแบ่งออกเป็น 3 เขต นั้นคือ

- เขตพระราชฐานชั้นนอก มีอาคารสำคัญได้แก่ ตึกพระเจ้าเหา สิบสองห้องพระคลัง ตึกเลี้ยงแขกเมือง อ่างเก็บน้ำ และโรงช้างหลวง

- เขตพระราชฐานชั้นกลาง มีพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช 2 องค์ คือ พระที่นั่งจันทรพิศาลและพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท สมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้สร้างพระที่นั่งพิมานมงกุฎและทิมดาบ

- เขตพระราชฐานชั้นใน มีพระที่นั่งสุทธาสวรรค์ที่ประทับส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และหมู่ตึกพระประเทียบ 8 หลังสร้างในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ถูกสร้างขึ้น 2 ช่วงเวลา คือในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสมัยอยุธยาและในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แม้ในปัจจุบันพระที่นั่งแต่ละองค์จะเหลือเพียงซากปรักหักพังแต่ยังคงไว้ซึ่งร่องรอยแห่งความสง่างาม สามารถจินตนาการย้อนกลับไปเห็นความรุ่งโรจน์ในอดีตได้อย่างชัดเจนปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.7 พระนารายณ์ราชนิเวศน์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7) เทวสถานปรางค์แขก เป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของเมืองลพบุรี เป็นเทวสถานในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อิทธิพลศิลปะลพบุรีมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นปรางค์แบบ

เก่าสร้างแบบก่ออิฐไม่สอปูนใช้อย่างไม่ ต่อมาภายหลังจึงมีการซ่อมแซมก่ออิฐถือปูนมีทั้งหมด 3 องค์ เรียงตัวกันแนวเหนือใต้ ในสมัยอยุธยาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสร้างอาคารอีกเป็นศิลปะไทยผสมยุโรป (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556) ตั้งอยู่ท่ามกลางตึกแถวพาณิชย์กรรมสมัยใหม่อยู่เป็นเกาะกลางถนนทำให้ขาดความสง่างาม อยู่ท่ามกลางย่านการค้าใหม่ถัดไปไม่กี่ไกลเป็นตลาดสดเทศบาลบริเวณนี้จึงคลาคล่ำไปด้วยยานพาหนะและผู้คน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.8 ทิวสถานปรางค์แขก

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

8) **พระปรางค์สามยอด** เป็นสัญลักษณ์ของเมืองลพบุรีโดดเด่นอยู่บนเนินดินสูงกลางเมือง โดยได้รับอิทธิพลศิลปะขอมอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นปรางค์สามองค์เชื่อมต่อกันปรางค์องค์กลางสูงกว่าปรางค์ด้านข้าง ลักษณะเป็นปรางค์แบบเขมรทรงค่อนข้างป้อมไม่สูงชะลูดแบบไทย ทำด้วยศิลาแลงไม่สอปูนแต่มีการฉาบปูนภายนอก รอบบริเวณเป็นเนินหญ้าแต่ไม่มีต้นไม้ทำให้ขาดชีวิตชีวาและเป็นที่อยู่ของลิง อาคารพาณิชย์โดยรอบติดลูกกรงเหล็กตัดป้องกันลิง (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.9 พระปรางค์สามยอด

ที่มา : ที่มา : www.photoontour.com , 2556 และผู้วิจัย, 2556

9) **ศาลพระกาฬ** หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ศาลสูงตั้งอยู่บริเวณวงเวียนใจกลางเมืองเก่าลพบุรีฐานพระปรางค์เป็นส่วนหนึ่งของเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลขอมสมัยวัฒนธรรมลพบุรี สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นศิลาแลงเรียงซ้อนกันเป็นฐานสูงย่อมุมมี

บันไดขึ้นลงทั้ง 4 ด้าน เรือนธาตุหรือองค์ปราสาทหักพังทั้งหมด ส่วนศาลเจ้าพ่อพระกาฬซึ่งตั้งอยู่
ด้านหน้าฐานพระปราสาทศิลาแลงถูกสร้างทับบนซากอาคารเก่าตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช อันเป็นที่ประดิษฐานเจ้าพ่อศาลพระกาฬสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มือง (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี
,2556) ใกล้กันบริเวณวงเวียนมีประตูป้ายพระนารายณ์มหาราชประตูเมืองที่สร้างในสมัยจอมพล ป.
อยู่ด้วย รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงเป็นแบบยุคโมเดิร์น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.10 ศาลพระกาฬ

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

10) วัดพระศรีมหาธาตุ เมืองสำคัญนับแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยาตอนต้นถึงสมัยอยุธยา
ตอนต้น มักมีคติการสร้างวัดมหาธาตุไว้กลางเมืองเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ตั้งของสงฆ์
ฝ่ายคามวาสี จึงสันนิษฐานว่าสร้างตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยาถึงอยุธยาตอนต้น และได้รับการ
บูรณปฏิสังขรณ์มาในหลายยุคหลายสมัย เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
เป็นต้น ได้รับการปฏิสังขรณ์มาหลายยุคหลายสมัยศิลปกรรมที่ปรากฏจึงมีความแตกต่างกันตั้งอยู่ตรง
ข้ามกับสถานีรถไฟ แบ่งพื้นที่เป็นได้เป็นเขตพุทธาวาสเหนือเป็นเขตสังฆาวาส ผังบริเวณมีปราสาท
ประธานอยู่กึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมดเบื้องหน้าองค์ปราสาทเป็นวิหารหลวงและมีระเบียงคดล้อมรอบถึง
สองชั้น (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี,2556) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

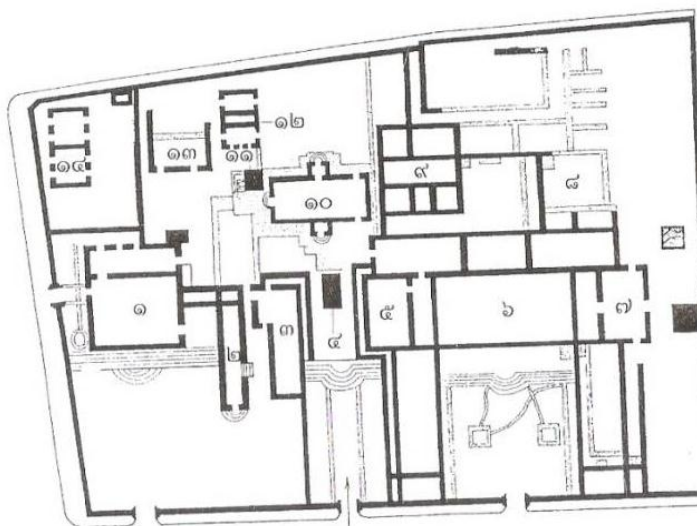

ภาพที่ 6.11 วัดพระศรีมหาธาตุ

ที่มา :เพจคนรักลพบุรี, 2556 (ซ้าย) และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

11) บ้านพระยาวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต ตั้งอยู่ทางเหนือของวังนารายณ์ราชนิเวศน์ติดกับวัดปิ่นและศาลลูกศรในสมัยทวารวดีคาดว่าพื้นที่ของโบราณสถานทั้งสามแห่งน่าจะเป็นโบราณสถานเก่าเดียวกันในยุคนั้นเพราะมีการขุดค้นพบฐานอาคารเก่าในบริเวณนี้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชสร้างให้คอนสแตนติน ฟอลคอน ข้าราชการชาวกรีกที่เข้ามาทำงานในสมัยนั้น เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยแม้จะชื่อว่าบ้านแต่มีบริเวณกว้างขวางเมื่อเทียบกับโบราณสถานอื่นในลพบุรี แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ด้านทิศตะวันตกเป็นที่พักอาศัยของคณะทูตชาวฝรั่งเศส ตอนกลางเป็นหอรบขังและโบสถ์คริสต์ซึ่งอยู่ทางด้านหลังซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูปจั่ว ด้านทิศตะวันออกมีบันไดขึ้นทางด้านหน้าเป็นรูปโค้งครึ่งวงกลมและมีซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูปครึ่งวงกลม ด้านหลังเป็นถังเก็บน้ำและด้านหน้าเป็นสนามหญ้า ลักษณะของสถาปัตยกรรมบ้านหลวงรับราชทูตอาคารส่วนใหญ่จะมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกสมัยฟื้นฟูวิทยาการ (Renaissance) ผสมผสานกับศิลปะไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น อาคารใหญ่ทางทิศตะวันออกก่อด้วยอิฐถือปูน 2 ชั้น หน้าต่างและซุ้มประตูแสดงให้เห็นลักษณะศิลปะตะวันตกแบบเรอเนสซองส์ซึ่งแพร่หลายในสมัยนั้น และที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคืออาคารที่เป็นโบสถ์คริสต์ ผังและรูปแบบของโบสถ์เป็นแบบยุโรปมีซุ้มประตูหน้าต่างเป็นซุ้มเรือนแก้ว มีเสาปลายเป็นรูปกลีบบัวยาวของศิลปะแบบไทย โบสถ์หลังนี้ถือกันว่าเป็นโบสถ์คริสต์ศาสนาหลังแรกในโลกที่ตกแต่งด้วยลักษณะของโบสถ์พุทธศาสนา (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

- แผนผัง
บ้านวิชาเยนทร์
๑. บ้านพัก
วิชาเยนทร์
๒. อาคารที่พัก
(ชั้นบน) และ
ห้องใต้ดิน
๓. อาคารที่พัก
๔. แท่นเคารพ
๕. อาคารที่พัก
๖. ห้องโถง
รับแขก
๗. อาคารที่พัก
และเก็บของ
๘. อาคารที่พัก
และโรงม้า
๙. อาคารที่พัก
คณะราชทูต
๑๐. โบสถ์คริสต์
๑๑. ถังเก็บ
น้ำประปา
๑๒. โรงครัว
๑๓. ห้องอาหาร
๑๔. ห้องน้ำ

ภาพที่ 6.12 แผนผังบ้านพระยาวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต

ทิศตะวันตกเป็นกลุ่มอาคารที่พักอาศัยของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ทิศตะวันออกเป็นสถานที่พักของคณะราชทูตชาวต่างชาติ และกลุ่มอาคารตรงกลางเป็นโบสถ์คริสต์ หอรบขัง และอาคารที่เป็นที่พักของบาทหลวงคณะเยซุอิต

ภาพที่ 6.13 บ้านพระยาวิชาเยนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

12) วัดนครโกษา ตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟลพบุรีเป็นโบราณสถานที่สร้างซ้อนทับกัน 3 สมัย คือเริ่มมีการสร้างเจดีย์องค์ใหญ่ในสมัยทวารวดี ต่อมาสร้างพระปรางค์แบบสมัยลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่ 17 อยู่ด้านหน้าเจดีย์ แต่พระพุทธรูปปูนปั้นแบบอุททองบนปรางค์นั้นคงสร้างเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง และสุดท้ายได้มีการบูรณะขึ้นเป็นวัดในสมัยอยุธยาสันนิษฐานว่าพระอุโบสถวิหารเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้บูรณะและสร้างเพิ่มเติมจึงเรียกชื่อวัดว่า "วัดนครโกษา" ในปี พ.ศ. 2529-2530 (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556) ในปัจจุบันเหลือเพียงซากกองอิฐและฐานสกลุ เจดีย์ องค์ปรางค์ แต่ยังสามารถเห็นได้ว่าก้อนอิฐที่ใช้ก่อสร้างมีขนาดใหญ่กว่าอิฐที่ใช้ในสมัยอยุธยา ในอิฐมีกลบปนอยู่และการก่อสร้างมีการใช้ดินเหนียวสอเชื่อมอิฐแต่ละก้อน อยู่ใกล้กับทางรถไฟและบ้านไม้เรือนพื้นถิ่นของชาวบ้านในพื้นที่

ภาพที่ 6.14 วัดนครโกษาในอดีตและปัจจุบัน

ที่มา :พรสิทธิ์ ลิ้มสุนธีร์, 2554 (ซ้าย)และผู้วิจัย, 2556 (ขวา)

13) วัดปิ่น อยู่ใกล้กับบ้านพระยาวิชาเยนทร์ จากการสำรวจพื้นที่ยังคงพบพระอุโบสถที่เหลือแต่ผนังสี่ด้านไม่มีหลังคาประตูหน้าต่างเป็นแบบโค้งแหลมบัวหัวเสายังปรากฏเหลืออยู่สวยงามมาก และพบฐานเจดีย์แนวโบราณสถานข้างอาคารและบ่อน้ำ ในสมัยทวารวดีคาดว่าเป็นโบราณสถานอันเดียวกันโบราณสถานในพื้นที่บ้านพระยาวิชาเยนทร์ การศึกษาเอกสารรุ่นเก่าใน

แผนผังเมืองละโว้ที่ช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้จัดทำขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2230พบเพียงตำแหน่งของเจดีย์บนพื้นที่บริเวณนี้ จากรูปแบบทางศิลปกรรมที่ปรากฏคาดว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชหรืออาจได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยนั้น ต่อมายังพบแผนที่กรุงเก่าเมืองลพบุรีปีพ.ศ.2457 ได้เรียกพื้นที่ในบริเวณนี้ว่า วัดปิ่นร้าง แล้ว (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี,2556)

14) วัดสันเปาโล เป็นวัดในศาสนาคริสต์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้พระราชที่ดินให้แก่บาทหลวงเยซุอิตที่เดินทางมาสู่กรุงสยาม สันนิษฐานว่าสร้างในปีพ.ศ.2228-2230 คือหลังจากคณะบาทหลวงชุดแรกเดินทางเข้ามาแล้วสร้างสำหรับบาทหลวงชุดที่ 2 ซึ่งเป็นนักดาราศาสตร์มาประจำ ณ เมืองลพบุรีเดินทางมาพร้อมกับโกษาปานที่ไปเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 วัดสันเปาโลเพื่อใช้เป็นที่ทำพิธีทางศาสนาพร้อมกับใช้เป็นที่พัก สถานที่สำคัญคือหอดูดาวใช้เป็นหอสังเกตการณ์ดาราศาสตร์แห่งแรกในกรุงสยาม คำว่า "สันเปาโล" เพี้ยนจากคำว่า เซนต์ปอล หรือแซนต์เปาโล (Saint Paulo) ชาวบ้านเรียกว่าตึกสันเปาหล่อ วัดนี้ก่ออิฐถือปูนลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบไทยผสมยุโรปคล้ายกับบ้านวิชาเยนทร์ มีหอคอยหอดูดาวแปดเหลี่ยมสองชั้นซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงใช้เป็นหอดูดาวเมื่อปี พ.ศ.2278 มีเรือนพักและพบฐานสิ่งก่อสร้างซึ่งเข้าใจว่าเป็นโบสถ์ฝรั่งแต่ยังก่อสร้างไม่เสร็จเมื่อมีการเปลี่ยนแผ่นดินและเปลี่ยนนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศวัดสันเปาโลจึงถูกทิ้งร้าง ปัจจุบันเหลือเพียงซากของผนังหอดูดาวฐานของอาคารที่พักและโบสถ์ฝรั่งเท่านั้น (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี,2556)

ภาพที่ 6.15 วัดปิ่นและวัดสันเปาโล

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

15) อาคารเรียนตึก2ชั้นและอาคารหอประชุม อาคารเรียนตึก1 ตึก2 และหอประชุมภูมิสมโร ตั้งอยู่ที่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัยสร้างในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นยุคที่รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยมีความเรียบง่ายไม่ตกแต่งมาก ลักษณะการออกแบบอาคารให้มีความสมดุลขององค์ประกอบซ้ายขวาคล้ายอาคารราชการ ซึ่งเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมยุคโมเดิร์นผสมกับยุคนีโอคลาสสิกร่วมสมัยกับอาคารริมถนนราชดำเนินกลาง มักประดับอาคารด้วยคำประพันธ์ปลุก

ใจรักชาติมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและสภาพยังคงความสมบูรณ์ปัจจุบันยังใช้งานเป็นอาคารเรียนอยู่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) ตรงข้ามโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและใกล้พระปรางค์สามยอดมีอาคารพาณิชย์และโรงแรมเก่าร่วมสมัยกัน

ภาพที่ 6.16 อาคารเรียนตึก 2 ชั้นและอาคารหอประชุม

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

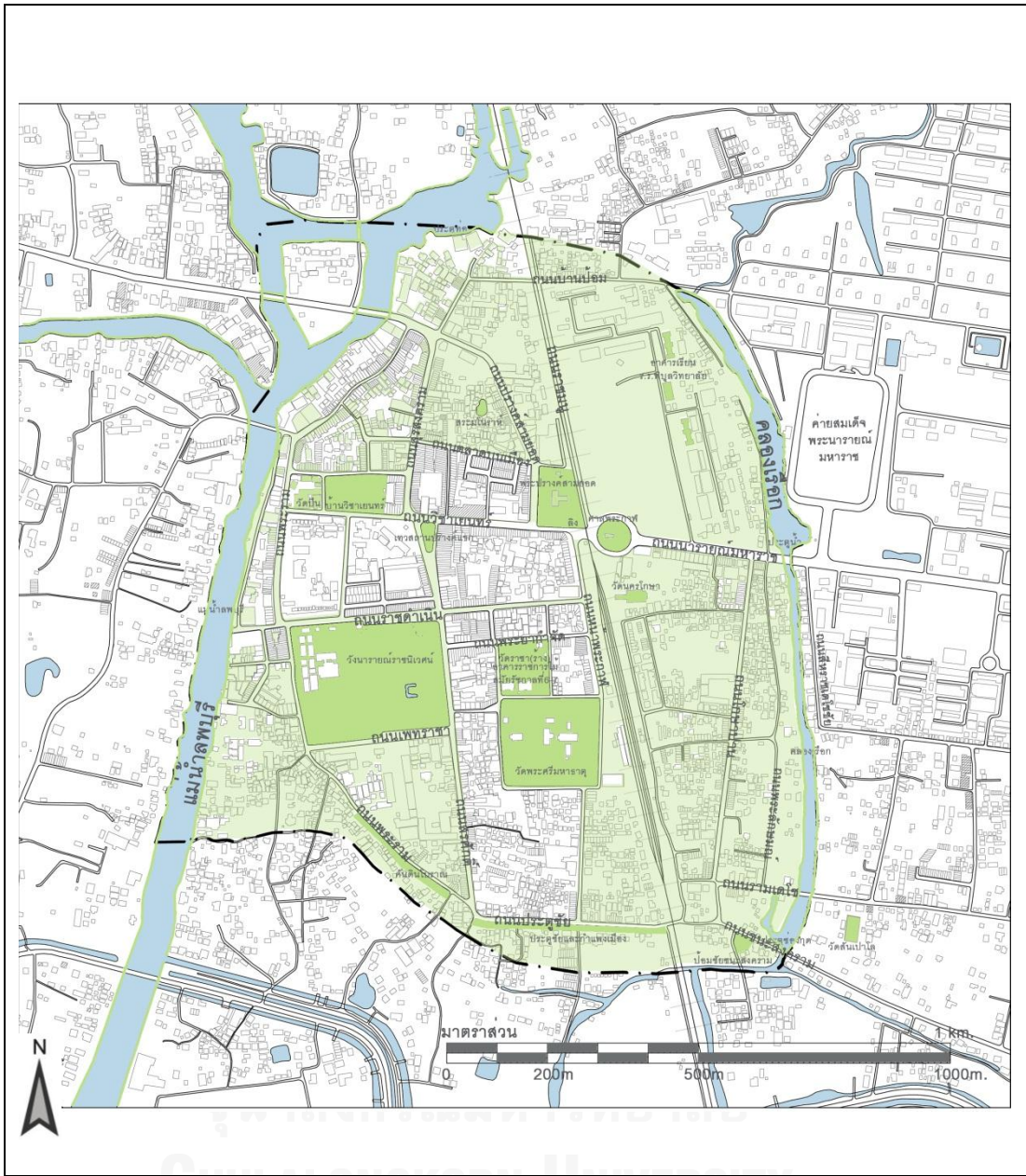
16) ประตูชัย คันทินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม ตั้งอยู่บริเวณทิศใต้ของพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี มีองค์ประกอบสำคัญคือแนวกำแพงเมืองที่ยังคงเหลืออยู่ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยทวารวดีและสมเด็จพระรามาธิบดี ทั้งในส่วนที่เป็นเนินดินและแนวส่วนกำแพงอิฐสูงจากระดับถนนประมาณ 2-3 เมตร โดยเริ่มจากจุดตัดทางรถไฟไปทางทิศตะวันตกขนานกันกับถนนประตูชัยยาวประมาณ 800 เมตร บริเวณจุดตัดกับถนนกาญจนาคมเป็นตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานประตูชัยเป็นหนึ่งในสองของประตูเมืองที่ยังคงเหลืออยู่ ด้านทิศใต้ของแนวกำแพงมีการสร้างบ้านเรือนเข้ามาประชิดและมีการเจาะแนวกำแพงดินเพื่อทำเป็นทางเข้าเป็นระยะหลายจุด ด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เป็นบริเวณชุมชนเก่าที่มีความหนาแน่นและมีวัดเชิงท่าเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนแถบนี้ ด้านทิศตะวันออกติดทางรถไฟและมีชุมชนค่อนข้างใหม่ตั้งอยู่หนาแน่น ในส่วนของคันทินกำแพงเมืองมีลักษณะเป็นดินถมอัดแน่นเป็นเชิงเทินฐานกว้างประมาณ 4-5 เมตร และมีการเจาะช่องทางเข้าออกโดยรอบประมาณ 8 ช่องทาง สำหรับคูเมืองกำแพงดั้งเดิมของเมืองลพบุรีเป็นคูน้ำกำแพงดินในส่วนชั้นในสันนิษฐานว่าถูกทำลายในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ.2091-2111) เพราะพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุว่า เมื่อครั้งสงครามระหว่างอยุธยากับหงสาวดีสิ้นสุดลงราชสำนักอยุธยาได้ประชุมปรึกษาหารือกันและลงมติให้รื้อกำแพงเมืองลพบุรีรวมทั้งเมืองนครนายกและเมืองสุพรรณบุรีเพื่อมิให้ข้าศึกอาศัย ต่อมาในสมัยพระนารายณ์จึงได้บูรณะซ่อมแซมคูน้ำคันทินของเมืองดั้งเดิมนี้ด้วยการพูนดินให้เหมือนเดิม รวมทั้งการสร้างประตูเมือง ป้อมปืนตามจุดต่างๆ เช่น ป้อมชัยชนะสงครามซึ่งเป็นป้อมที่มีลักษณะสูงใหญ่ก่ออิฐถือปูนถมดินต่อยาวเป็นแนวเดียวกับกำแพงเมืองมีใบเสมาเรียงรายบนสันกำแพงและประตูน้ำ (อุทร ภูมธนะ,2534) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.17 ประตูชัย คันทินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพที่มีทั้งประเภทธรรมชาติและประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งยังปรากฏให้เห็นในพื้นที่อย่างชัดเจนแม้บริบทพื้นที่โดยรอบจะเปลี่ยนแปลงเป็นยุคปัจจุบัน และชาวบ้านในพื้นที่ยังให้ความสำคัญกับองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพนี้มาก ผู้วิจัยสรุปรวมเป็นแผนที่องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพของเมืองเก่าลพบุรีที่สำคัญได้ตามภาพข้างล่างนี้ (สีเขียว คือ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพที่นำไปประเมินต่อ สีเขียวอ่อน คือ ไม่นำไปประเมินต่อเนื่องจากการประเมินเบื้องต้นไม่ผ่าน)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.1 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพของเมืองเก่าลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none">--- เขตพื้นที่ทำการศึกษ (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี)== ทางหลวง ถนน ขยาย+ + + + + ทางรถไฟ~ ~ ~ สะพาน~ ~ ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย■ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านกายภาพ
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6.1.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของพื้นที่หรือพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพและแสดงออกด้านกายภาพอย่างชัดเจนได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมและการประกอบอาชีพแต่ละพื้นที่ในเมืองเก่าลพบุรีมีองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ เช่น บริเวณตลาดท่าขุนนาง บริเวณตลาดล่าง บริเวณตลาดบนเมือง อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในตลาดตัวเมือง บริเวณที่กล่าวทั้งหมดมาล้วนเป็นย่านการค้าที่มีความเจริญมาหลายยุคหลายสมัย ลักษณะอาคารเป็นบ้านไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ ตึกแถวค้าขายและบริบทโดยรอบตลาดที่บ่งบอกได้ว่าเป็นย่านการค้า ตลาดท่าขุนนางหรือตลาดบนและบริเวณตลาดล่างในสมัยพระนารายณ์มหาราชตลาดทั้งสองแห่งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีเป็นย่านการค้าสำคัญเจริญรุ่งเรืองจนมีชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าขาย ในปัจจุบันย่านการค้าไม้คึกคักดังเก่าเนื่องจากการย้ายออกของชาวบ้านไปอยู่นอกเมือง การเกิดเพลิงไหม้และการหันไปสัญจรทางบกแทนทางน้ำ ส่วนบริเวณตลาดบนเมืองและอาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในตลาดตัวเมืองเกิดขึ้นภายหลังสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อถนนเข้ามา มีบทบาทมากขึ้นบทบาทของตลาดริมน้ำจึงลดลงและเกิดตลาดริมถนนแทน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากข้อมูลที่รวบรวมทั้งสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีร่วมกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่สรุปรายละเอียดขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีดังนี้

1) ย่านการค้าตลาดท่าขุนนางหรือตลาดบน เป็นตลาดที่มีมาแต่ดั้งเดิมคาดว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาอยู่บริเวณถนนพระรามซึ่งเป็นถนนสายเศรษฐกิจสำคัญมาตั้งแต่ในอดีต ในถนนสายนี้มีตลาดอยู่ 2 แห่งที่สำคัญ คือตลาดบนและตลาดล่าง ชาวบ้านนิยมเรียกว่าตลาดท่าขุนนาง เพราะเป็นตลาดและท่าจอดเรือโดยในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชท่าน้ำตรงนี้ก็คึกคักด้วยเป็นทางขึ้นสู่พระราชวังบรรดาขุนนางหรือราชทูตจากแดนไกลต่างต้องใช้ท่าน้ำนี้เพื่อเดินเท้าขึ้นสู่ที่สูงซึ่งมีบันได 51 ขั้น เชื่อมเข้าไปยังด้านหลังของวังนารายณ์ ในปัจจุบันยังคงปรากฏศาลาริมน้ำฉลุสวยสวยงามหลงเหลือให้เห็นอยู่แต่ก็ทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา (จากสภาพที่เห็นในปัจจุบันคาดว่ามีการบูรณะหรือสร้างใหม่ขึ้นทดแทนอันเดิม) ตลาดบนกินพื้นที่ตั้งแต่ศาลลูกศรขึ้นไปจนถึงวังนารายณ์รวมพื้นที่รอบๆวัดเสาชางทอง สภาพตลาดท่าขุนนางในปัจจุบันจะพบเห็นเป็นตลาดเก่าที่ค่อนข้างเงียบเหงาไม่มีการค้าขายมากนักส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยเพียงอย่างเดียวจากอดีตเคยเป็นร้านค้ามีห้องแถวไม้อายุร้อยกว่าปีและตึกแถวสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามที่ทรุดโทรม ผู้ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่และค้าขายมาตั้งแต่อดีต มีอาคารหลายแห่งที่ถูกทิ้งร้างเจ้าของย้ายไปอยู่แถบเมืองใหม่หรือย้ายไปทำงานที่อื่น (สุตารา สุฉฉายา,2542)

ภาพที่ 6.18 ตลาดท่าขุนนางหรือตลาดบน

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

2) ย่านการค้าตลาดล่างหรือตลาดเก่า ตั้งอยู่บริเวณถนนพระรามซึ่งเคยเป็นถนนสายการค้าที่สำคัญของเมืองเก่าลพบุรี ตลาดล่างประกอบด้วยตลาดเล็กๆหลายเจ้าของรวมกัน เช่น ตลาดแม่โตของตระกูลอินทะปุระ ตลาดเทศบาลที่เกิดขึ้นหลังตั้งเขตเทศบาลแล้ว ตลาดรัตนวงศ์ของตระกูลตันติวงศ์ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของแห้งพวกของโชห่วย ร้านขายวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองถือว่าตลาดล่างเจริญกว่าท่าขุนนาง มีร้านขายของมากมายทั้งร้านค้าส่งค้าปลีกเป็นพื้นที่ที่มีการขนส่งสินค้า และยังมีวิสาหกิจที่เปิดขายหนังสือทำเรือเที่ยว-แดงสำหรับเดินทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัด ทั้งตลาดบนตลาดล่างนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีและมีการตัดถนนพระรามขึ้นมีลักษณะแนวโค้งตามลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งปัจจุบันในตลาดล่างยังเป็นตลาดที่มีการค้าขายอยู่ ส่วนใหญ่ขายเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเกษตรกรรม เครื่องจักรสาน ร้านขายข้าวสาร ร้านอาหารแห่งร้านขายยาจีน ร้านขายเสื้อผ้า เป็นต้น (สุตารา สุจฉายา,2542)

ภาพที่ 6.19 ตลาดล่างหรือตลาดเก่า

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

3) ย่านการค้าตลาดบนเมือง เป็นตลาดสดที่เกิดขึ้นในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลาดนี้เกิดขึ้นใหม่ในบริเวณที่ใกล้กับตลาดเก่าของเมืองนั่นคือ ตลาดท่าขุนนางและตลาดล่าง ในปัจจุบันเป็นตลาดสดที่ขายอาหารสด อาหารแห้งต่างๆของขึ้นชื่อของลพบุรีที่สามารถหา

ซื้อที่นี้ได้ เช่น ไข่เค็ม ปลาต้มหรือต้มฟัก ปลาร้า และปลาเค็ม เป็นต้น ตลาดแห่งนี้มีการค้าขายกันทุกวันตั้งแต่เช้ามีตพอสายตลาดก็จะวายตลาดสดแห่งนี้ในปัจจุบันถือว่าเป็นตลาดสดที่มีความสำคัญมากสำหรับเมืองลพบุรี (สุตารา สุจฉายา,2542)

4) อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม อาคารเหล่านี้สร้างขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นยุคที่มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมยุคใหม่หรือยุคโมเดิร์นผสมกับยุคนีโอคลาสสิก รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะรูปแบบอาคารที่แสดงออกถึงความเรียบง่ายไม่ประดับตกแต่งมาก อาคารเน้นรูปทรงเรขาคณิตการใช้เส้นตั้งเส้นนอน โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาแบนมีกันสาดบางยื่นออกจากผนังเน้นสีจางของวัสดุที่ใช้และประโยชน์ใช้สอย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ภาพที่ 6.20 ตลาดบนเมืองและอาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

รูปแบบอาคารที่พบส่วนใหญ่ในย่านการค้าทั้ง 5 แห่ง คือ

- *เรือนไทย* ส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นเรือนชาวบ้านที่ตั้งอยู่ในชุมชนเก่ารอบวัดต่างๆในย่านการค้าที่มีการตั้งถิ่นฐานมานาน ปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมและมีการแต่งเติมอาคารจนเปลี่ยนไป เรือนไทยบางส่วนจะตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมเก่าและริมคลองเรือยกยังมีให้เห็นบ้าง

- *เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น* เป็นที่พักอาศัยที่สร้างด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นอาคารยกพื้นสูงหลังคาปั้นหย่าหรือจั่วมีชายคายื่นยาวมีชานหรือระเบียง พบส่วนมากบริเวณริมแม่น้ำลพบุรีที่เป็นย่านการค้าริมน้ำ และบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมของเมือง ปัจจุบันมีการต่อเติมโดยใช้วัสดุอื่นแทนไม้เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัยแต่รูปแบบยังคงคล้ายเดิม

- *เรือนแถวไม้ค้าขายสองชั้น* เป็นรูปแบบของอาคารอยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์พบเห็นมากในบริเวณถนนพระรามซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่เจริญมากในอดีต ทั้งตลาดบน ตลาดล่าง และตลาดท่าขุนนาง มีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น หลังคาปั้นหย่าหรือจั่วยาวต่อเนื่องกันตั้งแต่ 4-8

คูหา ส่วนใหญ่หันหน้าเข้าถนนหลัก ชั้นล่างเป็นประตูบานพืดไม้ไม่สามารถเปิดโล่งได้ตลอดคูหาใช้ทำการค้าขาย ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย มีการเจาะช่องหน้าต่างในระหว่างช่วงเสาขนาดไม่ใหญ่และไม่พบการยื่นระเบียงในชั้นบน

- บ้านเดี่ยวสองชั้นรูปอิทธิพลตะวันตก ได้รับเอาอิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาดัดแปลงให้เหมาะสมกับภูมิอากาศแบบร้อนชื้น รูปแบบเป็นอาคารไม้สูงสองชั้นรูปทรงหลังคาเป็นหลังคาแบบปั้นหยาล หลังคามะนิลา (หลังคาจั่วผสมหลังคาปั้นหยาล) หรือเป็นหลังจั่วผสมปีกนกมีการประดับตกแต่งด้วยไม้ฉลุบริเวณหน้าจั่วตามชายคาและราวกันตก หน้าต่างนิยมทำเป็นบานเปิดยาวที่มีเกล็ดระบายอากาศตลอดความยาวช่องหน้าต่างเพื่อการระบายอากาศที่ดีและทำระเบียงกว้างมีหลังคาคลุมใช้เป็นห้องอเนกประสงค์หรือห้องนั่งเล่น พบอยู่ในตลาดตัวเมือง

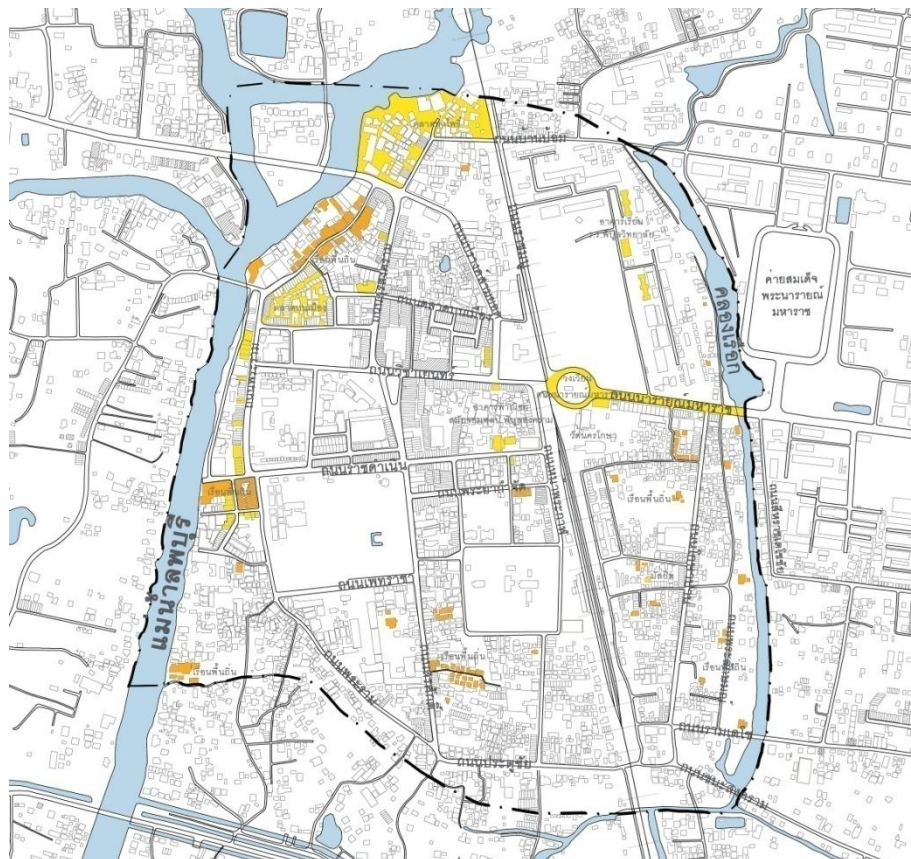
- อาคารตึกแถวสองชั้นรูปแบบผสมผสานอิทธิพลตะวันตก ตึกแถวค้าขายที่พัฒนารูปแบบจากตึกแถวสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะผสมผสานศิลปะแบบตะวันตกโครงสร้างอาคารเป็นโครงสร้างเสา คานและคองกรีตเสริมเหล็ก หลังคาคองกรีตมีคานฟ้าและแนวลูกกรงคองกรีตกันตก หน้าต่างนิยมทำเป็นเกล็ดระบายอากาศมีชายคาคองกรีตเสริมเหล็กยื่นออกมาตามแนวของช่องเปิดและมีเท้าแขนรับแนวกันสาด ตกแต่งประดับปูนปั้นบริเวณกรอบหน้าต่างและค้ำยันคองกรีต (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ภาพที่ 6.21 รูปแบบอาคารที่พบส่วนใหญ่ในย่านการค้า

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

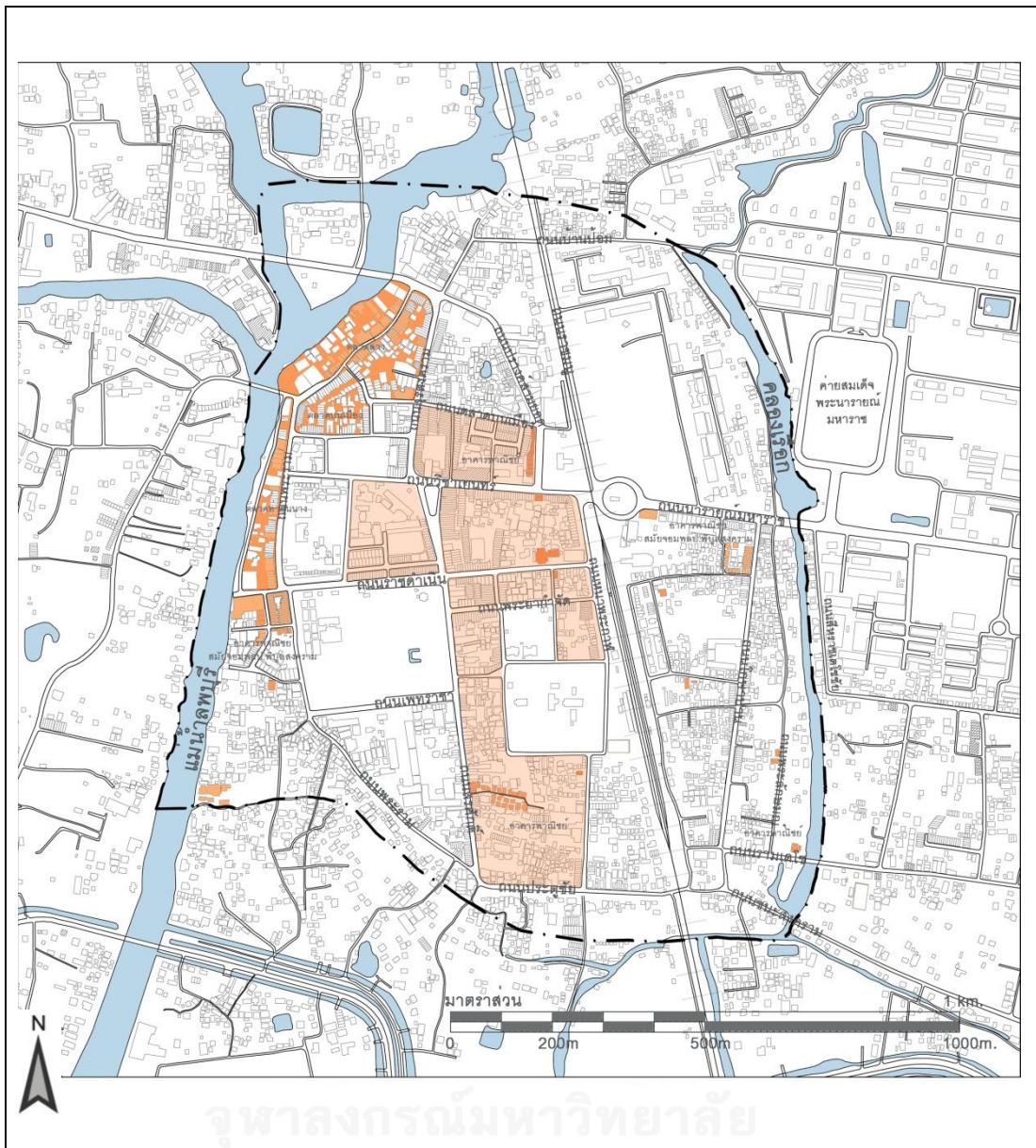
อาคารเรือนไทยเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นเรือนแถวไม้ค้าขายสองชั้นบ้านเดี่ยวสองชั้นรูป
อิทธิพลตะวันตกอาคารตึกแถวสองชั้นรูปแบบผสมผสานอิทธิพลตะวันตกนอกจากจะพบอยู่ตามย่าน
การค้าหลักๆอาคารเหล่านี้ยังมีกระจายตัวกันอยู่ทั่วเมืองเก่าลพบุรี ดังที่เห็นในภาพข้างล่าง

ภาพที่ 6.22 ภาพแสดงตำแหน่งอาคารที่กระจายอยู่ทั่วเมืองเก่าลพบุรี

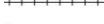

สีเหลือง คือย่านการค้าและอาคารสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม สีส้ม คือเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ค้าขาย
สองชั้น บ้านเดี่ยวสองชั้นรูปอิทธิพลตะวันตก อาคารตึกแถวสองชั้นรูปแบบผสมผสานอิทธิพลตะวันตก
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ
ที่ประกอบไปด้วยย่านการค้าสำคัญต่างๆ ของเมืองเก่าลพบุรีและองค์ประกอบย่อยในแต่ละพื้นที่ที่
เป็นเรือนอยู่อาศัยพื้นถิ่น ผู้วิจัยสามารถสรุปรวมเป็นแผนผังองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้าน
เศรษฐกิจของเมืองเก่าลพบุรีได้ตามภาพข้างล่างนี้ (สีส้ม คือ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ทางด้านเศรษฐกิจที่นำไปประเมินต่อ สีส้มอ่อน คือ ไม่นำไปประเมินต่อเนื่องจากการประเมินเบื้องต้น
ไม่ผ่าน)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.2 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจของเมืองเก่าลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษ (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) ทางหลวง ถนน ซอย ทางรถไฟ สะพาน แม่น้ำ คลอง ห้วย องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6.1.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ

6.1.3.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ และเป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า เช่น ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรี ตำนานลิงลพบุรี และตำนานดินสอพองเมืองลพบุรีสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเมืองเก่าลพบุรีทั้งเมือง มีสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมหลายแห่งที่เป็นตัวแทนของความเชื่อในเรื่องราวเหล่านั้นบนพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี ผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อมูลที่รวบรวมทั้งสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีร่วมกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่จึงสรุปเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า ได้ดังนี้

1) **ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช** สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อาณาจักรอยุธยาพระองค์ที่ 28 ครองราชย์ในช่วง พ.ศ.2199-2231 พระราชบิดาทรงพระนามว่าพระเจ้าปราสาททอง พระราชมารดาคือพระราชธิดาของพระเจ้าทรงธรรม มีพระราชสมภพเมื่อ พ.ศ.2175 เหตุที่มีพระนามว่าพระนารายณ์นั้นมีความอ้างในพงศาวดารว่าเมื่อแรกประสูติพระญาติวงศ์เหลือบเห็นวาทรงมีสีกรตรลอดระยะเวลาครองราชย์นาน 32 ปี นั้นได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่น่าสนใจนานัปการ อาทิเช่น

- **ช่วงสิบปีแรก** ได้ทรงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรด้วยการขยายพระราชอาณาเขตโดยทำศึกกับพม่าศึกกับพม่าเพื่อแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ ส่งกองทัพตีเมืองทวายเมืองเกาะตะมาละกลับคืนมาเป็นของไทยและส่งกองทัพไปล้อมเมืองพุกาม

- **ช่วงสิบปีที่สอง** ได้ทรงเพิ่มพูนการค้ากับนานาชาติ อาทิ จีน ฮอลันดา อังกฤษ อิหร่าน อย่างกว้างขวางและทรงบูรณะเมืองลพบุรีให้สวยงามและทรงใช้เป็นที่พักผ่อนถึง 8 เดือนในเวลาหนึ่งปี พระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรกลายเป็นนครศูนย์กลางการค้านานาชาติที่สำคัญแห่งหนึ่งในซีกโลกตะวันออก

- **ช่วงสิบปีสุดท้ายของรัชกาล** เป็นระยะเวลาที่ได้ทรงผูกไมตรีกับชาติต่างๆ อย่างใกล้ชิด เช่น อิหร่านและฝรั่งเศสจนถึงกับได้ส่งคณะราชทูตแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ชื่อเสียด อาณาจักรสยามเป็นที่เลื่องลือในทวีปยุโรป นอกจากนี้สัมพันธไมตรีกับนานาชาติยังได้นำเทคโนโลยีใหม่จากต่างชาติเข้ามาใช้เกิดประโยชน์แก่ราชอาณาจักร เช่น การสร้างป้อมปืน หล่อปืน ทำแผนที่

เดินเรือ ดาราศาสตร์ ต่อเรือกำปั่น ระบบน้ำประปาและการแพทย์แบบตะวันตก ในปลายรัชกาล สัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสอย่างใกล้ชิดจนกระทั่งได้นำทหารฝรั่งเศสจำนวนมากเข้ามาตั้งมั่นที่เมือง บางกอก เหตุการณ์นี้นำมาซึ่งความไม่พอใจให้แก่ขุนนางไทยกลุ่มหนึ่งนำโดยพระเพทราชาจึงได้ทำการยึดอำนาจในขณะที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวรประทับที่พระราชวังเมืองลพบุรี เมื่อหมดรัชสมัยของพระองค์ลพบุรีก็ลดบทบาท (ภูธร ภูมะธน, 2547)

2) ตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรี ตำนานกล่าวถึงตอนหนึ่งว่าเมื่อครั้งที่พระรามรบชนะศึกกับทศกัณฐ์แล้ว พระองค์ก็ได้ปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่แม่ทัพนายกองและบรรดาพลพรรคโดยทั่วกัน สำหรับหนุมานที่เป็นทหารเอกและมีความสามารถมากมีความดีความชอบมาก พระรามจึงทรงประทานเมืองให้ ทั้งนี้ทรงเสี่ยงเลือกที่ตั้งเมืองโดยยิงลูกศรออกไปลูกศรนั้นตกที่ใดก็ให้หนุมานเลือกเอาบริเวณนั้นเป็นที่ตั้งเมืองของหนุมาน ครั้นพระรามแผลงศรหนุมานก็เหาะตามลูกศรไป ปรากฏว่าลูกศรไปตกลงบนพื้นที่เมืองลพบุรีในปัจจุบันนี้ และประทานนามว่า “ลพบุรี” อันหมายถึงเมืองของพระลพผู้เป็นโอรสองค์หนึ่งของพระองค์ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

3) ตำนานลิงลพบุรี เกี่ยวเนื่องกับวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์กล่าวคือหนุมาน ลิงยักษ์ทหารเอกของพระรามหลังจากเสร็จศึกกรุงลงกา เมื่อพระรามปราบทศกัณฐ์ราบคาบแล้วหนุมานทหารเอกจึงทูลขอเมืองจากพระรามตามสัญญา พระรามประทับศรพหุมาศแล้วแผลงออกไปโดยตรัสว่า ถ้าลูกศรตกลงที่ใดก็จะสร้างเมืองใหม่ให้ที่นั่น จากนั้นพระรามให้พระวิษณุกรรมสร้างเมืองให้หนุมานแล้วจึงประสาทนามพระนครให้ถาวรชื่อนลพบุรี นั่นคือเมืองลพบุรีในปัจจุบันนี้เอง ยังมีตำนานที่เกี่ยวข้องอีกคือศาลลูกศรเป็นจุดที่ศรปลิวมาตก และแนวกำแพงดินที่เห็นอยู่มีมาตั้งแต่สมัยหนุมานและเหล่าพลพรรคศิษย์พระกาฬจึงกลายเป็นลูกน้องหนุมานชาญสมรเจ้าเมืองคนแรกของลพบุรีไปในคราวเดียวกัน (สุตารา สุขฉายา, 2542)

ภาพที่ 6.23 ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและตำนานเมืองลพบุรี

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556 (ซ้าย) และ www.panoramio.com, 2556 (ขวา)

6.1.3.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทศาสนาและความเชื่อ คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ และเป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี เช่น วัดเชิงท่า วัดกวีศราราม วัดเสาชงทอง วัดมณีชลขันธ์ และศาลลูกศร ความเชื่อและศาสนาสร้างให้เกิดแรงศรัทธาที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดศาสนสถานในทุกศาสนาใช้ประกอบพิธีกรรมในแต่ละศาสนา วัดที่จะกล่าวถึงเป็นวัดเก่าสร้างมาตั้งแต่อยุธยา มีการบูรณะในสมัยรัตนโกสินทร์และได้รับการดูแลจนถึงปัจจุบันยังคงใช้เป็นศาสนสถานที่ทำพิธีกรรมของศาสนาพุทธ ศาลลูกศรเป็นศาลเจ้าเงินและมัสยิดของศาสนาอิสลาม จากข้อมูลที่รวบรวมทั้งสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรี ร่วมกับการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่สรุปเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทศาสนาและความเชื่อได้ดังนี้

4) **วัดเชิงท่า** เป็นวัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรีฝั่งตะวันออกคาดว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เดิมชื่อวัดท่าเกวียนด้วยเป็นท่าของเกวียนลำเลียงสินค้าขนลงมาที่ท่าน้ำในบริเวณวัดแห่งนี้ก่อนที่จะลำเลียงลงเรือส่งไปยังที่อื่นๆพื้นที่ของวัดเชิงท่าตั้งขวางหน้าพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ด้านที่หันหน้าสู่แม่น้ำลพบุรีจึงสันนิษฐานว่าวัดเชิงทาน่าจะสร้างก่อนพระราชวัง ปัจจุบันเป็นวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีทางเข้าแคบมาก รอบบริเวณวัดเป็นชุมชนแออัดมีการตั้งที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก บางส่วนบุกรุกวัดและแม่น้ำลพบุรี ถนนมุ่งสู่วัดแคบมีร้านค้าขายของทั้งสองฝั่งยื่นร้านเข้ามายังถนนการคมนาคมเข้าแถวนี้ค่อนข้างยาก (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี, 2556)

ภาพที่ 6.24 วัดเชิงท่า

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

5) **วัดกวีศราราม** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ถนนเทพราชา อยู่ด้านทิศใต้ของพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งมีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของลพบุรี ตามตำนานพระอารามหลวงนั้นกล่าวเพียงว่า วัดนี้เดิมชื่อ วัดขวิด สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสร้าง

เมื่อ พ.ศ. 2208 คาคการณ์ว่าวัดกวีศรารามแต่เดิมคงเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา บางทีอาจเป็นวัดเก่าแก่ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นก็เป็นได้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาใหม่พระราชทานนามว่า วัดกวีศราราม และรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมอีก (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี,2556)

ภาพที่ 6.25 วัดกวีศราราม

ที่มา :ผู้วิจัย, 2556

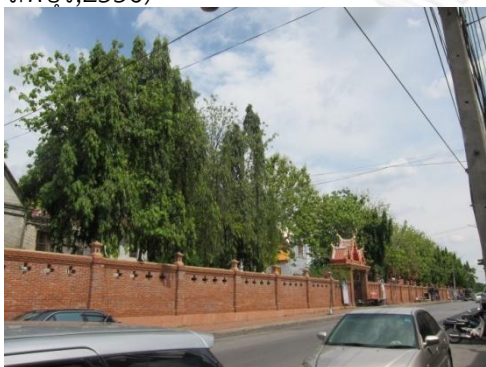
6) **วัดมณีชลขันธ์** เป็นวัดเก่าแก่มิปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใดเดิมชื่อว่า วัดเกาะแก้ว เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ สันนิษฐานได้ว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาในสมัยจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ้าพระยาอมราชเข้ามาบูรณะ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯพระราชทานนามว่า วัดมณีชลขันธ์ เคยเป็นแหล่งที่ชุมนุมแข่งเรือและลอยกระทง ปัจจุบันพื้นที่ถูกถมและมีการตัดถนนเข้าไปกลางเกาะจนไม่เห็นสภาพของเกาะกลางน้ำอย่างเดิม สิ่งที่น่าสนใจ คือ เจดีย์หลวงพ่อแสง เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำย่อมุมไม้สิบสองสูงลดหลั่นกัน 3 ชั้น เริ่มสร้างเมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 4 เสร็จในต้นรัชกาลที่ 5 โดยหลวงพ่อแสงเป็นผู้สร้างเมื่อเวลาผ่านไปเกือบร้อยปีทำให้เจดีย์หลวงพ่อแสงชำรุดทรุดโทรมจึงได้บูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ.2544 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ภาพที่ 6.26 วัดมณีชลขันธ์

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7) **วัดเสารงทอง** ตั้งอยู่บนถนนฝรั่งเศสซึ่งตัดเชื่อมระหว่างพระราชวังนารายณ์ฯ กับบ้านหลวงรับราชทูตวัดนี้สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่พระวิหารน่าจะสร้างในสมัยพระนารายณ์มหาราชเพราะรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายพระราชวังนารายณ์ราชินีเวศน์ สันนิษฐานว่าเดิมวัดเสารงทองน่าจะเป็นศาสนสถานของชาวอิสลามโดยดูจากแผนผังที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่ชาวฝรั่งเศสทำไว้ตรงบริเวณที่ตั้งวัดเคยเป็นที่อยู่ของชาวมุสลิมเปอร์เซีย ภายในมีตึกคหสารหรือโคโรซาน และตึกปิฎุ ซึ่งเป็นชื่อเมืองในเปอร์เซีย สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเดียวกับพระวิหารใช้เป็นที่พักชาวเปอร์เซียและอิตาลีเป็นตึกแฝดสองชั้นหันหน้าเข้าหากัน ชั้นบนมีชานเชื่อมถึงกัน (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556)

ภาพที่ 6.27 วัดเสารงทอง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

8) **ศาลลูกศรและตำนาน** ตั้งอยู่บริเวณตลาดลพบุรีใกล้ทางแยกไปวัดสามจีน(วัดพรหมมาستر)ด้านหลังติดกับวัดปิ่น คาดว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากเอกสารของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับศาลลูกศรไว้ในตำนานเมืองลพบุรีว่า เมื่อเสร็จศึกทศกัณฐ์พระรามชนะกลับไปครองเมืองอยุธยาแล้วจะสร้างเมืองประทานให้หนุมานเป็นรางวัล หากลูกศรพระรามไปตกบริเวณใดก็ให้สร้างเมืองตรงนั้นแล้วพระรามจึงประทานนามว่าเมืองลพบุรี ด้วยเหตุนี้จึงอ้างกันมาว่าหลักเมืองนั้นคือลูกศรพระรามที่กลายเป็นหิน ปัจจุบันศาลลูกศรเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาของชาวไทยเชื้อสายจีน (ศาลเจ้าจีน) ศาลลูกศรก็มีคนศรัทธาและมากราบไหว้บูชากันมากสิ่งที่ทำให้คนเลื่อมใสศาลลูกศรเพราะเหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ.2511 บริเวณตลาดเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่บ้านเรือนถูกเผาไหม้จนหมดเหลือศาลลูกศรเพียงที่เดียวที่ไม่ได้รับความเสียหาย และในปีพ.ศ. 2521 มีการสร้างศาลลูกศรใหม่มีลักษณะเป็นศาลเจ้าภายในมีบ่อน้ำกลางบ่อมีหินสีดำที่เชื่อว่าเป็นศรพระรามและต้องมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้มิฉะนั้นจะเกิดเพลิงไหม้ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนเมืองลพบุรีจึงยังคงเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของศาลมาจวบจนปัจจุบัน (สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี, 2556) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

ภาพที่ 6.28 ศาลลูกศร

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

6.1.3.3) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทเทศกาลงานประเพณีต่างๆ คือ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ งานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม งานเลี้ยงโต๊ะจีนในงานทำบุญเมืองลพบุรี เป็นงานที่จัดขึ้นมาหลายปีเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อต่างๆเอาไว้ ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้สิ่งก่อสร้างโบราณสถานและเมืองเก่าลพบุรีมีชีวิตชีวา และช่วยให้แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องได้รับความสนใจมากขึ้น สรุปเป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ได้ดังนี้

9) พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ สถานที่จัดงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์จัดขึ้นในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์องค์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีต่อจังหวัดลพบุรีและประเทศไทย เริ่มด้วยพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณของสมเด็จพระนารายณ์ ขบวนแห่ต่างๆ การแต่งกายสมัยพระนารายณ์ฯ การประดับประดาที่บโคมไฟในพระราชวังเพื่อทำให้บรรยากาศให้กลับคืนสู่อดีตรวมทั้งมีนิทรรศการพิเศษเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี,2556)

10) ถนนนารายณ์มหาราชไปจนถึงวงเวียนสระแก้ว สถานที่งานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงครามจัดขึ้นในวันลอยกระทงของทุกปีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาและส่งเสริมให้ประชาชนได้แสดงออกทางวัฒนธรรมรักษาประเพณีอันดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยให้คงอยู่สืบไป รวมทั้งระลึกคุณงามความดีของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่มีต่อเมืองลพบุรี กิจกรรม เช่นขบวนแห่งานประเพณีลอยกระทง 3 ยุค ตั้งแต่สุโขทัย อยุธยาจนถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม การประกวดขบวนแห่กระทง การประกวดนางนพมาศ (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี,2556)

ภาพที่ 6.29 งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์และงานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

11) พระปรารักษ์สามยอดและศาลพระกาฬ สถานที่จัดงานเลี้ยงโต๊ะจีนลิ่งจัดขึ้นวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือนพฤศจิกายนเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องตื่นตากับลิ่งที่คอยต้อนรับเปรียบเสมือนเป็นเจ้าบ้านของเมืองลพบุรี และในความเชื่อชาวจังหวัดลพบุรีนับว่าลิ่งทั้งหลายเป็นลูกศิษย์ของเจ้าพ่อพระกาฬที่ชาวลพบุรีและประชาชนทั่วไปถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองลพบุรี โดนการนำอาหารผลไม้มาเลี้ยงลิ่ง (สำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรี, 2556)

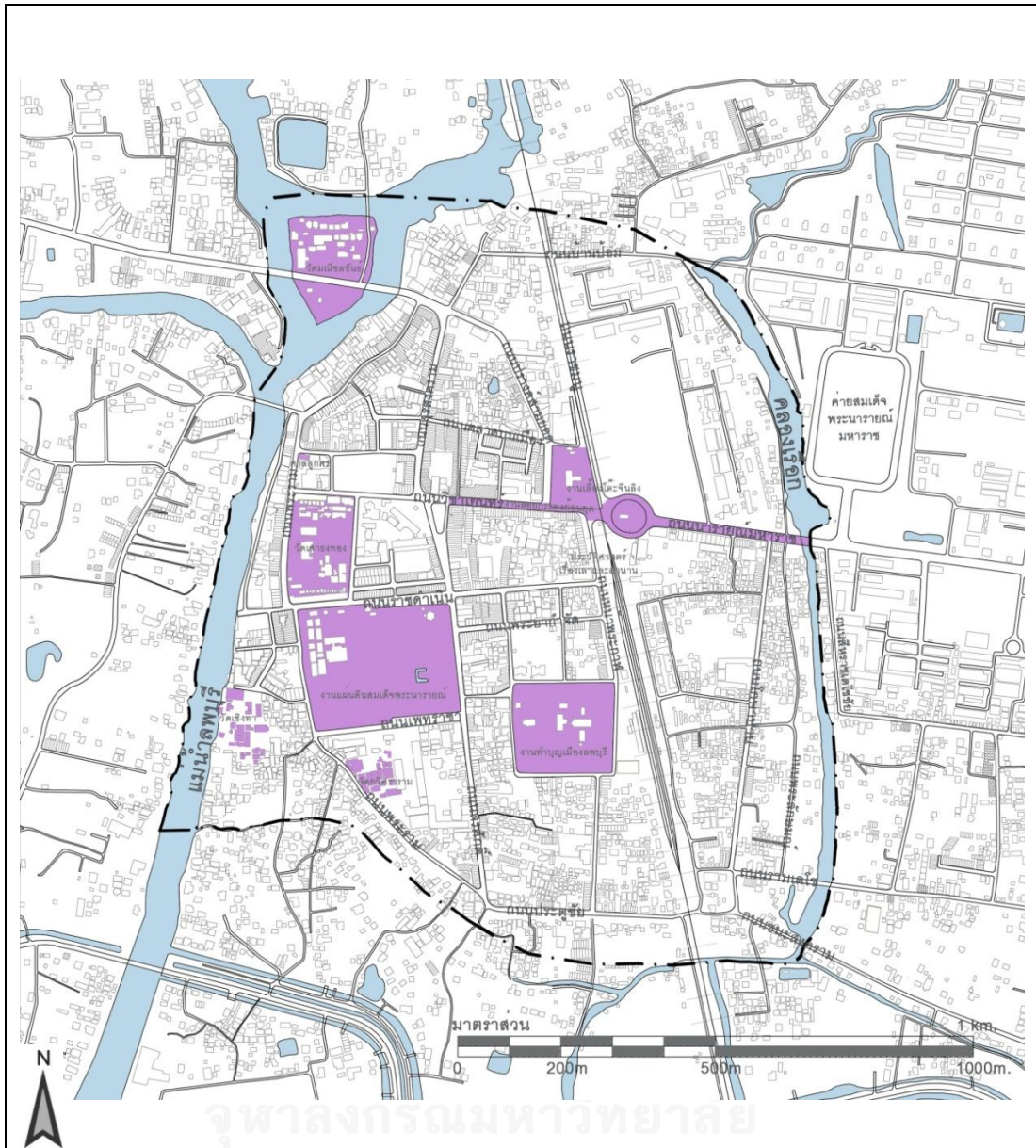
12) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สถานที่จัดงานทำบุญเมืองลพบุรีจัดขึ้นช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี วัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเพื่อความศิริมงคลแก่ทุกคนในช่วงใกล้ปีใหม่ เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญยิ่งของลพบุรีถือว่าเป็นพิธีทำบุญเมืองลพบุรีทำให้วัดแห่งนี้มีความสำคัญที่เคยมีมาแต่อดีตให้คนรุ่นปัจจุบันได้ตระหนักและวางแผนนำมาสู่การอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป (www.oknation.net, 2556)

ภาพที่ 6.30 งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิ่งและงานทำบุญเมืองลพบุรี

ที่มา : www.zubzip.com, 2556 และwww.oknation.net, 2556

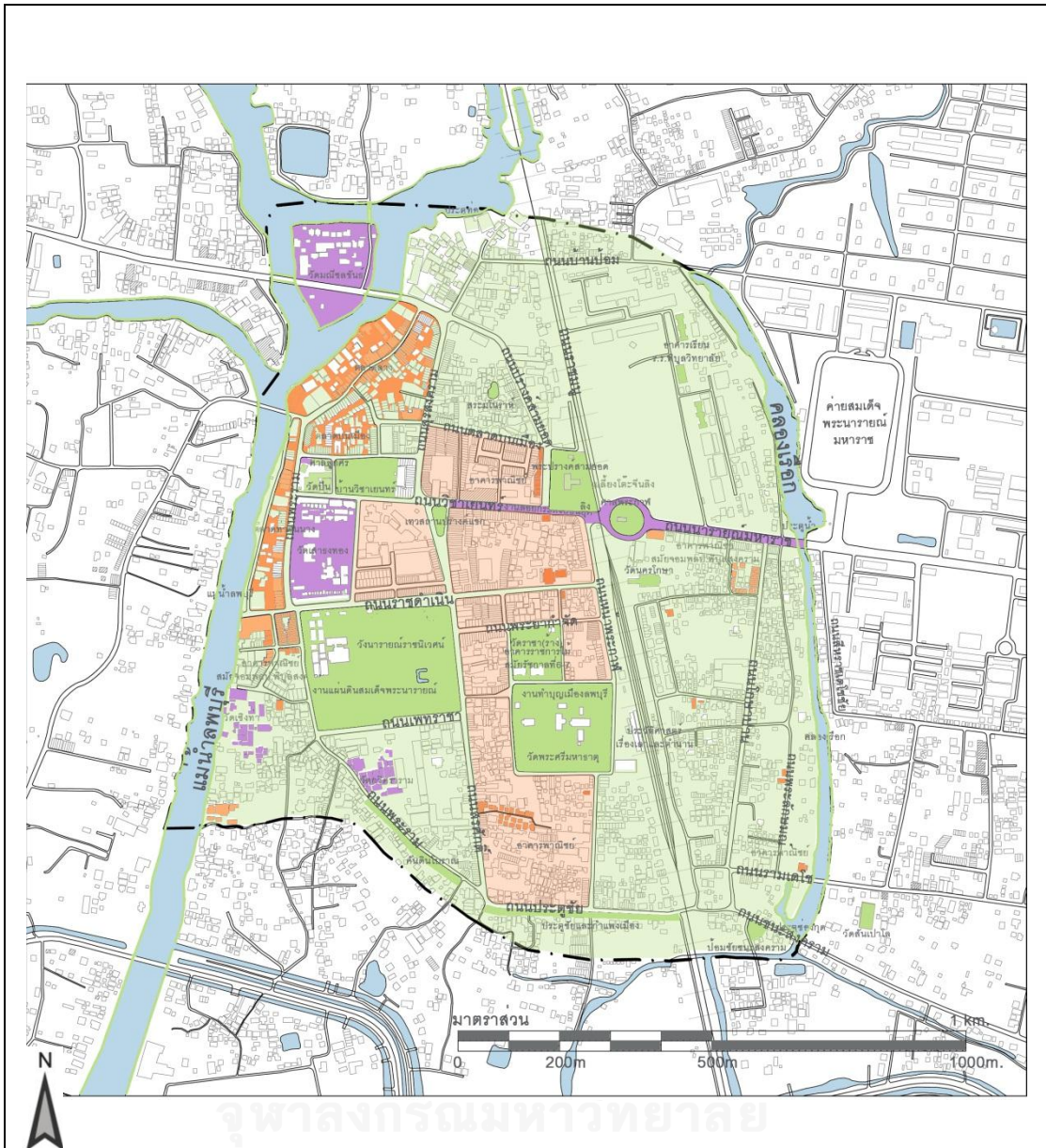
จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดสามารถสรุปรวมเป็นแผนที่ยอดประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีได้ตามภาพข้างล่างนี้ สีม่วง คือ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่นำไปประเมินต่อ สีม่วงอ่อน คือ ไม่นำไปประเมินต่อ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.3 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> --- เขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา (เขตพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี) == ทางหลวง ถนน ซอย + + + + + ทางรถไฟ — สะพาน ~ แม่น้ำ คลอง ห้วย ■ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.4 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด

	<p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>			
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>			

6.2 การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

6.2.1 การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี จากองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งหมดที่ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้นร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ความคิดเห็นของชาวบ้าน และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ที่มีระดับคุณค่าความสำคัญในภาพรวมในระดับปานกลางจนถึงระดับสูงมากแล้ว ทำให้เราทราบได้ว่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมมีองค์ประกอบหลายส่วนที่ซ้อนทับกันในพื้นที่ และบางส่วนที่เป็นความเชื่อหรือตำนานไม่สามารถระบุพื้นที่ได้ชัดเจนแต่มีอิทธิพลทั้งเมืองเก่าลพบุรี แผนที่ 6.4 สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมใช้ในการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีต่อไป

การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีตามที่คุณวิจัยได้กล่าวไว้แล้วว่าเมื่อได้องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งหมดในพื้นที่ ผู้วิจัยจะดำเนินการประเมินคุณค่าขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด โดยการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรีว่าอยู่ในระดับใดตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และพิจารณาตามหลักเกณฑ์คุณค่าของ Sandra Neale (2011) และในส่วนนี้มีผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาในการประเมินด้วย โดยทำการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) ซึ่งในคุณค่าแต่ละด้านจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ใช้พิจารณาเพิ่มเติมอีก คือ

- ด้านคุณค่าความแท้ (Authenticity) จะวิเคราะห์ด้วยความแท้ใน 4 ลักษณะ คือ ความแท้ในเรื่องของการออกแบบความแท้ในวัสดุความแท้ทางด้านฝีมือช่างท้องถิ่นและความแท้ในสภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่

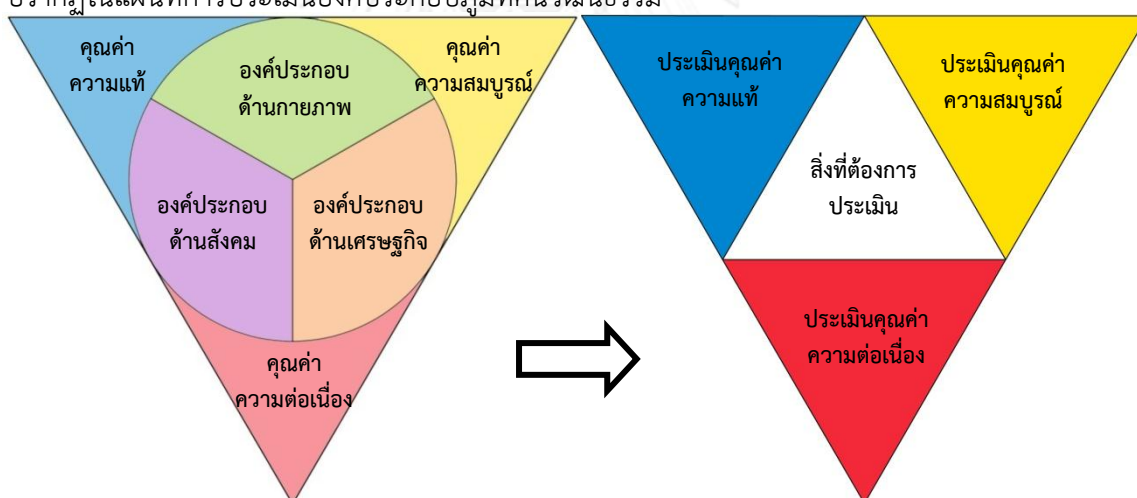
- ด้านคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) มีหลักพิจารณา 7 ประการ คือที่ตั้ง รูปแบบการออกแบบ สภาพแวดล้อม วัสดุ ฝีมือช่าง อารมณ์ความรู้สึก และความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

- ด้านคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) เป็นการพิจารณาถึงการมีแหล่งที่ตั้งหรือสิ่งที่แสดงให้เห็น สามารถรับรู้ถึงความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์เพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนต่างยุคให้เข้าใจร่วมกันและไม่ทำให้ประวัติศาสตร์ขาดช่วง สานต่อความเป็นไปทางวิถีชีวิตวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

โดยจะแบ่งระดับคุณค่าในแต่ละหัวข้อเป็น 5 ระดับดังนี้

- 5 = คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ร้อยละ 80 – 100 (สูงมาก)
 4 = คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ร้อยละ 60 – 80 (สูง)
 3 = คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ร้อยละ 40 – 60 (ปานกลาง)
 2 = คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ร้อยละ 20 – 40 (น้อย)
 1 = คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ร้อยละ 0 – 20 (น้อยมาก)

การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี จากบทที่ 3 กรอบแนวคิดการวิจัยจากการทบทวนวรรณกรรมองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยประเมินคุณค่าใน 3 ด้าน คือ ด้านความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่องเมื่อทำการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมผู้วิจัยจึงใช้กรอบแนวคิดการวิจัย (ขวา) เปลี่ยนเป็นสัญลักษณ์การประเมิน (ซ้าย) โดยเมื่อทำการประเมินคุณค่าในแต่ละระดับในแต่ละด้านจะใส่ระดับคุณค่างลงในสัญลักษณ์การประเมิน โดยในแต่ละสีมีความหมายแตกต่างกันไป สีน้ำเงินคือคุณค่าความแท้ สีเหลืองคือคุณค่าความสมบูรณ์ และสีแดงคุณค่าความต่อเนื่อง ซึ่งสัญลักษณ์การประเมินนี้จะปรากฏในแผนที่การประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภาพที่ 6.31 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย(ขวา) และสัญลักษณ์การประเมิน(ซ้าย)

การประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี นอกจากการพิจารณาคูณค่าที่กล่าวมาทั้งสามด้านแล้ว ยังพิจารณาระดับคุณค่าความสำคัญในระดับชาติกับระดับท้องถิ่นตามแนวคิดของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- *คุณค่าความสำคัญระดับชาติ (N)* คือ โบราณสถานซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรหรือองค์ประกอบใดๆที่ได้รับการยกย่องเชิดชูระดับประเทศ

- *คุณค่าความสำคัญระดับท้องถิ่น (L)* คือ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบใดๆ ที่พบว่ามีคุณค่าในหลายด้านอยู่ในระดับต่างๆ เป็นสัญลักษณ์เก่าแก่ของพื้นที่หรือของชุมชน

ตารางที่ 6.1 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี เป็นตารางที่สรุปคะแนนการประเมินการคุณค่าทำการประเมินโดยผู้วิจัยประเมินร่วมกับการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ และพิจารณาการประเมินคุณค่าความสำคัญระดับชาติและระดับท้องถิ่น สรุปผลออกมาเป็นระดับคุณค่าดังที่กล่าวมาโดยในแต่ละองค์ประกอบ ได้ดังนี้

ตารางที่ 6.1 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้ (Authenticity)	ความ สมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
1.องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ				
1.1 องค์ประกอบประเภทธรรมชาติ (โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก)				
- แม่น้ำลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- คูเมืองโบราณ (คลองเรือก) บริบทใกล้เคียง	ระดับชาติ	3	4	4
- สวนราชานุสรณ์ (วัดราชาร้าง)	ระดับชาติ	4	3	4
- ลิง บริเวณศาลพระกาฬและปราสาทสามยอด	ระดับท้องถิ่น	3	3	4
- สระมนโรรักษ์	ระดับชาติ	3	3	4
1.2 องค์ประกอบประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น(อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคาร โครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก)				
- พระนารายณ์ราชนิเวศน์	ระดับชาติ	5	4	5
- พระปราสาทสามยอด	ระดับชาติ	4	4	5
- เทวสถานปราสาทแขก	ระดับชาติ	4	3	4
- ศาลพระกาฬ	ระดับชาติ	4	4	4
- วัดพระศรีมหาธาตุ	ระดับชาติ	4	4	4
- บ้านพระยาวิชาเยนทร์	ระดับชาติ	4	4	4
- วัดนครโกษา	ระดับชาติ	4	4	4
- วัดปิ่น	ระดับชาติ	3	3	3
- วัดสันเปาโล	ระดับชาติ	3	3	4
- อาคารเรียนตึก 2 ชั้น และหอประชุม ภายในโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย	ระดับท้องถิ่น	4	4	4
- ประตูชัย คันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม	ระดับชาติ	3	4	4

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้ (Authenticity)	ความ สมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
2.องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ (รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบอาชีพแต่ละพื้นที่)				
- อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป. ในตลาดตัวเมืองลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถว บริเวณตลาดท่าขุนนาง	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถวค้าขาย บริเวณตลาดล่าง	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถว บริเวณตลาดบนเมือง	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
3.องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม(รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณี)				
3.1 ประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า				
- ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ระดับชาติ	3	3	3
- ตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- ตำนานลิงลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3	2	2
3.2 ศาสนาและความเชื่อ				
- วัดเชิงท่า	ระดับชาติ	3	3	3
- วัดกวีศราราม	ระดับชาติ	3	3	3
- วัดมณีชลขันธ์	ระดับชาติ	4	3	3
- วัดเสารงทอง	ระดับชาติ	3	4	3
- ศาลลูกศร	ระดับชาติ	3	4	3
3.3 เทศกาลงานประเพณีต่างๆ				
- งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ จัดขึ้นบริเวณวังนารายณ์ราชินีเวศน์	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- งานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม จัดขึ้นในเมืองเก่าถึงบริเวณสระแก้ว	ระดับท้องถิ่น	3	3	3

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้ (Authenticity)	ความ สมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
3.3 เทศกาลงานประเพณีต่างๆ(ต่อ)				
- งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิ่ง จัดขึ้นบริเวณปราสาท สามยอด และศาลพระกาฬ	ระดับท้องถิ่น	3	3	3
- งานทำบุญเมืองลพบุรี จัดขึ้นบริเวณวัด พระศรีรัตนมหาธาตุ	ระดับท้องถิ่น	3	3	3

6.2.2 สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละด้าน

6.2.2.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ

1) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทธรรมชาติ

องค์ประกอบประเภทนี้มีอยู่ไม่มากและพื้นที่โดยรอบเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและการบุกรุกจากมนุษย์ที่เข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับแหล่งธรรมชาติเพื่อพึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีวิต ทำให้คุณค่าความแท้และความสมบูรณ์จึงอยู่ในระดับปานกลาง แต่คุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ยังอยู่ในระดับสูงเพราะยังคงดำรงอยู่มาหลายยุคหลายสมัย

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์

สร้างขึ้น องค์ประกอบประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้จึงมีคุณค่าทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับสูงกว่าองค์ประกอบอื่นเพราะสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ยังปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบันและสามารถรับรู้ได้ถึงความรุ่งเรืองที่เคยเกิดขึ้นในอดีตแม้จะนานมาแล้ว คุณค่าความแท้และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางถึงสูงมากและความสมบูรณ์ยังอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง

6.2.2.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจนี้อยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่เพราะองค์ประกอบเหล่านี้ยังปรากฏให้เห็นไม่เก่าแก่มาก ย่านการค้าแบบนี้ยังมีให้เห็นในหลายพื้นที่หรือในจังหวัดอื่น และสามารถรับรู้ถึงความรุ่งเรืองที่เคยเกิดขึ้นในอดีตได้ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร คุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ยังอยู่ในระดับปานกลาง

6.2.2.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภท

ประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า เป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าอยู่ในระดับไม่สูง

เพราะเป็นองค์ประกอบที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้และเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในหลายปัจจัยที่ส่งเสริมทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมขึ้นในเมือง คุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ยังอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทศาสนาและความเชื่อ เป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม คนในเมืองที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลามได้ใช้ประโยชน์ปรากฏให้เห็นชัดเจนว่ามีแรงบันดาลใจในการก่อสร้างจากความเชื่อและแรงศรัทธาในแต่ละศาสนาจึงเกิดเป็นศาสนสถานจนถึงทุกวันนี้ คุณค่าความแท้กับความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางและความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางถึงสูง

3) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทเทศกาลงานประเพณีต่างๆ เป็นองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมในรูปแบบงานเทศกาลและประเพณีท้องถิ่น องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านนี้ช่วยส่งเสริมให้สิ่งก่อสร้างโบราณสถานและผู้คนในเมืองมีชีวิตชีวา และยังช่วยให้แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องได้รับความสนใจมากขึ้น คุณค่าความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ยังอยู่ในระดับปานกลางเป็นส่วนใหญ่

การประเมินคุณค่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นจะประเมินองค์ประกอบที่ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วว่ามีคุณค่าความสำคัญในภาพรวมเบื้องต้นในระดับปานกลางจนถึงสูงมาก นั่นคือระดับ 3-5 (ฉะนั้นคุณค่าเบื้องต้นในระดับ 1-2 จึงไม่ได้ปรากฏให้เห็นเพราะไม่ได้นำมาพิจารณาตั้งแต่แรกแล้ว) ตามความคิดเห็นของผู้วิจัย ผลจากการใช้แบบสอบถามกับชาวบ้าน และผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนั่นเอง

ผลของการประเมินคุณค่าผลปรากฏว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าอยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก คือ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วังนารายณ์ราชนิเวศน์ พระปรางค์สามยอดวัดพระศรีมหาธาตุ บ้านพระยาวิชาเยนทร์ อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย เทวสถานปราสาทแขก ศาลพระกาฬ วัดนครโกษา และวัดสันเปาโล ทางผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่มีความเห็นตรงกันว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทนี้มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ชัดเจนสามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม มีความเป็นนามธรรมเปลี่ยนแปลงไปมากและถ่ายทอดประวัติศาสตร์ได้ไม่ชัดเจน ขณะเดียวกันความคิดเห็นของชาวบ้านที่เกี่ยวกับองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีก็พบว่าสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้คุณค่าความสำคัญ คือ วังนารายณ์ราชนิเวศน์ พระปรางค์สามยอด วัดพระศรีมหาธาตุ ศาลพระกาฬ บ้านพระยาวิชาเยนทร์ และศาลลูกศร เป็นต้น ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นมีคุณค่ามากที่สุดในพื้นที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.5 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมด

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6.2.3 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่

6.2.3.1 การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่ A-G เนื่องจากองค์ประกอบในแต่ละภูมิทัศน์วัฒนธรรมและลักษณะบริบทต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นต่อไปผู้วิจัยจึงดำเนินการสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่ออกมาเป็นระดับคะแนน เป็น 5 ช่วงจากระดับ 1 คุณค่าน้อยมากไปถึงระดับที่ 5 คุณค่าน้อยมากตามแนวคิดของ UNESCO (2003) และพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของ Sandra Neale (2011) ทำการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) โดยใช้เกณฑ์เดียวกับการประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม และใช้สัญลักษณ์การประเมิน (สัญลักษณ์สามเหลี่ยม) คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่เช่นเดียวกัน แบ่งระดับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละหัวข้อเป็น 5 ระดับดังนี้

5 - คุณค่าระดับสูงมาก	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังคงมีลักษณะทางกายภาพและภาพรวมทั้งหมดค่อนข้างสมบูรณ์
4 - คุณค่าระดับสูง	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนหรือองค์ประกอบที่ขาดหายไปบ้างแต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมทั้งหมดมากนัก
3 - คุณค่าระดับปานกลาง	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไปแต่ภาพรวมทั้งหมดและความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม
2 - คุณค่าระดับน้อย	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก ลักษณะของภูมิทัศน์ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้
1 - คุณค่าระดับน้อยมาก	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมาก และลักษณะของภูมิทัศน์ไม่เหลือเค้าโครงเดิมมากนัก แต่ก่อให้เกิดความเข้าใจในสถานที่ได้

การประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละกลุ่มพื้นที่ A-G ประเมินตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีใน 3 ด้าน คล้ายกับการประเมินองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ที่ลักษณะชุมชนเมืองเข้ามาพิจารณา ผลการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะแสดงในพื้นที่ A-G ในส่วนต่อไป

การแบ่งพื้นที่ของเมืองเก่าลพบุรีหรือแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อใช้ในการประเมินคุณค่าหลักเกณฑ์ที่ใช้แบ่งพื้นที่ คือการนำข้อมูลจากการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ในแต่ละยุคสมัยประกอบกับใช้องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี นำมาวิเคราะห์จัดกลุ่มและแบ่งพื้นที่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีพัฒนาการของพื้นที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยใกล้เคียงกันของแต่ละกลุ่มพื้นที่ (ในแผนที่ 5.5) ลักษณะของพื้นที่คล้ายคลึงกันหรือมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อพื้นที่นั้น สามารถแบ่งเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ได้ดังนี้

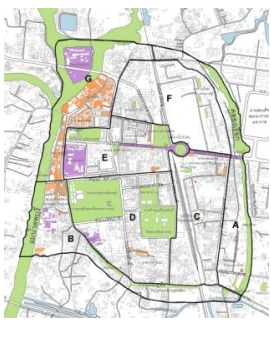

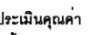
1) กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือ ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเพราะในสมัยนั้นใช้คูเมืองและคันดินเป็นสิ่งแสดงขอบเขตของเมือง พื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีประตุน้ำใช้ระบายน้ำ ในอดีตการตั้งถิ่นฐานไม่หนาแน่นเพราะเป็นบ้านสลักกับพื้นที่สวนของชาวบ้านและป่ารก ปัจจุบันที่อยู่อาศัยจากเดิมหันหน้าเข้าคลองเรือ เมื่อมีถนนขนานคลองเข้ามาจึงหันไปตั้งถนนแทน การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นประเภทที่พักอาศัยและพื้นที่เกษตรหรือที่ว่างทำให้พื้นที่ยังคงความสวยงามแบบธรรมชาติอยู่มาก ลักษณะที่พักอาศัยในบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ บ้านเดี่ยวแบบครึ่งไม้ครึ่งปูนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมถือเป็นที่อยู่อาศัยที่เก่าแก่ ปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบุกรุกทำลายแนวคูเมืองเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ A ประกอบด้วย 1. คูเมืองโบราณ (คลองเรือ) และบริบท 2. วัดสันเปาโล 3. อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นถิ่น และ 4. ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- **การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ A** การประเมินคุณค่าด้านความแท้ของพื้นที่อยู่ในระดับปานกลางเพราะที่ว่างและคลองเรือถูกชาวบ้านรื้อสร้างบ้านเรือนบางส่วนมีสภาพเป็นพื้นที่รกร้าง ด้านคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับสูงเพราะสภาพแวดล้อมและความเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ยังสามารถรับรู้ถึงความรู้สึกของขอบเขตเมืองและเป็นสิ่งป้องกันข้าศึก วัดสันเปาโลยังแสดงถึงวิทยาการก่อสร้างอาคารในสมัยก่อน และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะองค์ประกอบในพื้นที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนได้ว่าพื้นที่นี้เป็นแนวแสดงอาณาเขตของเมืองและเป็นแหล่งเกษตรกรรมในอดีต การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น ลักษณะที่อาศัยเป็นเรือนพื้นถิ่นเป็นบ้านไม้ยกพื้นมีใต้ถุนกันน้ำท่วมมีทำน้ำหน้าบ้าน ภูมิทัศน์ส่วนแนวขอบของเมืองบริเวณคลองเรือยังคงความเป็นธรรมชาติ *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณคูเมืองหรือคลองเรือ* ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) และความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) อยู่ในระดับปานกลางและคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับสูง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.6 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือก

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม <p>สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า</p> <ul style="list-style-type: none"> น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

2) กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเพราะในสมัยนั้นใช้คูเมืองและคันดินเป็นสิ่งแสดงขอบเขตของเมือง ต่อมาในสมัยอยุธยาได้มีการสร้างกำแพงเมืองบนคันดินเดิมและสร้างป้อมเพิ่ม การตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่เก่าแก่ มีความหนาแน่นทั้งฝั่งในและนอกแนวคันดินกำแพงเมืองเพราะใกล้ประตูเข้าออกเมือง ต่อมามีการเจาะคันดินเป็นทางเข้าออกเพิ่ม การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นประเภทที่พักอาศัย ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ บ้านเดี่ยวแบบครึ่งไม้ครึ่งปูนด้านล่างค้าขายของเล็กๆน้อยๆปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบุกรุกทำลายแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยอาคารพาณิชย์ และปัญหาความแออัดของชุมชนที่ส่งผลเกิดการรุกรานที่ดินของวัดและแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณ *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ B* ประกอบด้วย 1.ประตูชัยคันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม 2.แม่น้ำลพบุรี 3.วัดเชิงท่า 4.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นถิ่น และ 5.ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ B การประเมินคุณค่าความแท้อยู่ในระดับปานกลาง เพราะพื้นที่ไม่มีองค์ประกอบที่โดดเด่นด้านการออกแบบและฝีมือช่างมากนัก คันดินกำแพงเมืองถูกชาวบ้านสร้างบ้านเรือนรุกรานบดบังไปเสียหลายมาก พื้นที่บางส่วนมีสภาพเป็นพื้นที่รกร้างคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะแม้องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะเป็นตัวแทนให้รับรู้ถึงความรู้สึกของการเป็นขอบเขตของเมืองและเป็นสิ่งป้องกันข้าศึกในอดีตแต่ตัวคันดินกำแพงเมืองก็ถูกบุกรุกทำลายไปมากบริบทโดยรอบก็กลายเป็นชุมชนแออัดคุณค่าจึงลดลงมาก และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนได้ว่าพื้นที่เป็นแนวแสดงอาณาเขตและป้องกันเมืองลพบุรีมาตั้งแต่ทวารวดีจนถึงปัจจุบัน การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น ลักษณะอาคารพักอาศัยบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณเรื่อยมาจนถึงแม่น้ำลพบุรีมักเป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ บ้านเดี่ยวไม้กึ่งปูน อยู่กันอย่างหนาแน่นจนบางชุมชนกลายเป็นชุมชนแออัดโดยเฉพาะบริเวณใกล้โบราณสถานและมีที่ว่างของราชการอยู่บริเวณหลังกำแพงเมืองแต่ไม่ได้ใช้งานปิดร้างไว้เกิดเป็นแหล่งทิ้งขยะ *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ* ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าด้านความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

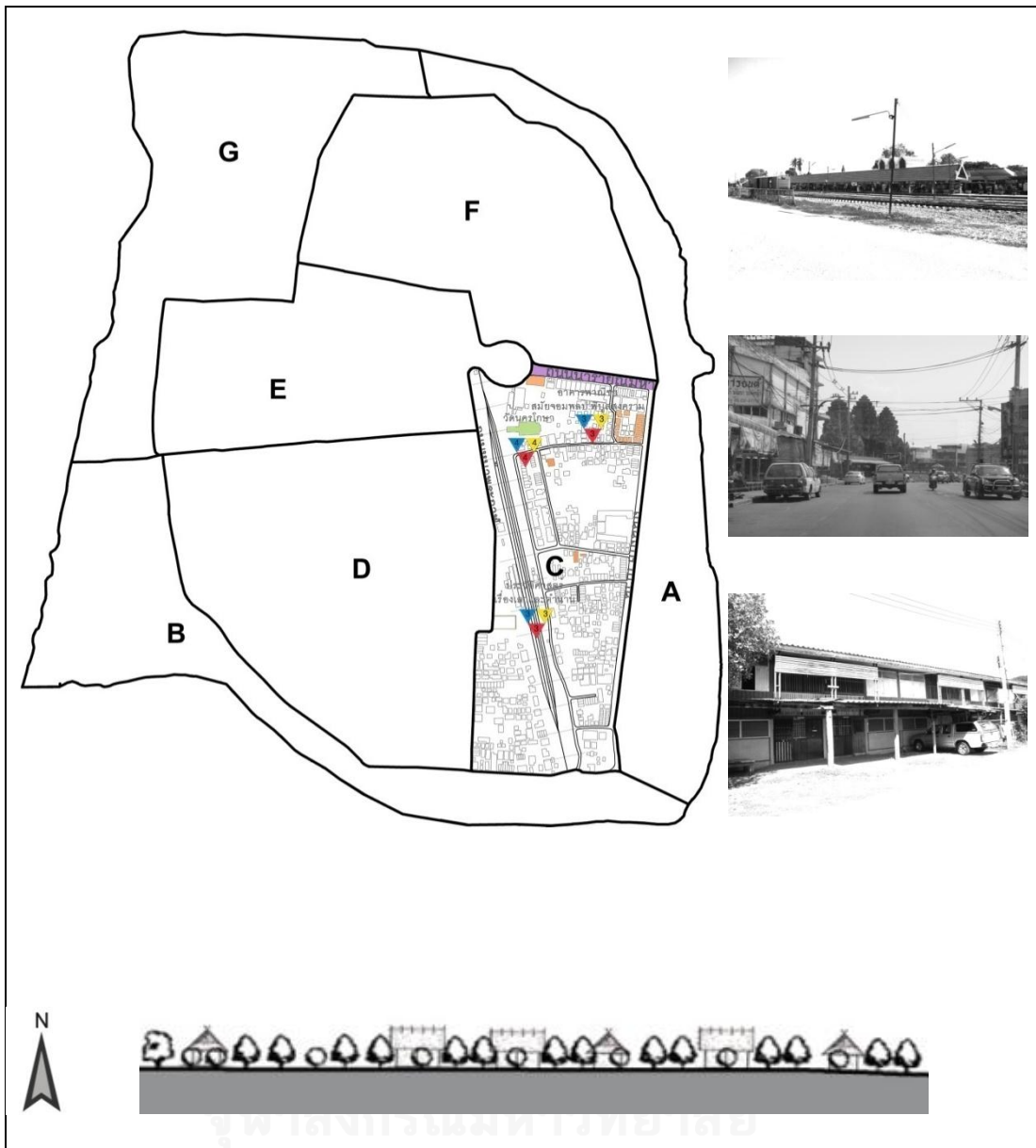
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.7 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

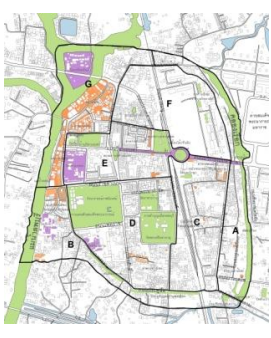

3) **กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ** ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นชุมชนเล็กๆที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณรอบวัดนครโกษาไปจนถึงริมคลองเรือก วัดนครโกษาเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ตามยุคสมัยไปแต่ละศาสนา เริ่มแรกเป็นพุทธศาสนาสมัยลพบุรีเปลี่ยนเป็นของพราหมณ์และกลับมาเป็นวัดอีกครั้งในสมัยอยุธยา ลักษณะพื้นที่เป็นที่ลุ่มขนานคลองมีบ้านอยู่ไม่กี่หลังแต่มีการมาทำเกษตรกรรมทำสวนผลไม้มากในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างทางรถไฟผ่านมากกลางเมืองตามแนวเหนือใต้ทำให้เมืองเก่าถูกผ่าเป็น 2 ส่วน ฝั่งริมแม่น้ำเป็นแหล่งโบราณสถานและย่านการค้าเก่า ฝั่งริมคลองเรือกเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยพื้นที่เกษตรกรรมและป่ารก ต่อมาในช่วงจอมพล ป.พิบูลสงครามมีการสร้างอาคารพาณิชย์ติดถนนนารายณ์มหาราชในซอยโกษาปานมีบ้านพักอาศัยอยู่หนาแน่นมีตรอกแยกไปหลายตรอกในตรอกแยกพบชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่และมัสยิดนุรุลมุสลิมินเป็นมัสยิดเก่าแก่ของลพบุรี ปัจจุบันมีการอยู่อาศัยหนาแน่นที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นบ้านไม้ เรือนแถวไม้ 2 ชั้น บ้านเช่า พบตึกแถวสมัยใหม่สูงหลายชั้นชั้นล่างเป็นร้านขายของชั้นบนทำเป็นหอพักจำนวนมาก ด้านซ้ายของทางรถไฟเป็นอาคารพาณิชย์ใหม่ปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์ใหม่บดบังและไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ C* ประกอบด้วย 1.วัดนครโกษา 2.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นถิ่น และ 3.ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- **การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ C** การประเมินคุณค่าความแท้ในระดับปานกลาง เพราะลักษณะสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่นทั่วไปอยู่ในสภาพค่อนข้างดี บางส่วนเปลี่ยนเป็นอาคารสมัยใหม่แทน สภาพแวดล้อมคงความเป็นธรรมชาติ น้อยกลายเป็นที่อยู่อาศัยที่หนาแน่น คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่แทบไม่หลงเหลือร่องรอยทางประวัติศาสตร์กลายเป็นที่พักอาศัยเกือบทั้งหมดและคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะแม้ยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเหมือนสมัยก่อนแต่ไม่สามารถรับรู้ได้ถึงลักษณะในอดีต การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น ลักษณะอาคารเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ เรือนแถวไม้ 2 ชั้นเป็นบ้านเช่า หอพัก อาคารพาณิชย์สูง 2-3 ชั้นบริเวณใกล้สถานีรถไฟเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยค่อนข้างหนาแน่นมีร้านขายของบริการชุมชนอยู่ตามบ้านพักอาศัยเหล่านี้ และพื้นที่ว่างแทรกอยู่ตามชุมชนย่อยๆเป็นตัวแบ่งชุมชนย่อยๆออกจากกัน *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ* ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าด้านความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.8 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

4) **กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชนิเวศน์** ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของโบราณสถานหลายแห่งที่มีพัฒนาการมาหลายยุคหลายสมัยโดยส่วนใหญ่สร้างขึ้นหรือได้รับการบูรณะขึ้นในสมัยอยุธยา เช่น พระนารายณ์ราชนิเวศน์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่แปรพระราชฐานปัจจุบันใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์แสดงความรุ่งเรืองในอดีตของเมืองลพบุรี บริเวณวัดพระศรีมหาธาตุเกิดขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 สร้างเพิ่มเติมหลายครั้งจนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้นจึงปรากฏให้เห็นรูปแบบศิลปกรรมหลายยุคหลายสมัยภายในวัด บริเวณสวนราชานุสรณ์เดิมเป็นวัดร้างชื่อวัดราชา ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ราชการและสวนสวนสาธารณะกลางเมืองสำหรับการพักผ่อนและจัดงานเป็นต้นการตั้งถิ่นฐานเริ่มเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาทางทิศตะวันตกของวังนารายณ์ราชนิเวศน์ติดแม่น้ำลพบุรีเป็นที่อยู่อาศัยที่หนาแน่นใกล้กับแหล่งค้าขายและมีวัดตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทิศใต้ของวังติดกับวัดกวีศรารามเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเก่าแก่อีกที่ในยุคนั้น พื้นที่ทิศเหนือและทิศตะวันออกของวังนารายณ์ราชนิเวศน์ในสมัยอยุธยาคาดว่าเป็นสนามหลวงของลพบุรีและอยู่ใกล้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมืองหลายแห่งจึงเป็นพื้นที่ทำพิธีสำคัญของเมือง จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 และสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเข้ามาพัฒนาเมืองใหม่พื้นที่แถวนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันสร้างอาคารพาณิชย์เป็นบล็อก ลักษณะของที่พักอาศัยเป็นบ้านเรือนไม้พื้นดิน บ้านไม้ 2 ชั้น และกลุ่มบ้านพักข้าราชการแทรกตัวอยู่ในที่ว่างระหว่างโบราณสถานและวัด ส่วนอาคารริมถนนเป็นตึกแถวสูง 2 ชั้น รูปแบบสมัยใหม่หรือแบบปัจจุบัน เป็นอาคารประเภทที่อยู่อาศัยทั้งพาณิชย์กรรม มีกิจกรรมการค้าตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงร้านขนาดใหญ่เป็นห้องแถวหลายห้องต่อกัน ปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์สมัยใหม่บดบังหรือไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเพราะพื้นที่นี้มีโบราณสถานอยู่ในพื้นที่มาก *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ D* ประกอบด้วย 1.วัดพระศรีมหาธาตุ 2.สวนราชานุสรณ์ 3.พระนารายณ์ราชนิเวศน์ 4.งานทำบุญเมืองลพบุรี 5.งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ 6.วัดกวีศราราม 7.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพลป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นดิน และ 8.ประวัตินิเวศน์และเรื่องเล่า

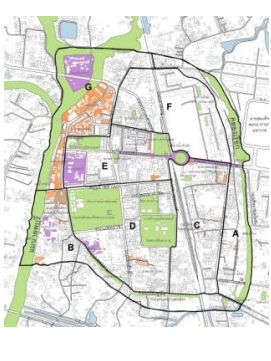
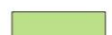

- **การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ D** การประเมินคุณค่าคุณค่าความแท้อยู่ในระดับสูง เพราะการออกแบบและฝีมือช่างแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปกรรมสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน แม้สภาพแวดล้อมของพื้นที่จะเปลี่ยนแปลงไปแต่พื้นที่โดยรอบของโบราณสถานหลายแห่งมีการกันขอบเขตกำแพงชัดเจนจากข้างนอกบรรยากาศยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับสูงเพราะองค์ประกอบอยู่ในที่ตั้งและสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่สูงของเมืองแสดงความสำคัญของโบราณสถาน สามารถรับรู้ถึงความยิ่งใหญ่รุ่งเรืองและสำคัญของแต่ละองค์ประกอบได้ การสำรวจพบว่าพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุกับพระปรางค์สามยอดต่างตั้งอยู่

บนพื้นระนาบเดียวกันตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูงเพราะองค์ประกอบในพื้นที่นี้เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนได้ว่าเคยเป็นพื้นที่สำคัญและมีความรุ่งเรืองมากในสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น ลักษณะอาคารพักอาศัยในปัจจุบันสร้างอาคารพาณิชย์เป็นบล็อกๆ ลักษณะของที่พักอาศัยเป็นบ้านเรือนไม้พื้นถิ่น บ้านไม้ 2 แทรกตัวอยู่ในที่ว่างระหว่างโบราณสถานและวัด การวางตัวของอาคารมีที่น่าสนใจอยู่หลายแห่ง เช่น กลุ่มอาคารในวังนารายณ์ราชินีเวศน์จากผังบริเวณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเส้นทางหลักเป็นแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก เส้นทางสัญจรภายในเป็นเส้นที่ตัดกันในระบบตาราง เกิดพื้นที่ใช้งานที่แบ่งออกเป็นส่วนๆ กลุ่มอาคารหลักหันไปทางตะวันออกอยู่ในแนวแกนกลางชัดเจน ส่วนของภูมิสถาปัตยกรรมมีการจัดวางองค์ประกอบสัมพันธ์กับอาคารหรือกลุ่มอาคารนั้นๆ สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก เส้นถนนที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาในพื้นที่นี้หลายสายมุ่งสู่วังและวัด กลุ่มอาคารในวัดพระศรีมหาธาตุ เจดีย์และปราสาท ส่วนใหญ่วางแนวอาคารตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยมีปราสาทประธานเป็นหลักของผังอยู่กลางพื้นที่มีระเบียงคด 2 ชั้น ล้อมรอบในลักษณะของสี่เหลี่ยมจัตุรัสตามแบบผังจักรวาลตามลัทธิมหายาน จุดหมายตาของพื้นที่คือประตูและกำแพงวังนารายณ์ราชินีเวศน์ที่มีขนาดใหญ่สูงใหญ่มาก และเรื่องพื้นที่ว่างพื้นที่ด้านตะวันออกของพระนารายณ์ราชินีเวศน์ซึ่งขนาดด้วยวัดพระศรีมหาธาตุน่าจะเป็นสนามหลวงหรือทุ่งพระเมรุของเมืองลพบุรี ปัจจุบันเป็นอาคารพาณิชย์และบ้านเรือนที่อยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น สถานที่ราชการ และสวนราชานุสรณ์ที่เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของเมือง *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชินีเวศน์* ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) และคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) อยู่ในระดับสูง และด้านคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

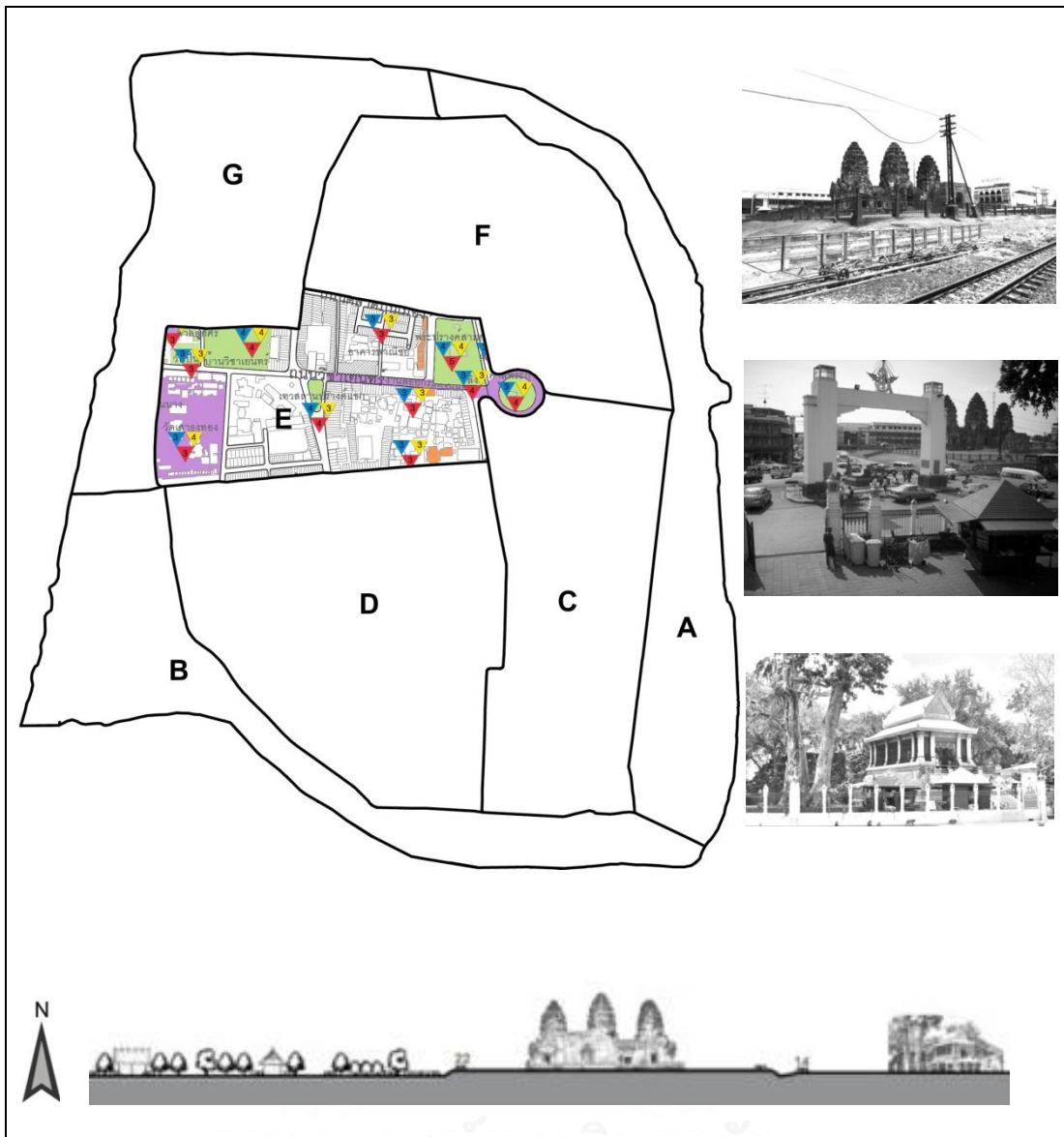
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.9 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีกลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณพระนารายณ์ราชินีเวศน์

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

5) กลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยขอมมีโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดคือเทวสถานปรางค์แขก ศาลพระกาฬ และพระปรางค์สามยอดเกิดขึ้นในสมัยขอมหรือลพบุรีในสมัยอยุธยาพื้นที่รอบโบราณสถานเป็นที่ว่างอยู่ใกล้ศาสนสถานสำคัญมีต้นไม้ปกคลุมค่อนข้างรกการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นเพราะมีการสร้างทางรถไฟ ครั้งที่สองช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามมีแนวคิดวางผังเมืองใหม่ขยายเมืองปรับปรุงภูมิทัศน์ตั้งแต่ศาลพระกาฬสร้างประตูเมืองค่ายพระนารายณ์มหาราช อาคารพาณิชย์รูปทรงแบบยุคโมเดิร์นที่ถนนนารายณ์มหาราชที่วิ่งจากศาลพระกาฬไปยังวงเวียนศรีสุริโยทัย และต่อไปยังวงเวียนเทพสตรี การเชื่อมต่อกันเป็นเส้นตรงเป็นการวางผังเมืองที่มีจุดสนใจง่ายแก่การจดจำ ในปัจจุบันบริเวณนี้มีการอยู่อาศัยหนาแน่นมีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่นและเป็นตึกปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์ใหม่บดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองและปัญหาการถูกก่อกวนจากลิง *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ E* ประกอบด้วย 1.ศาลพระกาฬ 2.พระปรางค์สามยอด 3.ลิง 4.งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิง 5.งานลอยกระทงย้อนยุค 6.ปรางค์แขก 7.บ้านพระยาวิชาเยนทร์ 8.วัดเสาชิงช้า 9.วัดปิ่น 10.ศาลลูกศร 11.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.กับเรือนพื้นถิ่น และ 12.ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ E การประเมินคุณค่าความแท้อยู่ในระดับสูงเพราะการออกแบบและฝีมือช่างคงรูปแบบสมัยขอมผสมกับรูปแบบของอยุธยาอย่างสอดคล้องกลมกลืนคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูงเพราะสภาพของภูมิทัศน์ถูกเปลี่ยนแปลงไปมากในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามการตัดถนนและสร้างอาคารพาณิชย์ใหม่ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับสูงเพราะองค์ประกอบในพื้นที่เชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนได้ว่าพื้นที่นี้ในอดีตคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมือง การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น การวางผังเมืองใหม่ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม จัดแนวโบราณสถานเก่าแก่เชื่อมกับแนวถนนนารายณ์มหาราชเป็นแนวแกนสำคัญของเมือง การวางตัวของกลุ่มอาคารบ้านวิชาเยนทร์วางผังอาคารต่างๆ โอบล้อมที่ว่างเป็นตัวยูให้ความสำคัญกับโบสถ์ตามแนวคิดของตะวันตก จุดหมายตาของพื้นที่คือปรางค์สามยอด อาคารบริเวณนี้เป็นอาคารพาณิชย์แบบโมเดิร์นและตึกแถวสมัยใหม่ *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์* ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับสูง และคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.10 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬ และบ้านพระยาวิชาเยนทร์

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6) กลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณสระมนโอร่าคาดว่าเกิดในสมัยอยุธยาเพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค สระมนโอร่าที่ขุดขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้หรือนำดินไปใช้สร้างเมือง ส่วนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยอยู่ใกล้คลองเรือกมีการตั้งบ้านเรือนไม่หนาแน่นและเป็นพื้นที่เกษตรมีบันทึกว่าเป็นป่าทึบและสวนผลไม้ การเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้น 2 ครั้งครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสร้างทางรถไฟคาดว่าในฝั่งสระมนโอร่าเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนฝั่งโรงเรียนคงเป็นปารกพื้นที่ว่างรัฐบาลจึงตัดทางรถไฟเข้ามา ครั้งที่สองช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามมีแนวคิดวางผังเมืองใหม่ขยายเมืองไปทางทิศตะวันออกจึงปรับปรุงภูมิทัศน์ตั้งแต่รอบศาลพระกาฬถึงริมคลองเรือกถูกถากออกเพื่อสร้างเป็นโรงเรียน ในปัจจุบันบริเวณสระมนโอร่ามีการอยู่อาศัยหนาแน่นมากที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ ตึกแถวริมถนน มักเป็นอาคารประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรมปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือความหนาแน่นแออัดของบ้านเรือนจนเกิดเป็นชุมชนแออัด *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ F* ประกอบด้วย 1.อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย 2.สระมนโอร่า 3.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นถิ่น และ 4.ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ F การประเมินคุณค่าความแท้สูงสุดในระดับสูงเพราะทั้งการออกแบบและฝีมือช่างคงรูปแบบเป็นอาคารแบบโมเดิร์น คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะแม้สภาพแวดล้อมของอาคารเรียนและอาคารพาณิชย์ในเมืองยังคงสมบูรณ์แต่อาคารเหล่านี้กลับบุกรุกทำลายภูมิทัศน์รอบสระมนโอร่าความสวยงามตามธรรมชาติหายไปเกือบหมด และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะองค์ประกอบในพื้นที่เชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนได้ว่าพื้นที่นี้ในอดีตได้ไม่มากเพราะสระมนโอร่าถูกทำลายจนไม่สามารถรับรู้ได้ การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น บริเวณสระมนโอร่ามีการอยู่อาศัยหนาแน่นมากจนเป็นชุมชนแออัด ลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น ตึกแถวริมถนน ส่วนอาคารโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยยังคงใช้งานอยู่ ที่ว่างคือสนามโรงเรียนเป็นที่จัดกิจกรรมของโรงเรียนและงานเทศกาลของเมือง *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ F* ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่า ได้ดังนี้ คุณค่าความแท้ (Authenticity) อยู่ในระดับสูง คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และด้านคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับปานกลาง

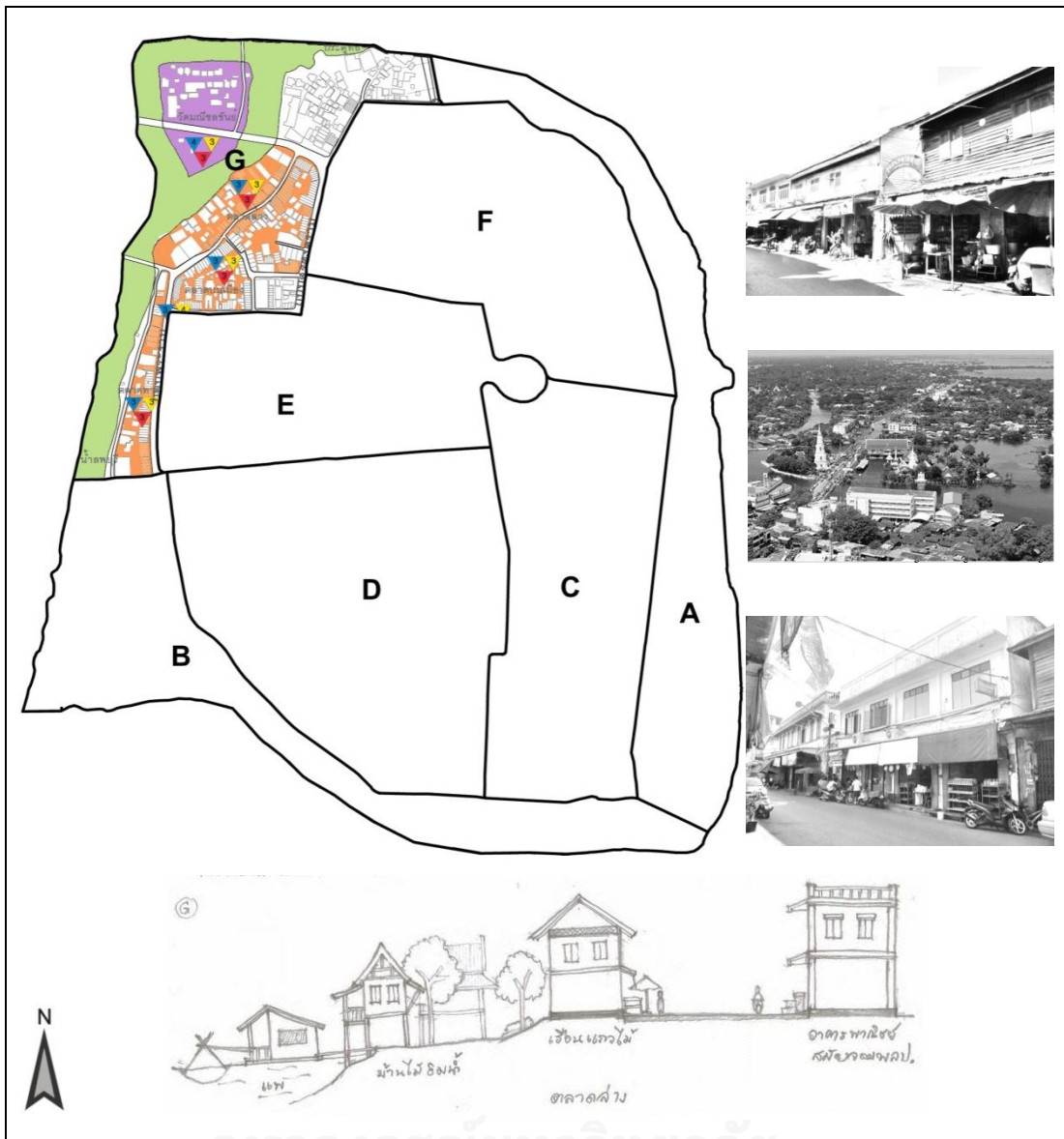
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าอุบลบุรี

แผนที่ 6.11 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าอุบลบุรีในกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและ สระมโนราห์

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

7) **กลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์** ชุมชนบริเวณนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีเป็นย่านการค้าเก่าแก่ ตลาดท่าขุนนางในสมัยอยุธยาเป็นท่าขึ้นลงเรือของขุนนางและพ่อค้าต่างเมือง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ย่านการค้าเก่าแก่แถบนี้มีสินค้าบรรทุกเรือมาจากอยุธยา และกรุงเทพฯ จนสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามการค้ารุ่งเรืองจึงเกิดท่าเรือแต่เมื่อมีถนนเข้ามาแทนที่และตลาดเคยถูกไฟไหม้ทำให้การค้าในตลาดท่าขุนนางซบเซาลง แต่ตลาดล่างยังมีการค้าขายอยู่ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้ค้าขายบางหลังเปลี่ยนเป็นอาคารพาณิชย์สูง 2 ชั้นรูปแบบโมเดิร์น และกลุ่มอาคารพักอาศัยพื้นถิ่นริมแม่น้ำลพบุรีด้านหลังเรือนแถวไม้จำนวนมากสะท้อนการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำ ในส่วนของวัดมณีชลขันธ์เดิมเป็นเกาะกลางน้ำและมีกลุ่มอาคารไม้หลายหลังริมน้ำถูกแทนที่ด้วยสวนสาธารณะ ปัญหาที่พบเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการทิ้งอาคารบ้านเรือนแถวเป็นอาคารร้างความซบเซาของย่านการค้าเก่า ปัญหาการรื้อถอนแม่น้ำลพบุรีเพื่อสร้างที่พักอาศัยและปัญหาน้ำท่วม *องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ G* ประกอบด้วย 1.ตลาดท่าขุนนาง 2.ตลาดล่าง 3.ตลาดบนเมือง 4.แม่น้ำลพบุรี 5.วัดมณีชลขันธ์ 6.อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกับเรือนพื้นถิ่น และ 7.ประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า

- **การประเมินคุณค่ากลุ่มพื้นที่ G** การประเมินคุณค่าความแท้อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูงเพราะการออกแบบและฝีมือช่างท้องถิ่นยังเห็นถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น ด้านคุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะองค์ประกอบอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรีซึ่งรับรู้ได้ว่าการตั้งถิ่นฐานกันมาแต่โบราณแสดงให้เห็นถึงอดีตอันรุ่งเรือง และด้านคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางเพราะองค์ประกอบสามารถเชื่อมโยงให้เกิดการรับรู้แม่น้ำลพบุรีเป็นสิ่งสำคัญทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาเป็นย่านการค้าเก่าแก่ของเมือง การพิจารณาเรื่องลักษณะอาคารกับสภาพแวดล้อมและที่ว่างของพื้นที่ เช่น ลักษณะอาคารเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้นใช้ค้าขายสภาพทรุดโทรมบางหลังเปลี่ยนเป็นอาคารพาณิชย์สูง 2 ชั้นรูปแบบโมเดิร์น และกลุ่มอาคารพักอาศัยพื้นถิ่นริมแม่น้ำลพบุรีที่สร้างกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในส่วนของวัดมณีชลขันธ์เดิมเป็นเกาะกลางน้ำปัจจุบันมีถนนและสะพานเข้าไปเชื่อมต่อกับพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี จุดหมายตาคือ ศาลลูกศรและเจดีย์หลวงพ่อบุญแห่งวัดมณีชลขันธ์ *สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่ G* ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์ ได้ตั้งคุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าด้านความต่อเนื่อง (Continuity) อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.12 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6.2.4 สรุปผลการประเมินระดับคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่ จากที่กล่าวถึงลักษณะพื้นที่ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม และทำการประเมินในแต่ละพื้นที่ A-G สรุปผลได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 6.2 แสดงการสรุปผลการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่

กลุ่มพื้นที่	ความแท้ (Authenticity)	ความสมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือก	3	3	4
กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ	3	3	3
กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ	3	3	3
กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชินีเวศน์	4	4	3
กลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์	4	3	4
กลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโนราห์	4	3	3
กลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์	3	3	3

จากการทำการประเมินในแต่ละกลุ่มพื้นที่ A-G ตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินเป็น 5 ระดับ ตั้งแต่ระดับสูงมาก = 5 ระดับสูง = 4 ระดับปานกลาง = 3 ระดับน้อย = 2 ระดับน้อยมาก = 1 โดยในที่นี้เราจะพิจารณาประเมินองค์ประกอบที่ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วว่ามีคุณค่าความสำคัญในภาพรวมเบื้องต้นในระดับปานกลางจนถึงสูงมากนั้นคือระดับ 3-5 (ฉะนั้นคุณค่าเบื้องต้นในระดับ 1-2 จึงไม่ได้ปรากฏให้เห็นเพราะไม่ได้นำมาพิจารณาตั้งแต่แรกแล้ว) ตามความคิดเห็นของผู้วิจัย ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกับการใช้แนวคิดเรื่ององค์ประกอบในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองเข้ามาพิจารณาลักษณะกายภาพของในแต่ละกลุ่ม

พื้นที่ จึงทำให้คณะที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่จึงมีระดับของคุณค่าตั้งแต่ระดับปานกลางไปจนถึงระดับสูงมาก ตามแต่ละองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่กับลักษณะชุมชนเมืองนั่นเอง

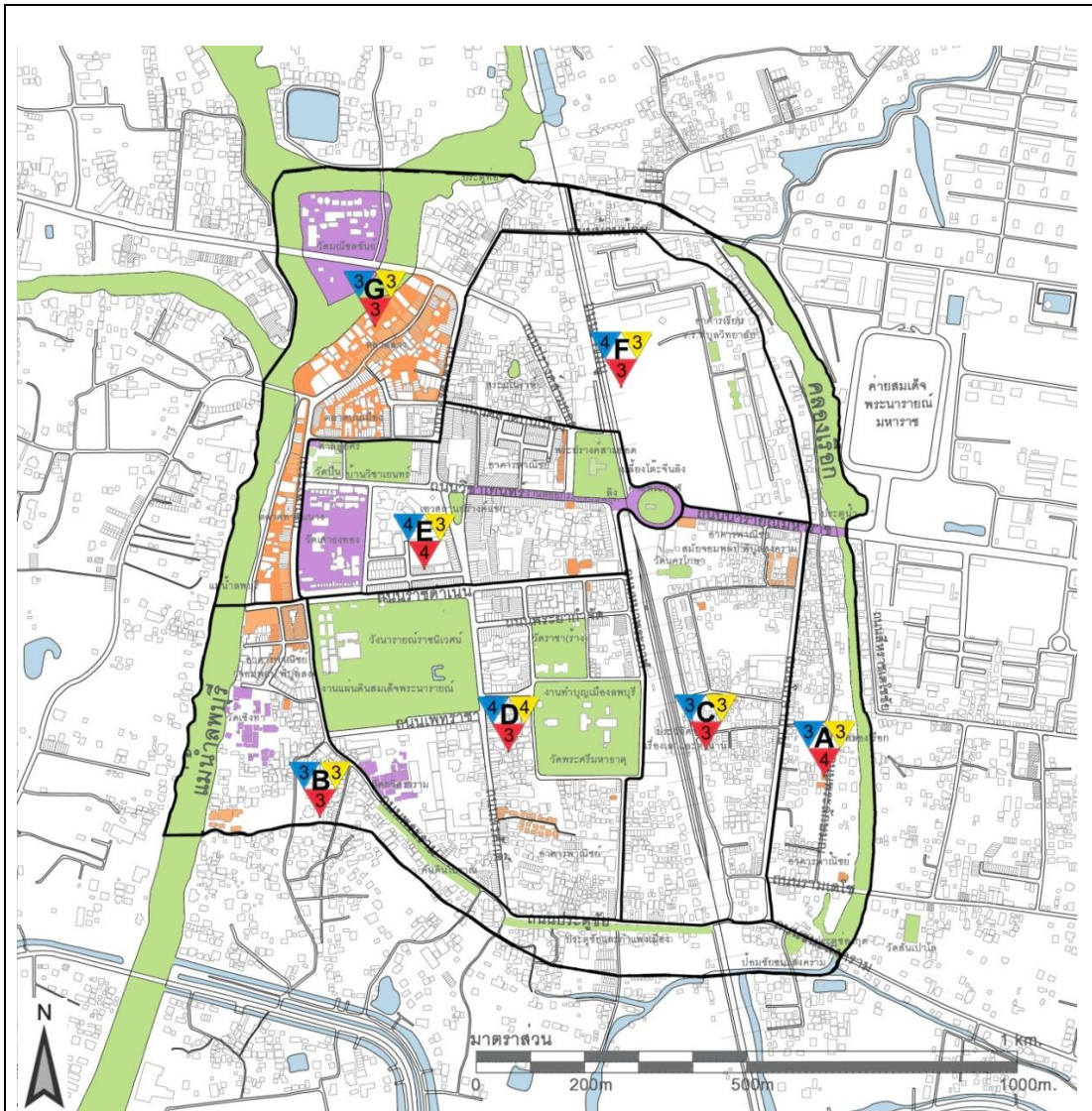
จากตารางการสรุปผลการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่ข้างต้น อาจกล่าวสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีออกมาได้ว่า

- กลุ่มพื้นที่ที่มีคุณค่าระดับสูงค่อนข้างไปทางสูงมากมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชินี และกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์

- ถัดมากกลุ่มพื้นที่ที่มีคุณค่าระดับสูงมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือ และกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอราห์

- และกลุ่มพื้นที่ที่มีคุณค่าระดับปานกลางมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ และกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์

การประเมินคุณค่าที่ทำโดยตัวผู้วิจัยเอง จึงสามารถสรุปผลการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมลพบุรีออกมาดังที่กล่าวไปในแต่ละกลุ่มพื้นที่ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงแสดงผลออกมาดังแผนที่ด้านล่างนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 6.13 แสดงการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี (กลุ่มพื้นที่ A-G)

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา : น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

6.3 การสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีได้ทำการแบ่งกลุ่มพื้นที่ออกเป็น 7 กลุ่มเป็นกลุ่มพื้นที่ A-G ตามลักษณะของการเกิดขึ้นขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ลักษณะสภาพพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกัน มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นและอาจจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งทำการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ นำมาสู่การสรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเป็นกลุ่มพื้นที่ มีระดับคุณค่าและรายละเอียดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังต่อไปนี้

6.3.1 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือก ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือคูเมืองซึ่งยังคงความเป็นธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำของเมืองสภาพประตูน้ำสมบูรณ์และแสดงให้เห็นเรื่องราวในอดีตว่าเป็นขอบเขตพื้นที่เมือง สภาพบ้านเรือนริมคูเมืองยังเป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นและเรือนไม้ แม้มีการรुकล้ำของชาวบ้านแต่ภาพรวมของคูเมืองยังคงอยู่ เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาอยู่ในระดับปานกลาง และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับสูง

6.3.2 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือคันดินกำแพงเมืองโบราณและประตูชัยยังคงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญว่าในอดีตใช้แสดงขอบเขตเมืองและป้องกันข้าศึกศัตรู สภาพบ้านเรือนบริเวณคันดินกำแพงเมืองเป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นและเรือนไม้ที่มีความหนาแน่นมากจนเกิดเป็นชุมชนแออัดมีแนวโน้มถูกรุกล้ำจากชาวบ้านเพราะเป็นที่ของทางราชการที่ไม่มีใครเข้ามาดูแลอย่างเข้มงวด ควรเร่งหาแนวทางป้องกัน เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความสมบูรณ์ออกมาอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

6.3.3 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นและวัดนครโกษาารอบโบราณสถานเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนมานาน เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานใหม่ขึ้นในบริเวณนี้เพราะการสร้างทางรถไฟและสถานีรถไฟ พื้นที่รอบๆ จึงกลายเป็นแหล่งพาณิชย์แห่งใหม่มีการสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นมากมาย ปัญหาคืออาคารพาณิชย์ใหม่เหล่านี้บังภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าของพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาจึงอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

6.3.4 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชินี ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ วัดพระศรีมหาธาตุ พระนารายณ์ราชินี และ

อาคารสำนักศิลปากรบริเวณสวนราชานุสรณ์ ซึ่งเป็นโบราณสถานที่เกิดขึ้นมาหรือได้รับการบูรณะสร้างใหม่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นสมัยอยุธยาแบบไทยแท้ผสมผสานร่วมกับรูปแบบศิลปกรรมและวิทยาการของชาวตะวันตก ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบอื่นๆของเมืองมีลักษณะเฉพาะตัว แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองในอดีต การบูรณะพยายามคงไว้ซึ่งรูปแบบดั้งเดิม ปัญหาของพื้นที่ คือถูกอาคารพาณิชย์ค้าขายรอบๆดบังทัศนียภาพความสวยงามของโบราณสถานในพื้นที่นี้และมีปัญหาบ้านเรือนที่ตั้งค่อมข้างแออัด เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และคุณค่าความสมบูรณ์ออกมาอยู่ในระดับสูง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

6.3.5 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ พระปรางค์สามยอด เทวสถานปรางค์แขก ศาลพระกาฬ และบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ซึ่งเป็นโบราณสถานส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรขอมที่แสดงถึงความต่อเนื่องทางด้านประวัติศาสตร์ได้ค่อนข้างชัดเจนตั้งอยู่ในพื้นที่กลางเมืองและพื้นที่สูงแต่ละองค์ประกอบได้รับการบูรณะหรือสร้างใหม่แต่ยังคงรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเดิมไว้ ปัญหาของพื้นที่ที่สำคัญคือบริบทโดยรอบจะกลายเป็นอาคารพาณิชย์ค้าขายและอาคารเหล่านี้บดบังทัศนียภาพความสวยงามของโบราณสถานในพื้นที่นี้ เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาอยู่ในระดับสูง และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

6.3.6 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโนราห์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโนราห์ เป็นพื้นที่ที่ถูกทางรถไฟผ่าเป็นสองซีก บริเวณโรงเรียนพิบูลสงครามมีอาคารเรียนที่แสดงออกถึงศิลปกรรมสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามอย่างสมบูรณ์ชัดเจนมากส่วนบริเวณรอบสระมนโนราห์เป็นที่อยู่อาศัยมานานและมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมาก ปัญหาของพื้นที่คือ การรुकู้สร้างบ้านเรือนทับสระมนโนราห์และอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ที่ตั้งอยู่ริมถนนบดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ใกล้เคียงเมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ออกมาอยู่ในระดับสูง คุณค่าความสมบูรณ์และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลาง

6.3.7 สรุปคุณค่ากลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ ตลาดท่าขุนนาง ตลาดล่าง และวัดมณีชลขันธ์ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีโบราณสถานเก่าแก่เหมือนพื้นที่อื่น แต่เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของคนที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาตั้งแต่สมัยขอม เป็นจนกลายเป็นตลาดที่รุ่งเรืองมากในสมัยอยุธยามีการติดต่อกับชาวจีนและชาวตะวันตก การค้ารุ่งเรืองเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์จนเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่

และการย้ายกิจกรรมด้านพาณิชย์กรรมไปยังเมืองใหม่ บทบาทความสำคัญย่านตลาดเก่าจึงลดลง ปัญหาคือความขบเซาของตลาดทำให้อาคารเรือนแถวถูกทิ้งร้างทรุดโทรมส่งผลให้ทัศนียภาพไม่สวยงาม เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

6.3.8 สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี กล่าวคือ ในคุณค่าระดับสูงที่สุดในพื้นที่มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชินีเวศน์มีคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมสูงสุดโดยมีคุณค่าความแท้กับความสมบูรณ์ในระดับสูง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในระดับปานกลาง และกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปราสาทสามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ คุณค่าความแท้กับความต่อเนื่องในระดับสูง และความสมบูรณ์ในระดับปานกลาง ถือว่าทั้งสองกลุ่มพื้นที่นี้มีคะแนนรวมคุณค่าทั้ง 3 ด้านสูงที่สุดในพื้นที่

ถัดมาลำดับคุณค่ารองลงมามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือก มีคุณค่าความต่อเนื่องในระดับสูงและคุณค่าความแท้ และความสมบูรณ์ในระดับปานกลาง และในระดับคุณค่าเดียวกันคือกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่าคุณค่าความแท้ในระดับสูง คุณค่าความสมบูรณ์และความต่อเนื่องในระดับปานกลาง

ในลำดับถัดไประดับที่ 3 ของพื้นที่ที่มีผลคะแนนในระดับใกล้เคียงกัน มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ และกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์มีคุณค่าความแท้ความสมบูรณ์และความต่อเนื่องอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมดตามลำดับ

อาจกล่าวได้ว่าคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางด้านความแท้สูงที่สุดโดยอยู่ในระดับค่อนข้างสูง รองลงมาคือคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลาง อาจเพราะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีนี้มีคุณค่าความแท้ของการเกิดองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละองค์ประกอบและคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมายาวนานหลายยุคหลายสมัย แม้คุณค่าความสมบูรณ์ในปัจจุบันอาจจะน้อยกว่าคุณค่าด้านอื่นเพราะการรื้อร้าวทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีของคนในทุกยุคทุกสมัยก็ตาม จึงสามารถสรุปภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมดได้ว่า เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง

บทที่ 7

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

จากการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การสอบถามชาวบ้าน การสำรวจภาคสนามสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมในปัจจุบันการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยพบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคตได้ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายหรือมาตรการทางผังเมืองที่จะช่วยแก้ไขและบรรเทาปัญหาที่จะเกิดต่อพื้นที่ลงได้

7.1 สภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

สภาพปัญหาในปัจจุบันของเมืองเก่าลพบุรีที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากมีการพัฒนาเมืองลพบุรีอยู่สองช่วง ช่วงแรกเมื่อมีการสร้างทางรถไฟผ่านเมืองเก่าในปี พ.ศ.2444 และช่วงที่สองเมื่อมีการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการทหารในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในปี พ.ศ.2480 ซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองการเปลี่ยนแปลงทั้งสองครั้งทำให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของคนจึงเกิดเป็นปัญหาใหญ่ของเมืองเก่าลพบุรี ปัญหาที่พบนี้ผู้วิจัยได้จากการสำรวจภาคสนามเองศึกษาเอกสารและรายงานสภาพเมืองลพบุรีของสำนักโยธาธิการและผังเมืองลพบุรีและหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี โดยสรุปเป็นประเด็นสภาพปัญหาของเมืองลพบุรีได้ดังนี้

7.1.1 สภาพปัญหาทางด้านกายภาพ

7.1.1.1 ปัญหาการบุกรุกทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณ การบุกรุกทำลายคันดินกำแพงเมืองลพบุรีอย่างจริงจังคงเริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆเมื่อประเทศไทยเริ่มพัฒนานับตั้งแต่การสร้างทางรถไฟสายเหนือในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการวางเส้นทางรางรถไฟผ่านคูเมืองคันดินกำแพงเมืองจึงได้ปรับไถคันดินส่วนนั้นออกไปการทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมืองมีเกิดขึ้น ได้แก่

1) เมื่อพ.ศ.2477 เริ่มมีการสร้างค่ายทหารขึ้นในเมืองลพบุรี และในพ.ศ.2481 เมื่อหลวงพิบูลสงครามได้มาสนใจสร้างเมืองลพบุรีให้เป็นทหารจนถึงปัจจุบันนี้ การพัฒนาในบริเวณค่ายทหารที่มีการถมคูเมืองหรือไถปราบคันดินกำแพงเมืองทิ้งไปบางส่วน

2) เมื่อพ.ศ.2506 มีการขุดคันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ของเมืองเก่าลพบุรีที่มีสภาพสมบูรณ์เพื่อทำให้เป็นที่ราบยาวประมาณ 30 เมตร หาดักคนทำผิดไม่ได้และคันดินส่วนนั้นจึงแหงอยู่จนถึงปัจจุบัน

3) เมื่อพ.ศ.2523 เมื่อเทศบาลเมืองลพบุรีได้ปรับปรุงคันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ โดยการลาดทรายสร้างถนนทับข้างบนมีชื่อว่าถนนเทศบาล 2

สำหรับผู้ที่บุกรุกทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมืองแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) ชาวบ้าน ลักษณะของการบุกรุกทำลายนั้นคือ บริเวณคูเมืองทำการถมบุกรุกสร้างบ้านเรือนหรือใช้เป็นพื้นที่ทิ้งสิ่งปฏิกูล บริเวณคันดินกำแพงเมืองทำการสร้างบ้านเรือน อาคารพาณิชย์ ขุดเป็นช่องทางเดิน ทำถนน วางสิ่งของ หรือแม้กระทั่งทำที่ตากผ้าการบุกรุกของชาวบ้านเป็นอย่างค่อยเป็นค่อยไปในสถานการณ์ปัจจุบันที่ดินมีราคาสูง ชาวบ้านขาดแคลนที่อยู่อาศัยจึงได้ทำการบุกรุกทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ 2) ราชการ ลักษณะของการบุกรุกทำลายคือ สำหรับคูเมืองทำการถมเพื่อสร้างสถานที่ราชการ การอนุญาตให้เอกชนเช่าเพื่อสร้างบ้านเรือนและอาคารพาณิชย์ ใช้เป็นที่ระบายน้ำเสีย และออกไปสำคัญสำหรับที่ดินทับแนวคูเมืองให้กับเอกชน และ 3) ธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเป็นปัจจัยหนึ่งในการทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมือง เช่น ระดับน้ำตามธรรมชาติที่น้อยลง การขุดคลองชลประทาน และการสร้างถนนบางตอนที่เปลี่ยนแนวทางไหลของน้ำ ฯลฯ ทำให้แนวคูเมืองตื้นเขินเรือแล่นไม่ได้ดินงอกจึงทำให้ชาวบ้านบุกรุกสร้างบ้านเรือน รวมทั้งราชการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์อื่น จะเห็นได้ว่าทางราชการได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ยิ่งใหญ่และยากต่อการรื้อฟื้นกลับคืนสภาพดั้งเดิมมากกว่าที่ชาวบ้านกระทำ (ภูธร ภูมะธน,2534)

เมืองเก่าลพบุรี ปีพ.ศ.2495

เมืองเก่าลพบุรี ปีพ.ศ.2538

ภาพที่ 7.1 แสดงการเปลี่ยนแปลงบริเวณคูเมืองคันดินกำแพงเมืองในระยะเวลา 40 ปี ถูกบุกรุกทำลายไปมาก
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร-ภาพถ่ายทางอากาศ

7.1.1.2 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานกับศาสนสถานและการสร้างอาคาร
บดบังหรือไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจและสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ทำให้พบปัญหาความขัดแย้งอย่างหนึ่งในพื้นที่ของชาวบ้านในชุมชนกับวัดและโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเมืองเก่าลพบุรีการพัฒนที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชุมชนเมืองเก่าลพบุรีขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีการออกเอกสารสิทธิครอบครองที่ดินซึ่งหลายแห่งมีสภาพไม่เหมาะสมกับการเป็นชุมชนเมืองมีการตั้งถิ่นฐานซ้อนทับโบราณสถานแม้จะมีการออกกฎหมายควบคุมเพราะให้ความสำคัญต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ปัจจุบันบริเวณเมืองเก่าลพบุรีหนาแน่นด้วยโบราณสถานและวัดวาอารามกำลังถูกรบกวและทำลายจากการตัวของชุมชนเมืองการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีการใช้ที่ดินในลักษณะรุกล้ำซึ่งมักเกิดขึ้นบนที่ดินสาธารณสมบัติหรือของรัฐที่จัดการโดยราชพัสดุหรือกรมศิลปากร เนื่องจากการดูแลไม่ทั่วถึงและการปล่อยปละละเลย ส่วนใหญ่มักเกิดเป็นชุมชนแออัดของผู้มีรายได้น้อย(หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี,2555)อีกทั้งการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ประชิดหรือบดบังโบราณสถานจนเกิดเป็นปัญหาทัศนียภาพของเมืองไม่สวยงาม การออกเอกสารสิทธิ์ทับที่ดินโบราณสถาน (สุดารา สุจฉายา,2542) ชาวบ้านรุกล้ำเข้าไปยังพื้นที่ว่างของวัด การที่ภาครัฐยินยอมให้เอกชนเช่าที่ดินไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จึงมีการสร้างอาคารพาณิชย์ซึ่งใกล้โบราณสถานเกิดการบดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่า

ภาพที่ 7.2 แสดงปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานศาสนสถานและอาคารบดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.1.3 ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีและปัญหาน้ำท่วม ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีเกิดขึ้นจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านอย่างไม่ถูกต้องรุกล้ำที่ดินริมแม่น้ำลพบุรีซึ่งในปัจจุบันแม่น้ำลพบุรีประสบปัญหาตื้นเขินลงมากน้ำน้อยจนเรือบางประเภทสัญจรเข้ามาไม่ได้ตั้งแต่ก่อน ทำให้มีพื้นที่เพิ่มขึ้นเมื่อชาวบ้านเห็นว่าที่ดินว่างเปล่าเหล่านี้ไม่มีเจ้าของและผู้ดูแลอย่างชัดเจนจึงเข้ามายึดครองสร้างบ้านเรือนรุกล้ำแม่น้ำ แต่ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาเกิดน้ำ

ท่วมใหญ่ขึ้นชาวบ้านแถบนี้จึงได้รับผลกระทบมากเพราะพื้นที่เหล่านี้ก็เคยเป็นแม่น้ำมาก่อนเมื่อมีน้ำท่วมจึงอยู่ในระดับสูงมาก ปัญหาอุทกภัยในปัจจุบันจากสภาวะโลกร้อนที่กำลังเป็นภัยคุกคามต่อชุมชนเมืองซึ่งมีที่ตั้งบนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ตัวเมืองเก่าลพบุรีตั้งอยู่บนที่ลาดเนินฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลพบุรีสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 11-17 เมตรบริเวณตัวเมืองเก่าลพบุรีมีสภาพคล้ายเกาะเล็กๆสูงกว่าที่ราบลุ่มโดยรอบที่น้ำท่วมถึง อุทกภัยที่มีผลกระทบหนักต่อเมืองเก่าลพบุรีเกิดขึ้นในช่วงปลายเดือนกันยายน พ.ศ.2554 จนถึงเดือนตุลาคมปีเดียวกัน อุทกภัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงเหตุผลการเลือกที่ตั้งและแนวคิดในการขยายตัวของเมืองลพบุรีมาทางด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนมาถึงสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยในสมัยโบราณมุ่งที่จะใช้สภาพทุ่งน้ำหลากด้านทิศตะวันตกเป็นปราการป้องกันข้าศึกศัตรูโดยปกติการข้ามแม่น้ำเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของมนุษย์ การขยายตัวของชุมชนแต่เดิมจึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับธรรมชาติ จนในปัจจุบันที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการก่อสร้างและการคมนาคมได้ทำให้คนคิดว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ จึงสร้างบ้านเรือนล้ำเข้าไปในแม่น้ำลพบุรีมากขึ้น แต่สุดท้ายก็ต้องพ่ายแพ้ต่อธรรมชาติด้วยความสูญเสียอย่างมหาศาล (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นลพบุรี, 2555)

ภาพที่ 7.3 แสดงปัญหาการรุกล้ำพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำลพบุรีและปัญหาน้ำท่วม

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.1.4 ปัญหาเส้นทางการคมนาคมส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและปัญหาการจราจรติดขัด การตัดถนนผ่ากลางเมืองเก่าลพบุรีเพื่อเชื่อมโยงไปยังจังหวัดสิงห์บุรีและสร้างทางรถไฟสายเหนือผ่ากลางกลุ่มโบราณสถานอย่างพระปรางค์สามยอด ศาลพระกาฬ วัดนครโกษาและวัดพระศรีมหาธาตุ ทำให้เกิดการสันเสเทือนและการชำรุดทรุดโทรมของโบราณสถานที่อยู่ใกล้เส้นทางการคมนาคมเหล่านี้ (สุดาร่า สุขฉายา, 2542) ปัญหาการจราจรติดขัดเนื่องจากสภาพปริมาณการจราจรบนเส้นทางคมนาคมอันเกิดจากการเดินทางติดต่อกันระหว่างพื้นที่กิจกรรมการค้าส่งซึ่งจากเดิมเคยใช้แม่น้ำลพบุรีเป็นหลักเปลี่ยนมาเป็นการคมนาคมทางบกจึงเป็นตัวดึงรถบรรทุกขนสินค้าเข้ามาสร้าง

ปัญหาการจราจรคับคั่งบนโครงข่ายถนนที่แคบเล็กในบริเวณเมืองเก่าที่มีโบราณสถานอยู่มากมายถนนเส้นเล็กและแคบไม่สามารถขยายได้เนื่องจากบริบทโดยรอบเป็นโบราณสถาน และยังเกิดการจราจรติดขัดในช่วงโมงเร่งด่วนบนถนนแกนหลักหลักเพียงสายเดียวคือถนนนารายณ์มหาราช เนื่องจากการสัญจรของผู้คนที่จำเป็นต้องเดินทางจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองที่อยู่ด้านตะวันออกเข้ามาทำกิจกรรมในบริเวณพื้นที่เมืองเก่าและถนนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรียังเป็นเส้นทางหลักในการไปยังอำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียงทำให้มีรถวิ่งเข้ามามาก (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, 2555)

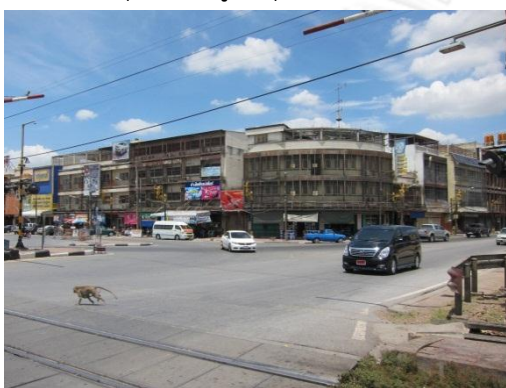
ภาพที่ 7.4 แสดงปัญหาเส้นทางการคมนาคมส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและปัญหาการจราจรติดขัด

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.1.5 ปัญหาการดูแลบริหารจัดการสิ่ง ลิงในเมืองเก่าลพบุรีสร้างความสนใจจากทั่วโลกมาสู่ลพบุรีด้วยฝูงลิงที่อาศัยอยู่อย่างอิสระท่ามกลางชุมชนเมืองของมนุษย์ แต่การบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสมกำลังทำให้เป็นปัญหาต่อคุณภาพชีวิตของคนและลิง รวมทั้งมีผลกระทบต่อโบราณสถานในเมืองเก่า ลิงที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นลิงวอก ลิงกังและลิงเสน ปัจจุบันมีการขยายแหล่งที่อยู่จากศาลพระกาฬมายังบริเวณปราสาทสามยอดและข้ามถนนมาฝั่งตลาด ลิงในเมืองลพบุรีมีอยู่ประมาณ 2,000 ตัว เป็นต้นเหตุของปัญหาต่างๆ ของประชาชนที่อาศัยบริเวณตึกแถวหน้าศาลพระกาฬและในตลาด จากข้อมูลมูลนิธิเพื่อลิงลพบุรีได้รวบรวมปัญหาไว้ เช่น กัดทำลายแยงชิงสิ่งของบุกรุกเข้าบ้านหรือคันสิ่งของ ค่าขายลำบากไม่สามารถตั้งของได้ กัดของยางเบาะรถยนต์ของลงจากตึกใส่รถ ทำลายสายไฟและอุปกรณ์ไฟฟ้า ทำให้บ้านเมืองและโบราณสถานสกปรกทำลายป้ายโฆษณา เส้าอากาศ และกล่องวงจรปิดที่เทศบาลติดตั้งไว้ปัญหาจากคนให้อาหารไม่เป็นเวลาสร้างนิสัยไม่ดีแก่ลิงและมีการค้นพบโรคติดต่อจากลิงสู่คนได้ (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นลพบุรี, 2555)

ปัญหาลิงก่อกวนชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเกิดขึ้นมานานมีการร้องเรียนไปยังภาครัฐหลายกรณีดังที่กล่าวมาแต่ด้วยความศรัทธาในเจ้าพ่อศาลพระกาฬและความหวาดกลัวจากเรื่องเล่า

นับไม่ถ้วนเกี่ยวกับหายนะของผู้รังแกศิษย์เจ้าพ่อกับความที่คนกับลิงคุ้นเคยมานานจนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน จึงไม่มีใครคิดกำจัดลิงออกไปจากเมืองทำได้เพียงป้องกันสวัสดิภาพของตัวเอง ในช่วงปีพ.ศ.2539-2540 ปัญหาการดูแลจัดการลิงถูกพูดถึงอย่างเป็นทางการครั้งแรกในที่ประชุมระดับจังหวัดในรายการประชุมอนุกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรีเกี่ยวกับการจัดการลิงบริเวณศาลพระกาฬไม่ให้รบกวนนักท่องเที่ยว (สุตารา สุฉายา,2542) ปัจจุบันผู้ทำหน้าที่ดูแลลิงคือคนดูแลศาลพระกาฬดูแลลิงที่ป่วยและฝังลิงที่ตายไว้หลังศาลพระกาฬกับเจ้าหน้าที่ประจำสวนสัตว์ลพบุรีทำหน้าที่ดูแลลิงป่วยลิงแก่และลิงเกราะถูกจับมาอยู่ในสวนสัตว์และให้ปศุสัตว์จังหวัดลพบุรีเข้ามาดูแลคุมกำเนิดให้มีจำนวนเหมาะสม

ภาพที่ 7.5 แสดงปัญหาการดูแลบริหารจัดการลิง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.2 สภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

7.1.2.1 ปัญหาธนาคารค้าเก่าแก่ของเมืองที่ซบเซาลง

ในบริเวณตลาดท่าขุนนางและตลาดล่างซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่ของเมืองเก่าลพบุรี ในปัจจุบันพบว่ามีย่านค้าและบ้านเรือนหลายหลังที่ปิดร้างไว้ไม่มีกิจกรรมการค้าใดๆ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่าเจ้าของบ้านหรือร้านค้าส่วนใหญ่เมื่อค้าขายมาจนร่ำรวยหรืออายุมากขึ้นก็หยุดขายย้ายออกไปอยู่ในพื้นที่เมืองใหม่หรือย้ายไปต่างจังหวัดไปอยู่กับลูกหลาน อีกทั้งลูกหลานไม่สืบทอดกิจการการค้าต่อไปหันไปทำอาชีพอื่นแทนเจ้าของบ้านจึงปิดบ้านไว้เฉยๆหรือบางหลังให้คนเช่าเป็นที่อยู่อาศัยเสียส่วนใหญ่ มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เช่ามาเปิดค้าขายสินค้า ตลาดท่าขุนนางและตลาดล่างในปัจจุบันไม่คึกคักเท่าในอดีตสาเหตุมาจากการคมนาคมทางบกมาแทนการคมนาคมทางน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามมีการย้ายแหล่งพาณิชยกรรมออกไปยังเมืองใหม่ในบริเวณวงเวียนสระแก้ว และต่อมาตลาดถูกไฟไหม้ทำให้อาคารบ้านเรือนได้รับความเสียหาย ทั้งหมดเป็นสาเหตุทำให้ตลาดเก่าแห่งนี้ซบเซาลงมาก ผู้คนอยู่น้อยและเสื่อมโทรมลงไปมากด้วย

ภาพที่ 7.6 แสดงปัญหาย่านการค้าเก่าแก่ของเมืองที่ชบเซาอง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.3 สภาพปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

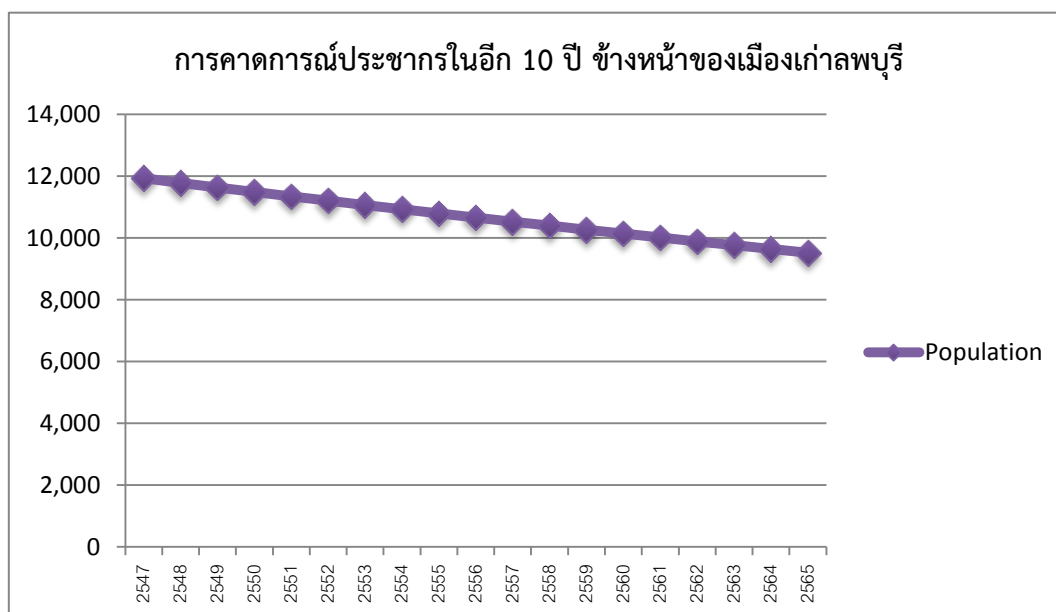
7.1.3.1 ปัญหาการลดลงของจำนวนประชากรในเมืองเก่าลพบุรี จากข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย แสดงจำนวนประชากรในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่าจำนวนประชากรที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีมีจำนวนลดลงทุกปีอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นการย้ายออกของประชากรที่ย้ายไปอยู่ยังพื้นที่เมืองใหม่ลพบุรีบ้างและย้ายไปทำงานและอยู่ในจังหวัดอื่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันจำนวนบ้านเรือนก็มีการเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อยคาดว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นเป็นบ้านเช่าสำหรับนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาเรียนในสถานศึกษาในเมืองลพบุรีในระดับมัธยมถึงอุดมศึกษาและเป็นบ้านพักสำหรับข้าราชการซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของเทศบาลเมืองลพบุรีที่พบว่าจำนวนประชากรและอัตราการเพิ่มประชากรมีแนวโน้มลดลงร้อยละ -1.10 ซึ่งเป็นไปได้ว่าในอนาคตประชากรในเมืองเก่าลพบุรีจะมีจำนวนลดลงเนื่องจากทั้งการประกอบอาชีพและที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนั้นหนาแน่นมากแล้วการขยายที่อยู่เป็นเรื่องยากคนที่มีฐานะจึงย้ายออกไปอยู่นอกเมืองกันมากขึ้น (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี, 2554)

ตารางที่ 7.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2546 – พ.ศ.2555

พ.ศ	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555
บ้าน	2,189	2,207	2,235	2,257	2,275	2,294	2,306	2,325	2,364	2,387
คน	13,468	12,159	11,838	11,541	11,289	11,208	11,138	11,122	11,050	10,845

ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

แผนภูมิที่ 7.1 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษาในอีก 10 ปี ข้างหน้า

ที่มา : ผู้วิจัย

7.1.3.2 ปัญหาการค้าขายในตลาดส่งผลกระทบต่อสุขอนามัย ปัญหาสาธารณสุขในบริเวณเมืองเก่าลพบุรีมีตลาดสดอยู่สองแห่งคือ ตลาดบนเมืองและตลาดเทศบาลที่มีร้านค้าขายหนาแน่นคับคั่งจนล้นออกมาบนถนน กิจกรรมตลาดสดที่ค่อนข้างขาดความเป็นระเบียบก่อให้เกิดปัญหาเรื่องขยะและน้ำเสียที่ส่งกลิ่นเหม็นในบริเวณเมืองเก่า เนื่องจากขาดระบบสาธารณสุขปกคลุมและพื้นที่บริการรองรับที่เพียงพอจนมีสภาพปริมาณขยะล้นขาดสุขลักษณะอนามัยและเป็นภาพที่ไม่สวยงาม (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี,2555)

ภาพที่ 7.7 แสดงปัญหาการค้าขายในตลาดส่งผลกระทบต่อสุขอนามัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.3.3 ปัญหาชุมชนแออัดในเมืองเก่าลพบุรี การพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีรวมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งภาคการค้าและการบริการขยายตัวเพิ่มขึ้น สภาพเศรษฐกิจดีขึ้นตลอด เกิดการจ้างงานการอพยพเข้าเมืองมาทำงาน

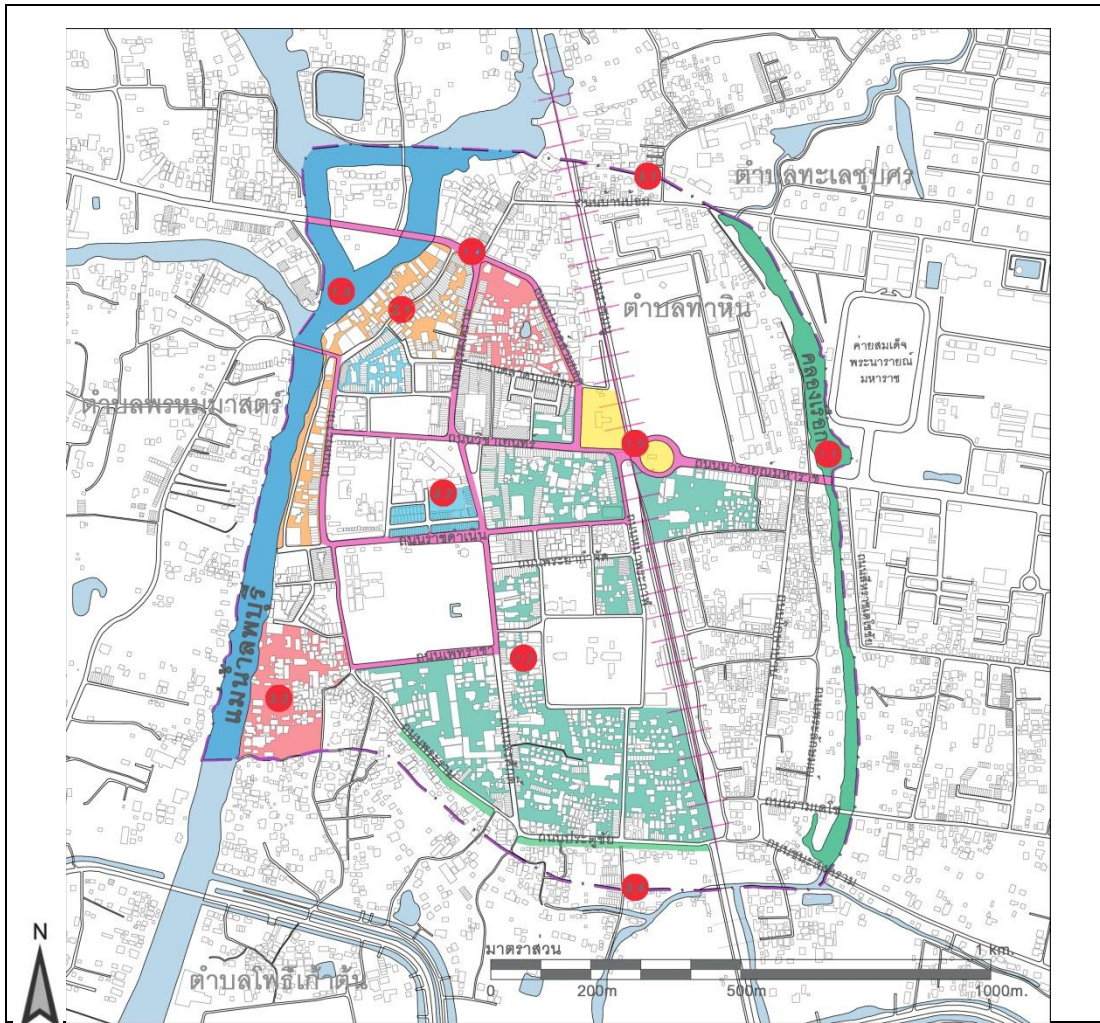
และหาแหล่งที่พักอาศัยและใกล้ที่ทำงาน การเข้ามาทำให้ชุมชนที่พักอาศัยเกิดเป็นชุมชนแออัดขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่รอบย่านพาณิชย์กรรมและย่านของแหล่งงานทำให้ชุมชนเมืองเก่าลพบุรีขยายตัวอย่างรวดเร็วชุมชนที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นชุมชนแออัดที่มีโบราณสถานล้อมรอบ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีลักษณะการใช้ที่ดินในลักษณะรुक้าที่ดินสาธารณะสมบัติหรือของรัฐเพื่อการพักอาศัย สร้างบ้านเรือนซ้อนทับพื้นที่ของโบราณสถานชุมชนแออัดในเมืองเก่าลพบุรีมีมานานเกิดจากการพัฒนาเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามอยู่ในบริเวณวัดเชิงท่า บริเวณแนวคันดินกำแพงเมือง บริเวณหลังโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย และบริเวณสระมนโอรห์ อ่างใน (นิธิพร มีลาภ, 2543)

ภาพที่ 7.8 แสดงปัญหาชุมชนแออัดในเมืองเก่าลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.1.3.4 ปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว ปัจจุบันการท่องเที่ยวในเมืองเก่าลพบุรีเป็นในลักษณะการมาท่องเที่ยวแหล่งประวัติศาสตร์ เนื่องจากมีโบราณสถานค่อนข้างมาก ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวค่อนข้างมาก แต่เป็นลักษณะแบบมาเช้าเย็นกลับไม่ได้ค้างคืนเพราะใกล้กรุงเทพฯ การเข้ามาของนักท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจการค้าขายในเมืองคึกคักขึ้นในบริเวณใกล้สถานที่ท่องเที่ยว แม้อาจจะไม่ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่มากแต่มีการเข้ามาค้าขายจากคนภายนอกพื้นที่มีมาก และความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การค้าขายที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของเมืองเปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบของขายจากของกินของใช้ เป็นการทำและค้าขายของที่ระลึกและของกินมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปร่างของร้านค้าที่เปลี่ยนจากร้านค้าห้องแถวแบบเก่ากลายเป็นร้านค้าสมัยใหม่มีรูปแบบการตกแต่งทันสมัยหรือตกแต่งที่ไม่เข้ากับบริบทของเมือง นอกจากนี้เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาจึงเกิดการสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการเพื่อรองรับการบริการนักท่องเที่ยว การขยายตัวที่เกิดขึ้นจึงรวดเร็วแต่ค่อนข้างไร้ทิศทางแน่นอน ทั้งการสร้างถนนและทางรถไฟผ่ากลางเมืองโดยไม่ได้ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อฐานรากของตัวโบราณสถานมากอาจเสียหายลงได้ แม้แต่เสาไฟฟ้า ท่อประปาในก็ส่งผลต่อการทรุดโทรมของโบราณสถาน นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการมองเห็นทัศนียภาพของเมืองด้วย อ่างใน (ทศพล ชื่นอุปการณันท์, 2549)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 7.1 แสดงสภาพปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> 1.1 ปัญหาการบุกคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณ 1.2 ปัญหาการบุกพื้นที่โบราณสถานและอาคารบังคับภูมิทัศน์ 1.3 ปัญหาการรุกล้ำแม่น้ำลพบุรีและปัญหาน้ำท่วม 1.4 ปัญหาการจราจรติดขัด 1.5 ปัญหาการดูแลบริหารจัดการสิ่ง 2.1 ปัญหาย่านการค้าเก่าแก่ซบเซาลง 3.1 ปัญหาการลดลงของจำนวนประชากร 3.2 ปัญหาการค้าขายในตลาดส่งผลกระทบต่อชุมชน 3.3 ปัญหาชุมชนแออัด 3.4 ปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>	
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>	

7.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่

7.2.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือ ในอดีตพื้นที่แถบคูเมืองนี้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมการตั้งถิ่นฐานไม่หนาแน่นเพราะเป็นพื้นที่สวนของชาวบ้านและป่ารก ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นประเภทที่พักอาศัยที่ค่อนข้างหนาแน่นและพื้นที่เกษตรหรือที่ว่างริมคลองเรือ ลักษณะที่พักอาศัยในบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ บ้านเดี่ยวสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบูรณการทำลายแนวคูเมืองเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและอาคารต่างๆ

7.2.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ ในสมัยโบราณพื้นที่แถบคันดินกำแพงเมืองนี้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นทั้งฝั่งในและนอกแนวคันดินเพราะอยู่ใกล้ประตูเข้าออกเมือง ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นประเภทที่พักอาศัยกับที่พักinggอาศัยพาณิชย์กรรม ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านเดี่ยว 2 ชั้นทั้งแบบเป็นไม้และเป็นปูน ชั้นล่างค้าขายของหรือเปิดเป็นร้านให้บริการในชุมชนชั้นบนเป็นที่พักอาศัย

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบูรณการทำลายแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์สมัยใหม่และปัญหาความแออัดของชุมชนที่ส่งผลเกิดการรุกรานที่ดินของวัดและแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณ

7.2.3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ พื้นที่บริเวณนี้ในอดีตที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนขนาดเล็กอยู่รอบวัดนครโกษาไปจนถึงริมคลองเรือ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ลุ่มขนานคลองเหมาะแก่การมาทำการเกษตรกรรมและเป็นป่ารกมีเพียงชุมชนขนาดเล็กอาศัยอยู่ แต่ต่อมาในช่วงจอมพล.พิบูลสงครามมีแนวคิดพัฒนาเมืองจึงมีการตัดถนนเข้ามาในตัวเมืองเก่าและมีการสร้างอาคารพาณิชย์สูงริมถนนรายณ์มหาราชและขยายเข้าสู่ซอยโกษาปาน โดยสร้างเป็นอาคารพาณิชย์สูงหลายชั้นและบ้านพักอาศัย 2 ชั้นทั้งแบบเป็นไม้และเป็นปูน ปัจจุบันมีการอยู่อาศัยหนาแน่นตึกแถวสูงหลายชั้นชั้นล่างเป็นร้านขายของชั้นบนทำเป็นหอพัก และมีที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้เดี่ยว เรือนแถวไม้ 2 ชั้น อาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกตัดแปลงกลายเป็นหอพักและมีการสร้างหอพักเพิ่มด้วย

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์ใหม่บดบังและไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง

7.2.4 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ในอดีตมีการตั้งถิ่นฐานรอบวังนารายณ์ราชนิเวศน์ทิศตะวันตกของวังติดแม่น้ำ

ลพบุรีเป็นที่อยู่อาศัยที่หนาแน่นใกล้กับแหล่งค้าขาย ทิศใต้ของวังติดกับวัดกวีศรารามเป็นชุมชนเก่าแก่ ทิศเหนือและทิศตะวันออกของวังเป็นสนามหลวงของลพบุรีจึงไม่มีการตั้งชุมชน จนในสมัย รัตนโกสินทร์จึงเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานตรงสนามหลวงเพราะมีคนย้ายเข้ามามากขึ้น ปัจจุบันมีการสร้าง อาคารพาณิชย์เป็นบล็อกลักษณะของที่พักอาศัยเป็นทั้งบ้านไม้บ้านปูนและตึกแถวค้าขายแทรกตัวอยู่ในที่ว่างระหว่างโบราณสถาน อาคารริมถนนเป็นตึกแถวสูง 2 ชั้นรูปแบบสมัยใหม่เป็นอาคารประเภท ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม มีกิจกรรมการค้าตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่เป็นห้องแถวต่อกัน

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์สมัยใหม่บดบังหรือไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเพราะพื้นที่นี้มีโบราณสถาน อยู่ในพื้นที่มาก

7.2.5 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระ ปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ในสมัยอยุธยาพื้นที่รอบโบราณสถานเป็นที่ ว่างเพราะอยู่ใกล้ศาสนสถานสำคัญและมีต้นไม้ปกคลุมเป็นปรางจนในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีคนเข้ามา ตั้งถิ่นฐานมากขึ้นเพราะการสร้างทางรถไฟและช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามมีแนวคิดวางผังเมืองใหม่ จึงมีการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบศาลพระกาฬ รอบๆโบราณสถานจึงถูกแวดล้อมด้วยอาคารพาณิชย์ รูปทรงแบบยุคโมเดิร์น ในปัจจุบันบริเวณนี้มีการอยู่อาศัยหนาแน่น มีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น และเป็นตึกแถวเป็นอาคารประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์ใหม่บดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองและปัญหาการถูกก่อกวนจากลิงในบริเวณนี้

7.2.6 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียน พิบูลวิทยาลัยและสระมนโรร่า ในอดีตมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้สระมนโรร่า มากเพราะเป็นแหล่ง น้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค ส่วนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยมีการตั้งบ้านเรือนไม่หนาแน่นเป็น พื้นที่เกษตรกรรมสวนผลไม้และป่าทึบ การเปลี่ยนที่สำคัญในช่วงที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็น นายกรัฐมนตรีมีแนวคิดวางผังเมืองใหม่ขยายเมืองไปทางทิศตะวันออกจึงปรับปรุงภูมิทัศน์ตั้งแต่รอบ ศาลพระกาฬที่เป็นป่าทึบและที่ว่างริมคลองเรือถูกถากออกเพื่อสร้างเป็นโรงเรียนมัธยม ปัจจุบัน บริเวณสระมนโรร่ามีการอยู่อาศัยหนาแน่นมาก ที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น บ้านไม้ ตึกแถวริมถนน เป็นอาคารประเภทที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรมและอาคารราชการ

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือความ หนาแน่นแออัดของบ้านเรือนจนเกิดเป็นชุมชนแออัด

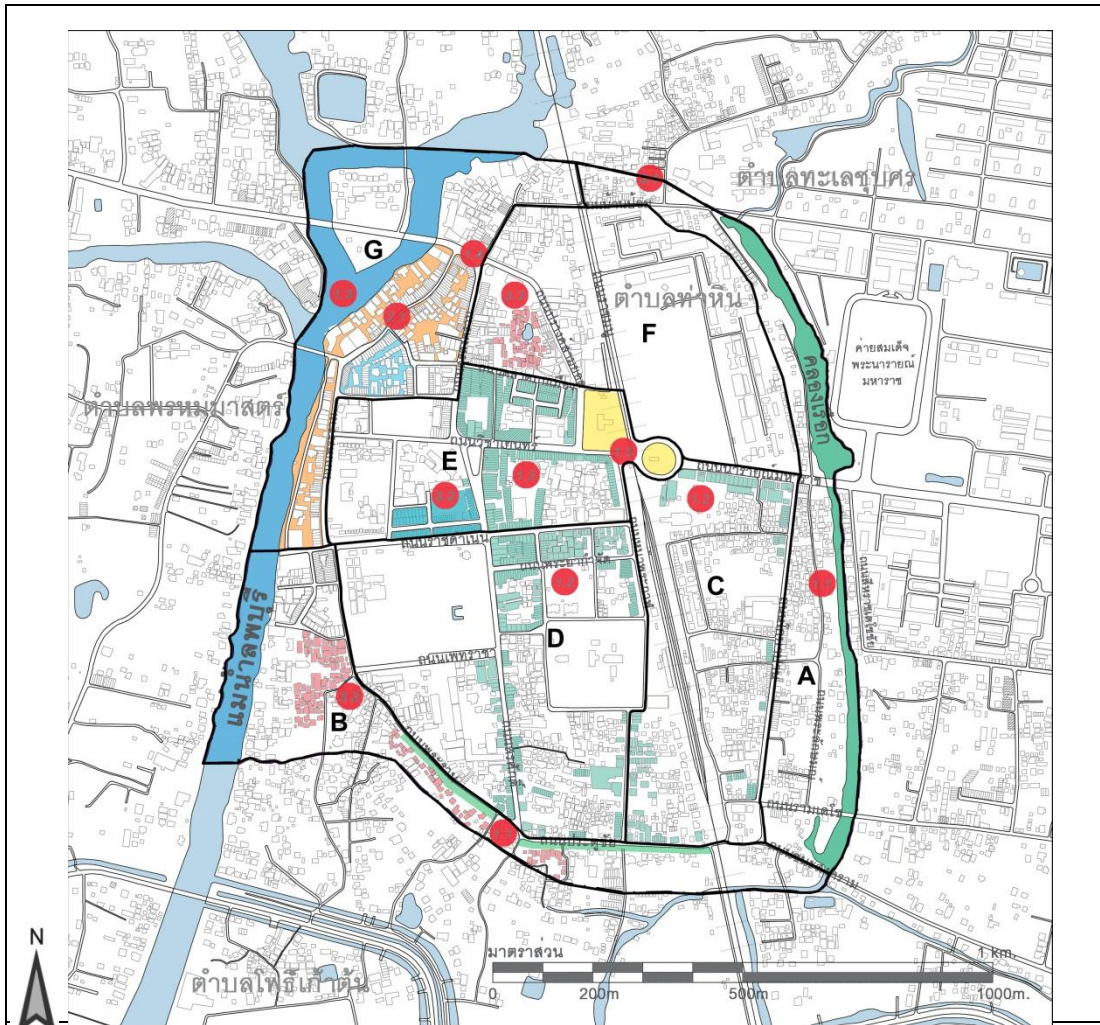
7.2.7 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาด เก้าและวัดมณีชลขันธ์ บริเวณนี้เป็นพื้นที่ย่านการค้าเก่าแก่และที่อยู่อาศัยหนาแน่นต่อเนื่องกันจาก

ตลาดท่าขุนนางถึงตลาดล่างจนเมื่อการสัญจรทางน้ำหมดบทบาทลงและตลาดถูกไฟไหม้ตลาดแถวนี้ จึงเจียบเหงาลง ลักษณะอาคารส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้ค้าขายอยู่ริมถนนพระรามแต่ทรุดโทรม บางหลังเปลี่ยนเป็นอาคารพาณิชย์สูง 2 ชั้นรูปแบบโมเดิร์นและกลุ่มอาคารพักอาศัยพื้นถิ่นริมแม่น้ำลพบุรี ด้านหลังเรือนแถวไม้เรียงรายตลอดแนวจำนวนมาก ในส่วนของวัดมณีชลขันธ์เดิมเป็นเกาะกลางน้ำ และมีกลุ่มอาคารไม้หลายหลังริมน้ำปัจจุบันถูกแทนที่ด้วยสวนสาธารณะของวัด

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการทิ้งอาคารบ้านเรือนแถวเป็นอาคารสร้างความสุขของย่านการค้าเก่าการรื้อกำแพงน้ำลพบุรีเพื่อสร้างที่พักอาศัยและน้ำท่วม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 7.2 แสดงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่

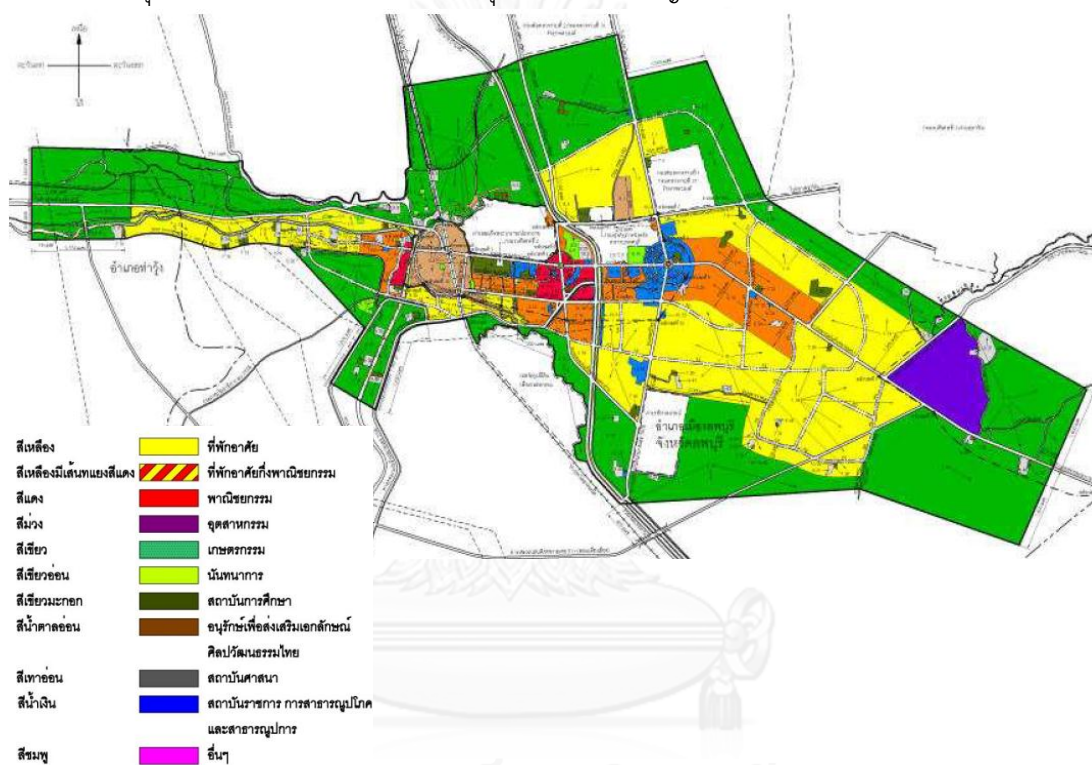
 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> 1.1 ปัญหาการบุกรุกคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณ 1.2 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานและอาคารบังคับภูมิทัศน์ 1.3 ปัญหาการรุกคืบแม่น้ำลพบุรีและปัญหาน้ำท่วม 1.4 ปัญหาการจราจรติดขัด 1.5 ปัญหาการดูแลบริหารจัดการสิ่ง 2.1 ปัญหาธนาคารค้าเก่าแก่ขบเซาลง 3.1 ปัญหาการลดลงของจำนวนประชากร 3.2 ปัญหาการค้าขายในตลาดส่งผลกระทบต่อชุมชน 3.3 ปัญหาชุมชนแออัด 3.4 ปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>	
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>	

7.3 สรุปทิศทางแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคต

จากการสร้างความเจริญให้แก่เมืองลพบุรีเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งทางรถไฟและถนน เป็นสิ่งที่ชักนำประชาชนและความพลุกพล่านเข้ามายังกลางเมืองและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ขยายตัวเพิ่มขึ้นจึงเกิดการจ้างงานและการอพยพเข้าเมืองมาหางานทำและหาแหล่งที่พักใกล้ที่ทำงาน ทั้งหมดส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งสิ้น

ความเจริญที่เข้ามาในเมืองเก่าลพบุรีนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพจากความเจริญที่เข้ามาทำให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นต้นเหตุของการบุกรุกที่ดินสาธารณสมบัติหรือของรัฐ ทั้งการบุกรุกคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณสถาน ศาสนสถาน และพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรีเพื่อการอยู่อาศัย การสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างใหม่ซึ่งบดบังโบราณสถานและไม่สอดคล้องกับบริบทของเมืองเก่าลพบุรี รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมที่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถานและการดำเนินชีวิตของคน การสัญจรในช่วงเวลาเร่งด่วนในตัวเมืองลพบุรีพบปัญหาการจราจรติดขัดมากเพราะเป็นพื้นที่เชื่อมโยงเมืองใหม่กับจังหวัดอื่น และอีกปัญหาหนึ่งที่รบกวนการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพค้าขายของคนในเมืองคือปัญหาการดูแลจัดการลิงได้ไม่ดีปล่อยในรบกวนประชาชนและนักท่องเที่ยวปัญหานี้อาจจะดูเล็กน้อยแต่ส่งผลกระทบต่อคนที่อาศัยโดยรอบอย่างมากจนต้องสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีสิ่งป้องกันลิงรบกวนเลยทีเดียว ในส่วนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเกิดขึ้นในบริเวณตลาดท่าขุนนางและตลาดล่างที่ซบเซาลงไปมากคนย้ายออกไปอยู่อาศัยหรือทำงานนอกเมืองมากขึ้น ทั้งบ้านร้านค้าปิดร้างไว้จำนวนมากย่านการค้าเก่าแก่แห่งนี้จึงลดบทบาทและคุณค่าลงไปมาก และในส่วนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาว่าจากข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียนและข้อมูลของเทศบาลเมืองลพบุรีที่พบว่าจำนวนประชากรและอัตราการเพิ่มประชากรมีแนวโน้มลดลงและจำนวนประชากรที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในเมืองเก่าก็มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องทุกปี ในอนาคตประชากรในเมืองเก่าลพบุรีจะมีจำนวนลดลงเนื่องจากทั้งการประกอบอาชีพและที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนั้นหนาแน่นมากแล้วการขยายที่อยู่เป็นเรื่องยากคนที่มีฐานะจึงย้ายออกไปอยู่นอกเมืองกันมากขึ้น แต่ในขณะที่จำนวนการย้ายออกมีมากขึ้นก็มีการอพยพเข้ามาทำงานและสร้างบ้านในพื้นที่ชุมชนแออัดหรือบุกรุกพื้นที่สาธารณะด้วยคนที่ย้ายเข้ามาส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยจึงอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัด และอีกปัญหาที่เข้ามามีผลต่อเมืองลพบุรี คือปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่การประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวส่งผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานทั้งโครงสร้างโดยตรงและปัญหาทัศนียภาพการมองเห็นในทางอ้อมด้วย

จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดปัญหาที่ดูจะรุนแรงและส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากที่สุดนั่นคือ ปัญหาชุมชนแออัดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางด้านกายภาพการบุกรุกที่ดินสาธารณะสมบัติหรือการบุกรุกทำลายพื้นที่ของโบราณสถานต่างๆ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและรองรับกิจกรรมใหม่ ปัญหานี้หากคนในเมืองเก่าลพบุรีไม่เห็นความสำคัญไม่ช่วยกันดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมรอบๆ ชุมชนเอาไว้ในอนาคตเมืองเก่าลพบุรีจะถูกลดคุณค่าลงเพราะโบราณสถานถูกทำลายและสิ่งใหม่ที่เข้ามาแทนที่ก็ไม่มีคุณค่าและงดงามเท่ากับสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นและพยายามรักษามาจนถึงทุกวันนี้ เมืองเก่าลพบุรีก็จะกลายเป็นเมืองทั่วไปไม่มีคุณค่าความสำคัญเช่นในอดีตที่ผ่านมาอีกต่อไป

ภาพที่ 7.9 แสดงผังเมืองรวมเมืองลพบุรีที่อยู่ระหว่างปรับปรุงผังไม่มีการบังคับใช้

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

จากการคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีประกอบด้วยกฎหมายผังเมืองรวมเมืองลพบุรีอยู่ระหว่างปรับปรุงผังไม่มีการควบคุมและบังคับใช้เป็นโอกาสของคนที่จะทำผิดหรือละเมิดผังเมืองรวมเมืองลพบุรีได้ เพราะยังพบเห็นปัญหาการรุกล้ำที่ดินของทางราชการ โบราณสถาน และวัดอยู่ในบางชุมชน การแก้ปัญหาในปัจจุบันคือการเจรจากันของชุมชนกับเจ้าหน้าที่ที่ดูแล แต่เพราะเจ้าหน้าที่ที่ดูแลมีไม่เพียงพอทำให้ในบางพื้นที่จึงถูกรุกล้ำยังแก้ไปหาไม่ได้ ดังนั้นจึงควรมีการเพิ่มมาตรการเชิงควบคุมสนับสนุนและจูงใจเพื่อเป็นการป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและยังคงไว้ซึ่งคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีให้ยังคงอยู่เป็นเมืองที่มีคุณค่าต่อไป

บทที่ 8

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การสอบถามชาวบ้านในพื้นที่การสำรวจสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และการวิเคราะห์หาลักษณะประกอบและประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยค้นพบและทำการสรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในปัจจุบัน และคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคตได้ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายหรือมาตรการทางผังเมืองที่จะช่วยแก้ไขและบรรเทาปัญหาที่จะเกิดผลกระทบต่อพื้นที่ลงได้และได้เป็นข้อสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ ดังนี้

8.1 สรุปผลการศึกษา

จากคำถามในการวิจัย “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันมีองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้างและมีคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับใด” สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

8.1.1 สรุปพัฒนาการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นพบว่าสามารถจำแนกพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้ โดยแบ่งยุคสมัยของเมืองเก่าลพบุรีออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้ดังนี้

8.1.1.1 ช่วงที่ 1 สมัยทวารวดีและสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-16 และ 15-18)

1) สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16) เมืองลพบุรีเป็นทั้งศูนย์กลางการค้าและทางศาสนาพุทธที่สำคัญในพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำบริเวณนั้นเพราะทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้ทะเลเป็นท่าเรือ ลักษณะทางกายภาพของเมืองละโว้ก็แสดงถึงลักษณะของอารยธรรมเมืองอย่างมากเมืองตั้งอยู่บนที่ดอนริมแม่น้ำลพบุรีพบว่าเมืองลพบุรีมีผังเมืองเป็นรูปรีมีตัวแสดงขอบเขตเมืองชัดเจนทั้งคูเมืองคันดินกำแพงเมือง มีการสร้างคูเมืองคลองส่งน้ำและคันดินกักน้ำเข้ามาใช้ในตัวเมืองการตั้งถิ่นฐานของคนในเมืองของละโว้ในสมัยนั้นเป็นชาวมอญหรือลัวะหรือลวะ ชาวลวะว่าได้พัฒนาวัฒนธรรมมอญให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในลพบุรีก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่พม่า ลักษณะศิลปกรรมลพบุรีเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธนิกายหินยานซึ่งเป็นศาสนาที่ชาวมอญนับถือกันมาก และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และการสร้างศาสนสถาน เช่น สถูป เจดีย์ และพระพุทธรูป สถาปัตยกรรมที่สำคัญในช่วงนี้เกี่ยวข้องกับศาสนาและการตั้งถิ่นฐานของเมือง คือ แนวคูเมืองกำแพงเมืองที่เป็นคูน้ำคันดินซึ่งมีรูปร่างเกือบกลม สถูปเจดีย์ก่อด้วยอิฐที่วัดนครโกษา เป็นต้น

2) สมัยลพบุรีหรือสมัยขอม (พุทธศตวรรษที่ 15-18) เมืองลพบุรีตั้งอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรขอมซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่มากในสมัยนั้นการตั้งถิ่นฐานของชาวขอมยังคงอยู่ในบริเวณในคูเมืองเหมือนเช่นสมัยทวารวดีศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนละโว้ในช่วงพุทธศตวรรษที่15 คือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจนมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 17ศาสนาพุทธนิกายมหายานมีอิทธิพลสูงมากเข้ามาแทน ด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรมจึงได้รับอิทธิพลทั้งจากศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธลักษณะของสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับศิลปะเขมรได้แก่ ปรากฏ์แขก พระปราสาทสามยอด ศาลพระกาฬ เป็นต้น แม้จะได้รับอิทธิพลเขมรมากแต่ศิลปกรรมของละโว้ในยุคนี้ก็มีลักษณะพิเศษของตัวเองต่างไปจากศิลปะของเขมรเนื่องจากลพบุรีได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธนิกายหินยานและวัฒนธรรมจากชาวมอญที่อยู่มาก่อนอย่างยาวนานในพื้นที่นี้ โบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆที่หลงเหลืออยู่จึงแสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปกรรมแบบละโว้เองด้วย เมื่ออาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลงอาณาจักรต่างๆที่เคยอยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมได้แยกตัวออกมาเป็นรัฐอิสระซึ่งรวมทั้งอาณาจักรละโว้หรือลพบุรีด้วย

8.1.1.2 ช่วงที่ 2 ก่อนอยุธยาและสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19 และ19-23)

1) ก่อนสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 18-19) เมืองลพบุรีในช่วงนี้ถูกลดฐานะลงเป็นเมืองลูกหลวงของอยุธยาเพราะศูนย์กลางอำนาจได้ย้ายไปที่เมืองอโยธยาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในยุคนี้มีการปรากฏตัวของคนไทยในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสามารถในการเพาะปลูกการเกิดอาณาจักรสุโขทัยขึ้นทางตอนเหนือลพบุรีทำให้เกิดวัฒนธรรมไทยและคนไทยขยายอิทธิพลลงมาลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและรับอิทธิพลจากพุทธศาสนาหินยานลัทธิลังกาวงศ์เมืองลพบุรียังคงเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการทางพระพุทธศาสนา อิทธิพลของวัฒนธรรมไทยเข้ามามีบทบาทในละโว้แต่พัฒนาได้ช้ากว่าเมืองอื่นในแถบนี้เนื่องจากวัฒนธรรมของเขมรที่ยังรากลึกพุทธศิลป์ที่พบในสมัยนี้จึงยังมีลักษณะของศิลปะเขมรพบการสร้างพระสถูปเจดีย์ตามแบบอย่างพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ได้แก่ เจดีย์รายวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น

2) สมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19-23) กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถือเป็นยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของลพบุรี เนื่องจากพระองค์โปรดให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่สอง มีการก่อสร้างองค์ประกอบเมืองที่สำคัญเพื่อป้องกันข้าศึกได้ เช่น ป้อมปืน กำแพงเมือง วัด และพระราชวังในปีพ.ศ.2209 ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์ขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับแปรพระราชฐานการตั้งถิ่นฐานและชาวเมืองในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธมีวัฒนธรรมไทยเป็นของตนเองและชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มอยู่ในเมืองเก่าด้วย สถาปัตยกรรมในสมัยนี้มีลักษณะเฉพาะคือมีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อ ได้แก่

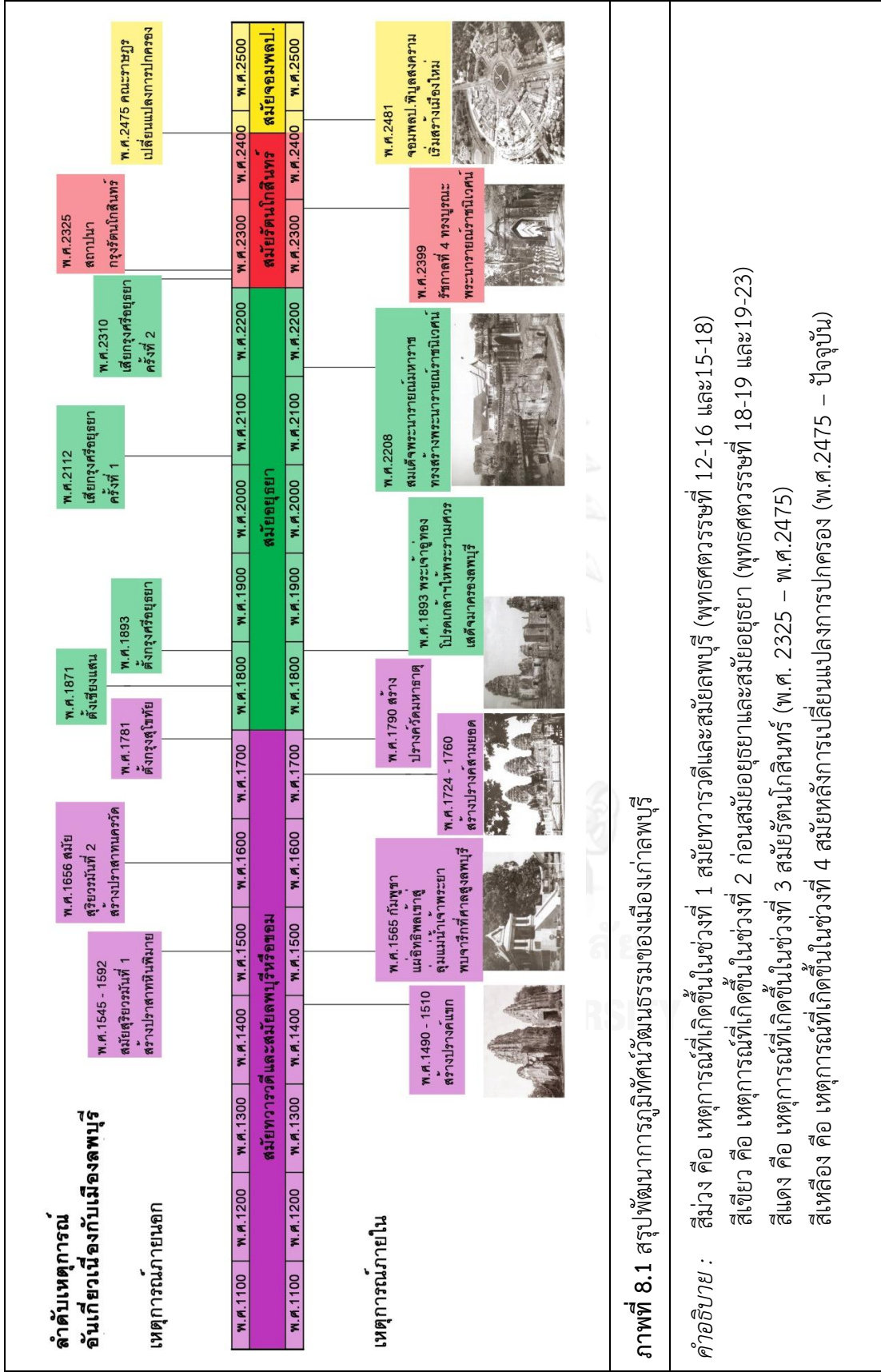
พระนารายณ์ราชินิเวศน์ บ้านพักข้าราชการเริ่มมีวิทยาการสมัยใหม่สร้างอาคาร 2 ชั้น มีการวางผังเมืองสร้างแนวกำแพงเมืองขยายออกไปทางทิศตะวันออกและมีระบบป้องกันเมือง เช่น ป้อม กำแพงเมืองและประตูเมืองขึ้นใหม่นอกจากนี้ยังมีท่อน้ำและระบบน้ำประปาในเมือง และมีวัดสำคัญที่สร้างและปฏิสังขรณ์ขึ้นในยุคนี้มากมายเพราะสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ภายหลังพระนารายณ์เสด็จสวรรคตพระเพทราชาได้ย้ายนครหลวงกลับไปทีกรุงศรีอยุธยาเมืองลพบุรีจึงขาดการทำนุบำรุงจึงเสื่อมโทรมลง

8.1.1.3 ช่วงที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325– พ.ศ.2475) ในสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดและบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าในเมืองลพบุรีขึ้นหลายวัด ได้แก่ การซ่อมแซมอุโบสถ ศาลาวัดเกาะแก้ว บูรณวัดกวีศราราม ปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชินิเวศน์และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งและพระตำหนักขึ้นหลายหลัง และมีปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาติให้เป็นแบบอารยประเทศเพื่อให้ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นและเพื่อประโยชน์แก่ราษฎร ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้สร้างเส้นทางรถไฟผ่านตัวเมืองลพบุรี และพระราชทานหมู่พระที่นั่งและตำหนักให้เป็นสถานที่ราชการต่างๆ ชาวเมืองในยุคนี้มีทั้งคนไทยคนลาวที่อพยพมาอยู่ก่อน และชาวจีนที่เข้ามาค้าขายตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้น

8.1.1.4 ช่วงที่ 4 สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้พัฒนาเมืองลพบุรีให้เป็นศูนย์กลางทางการทหารและดำเนินนโยบายการขยายเมืองออกไปทางทิศตะวันออกของเมืองเดิมแยกชุมชนและสถานที่ราชการออกจากเมืองเก่าตัดถนนนารายณ์มหาราชจากบริเวณศาลพระกาฬตรงมาเชื่อมกับวงเวียนศรีสุริโยทัยและวงเวียนเทพสตรีเพื่อเชื่อมเมืองเก่าและเมืองใหม่วางตำแหน่งพาณิชยกรรมและตำแหน่งศูนย์ราชการในพื้นที่เมืองใหม่และเกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า “สถาปัตยกรรมคณะราษฎรหรือสถาปัตยกรรมแบบยุคโมเดิร์น” เน้นความเรียบง่ายของรูปทรงอาคาร การลดทอนรายละเอียดที่ใช้ประดับตกแต่ง และการใช้วัสดุใหม่คอนกรีตเสริมเหล็ก อาคารในยุคนี้ ได้แก่ ประตูค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตึกอาคารเรียนโนโรงเรียนพิบูล อาคารพาณิชย์ และสิ่งปลูกสร้างของชาวบ้าน เช่น เรือนไทย เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ค้าขายสองชั้น บ้านเดี่ยวสองชั้นรูปแบบอิทธิพลตะวันตก อาคารตึกแถวก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น เป็นต้นชาวลพบุรีในยุคปัจจุบันนี้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทั้งชาวไทย ชาวลาว ชาวพวน ชาวมอญ ชาวจีน มุสลิม และชาวตะวันตก เป็นต้น

8.1.2 สรุปองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรีทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม นับตั้งแต่สมัยทวารวดีสมัยลพบุรี สมัยอยุธยาอันรุ่งเรือง สมัยรัตนโกสินทร์ และสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (จอมพลป.พิบูลสงคราม) จนมาถึงสมัยปัจจุบัน รวมทั้งทำการสำรวจภาคสนาม การใช้แบบสอบถามชาวบ้านและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มาทำการวิเคราะห์หาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ทั้ง 3 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้ดังนี้

8.1.2.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ มี 2 ประเภท คือ

1) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทธรรมชาติ หมายถึง องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติเองหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัย และแสดงออกให้เห็นอิทธิพลของธรรมชาติมากกว่ามนุษย์ องค์ประกอบประเภทนี้มีอยู่ไม่มากและพื้นที่โดยรอบเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและการบุกรุกจากมนุษย์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับแหล่งธรรมชาติเพื่อพึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีวิต อาจเรียกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบธรรมชาติหรือภูมิทัศน์นำวัฒนธรรมได้แก่ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทธรรมชาติ เช่น แม่น้ำลพบุรี คูเมืองโบราณ สวนราชานุสรณ์ สระมนโรรักษ์ และลิง เป็นต้น

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ทำขึ้นร่วมกับธรรมชาติ แต่มนุษย์แสดงออกให้เห็นอิทธิพลความคิดของมนุษย์มากกว่าธรรมชาติมนุษย์พยายามที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อกิจกรรมต่างๆ อาจเรียกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองหรือวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ได้แก่ อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี องค์ประกอบที่มีขนาดเล็กในแต่ละยุคสมัย พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์โดยรอบสิ่งก่อสร้างเป็นไปตามกาลเวลา แต่ยังสามารถให้เห็นอยู่และสามารถรับรู้ได้ถึงความรู้เรื่องที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เช่น พระนารายณ์ราชนิเวศน์ พระปรางค์สามยอด เทวสถานปรางค์แขกศาลพระกาฬวัดพระศรีมหาธาตุบ้านพระยาวิชาเยนทร์ วัดนครโกษา วัดปิ่น วัดสันเปาโล อาคารเรียนตึก 2 ชั้นและหอประชุมโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย ประตูดงคันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้และป้อมชัยชนะสงคราม เป็นต้น

8.1.2.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของพื้นที่หรือพื้นที่ที่มีการประกอบอาชีพและแสดงออกด้านกายภาพอย่างชัดเจนได้แก่ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมและการประกอบอาชีพแต่ละพื้นที่ในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ เช่น บริเวณตลาดท่าขุนนาง บริเวณตลาดล่างบริเวณตลาดบนเมืองอาคารพาณิชย์สมัยจอมพล.พิบูลสงครามในตลาดตัวเมือง บริเวณที่กล่าวทั้งหมดมาล้วนเป็นย่านการค้าที่มีความเจริญมาหลายยุคหลายสมัย ลักษณะอาคารเป็นบ้านไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ ตึกแถวค้าขายและบริบทโดยรอบตลาดที่บ่งบอกได้ว่าเป็นย่านการค้าองค์ประกอบเหล่านี้ยังปรากฏอยู่ให้เห็นแต่ไม่เก่าแก่มาก สามารถรับรู้ถึงความรุ่งเรืองที่เคยเกิดขึ้นในอดีตได้ไม่มากนักเนื่องจากการพัฒนาขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสร้างอาคารเป็นแบบสมัยใหม่

8.1.2.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เป็นองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์เป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

1) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทประวัติศาสตร์ตำนานและเรื่องเล่า หมายถึง ประวัติศาสตร์และตำนานที่มีอิทธิพลต่อเมืองเก่าลพบุรีทั้งเมือง ก่อให้เกิดเป็นสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวแทนของความเชื่อตำนานเรื่องราวเหล่านั้นบนพื้นที่เมืองเก่าลพบุรีในหลายแห่ง ได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีเช่น ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรีและตำนานลิงลพบุรี เป็นต้น

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทศาสนาและความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาสร้างให้เกิดแรงศรัทธาที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดศาสนสถานในทุกศาสนาและเป็นแรงผลักดันให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทนี้ทั้งสิ้นได้แก่รูปแบบระบบพื้นที่การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี เช่น วัดเชิงท่า วัดกวีศาราม วัดเสาชงทอง วัดมณีชลขันธ์ และศาลลูกศร เป็นต้น

3) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมประเภทเทศกาลงานประเพณี ที่จัดขึ้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อเอาไว้ โดยมีเรื่องของตำนานเรื่องเล่าเข้ามาเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดงานประเพณีเหล่านี้ ช่วยส่งเสริมให้สิ่งก่อสร้างโบราณสถานและเมืองเก่าลพบุรีมีชีวิตชีวาและทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องได้รับความสนใจมากขึ้น ได้แก่ รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม ความเชื่อ จารีต กฎระเบียบ แบบแผนการดำเนินชีวิต และ

วัฒนธรรมประเพณี เช่น งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์จัดขึ้นบริเวณวังนารายณ์ราชินีเวศน์ งานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูลสงครามจัดขึ้นตั้งแต่ในเมืองเก่าจนถึงบริเวณสระแก้ว งานเลี้ยงโต๊ะจีนจัดขึ้นบริเวณปราสาทสามยอดและศาลพระกาฬ และงานทำบุญเมืองจัดขึ้นบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น

จากการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากผู้วิจัยผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่และการสอบถามความเห็นชาวบ้านต่างเห็นตรงกันว่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่มีคุณค่าคุณค่ามากที่สุดในพื้นที่อยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก คือ **“องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น”** เช่น พระวังนารายณ์ราชินีเวศน์พระปราสาทสามยอดวัดพระศรีมหาธาตุบ้านพระยาวิชาเยนทร์ อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย เทวสถานปราสาทแขกศาลพระกาฬวัดนครโกษา และวัดสันเปาโลเพราะเป็นองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ มีขอบเขตและบริบทโดยรอบยังแสดงถึงความสง่างามความสำคัญที่มีอย่างยาวนาน และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกหรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ออกมาได้ชัดเจนกว่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีประเภทอื่น

8.1.3 สรุปลักษณะและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่และภาพรวม

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่ A-G จากกระประเมินโดยประยุกต์จากแนวคิดของ UNESCO (2003) และพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของ Sandra Neale (2011) โดยทำการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้านหลัก คือ คุณค่าความแท้ (Authenticity) คุณค่าความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) และคุณค่าความต่อเนื่อง (Continuity) การประเมินคุณค่าแบ่งเป็น 5 ช่วงจากระดับ 1 คุณค่าน้อยมากไปถึงระดับที่ 5 คุณค่าน้อยมากและการใช้แนวคิดในการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนเมืองเข้ามาพิจารณาร่วมด้วยสรุปเป็นคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่ได้ดังนี้

8.1.3.1 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือคูเมืองซึ่งยังคงความเป็นธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำของเมืองสภาพประทุน้ำยังสมบูรณ์ คูเมืองแสดงให้เห็นเรื่องราวในอดีตว่าเป็นขอบเขตของเมือง สภาพบ้านเรือนริมคูเมืองยังเป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นและเรือนไม้ แม้มีการรुक้าของชาวบ้านแต่ในภาพรวมของคูเมืองยังคงอยู่ เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลาง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับสูง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบุกรุกทำลายแนวคูเมืองเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและอาคารต่างๆ

8.1.3.2 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือคันดินกำแพงเมืองโบราณ และประตูชัยยังคงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญว่าในอดีตใช้แสดงขอบเขตเมืองและป้องกันข้าศึกศัตรู สภาพบ้านเรือนบริเวณคันดินกำแพงเมืองเป็นเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นและเรือนไม้ที่มีความหนาแน่นมาก จนเกิดเป็นชุมชนแออัด เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ คุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการบูรณการทำลายแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ ปัญหาความแออัดของชุมชนที่ส่งผลเกิดการรुकล้ำที่ดินของวัดและแนวคันดินกำแพงเมืองโบราณ ควรเร่งหาแนวทางป้องกัน

8.1.3.3 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ วัดนครโกษาซึ่งโดยรอบเป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนมานาน และอาคารพาณิชย์สมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นหลังจากการสร้างทางรถไฟพื้นที่รอบๆจึงกลายเป็นแหล่งพาณิชย์แห่งใหม่มีการสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นมากมาย เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์จึงอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์ใหม่บดบังและไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง

8.1.3.4 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ วัดพระศรีมหาธาตุ พระนารายณ์ราชนิเวศน์ และสวนราชานุสรณ์เป็นโบราณสถานที่เกิดขึ้นหรือได้รับการบูรณะสร้างใหม่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นสมัยอยุธยาแบบไทยแท้ผสมผสานร่วมกับรูปแบบศิลปกรรมและวิทยาการของชาวตะวันตก ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบอื่นๆ ของเมืองมีลักษณะเฉพาะตัวแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองในอดีต การบูรณะพยายามคงไว้ซึ่งรูปแบบดั้งเดิม เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับสูง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คืออาคารพาณิชย์สมัยใหม่บดบังหรือไม่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเพราะพื้นที่นี้มีโบราณสถานอยู่ในพื้นที่มาก

8.1.3.5 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ พระปรางค์สามยอด เทวสถานปรางค์แขก ศาลพระกาฬ และบ้านพระยาวิชาเยนทร์ ซึ่งเป็นโบราณสถานส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรขอมที่แสดงถึงความต่อเนื่องทางด้านประวัติศาสตร์ได้ค่อนข้างชัดเจน ตั้งอยู่ในพื้นที่กลางเมืองและพื้นที่สูงแต่ละองค์ประกอบได้รับการบูรณะหรือสร้างใหม่ในสมัยอยุธยาและสมัยต่อมา แต่ยังคงรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมเดิมไว้ เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาอยู่ในระดับสูง และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือ อาคารพาณิชย์ใหม่บดบังภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองที่มีคุณค่าและความสวยงามในพื้นที่นี้และปัญหาการถูกก่อกวนจากสิ่งในบริเวณนี้

8.1.3.6 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่า ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ อาคารเรียนโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมนโอร่า เป็นพื้นที่ที่ถูกทางรถไฟผ่าเป็นสองซีก บริเวณโรงเรียนพิบูลสงครามมีอาคารเรียนที่แสดงออกถึงศิลปกรรมสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามอย่างสมบูรณ์ชัดเจนมาก ส่วนบริเวณรอบสระมนโอร่าเป็นที่อยู่อาศัยมานานและมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมาก เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ออกมาอยู่ในระดับสูง คุณค่าความสมบูรณ์และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลาง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือ ความหนาแน่นแออัดของบ้านเรือนจนเกิดเป็นชุมชนแออัด

8.1.3.7 คุณค่าและแนวโน้มของกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์ ภายในพื้นที่มีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลักที่สำคัญคือ ตลาดท่าขุนนาง ตลาดล่าง และวัดมณีชลขันธ์ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีโบราณสถานเก่าแก่เหมือนพื้นที่อื่นแต่เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของคนที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาแต่โบราณจนกลายเป็นตลาดที่รุ่งเรืองมากในสมัยอยุธยา มีการติดต่อค้าขายกับชาวจีนและชาวตะวันตกการค้ารุ่งเรืองเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่และย้ายกิจกรรมด้านพาณิชย์กรรมไปยังเมืองใหม่ บทบาทความสำคัญย่านตลาดเก่าจึงลดลง เมื่อทำการประเมินคุณค่าความแท้ คุณค่าความสมบูรณ์ และคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ออกมาอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้คือการทิ้งอาคารบ้านเรือนแถวเป็นอาคารร้างความชบเซาของย่านการค้าเก่า การรื้อกล้าแม่น้ำลพบุรีเพื่อสร้างที่พักอาศัยและน้ำท่วม

8.1.3.8 สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละพื้นที่ กล่าวคือในคุณค่าระดับสูงที่สุดในพื้นที่มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชนิเวศน์มีคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมสูงสุดโดยมีคุณค่าความแท้กับความสมบูรณ์ในระดับสูง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในระดับปานกลาง และกลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิชาเยนทร์ คุณค่าความแท้กับความต่อเนื่องในระดับสูง และความสมบูรณ์ในระดับปานกลาง ถือว่าทั้งสองกลุ่มพื้นที่นี้มีคะแนนรวมคุณค่าทั้ง 3 ด้านสูงที่สุดในพื้นที่

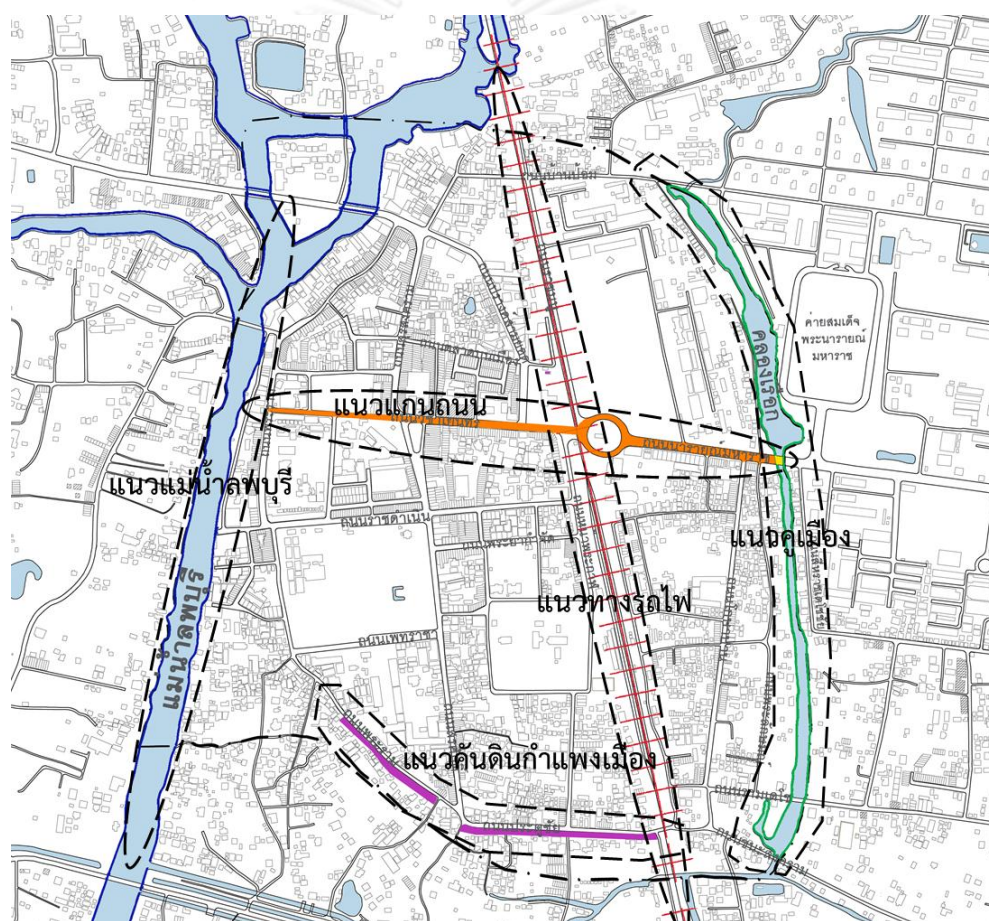
ถัดมาลำดับคุณค่ารองลงมามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลองเรือมีคุณค่าความต่อเนื่องในระดับสูงและคุณค่าความแท้ และความสมบูรณ์ในระดับปานกลาง และในระดับคุณค่าเดียวกันคือกลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยและสระมโนราห์ คุณค่าความแท้ในระดับสูง คุณค่าความสมบูรณ์และความต่อเนื่องในระดับปานกลาง

ในลำดับถัดไประดับที่ 3 ของพื้นที่ที่มีผลคะแนนในระดับใกล้เคียงกัน มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมืองโบราณ กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ และกลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดฉิมพลีมีคุณค่าความแท้ความสมบูรณ์และความต่อเนื่องอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมดตามลำดับ

8.1.3.9 สรุปคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละด้านสรุปได้คือ คุณค่าทางด้านความแท้มีคุณค่าสูงที่สุดโดยอยู่ในระดับค่อนข้างสูง รองลงมาคือคุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และคุณค่าความสมบูรณ์อยู่ในระดับปานกลางเพราะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีมีคุณค่าความแท้ของการเกิดองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละองค์ประกอบยังคงเก่าชัดเจน คุณค่าความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์สืบทอดมายาวนานหลายยุคหลายสมัย และคุณค่าความสมบูรณ์อาจจะน้อยกว่าคุณค่าด้านอื่นเพราะปัญหาถูกรุกทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ดังนั้นสรุปภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งหมดได้ว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง

8.1.3.10 สรุปภาพรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ในที่นี้จะขอพูดเป็นภาพรวมของเมือง กล่าวคือ เมืองลพบุรีหากดูในโครงสร้างหลักทั่วไปของเมืองจะเห็นรูปร่างของเมืองเป็นลักษณะวงรียาว ด้านตะวันตกมีแม่น้ำลพบุรีเป็นแนวแบ่งเขตเมืองกับฝั่งพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ลุ่มต่ำ ส่วนทางด้านตะวันออกมีคูเมืองหรือคลองเรือเป็นแนวกั้นระหว่างเขตเมืองเก่ากับเขต

ทหารหรือเขตเมืองใหม่ ด้านทิศใต้ของเมืองมีคันดินกำแพงเมืองเก่าเป็นขอบเขตของเมืองทางด้านใต้ โดยคันดินกำแพงเมืองและประตูเมืองนี้มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทั้งสามคือแกนที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นธรรมชาติและเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา นอกจากนี้ยังมีแนวแกนของเมืองที่ชัดเจนมากอีกสองแกน คือ แกนแนวยาวเส้นทางรถไฟที่ตัดผ่ากลางเมือง และแกนแนวสั้นเป็นถนนที่ตัดขวางกับทางรถไฟ แนวถนนนี้เป็นการเชื่อมกันระหว่างถนนเก่าถนนวิชาเยนทร์ชื่อตามในสมัยอยุธยากับถนนพระนารายณ์มหาธาถนนใหม่ที่สร้างพร้อมวงเวียนรอบศาลพระกาฬจุดเชื่อมถนนทั้งสองที่สร้างขึ้นในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ทั้งสองแกนนี้เกิดขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 8.2 ภาพรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเก่าเมืองลพบุรี

ที่มา : ผู้วิจัย

จากภาพเราจะวิเคราะห์ลักษณะของพื้นที่และการตั้งอยู่ของชุมชนทั้ง 5 แกน ได้ดังนี้

1) แม่น้ำลพบุรีทางทิศตะวันตก มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำลพบุรีเป็นที่ต่ำ มีการตั้งถิ่นฐานของคนเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและแหล่งค้าขายโบราณมาตั้งแต่สมัยทวารวดี พื้นที่แถวนี้จึงมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่ค่อนข้างหนาแน่น เป็นตลาดค้าขายสินค้าไล่มาจากด้านเหนือลงใต้ คือ

ตลาดล่าง ตลาดบนเมือง ตลาดท่าขุนนาง สุดตลาดที่ท้ายพระนารายณ์ราชินีเวศน์ ลักษณะที่อยู่อาศัย เป็นเรือนพื้นถิ่นหรือเรือนไทยริมแม่น้ำ ถัดเข้ามามีถนนพระรามที่เป็นถนนแห่งการค้าขายเพราะเป็นที่ตั้งของตลาดที่กล่าวมาระยะทางเกือบหนึ่งกิโลเมตร ร้านค้าที่เป็นเรือนไม้ค้าขายสองชั้นหรืออาคารพาณิชย์ในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามจะหันหน้าเข้าถนนพระรามนี้ ทุกวันจะเปิดร้านทำการค้าขาย เมื่อเดินเข้าไปเราจึงจะพบตลาดเก่าเป็นอาคารบ้านเรือนแบบไม้ แต่โดดเด่นตรงมีอาคารสมัยจอมพล.พิบูลสงครามที่ยังคงความสวยงามผสมผสานอยู่ เบื้องหลังไกลๆที่เราเห็นจะเป็นพระนารายณ์ราชินีเวศน์ และร่องรอยขององค์ประกอบต่างๆ ของวัง เช่น บันได 51 ชั้น ก็มีพบอยู่ในตลาดด้วยเช่นกัน

2) คูเมืองหรือคลองเรือทางทิศตะวันออก เป็นคูน้ำที่ขุดดินเพื่อแสดงขอบเขตเมืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นแหล่งพื้นที่ราบและพื้นที่เกษตรกรรมมาแต่โบราณ ลักษณะจึงมีความเป็นธรรมชาติอยู่มาก ในช่วงเริ่มแรกมีการตั้งถิ่นฐานของคนน้อยเป็นบ้านสลักกับพื้นที่ทำสวนผลไม้ ต่อมาเมื่อมีความเจริญเข้ามาและการขยายตัวของเมืองมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ จึงเริ่มมีการเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมากพื้นที่เกษตรกรรมก็ลดลงไปด้วย ปัจจุบันพื้นที่ริมคลองด้านเหนือจะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนประจำจังหวัดและมีบ้านอยู่ริมคลองเป็นเส้นยาว ส่วนด้านใต้เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่ยากจนแออัดมากและถือเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของเมือง

3) คันทินกำแพงเมืองโบราณทางทิศใต้ เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นพื้นที่ราบมีคันทินกำแพงเมืองสูงที่พอกดินเป็นเชิงเทินเป็นตัวกันในเมืองนอกเมือง คนสมัยก่อนตั้งบ้านเรือนอยู่ภายนอกเมืองและเข้ามาติดต่อในเมืองจากทางประตูชัย ปัจจุบันยังคงมีการตั้งถิ่นฐานสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณติดกำแพงด้านนอกหนาแน่นมาก ส่วนด้านในมีการตัดถนนชิดคันทินเป็นแนวยาวตลอดคันทินทำให้คันทินกำแพงเมืองนี้ยังคงเป็นแนวเส้นแบ่งเขตเมืองอยู่บ้าง

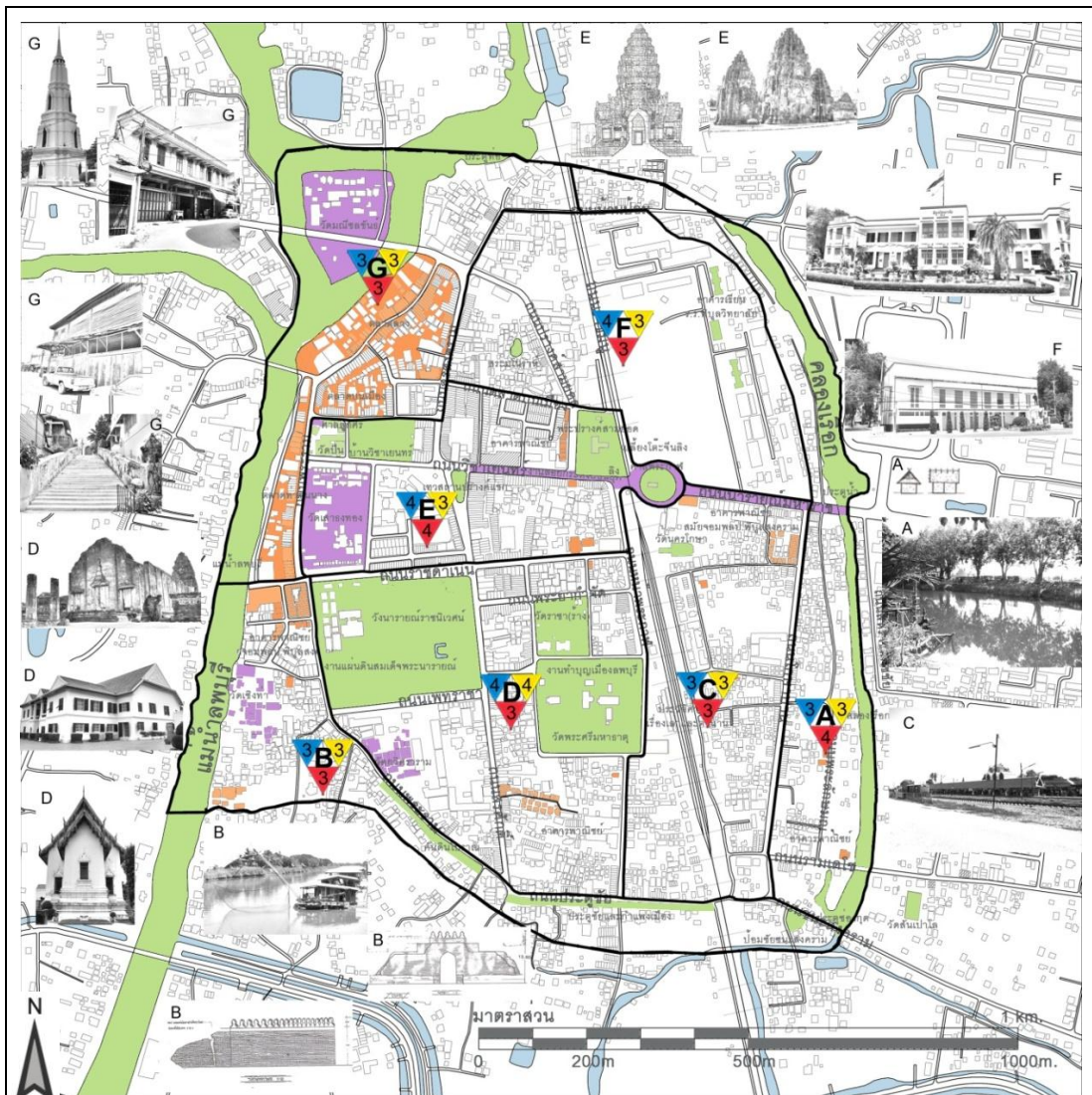
4) เส้นทางรถไฟ แขนงแนวยาวพาดผ่านกลางเมืองแนวเหนือใต้เป็นทางรถไฟที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อสร้างแล้วจึงมีคนอพยพมาอยู่อาศัยและทำงานกันมาก ถือเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นตลอดแนว ด้านเหนือวงเวียนศาลพระกาฬเป็นชุมชนแออัด อีกฝั่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด ด้านใต้วงเวียนเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งพาณิชย์กรรมใหม่ที่เข้ามามีบทบาทแทนที่ตลาดเก่าๆ ของเมือง ตอนกลางคันทินมีตลาดใต้รุ่งริมทางรถไฟด้วย

5) ถนนวิชาเยนทร์เชื่อมกับถนนนารายณ์มหาราชและวงเวียนรอบศาลพระกาฬ เป็นเหมือนแกนเมืองเก่าเชื่อมโยงไปยังแกนเมืองใหม่ที่สร้างขึ้นในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม แกนนี้ในบริเวณเมืองเก่าจะมีโบราณสถานสำคัญของเมืองหลายแห่งตั้งอยู่ตลอดสาย เช่น บ้านพระยาวิชาเยนทร์ วัดเสาชิงช้า เทวสถานปราสาทแขก พระปราสาทสามยอด ศาลพระกาฬ เชื่อมกับถนนใหม่ ถนนนารายณ์มหาราชมุ่งสู่วงเวียนศรีสุริโยทัยแหล่งพาณิชย์กรรมใหม่ของเมือง และวงเวียนเทพสตรี ศูนย์ราชการของเมืองแกนนี้ถือเป็นแกนที่ใหม่สุด แต่ปัจจุบันเป็นแกนที่สำคัญเชื่อมเมืองลพบุรีทั้งเมือง

คือเชื่อมเมืองเก่ากับเมืองใหม่นั้นเอง ตามแนวแกนนี้ในเขตเมืองเก่าถือเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ ส่วนในเขตเมืองใหม่จะรายล้อมไปด้วยบ้านเรือนที่อยู่อาศัยใหม่ๆ จะมีสถานที่สำคัญเกาะอยู่รอบวงเวียนเท่านั้น

8.1.3.11 สรุปทิศทางแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคต จากการสร้างความเจริญให้แก่เมืองลพบุรีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ชักนำประชาชนและความพลุกพล่านเข้ามายังกลางเมือง การเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองเพิ่มขึ้นจึงเกิดการจ้างงานการอพยพเข้าเมืองมาหางานทำและหาแหล่งที่พักทั้งหมดส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพจากความเจริญที่เข้ามาทำให้ชุมชนเมืองเก่าลพบุรีขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นต้นเหตุของการบุกรุกที่ดินสาธารณะสมบัติหรือของรัฐ ทั้งการบุกรุกคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณ โบราณสถาน ศาสนสถาน และพื้นที่ริมแม่น้ำลพบุรี เพื่อการอยู่อาศัยและกิจกรรมอื่นๆ เกิดการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างใหม่เพื่อรองรับกิจกรรมใหม่อันบดบังโบราณสถานและไม่สอดคล้องกับบริบทของเมืองเก่าลพบุรีและปัญหาการดูแลจัดการสิ่งซึ่งรบกวนประชาชนที่อาศัยโดยรอบและนักท่องเที่ยวมาก แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเกิดขึ้นในบริเวณตลาดท่าขุนนางและตลาดล่างที่ซบเซาลงไปมากจากการย้ายออกบ้านร้านค้าถูกทิ้งร้างไว้มากขึ้นทำให้ย่านการค้าเก่าแก่แห่งนี้จึงลดบทบาทและคุณค่าลงไปมาก และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่กำลังเข้ามามีผลกระทบคือปัญหาด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวและปัญหาที่ดูจะรุนแรงและส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากที่สุดนั่นคือ ปัญหาชุมชนแออัดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับปัญหาทางด้านกายภาพการบุกรุกที่ดินสาธารณะสมบัติหรือของรัฐปัญหาต่างๆเหล่านี้หากคนในเมืองเก่าลพบุรีไม่เห็นความสำคัญไม่ช่วยกันดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมรอบๆชุมชนเอาไว้ในอนาคตเมืองเก่าลพบุรีจะถูกลดคุณค่าลงเพราะโบราณสถานถูกทำลายไป

จากการคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีควรมีการเพิ่มมาตรการเชิงควบคุมสนับสนุนจูงใจควรให้ประชาชนในพื้นที่เมืองเก่าเข้ามามีส่วนร่วมในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและมีบทบาทในการดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีด้วยเพื่อเป็นการป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและยังคงไว้ซึ่งคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีให้ยังคงอยู่เป็นเมืองที่มีคุณค่าและมีคนคอยดูแลต่อไป

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แผนที่ 8.1 แสดงคุณค่าและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี (กลุ่มพื้นที่ A-G)

 <p>สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>		<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านกายภาพ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม สัญลักษณ์การประเมินคุณค่า น้ำเงิน = ความแท้ เหลือง = ความสมบูรณ์ แดง = ความต่อเนื่อง <p>A - G กลุ่มพื้นที่ A - G</p>
<p>ที่มา : ผู้วิจัย</p>		
<p>ผู้ศึกษา: น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย</p>		

8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการทางผังเมือง

8.2.1 มาตรการเชิงควบคุม

8.2.1.1 แนวทางการควบคุมการบุกรุกทำลายคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณและโบราณสถานต่างๆ

1) การกำหนดขอบเขตโบราณสถานต่างๆ ในเมืองเก่าลพบุรีและขอบเขตคูเมืองคันดินกำแพงเมืองประกาศแนวเขตอย่างชัดเจนเพื่อความสะดวกต่อการควบคุมดูแลรักษาของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบและมีบทลงโทษที่ชัดเจนต่อการรुकล้ำคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณและโบราณสถานต่างๆทั้งบทลงโทษและการปรับเพื่อนำเงินมาซ่อมแซมส่วนที่ถูกทำลายไป

2) ทำการขึ้นทะเบียนผู้เช่าที่ดินใกล้โบราณสถานและคูเมืองคันดินกำแพงเมืองทุกคนอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายสภาพเมืองคันดินกำแพงเมืองและโบราณสถานต่างๆหากมีผู้บุกรุกทำลายให้ยกเลิกการเช่า การให้เช่าที่ดินอย่างถูกต้องลดปัญหาการบุกรุกได้และค่าเช่าที่อาจนำกลับคืนมาหรือฟื้นฟูสภาพคูเมืองคันดินกำแพงเมืองให้คืนสภาพดีต่อไป

3) จัดทำแผนแม่บทกำหนดแนวทางพัฒนาเขตอนุรักษ์เมืองเก่าลพบุรีซึ่งจะเกิดผลดีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูฟื้นคืนสภาพคูเมืองคันดินกำแพงเมืองลพบุรีและโบราณสถานต่างๆเช่น ให้เรียกคืนที่ดินของรับที่เอกชนรुकล้ำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย การอนุรักษ์และบูรณปฏิสังขรณ์ การจัดภูมิสถาปัตยกรรม การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค และทำให้หน่วยราชการหลายหน่วยเข้ามาช่วยกันดูแลและอนุรักษ์เมืองเก่าลพบุรีเป็นต้น (ภูธร ภูมะธน,2534)

8.2.1.2 แนวทางการควบคุมปัญหาการจราจรติดขัด จากการศึกษาผลกระทบและจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าลพบุรีพร้อมออกกฎหมายวางผังเมืองรวมเพื่อวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนเมืองลพบุรี โดยในส่วนของระบบคมนาคมมีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการสร้างถนนเลี่ยงเมืองเพื่อลดปริมาณการสัญจรในตัวเมือง แต่แนวถนนเลี่ยงเมืองด้านทิศเหนือยังวกเข้ามาในเมืองเก่าซึ่งไม่ได้ทำให้ปริมาณการสัญจรลดลงอาจจะต้องทำเส้นทางถนนใหม่ที่เลี่ยงออกจากเมืองเก่าลพบุรีอย่างแท้จริง

8.2.1.3 แนวทางการควบคุมดูแลจัดการลิง

1) จัดเจ้าหน้าที่สารวัตรลิงคอยดูแลความปลอดภัยประชาชนและนักท่องเที่ยวถูกแย่งชิงสิ่งของหรือถูกทำร้ายและคอยให้อาหารแก่ลิงในบริเวณศาลพระกาฬ

2) ดำเนินการลดประชากรลิงโดยการใช้ยาคุมกำเนิดหรือทำหมัน

3) ดำเนินการจัดสร้างศูนย์หรือมูลนิธิเพื่อดูแลลิงเพื่อรองรับจำนวนลิงที่มีมากขึ้นโดยมีพื้นที่สามารถจะพัฒนาให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของลิงบางส่วน เช่น ลิงที่ป่วย แก่ เกร โดยจัดให้มีลักษณะเลียนแบบธรรมชาติเช่น การสร้างป่าปลูกต้นไม้สร้างที่อยู่อาศัยสำหรับลิงบนพื้นที่แนวทาง

รถไฟที่ผ่านเมืองเก่า การปลูกต้นไม้ที่มีผลเป็นอาหารของลิงและสัตว์อื่นๆ แนวต้นไม้ยังเป็นแนวภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่บริเวณปราสาทสามยอดและศาลพระกาฬ หรือสร้างที่อยู่ใหม่บริเวณสวนสัตว์สระแก้วในปัจจุบันเป็นการลดจำนวนลิงในเมืองให้น้อยลง เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของเมืองลพบุรีที่มีลิงอยู่ในเมืองจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก ลดปัญหาการจัดการดูแลจากคนและแก้ปัญหาการรบกวนต่อชุมชนเมืองจากลิงเหล่านี้ พื้นที่ป่าที่อยู่ในเมืองยังสามารถใช้ประโยชน์เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของคนในเมืองและนักท่องเที่ยว (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี, 2555)

8.2.14 แนวทางการควบคุมรูปแบบลักษณะอาคารและสิ่งก่อสร้าง ปัจจุบันผังเมืองรวมเมืองลพบุรีอยู่ระหว่างปรับปรุงผังไม่มีการควบคุมและบังคับใช้ แต่ทุกคนยังเข้าใจและช่วยกันดูแลอาคารให้เป็นไปตามผังเมืองรวมเมืองลพบุรีเช่นเดิมเพราะมีหน่วยงานที่คอยกระตุ้นเตือนให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของโบราณสถานในพื้นที่ แต่ควรมีการทำข้อกำหนดหรือข้อบัญญัติของเทศบาลในการควบคุมลักษณะของอาคารรูปร่างหลังคาและสีของตัวอาคารอย่างชัดเจน เพื่อให้อาคารใหม่ที่จะเกิดขึ้นสอดคล้องกับบริบทของเมืองเดิมการกำหนดพื้นที่หรือระยะห่างจากตัวโบราณสถานที่สามารถสร้างอาคารสูง 3-4 ชั้นได้ เพื่อการใช้ประโยชน์ในแนวตั้งจะสามารถเปิดพื้นที่โล่งใกล้สถานที่สำคัญได้มากขึ้นและลดความแออัดโดยอาคารขนาดเล็กจำนวนมาก รวมทั้งมีหลักเกณฑ์ในการการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบเล็กๆโดยรอบเมืองสิ่งเหล่านี้สามารถนำมาช่วยสร้างสภาพน่าอยู่ให้เกิดขึ้นได้ในบริเวณเมืองเก่าลพบุรี

8.2.1.5 แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ในขอบเขตเมืองเก่าลพบุรี การจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี อาจกำหนดเป็นประเด็นเป้าหมาย เช่น การผสมผสานระหว่างพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่พาณิชย์กรรมการฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ใจกลางเมืองการพัฒนาพื้นที่และอาคารย่านการค้าและย่านพักอาศัย และการพัฒนาให้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยวจากการสำรวจศึกษาในปัจจุบันยังมีพื้นที่ว่างและอาคารหลายแห่งบริเวณใจกลางเมืองยังถูกใช้ประโยชน์ไม่ได้เต็มที่ตามศักยภาพความเหมาะสมขนาดการจัดการที่ดี เมืองเก่าลพบุรีเคยผ่านการศึกษาเพื่อจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมมาแล้วสองครั้งในปีพ.ศ. 2535 และพ.ศ. 2537 อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณภาพในรายงานอ้างอิงทั้งสองฉบับส่วนเป็นการโล่ถอนอาคารเพื่อเปิดพื้นที่บริเวณเมืองเก่าให้เป็นทีโล่งและโล่งคนที่อยู่อาศัยในอาคารเหล่านั้นออกไปหากทำจริงจะเกิดความขัดแย้งในพื้นที่และมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่รู้และฝังใจว่าวิธีการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าลพบุรีของรัฐบาลคือการไล่คนออกจากแหล่งโบราณสถานทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นบางส่วน แต่การศึกษาแนวทางเพื่อวางแผนและผังสำหรับเมืองลพบุรีในครั้งล่าสุดในปีพ.ศ. 2555 อาศัยกลยุทธ์การมีส่วนร่วมจากประชาชนที่อยู่อาศัยประกอบกิจกรรมอยู่บนพื้นที่ในปัจจุบัน

เป็นสิ่งสำคัญ มีการประนีประนอมเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันสำหรับอนาคตของเมืองเก่าลพบุรี หากหลีกเลี่ยงไม่ได้จำเป็นต้องมีการย้ายชุมชนออกไปจากเมืองเก่าเพื่อเปิดพื้นที่บริเวณต่างๆ ต้องทำการกระจายกิจกรรมบางส่วนออกไปยังศูนย์กลางเมืองใหม่ด้วย โดยควรที่จะคงผู้อยู่อาศัยประกอบกิจกรรมไว้ในบริเวณขอบเขตเมืองเก่าเพื่อรักษาความเป็นเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต การพิจารณาความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสถานะความเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมกายภาพจะเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการศึกษาแนวทางการวางแผนและผังแม่บทต่อไป (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี,2555)

8.2.2 มาตรการเชิงสนับสนุน

8.2.2.1 การสนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องการอนุรักษ์ โดยเริ่มจากการให้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ในทุกยุคทุกสมัยของพื้นที่เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการของพื้นที่ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นความสำคัญของโบราณสถานและองค์ประกอบโดยรอบ โดยทำการปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนแก่ทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่จะช่วยดูแลภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในอนาคตด้วย

8.2.2.2 การสนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องกรรมสิทธิ์และลักษณะการถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์และลักษณะการถือครองที่ดินมีผลต่อแนวทางวิธีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น สามารถเอื้ออำนวยต่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อวัตถุประสงค์การอนุรักษ์โบราณสถานและองค์ประกอบเมืองที่มีคุณค่าเมื่อชุมชนมีความรู้ต่อคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี การพัฒนาบนผืนที่ดินข้างเคียงต่างเจ้าของอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการร่วมมือกัน ทั้งในด้านกิจกรรมพัฒนาที่เหมาะสมไม่ขัดแย้งต่อเมืองเก่าและรูปแบบลักษณะกายภาพของการพัฒนา โดยอาจเลือกใช้วิธีปรับแนวเขตที่ดิน (Land Readjustment) หรือการแบ่งปันพื้นที่ (Land Sharing, Land Pooling) ตามแต่ความเหมาะสม การพัฒนาโดยนำแปลงที่ดินขนาดเล็กมารวมกันเป็นผืนใหญ่จะช่วยให้การใช้ประโยชน์ที่ดินทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี,2555)

8.2.3 มาตรการเชิงจิตใจ เป็นลักษณะยกย่องชมเชยหรือการให้รางวัลแก่ประชาชนในพื้นที่จากประชาชนเองและจากภาครัฐเพื่อสร้างแรงจูงใจในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเอาไว้ เช่นจัดการประกวดชุมชนที่สามารถรักษาอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโบราณในยุคใดยุคหนึ่งของพัฒนาการของเมือง หรือการจัดประกวดพื้นที่และบริบทในแต่ละชุมชนที่สวยงามสอดคล้องกับโบราณสถานที่ใกล้เคียงมีความสะอาดน่ามอง โดยการประกาศรางวัลให้ชุมชน

อื่นๆ ได้รับรู้ให้โล่และเงินรางวัลเพื่อจูงใจในการช่วยกันดูแลและนำเงินไปพัฒนาชุมชนต่อไปและยังเป็นการสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่อีกด้วย

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

8.3.1 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมของแต่ละชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและละเอียดมากยิ่งขึ้น เช่นชุมชนบริเวณริมคูเมืองคันดินกำแพงเมืองโบราณชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ราชนิเวศน์ และชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและวัดมณีชลขันธ์ เป็นต้น เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างในการดูแลและอนุรักษ์ให้เหมาะสมตามแต่ละชุมชน

8.3.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่เมืองอื่นๆที่มีประวัติศาสตร์และบริบทเทียบเคียงกันได้ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่างขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมและคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละด้านก่อให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมกว้างขึ้น

8.3.3 หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นที่สนใจศึกษาพัฒนาการของเมืองเก่าลพบุรี และคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนหรืออนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีให้คงอยู่ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.
- จุฑามาศ สุพรรณกลาง. (2556). ประวัติศาสตร์และตำนานในเมืองลพบุรี. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.). เจตนกมล วงษ์ท้าว. (2556). สถานที่สำคัญในเมืองเก่าลพบุรี. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.).
- ชนิดตา โชติช่วง. (2556). ขาดิพนธ์ในเมืองลพบุรี. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.).
- ชาติรี ประภิตนทการ. (2555). สัญลักษณ์การเมืองในงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม. ลพบุรี.
- ชุตินา ชุมพะสา. (2541). พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์. กรุงเทพฯ: ด้านสุธาการพิมพ์.
- ณัฐพงษ์ ศรีประเสริฐ. (2556). สถานที่สำคัญในเมืองเก่าลพบุรี. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.).
- ทศพล ชื่นอุปการนันท์. (2549). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรีอย่างยั่งยืน. (ปริญญามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธิดา สาระยา. (2538). (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ (พิมพ์ครั้งที่ 3 ed.). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นิธิพร มีลาภ. (2543). แนวทางการพัฒนาชุมชนแออัดในเมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี. (ปริญญามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์. (2550). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนคลองบางน้อย จ. สมุทรสงคราม. (ปริญญามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ภูธร ภูมะธน. (2525). การสร้างเมืองลพบุรีให้เป็นราชธานีชั้นในในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ภูธร ภูมะธน. (2534). ความสำคัญของคูเมือง คันดิน กำแพงเมืองลพบุรี : ปัญหาการบุกรุก ทำลาย และแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด.
- ภูธร ภูมะธน. (2547). สารานุกรมใจของประวัติศาสตร์ไทยครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ลพบุรี สถาบันราชภัฏเทพสตรี
- ภูธร ภูมะธน. (2555). แนะนำข้อมูลเบื้องต้นเรื่องสถาปัตยกรรมต่างยุคสมัยในลพบุรี. ลพบุรี.
- ภูธร ภูมะธน, ณรงค์ ผ่องพิศ, พลัปลึง มูลศิลป์, & และสถิต วงศ์สุวรรณ. (2522). ลพบุรี ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปะ คติชาวบ้าน สถานที่ท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธการพิมพ์.
- มานิตา เชื้อนขันธุ์. (2556). โบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถาน. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.).
- วิทยาลัยครูเทพสตรี. (2524). ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี : เอกสารประกอบการสัมมนา ณ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี 6-8 ธันวาคม 2522. Paper presented at the การสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี, ลพบุรี.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2538). คันหาอดีตของเมืองโบราณ (พิมพ์ครั้งแรก ed.). กรุงเทพฯ เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). การศึกษาสังคมไทยผ่าน "ภูมิวัฒนธรรม".
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเทพสตรี. (2540). ภาพเก่าเล่าอดีตลพบุรี: กรุงเทพฯการพิมพ์.
- สาวิตรี ชัยณรงค์. (2556). ข้อมูลทั่วไปของลพบุรี. In จันทนา เอี่ยมวิสัย (Ed.).

- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, & คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). แผนที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี. (2554). ข้อมูลทั่วไปของเมืองลพบุรี. ลพบุรี: สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี.
- สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี. (2556). ประวัติศาสตร์และโบราณสถานในเมืองเก่าลพบุรี. ลพบุรี: สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี.
- สุดารา สุจฉายา. (2542). ลพบุรี. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นลพบุรี. (2555). โครงการการศึกษาแนวทางเพื่อจัดทำแผนและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าลพบุรี.
- ภาษาอังกฤษ
- Australia ICOMOS. (1999). *The Burra Charter*. Australia ICOMOS: Australia.
- Heritage Victoria. (2009). *Landscape Assessment Guidelines For Cultural Heritage Significance*. Austria: Heritage Council of Victoria.
- J Fower. (2003). *World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*: UNESCO World Heritage Centre. Paris, France.
- Lennon, J., Mathews, S., & Associates. (1996.). *Cultural Landscape Management*. Australia: Cultural Heritage Working Group Australian Alps Liaison Committee
- Lynch Kevin. (1960). *The Image of the City*: Cambridge, MA: MIT Press.
- Mitchell, N., Rössler, M., & Tricaud, P. (2009). *World Heritage Cultural Landscapes*. France: UNESCO World Heritage Centre Paris.
- Sandra Neale. (2011.). *Guidelines for Identifying, Researching, and Evaluating Cultural Heritage Landscapes in Thorold, Ontario*: Heritage Thorold.
- Smith, J., & associates. (2004). *efinition and Assessment of Cultural Landscapes of Heritage Value on NCC Lands*. Canada: Capital Planning and realasset Management Branch.
- UNESCO. (2011). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. France: World Heritage Center.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสอบถามงานวิจัย

เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้เพื่อเป็นข้อมูลศึกษาวิจัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนเมืองเก่าลพบุรี และศึกษาความเข้าใจในคุณค่าและการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยคำตอบที่ได้จะใช้เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น และขอรับรองว่าการให้ข้อมูลของท่านจะไม่เกิดผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน

น.ส.จันทนา เอี่ยมวิสัย

นิสิตระดับปริญญาโท ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทำแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และแนวทางการแก้ไข ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทำแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดระบุคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านทุกข้อคำถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ทำแบบสอบถาม

1.1	เพศ	[] ชาย	[] หญิง	☐
1.2	อายุ	ปี		☐
1.3	อาชีพ			☐
1.4	ระดับการศึกษา	[] ต่ำกว่าประถมศึกษา	[] ประถมศึกษา	☐
		[] มัธยมศึกษา/ปวช.	[] อนุปริญญา/ปวส.	
		[] ปริญญาตรี	[] สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	
1.5	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....			☐
1.6	เชื้อชาติ	[] ไทย	[] จีน	☐
		[] ลาว	[] พวน	
		[] มุสลิม	[] มอญ	[] อื่นๆ

- 1.7 ศาสนา [] พุทธ [] คริส
 [] อิสลาม [] พราหมณ์-ฮินดู [] อื่นๆ
- 1.8 อาศัยอยู่ในชุมชนชื่อ..... ระยะเวลาที่อาศัยอยู่.....ปี

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และแนวทางการแก้ไข

คำชี้แจง โปรดระบุคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านทุกข้อคำถาม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยพื้นที่มีวิวัฒนาการ และมีการแสดงถึงความมีคุณค่าภายในตัวของมันเอง แม้เวลาผ่านไปยังคงคุณค่าในตัวเองอยู่ได้

2.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านกายภาพ

2.1.1 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเมืองเก่าลพบุรีหรือในชุมชนของคุณมีอะไรบ้าง

.....

.....

2.1.2 ชุมชนของคุณมีอาคารและสิ่งก่อสร้างใดมีความสำคัญหรือเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่บ้าง

.....

.....

.....

2.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ

2.2.1 การประกอบอาชีพใดที่มีความเก่าแก่หรือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

.....

.....

2.3 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.3.1 ชุมชนของคุณมีประเพณีหรือความเชื่อใดที่เล่าสืบกันมาบ้าง

.....

.....

2.3.2 ในชุมชนมีประเพณีหรือกิจกรรมสำคัญอะไรบ้างและจัดขึ้นที่บริเวณใดในชุมชน

.....

.....

2.3.3 ในชุมชนของคุณมีศาสนสถานของศาสนาใดบ้างและอยู่บริเวณใด

.....

.....

2.4 ความเข้าใจในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.4.1 คุณคิดว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ตอบมาอะไรสำคัญเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจและควรค่าแก่การเก็บรักษาไว้บ้าง(ตอบอย่างน้อย 5 สถานที่เรียงลำดับความสำคัญ)

.....

.....

.....

2.4.2 คุณคิดว่าภาพรวมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในปัจจุบันมีคุณค่าอยู่ในระดับใด (โปรดเลือกทำเครื่องหมายเพียงคำตอบเดียว)

[5] คุณค่ามากที่สุด [4] คุณค่ามาก [3] คุณค่าปานกลาง

[2] คุณค่าน้อย [1] คุณค่าน้อยที่สุด

2.5 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และแนวทางการแก้ไข

2.5.1 ในปัจจุบันอะไรเป็นปัญหาในพื้นที่ที่จะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมบ้าง (ภูมิทัศน์วัฒนธรรม).....

.....

.....

2.5.2 คุณคิดว่าในอนาคตสภาพแวดล้อมในชุมชน(ภูมิทัศน์วัฒนธรรม)จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

2.5.3 คุณมีวิธีใดที่ช่วยในการเก็บรักษาสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชนไว้ หรือเสนอแนวทางการป้องกันการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น

.....

.....

.....

แบบสำรวจองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

องค์ประกอบของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี	บริเวณ / ที่ตั้ง	ระบุลักษณะรายละเอียด
องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ		
โครงข่ายการสัญจร		
เส้นแบ่งเขต		
อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง		
การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้าง หรือลักษณะพิเศษอื่นๆ		
แหล่งโบราณคดี		
องค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก		

องค์ประกอบของภูมิทัศน์ วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี	บริเวณ / ที่ตั้ง	ระบุลักษณะรายละเอียด
องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ		
รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน		
กิจกรรมและการประกอบอาชีพ		
องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม		
รูปแบบระบบพื้นที่		
การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม		
แบบแผนการดำเนินชีวิต		
ความเชื่อและศาสนา		
วัฒนธรรมประเพณี		

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เมืองเก่าลพบุรี เรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เพื่อทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ข้อมูลด้านองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ความเข้าใจและความจำเป็นในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยกลุ่มที่จะทำการสัมภาษณ์ คือ กลุ่มบุคคลสำคัญในพื้นที่ เป็นแหล่งความรู้ของคนในพื้นที่รู้เป็นส่วนช่วยขับเคลื่อนการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่มีทั้งหมด 9 คน ดังนี้

- นักผังเมืองปฏิบัติการสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลพบุรี
- เจ้าหน้าที่สำนักงานเทศบาลเมืองลพบุรี
- นายช่างสำรวจสำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี
- นักโบราณคดีชำนาญสำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี
- ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี
- ภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์
- ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- ผู้นำชุมชน

นอกจากจะได้ข้อมูลสภาพเมืองเก่าลพบุรีในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่เพื่อช่วยระบุและหาองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่แล้ว ผู้เชี่ยวชาญยังเป็นที่ปรึกษาในการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของผู้วิจัยในลำดับขั้นตอนต่อไป

ด้วย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ทำขึ้นเพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ เพื่อให้ทราบถึงสภาพทั่วไปของชุมชนพัฒนาการของพื้นที่ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี ให้ความสนใจในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และเสนอแนวทางการแก้ไขข้อเสนอแนะวิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.1 สภาพทั่วไปของชุมชนทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีและพัฒนาการของพื้นที่

2.1.1 ท่านคิดว่าบ้านเรือนและอาคารในเมืองเก่าลพบุรีมีคุณค่าหรือไม่อย่างไร

.....

.....

2.1.2 ท่านคิดว่าในเมืองเก่าลพบุรีมีสถานที่ใดมีความสำคัญบ้าง

.....

.....

2.1.3 สถานที่ใดบ้างที่เป็นสถานที่เก่าแก่ของเมืองเก่า

.....

.....

2.1.4 ศาสนสถานสำคัญในเมืองเก่าลพบุรีมีอะไรบ้าง

.....

.....

2.1.5 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติบริเวณใดที่ท่านคิดว่ามีคุณค่าแก่เมืองเก่าลพบุรี

.....

.....

2.1.6 ในเมืองเก่าลพบุรีมีประเพณีหรือกิจกรรมสำคัญอะไรบ้างที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และจัดขึ้นที่บริเวณใด

.....

.....

.....

.....

2.1.7 สภาพแวดล้อมในเมืองเก่าลพบุรีในอดีตมีลักษณะอย่างไร และในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

.....

.....

2.2 ความเข้าใจในคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและวิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.2.1 ท่านคิดว่าบ้านและอาคารต่างๆในเมืองเก่าลพบุรีมีคุณค่าหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

2.2.2 ท่านคิดว่าเมืองเก่าลพบุรีมีเอกลักษณ์หรือความภาคภูมิใจอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.2.3 ท่านคิดว่าสถานที่ใดบ้างในเมืองเก่าลพบุรีมีคุณค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้

.....

.....

.....

2.2.4 หากเมืองเก่าลพบุรีมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ ท่านมีวิธีการเสนอแนะอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.2.5 คุณคิดว่าในอนาคตสภาพแวดล้อมในเมืองเก่าลพบุรีจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

.....

.....

.....

2.2.6 แนวทางการแก้ไขจัดการการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในเมืองเก่าลพบุรีมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.3 เรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมและองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยพื้นที่ที่มีวิวัฒนาการ และมี การแสดงถึงควมมีคุณค่าภายในตัวของมันเอง แม้เวลาผ่านไปยังคงคุณค่าในตัวเองอยู่ได้

องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก คือ

1) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ** คือ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก

2) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ** คือ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบอาชีพ

3) **องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม** คือ สิ่งที่อยู่ในหัวข้อนี้ ได้แก่ รูปแบบของระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (วิถีชีวิต คติความเชื่อ) และวัฒนธรรมประเพณี

โปรดระบุองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรีตามความเข้าใจของท่าน

2.3.1 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2.3.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2.3.3 องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองเก่าลพบุรี

แบบประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการระบุคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมครั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้ไปทำการจัดแบ่งพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อนำไปประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีต่อไป

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยพื้นที่มีวิวัฒนาการ และมีการแสดงถึงความมีคุณค่าภายในตัวของมันเอง แม้เวลาผ่านไปยังคงคุณค่าในตัวเองอยู่ได้

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก คือ

1) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ คือ โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขตการเพาะปลูก อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคารโครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก

2) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ คือ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบอาชีพ

3) องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ สิ่งที่อยู่ในหัวข้อนี้ได้แก่รูปแบบของระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (วิถีชีวิต คติความเชื่อ) และวัฒนธรรมประเพณี

การประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ความแท้ (Authenticity) คือ สิ่งที่สะท้อนปรากฏออกมาโดยให้ความสำคัญสิ่งเกี่ยวกับโครงสร้างและลักษณะของสิ่งก่อสร้าง พิจารณาในเรื่องของการออกแบบวัสดุด้านฝีมือช่างท้องถิ่น สภาพแวดล้อมทางบรรยากาศของพื้นที่

ความสมบูรณ์ทางประวัติศาสตร์ (Integrity) พิจารณาเรื่องของสิ่งที่ปรากฏให้เห็นนั้น สอดคล้องกับสถานที่ตั้งและบริบทโดยรอบ และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์มากน้อยเพียงใด

ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ (Continuity) เป็นการพิจารณาถึงการมีแหล่งที่ตั้งหรือสิ่ง ที่แสดงให้เห็นหรือสามารถรับรู้ถึงความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์

การประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

คำชี้แจง โปรดระบุคำตอบที่ตรงกับความคิดของท่านโดยทำเครื่องหมายในช่อง

การประเมินคุณค่าทางด้านความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่อง

ในส่วนของการประเมินคุณค่าด้านความแท้ ความสมบูรณ์ และความต่อเนื่อง จะใช้เกณฑ์ของความสมบูรณ์ที่แบ่งเป็น 5 ระดับ โดยแบ่งระดับคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้ ดังนี้

ระดับ	หมายถึง	ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน	คะแนนที่ใช้ประเมิน
A	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์	ปรากฏอยู่ 80% – 100%	5
B	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนเพียงเล็กน้อย	ปรากฏอยู่ 60% - 80%	4
C	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบจะหายไป แต่ความรู้สึกของพื้นที่ยังคงเหมือนเดิม	ปรากฏอยู่ 40% –60%	3
D	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปค่อนข้างมาก แต่ยังสามารถรับรู้ได้	ปรากฏอยู่ 20% –40%	2
E	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่องค์ประกอบขาดหายไปมากแต่เกิดความเข้าใจในสถานที่ได้	ปรากฏอยู่ 0% -20%	1

นอกจากการพิจารณาคุณค่าที่กล่าวมาทั้งสามด้านแล้ว ยังพิจารณาระดับคุณค่าความสำคัญในระดับชาติกับระดับท้องถิ่นตามแนวคิดของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- **คุณค่าความสำคัญระดับชาติ (N)** คือ โบราณสถานซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรหรือองค์ประกอบใดๆที่ได้รับการยกย่องเชิดชูระดับประเทศ

- **คุณค่าความสำคัญระดับท้องถิ่น (L)** คือ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบใดๆ ที่พบว่ามีคุณค่าในหลายด้านอยู่ในระดับต่างๆ เป็นสัญลักษณ์เก่าแก่ของพื้นที่หรือของชุมชน

ภาคผนวก ข

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้งการสำรวจ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ ได้ทำการรวบรวมประเมินผลในแต่ละหัวข้อออกมา และสรุปภาพรวมเบื้องต้นว่ามีคุณค่าที่ผ่านระดับปานกลางขึ้นมาหรือมีความโดดเด่นในพื้นที่ เพื่อนำองค์ประกอบเหล่านี้ไปประเมินต่ออย่างละเอียด ได้ดังนี้ ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีจากแบบสอบถามความคิดเห็น

ประเภทขององค์ประกอบ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ชาวบ้านคิดว่าจะมีความสำคัญ	
1.องค์ประกอบภูมิทัศน์ วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ	แม่น้ำลพบุรี 3 คลองเรือก 3 สวนราชานุสรณ์ 3 ลิง 3 สระมโนราห์ 3 พระนารายณ์ราชนิเวศน์ 5 พระปรางค์สามยอด 5 ปรางค์แขก 5 ศาลพระกาฬ 5 วัดสันเปาโล 4 บ้านพระยาวิชาเยนทร์ 5	วัดพระศรีมหาธาตุ 5 วัดนครโกษา 4 วัดปิ่น 3 อาคารเรียนโรงเรียนพิบูล วิทยาลัย 3 ประตูชัย 4 คันดินกำแพงเมือง 3 ป้อมชัยชนะสงคราม 3
2.องค์ประกอบภูมิทัศน์ วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ	ตลาดท่าขุนนาง 3 ตลาดล่าง 3 อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม 3 ตลาดบนเมือง 3	
3.องค์ประกอบภูมิทัศน์ วัฒนธรรมทางด้านสังคมและ วัฒนธรรม	งานวังนารายณ์ 3 งานลอยกระทง 3 ประวัตินารายณ์ 4 ตำนานกำเนิดเมือง 3 ตำนานลิง 3 วัดเชิงท่า 3	วัดมณีชลขันธ์ 4 วัดเสาชงทอง 4 วัดกวีศราราม 3 ศาลลูกศร 5 งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิง 3 งานทำบุญเมือง 3

ตารางที่ 2 แสดงการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้ (Authenticity)	ความ สมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
1. องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านกายภาพ				
1.1 องค์ประกอบประเภทธรรมชาติ (โครงข่ายการสัญจร เส้นแบ่งเขต การเพาะปลูก)				
- แม่น้ำลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	2.85	2.76	3.2
- คูเมืองโบราณ (คลองเรือก) บริบทใกล้เคียง	ระดับชาติ	2.9	3.89	3.6
- สวนราชานุสรณ์ (วัดราชาร้าง)	ระดับชาติ	2.75	2.71	3.62
- ลิง บริเวณศาลพระกาฬปราสาทสามยอด และในตลาด	ระดับท้องถิ่น	3.15	3.32	3.67
- สระมนโอราห์	ระดับชาติ	2.80	3.37	3.8
1.2 องค์ประกอบประเภทสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น (อาคารโครงสร้างและสิ่งก่อสร้าง การรวมกลุ่มของอาคาร โครงสร้างหรือลักษณะพิเศษอื่นๆ แหล่งโบราณคดี และองค์ประกอบที่มีขนาดเล็ก)				
- พระนารายณ์ราชนิเวศน์	ระดับชาติ	4.8	4.26	4.65
- พระปราสาทสามยอด	ระดับชาติ	3.95	4.17	4.6
- เทวสถานปราสาทแขก	ระดับชาติ	3.9	3.86	3.8
- ศาลพระกาฬ	ระดับชาติ	3.75	3.77	4.2
- วัดพระศรีมหาธาตุ	ระดับชาติ	4.2	4.29	4.2
- บ้านพระยาวิชาเยนทร์	ระดับชาติ	3.8	4.09	4.1
- วัดนครโกษา	ระดับชาติ	3.55	3.54	3.6
- วัดปิ่น	ระดับชาติ	3.33	3.45	3.4
- วัดสันเปาโล	ระดับชาติ	3.35	3.48	3.6
- อาคารเรียนตึก 2 ชั้น และหอประชุม ภายในโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย	ระดับท้องถิ่น	4.1	3.97	3.6
- ประตูดุชชัย คันดินกำแพงเมืองด้านทิศใต้ และป้อมชัยชนะสงคราม	ระดับชาติ	3.45	3.63	3.6
2. องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจ (รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม และการประกอบ อาชีพแต่ละพื้นที่)				
- อาคารพาณิชย์สมัยจอมพล ป. ในตลาดตัว เมืองลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3.15	3.29	3
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถว บริเวณตลาดท่าขุนนาง	ระดับท้องถิ่น	3.05	3.17	3.2
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถวค้าขาย บริเวณตลาดล่าง	ระดับท้องถิ่น	2.95	3.12	3.4
- เรือนไม้ เรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เรือนแถวไม้ บ้านเดี่ยว ตึกแถว บริเวณตลาดบนเมือง	ระดับท้องถิ่น	2.8	3.06	3.2

องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของเมืองเก่าลพบุรี	ระดับคุณค่า ความสำคัญ	คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม		
		ความแท้ (Authenticity)	ความ สมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
3.องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม(รูปแบบระบบพื้นที่ การปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณี)				
3.1 ประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่า				
- ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช	ระดับชาติ	2.94	3.43	3.4
- ตำนานการกำเนิดเมืองลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	3	3.13	2.8
- ตำนานลิงลพบุรี	ระดับท้องถิ่น	2.81	2.93	2.8
3.2 ศาสนาและความเชื่อ				
- วัดเชิงท่า	ระดับชาติ	3.2	3.23	3.34
- วัดกวีศราราม	ระดับชาติ	3.15	3.17	3.2
- วัดมณีชลขันธ์	ระดับชาติ	3.68	3.46	3.2
- วัดเสาชงทอง	ระดับชาติ	3.3	3.57	3.18
- ศาลลูกศรและตำนาน	ระดับชาติ	3.15	3.84	3.2
3.3 เทศกาลงานประเพณีต่างๆ(ต่อ)				
- งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ จัดขึ้น บริเวณวังนารายณ์ราชินี	ระดับท้องถิ่น	3.05	3	3.2
- งานลอยกระทงย้อนยุคจอมพล ป.พิบูล สงคราม จัดขึ้นในเมืองเก่าถึงบริเวณสระแก้ว	ระดับท้องถิ่น	3.1	3.23	3.2
- งานเลี้ยงโต๊ะจีนถึง จัดขึ้นบริเวณปราสาท สามยอด และศาลพระกาฬ	ระดับท้องถิ่น	2.9	2.79	3.09
- งานทำบุญเมืองลพบุรี จัดขึ้นบริเวณวัด พระศรีรัตนมหาธาตุ	ระดับท้องถิ่น	3.15	2.8	2.8

หมายเหตุ คะแนนในส่วนนี้ได้ผ่านการประเมินคุณค่าในภาพรวมเบื้องต้นแล้วมีคุณค่าระดับปานกลางจนถึงสูงมาก และจะต้องนำไปรวมกันเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ในการประเมินส่วนต่อไป

ตารางที่ 3 แสดงการประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในแต่ละกลุ่มพื้นที่

กลุ่มพื้นที่	ความแท้ (Authenticity)	ความสมบูรณ์ (Integrity)	ความต่อเนื่อง (Continuity)
กลุ่มพื้นที่ A ชุมชนบริเวณริมคูเมืองหรือคลอง เรือก	3.27	3.46	3.53
กลุ่มพื้นที่ B ชุมชนบริเวณคันดินกำแพงเมือง โบราณ	3.25	3.24	3.27
กลุ่มพื้นที่ C ชุมชนบริเวณริมสถานีรถไฟ	3.28	3.24	3.2
กลุ่มพื้นที่ D ชุมชนบริเวณรอบพระนารายณ์ ราชนิเวศน์	3.65	3.56	3.48
กลุ่มพื้นที่ E ชุมชนบริเวณรอบพระปรางค์ สามยอดศาลพระกาฬและบ้านพระยาวิ ชาเขนทร์	3.51	3.48	3.52
กลุ่มพื้นที่ F ชุมชนบริเวณโรงเรียนพิบูล วิทยาลัยและสระมโนราห์	3.55	3.33	3.28
กลุ่มพื้นที่ G ชุมชนบริเวณย่านตลาดเก่าและ วัดมณีชลขันธ์	3.27	3.18	3.18

หมายเหตุ คะแนนในส่วนนี้เกิดจากการประเมินคุณค่าองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่
รวมกับการพิจารณาจินตภาพของเมืองในแต่ละพื้นที่ด้วย

ภาคผนวก ค

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายละเอียดองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรี

รายละเอียดเพิ่มเติมขององค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีในบทที่ 6 หัวข้อที่ 6.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าลพบุรีที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา สภาพแวดล้อม รูปแบบสถาปัตยกรรม และรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. พระนารายณ์ราชนิเวศน์ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลพบุรี มีถนน 4 สายล้อมรอบ คือ ด้านทิศเหนือติดถนนราชดำเนิน ทิศตะวันออกติดถนนศรีศัคดี ทิศใต้ติดถนนเพทราชา ทิศตะวันตกติดถนนพระราม พระนารายณ์ราชนิเวศน์นี้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดฯให้สร้างขึ้นในปีพ.ศ.2208 นับเป็นพระราชวังที่สองของพระองค์ กำแพงด้านนอกและป้อมรอบพระราชวังสร้างตามแผนผังของบาทหลวงโทมาสซาวิตาลี ซึ่งชำนาญในการสร้างป้อมค่ายมาก่อนที่จะบวชได้อาสาสมัครมาช่วยควบคุมการก่อสร้างให้ด้วย พระราชวังแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นนอกทางทิศตะวันออกเป็นที่ทำการรัฐบาลและเป็นคลัง ชั้นกลางเป็นโรงช้างโรงม้า ชั้นในอยู่ทางทิศตะวันตกเป็นพระราชมณเฑียรมี 3 องค์ คือ พระที่นั่งจันทรพิศาล พระที่นั่งสุทธานาวรยศ และพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญาปราสาท ภายหลังที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งสุทธานาวรยศ พระราชวังแห่งนี้ก็หมดความสำคัญไปและถูกปลดปล่อยให้ชำรุดหักพัง จนกระทั่งพ.ศ.2399 ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงปฏิสังขรณ์พระราชวังขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทั้งยังทรงสร้างพระที่นั่งขึ้นหมู่หนึ่งสำหรับเป็นที่ประทับด้วยพระที่นั่งองค์นี้มีแบบแปลนที่แยกพระที่นั่งออกเป็น 4 พระที่นั่งในทิศเดียวกัน คือ พระที่นั่งพิมานมงกุฏ พระที่นั่งสุทธีวิจิตรฉายพระที่นั่งไชยศาสตรากร และพระที่นั่งอักษรศาสตราคม การซ่อมสร้างพระราชวังแห่งนี้คงแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2405 จึงได้โปรดฯพระราชทานนามว่า " พระนารายณ์ราชนิเวศน์ " ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมพระราชวังแบ่งเป็นเขตพระราชฐานชั้นนอก เขตพระราชฐานชั้นกลางและเขตพระราชฐานชั้นใน กำแพงพระราชวังก่อด้วยอิฐถือปูนมีใบเสมาเรียงรายบนสันกำแพง มีซุ้มประตูทั้งหมด 11 ซุ้ม ช่องประตูเข้าโค้งแหลม หลังคาประตูเป็นทรงจตุรมุข ตรงจั่วซุ้มประตูตกแต่งลายกระจังปูนปั้นที่มาจากดอกบัว ที่ซุ้มประตูและกำแพงพระราชฐานชั้นกลางและชั้นในมีช่องเล็กๆเจาะเป็นรูปโค้งแหลมคล้ายบัวเรียงแถวสำหรับวางตะเกียงประมาณ 2,000 ช่อง

สิ่งก่อสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญาปราสาท สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อปีพ.ศ.2209 เป็นพระที่นั่งห้องพระโรงมียอดแหลมทรงมณฑปศิลปกรรมแบบไทยและฝรั่งเศสผสมผสานกัน ตรงกลางห้องพระโรงมีสีหบัญชรที่เสด็จออกเพื่อมีปฏิสนธิการกับผู้เข้าเฝ้าฯห้องพระโรงตอนหน้าสร้างแบบฝรั่งเศส ตัวมณฑปซึ่งอยู่ด้านหลังทั้งประตูและหน้าต่างเป็นซุ้มเรือนแก้วฐานสิงห์แบบไทยผนังภายในห้องพระโรงประดับด้วยกระจกเงา ซึ่งโปรดให้คนไปจัดซื้อมาจากประเทศฝรั่งเศส ดาว

เพดานเป็นช่องสี่เหลี่ยมประดับลายดอกไม้ทองคำและแก้วผลึก ผนังด้านนอกพระที่นั่งตรงมณฑปชั้นล่าง เจาะเป็นช่องเล็กๆ รูปโค้งแหลมคล้ายบัว สำหรับตั้งตะเกียงในเวลากลางคืน เช่นเดียวกับที่ซุ้มประตูและกำแพงพระราชฐานชั้นกลางและชั้นใน

- พระที่นั่งจันทรพิศาล สร้างขึ้นในปีพ.ศ.2208เป็นที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่สร้างทับลงไปบนรากฐานเดิมของพระที่นั่งซึ่งพระราเมศวรได้ทรงสร้างเมื่อครั้งครองเมืองลพบุรีพระที่นั่งองค์นี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยแท้ด้านหน้ามีมุขเด็จ ภายหลังเมื่อได้สร้างพระที่นั่งสุทธาสวรรค์ขึ้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงย้ายไปประทับที่พระที่นั่งองค์ใหญ่และโปรดให้ใช้พระที่นั่งจันทรพิศาลเป็นที่ออกขุนนาง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงบูรณะพระที่นั่งองค์นี้ตามแบบเดิม

- พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ เป็นที่ประทับส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน บันทึกของชาวฝรั่งเศสกล่าวว่าการที่พระที่นั่งองค์นี้ตั้งอยู่ในพระราชอุทยานที่ร่มรื่น ทรงปลูกพรรณไม้ต่างๆ ด้วยพระองค์เอง ภายหลังพระที่นั่งมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง ที่มุงทั้งสี่มีสระน้ำขนาดใหญ่ 4 สระเป็นที่สงวนของพระเจ้าแผ่นดิน โดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งนี้เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2231

- ตึกพระเจ้าเหา ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของเขตพระราชฐานชั้นนอก ตึกหลังนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้อย่างชัดเจนมาก เป็นตึกที่สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกพื้นสูงขึ้นไปประมาณ 1 เมตร ตัวตึกเป็นรูปทรงไทยฐานก่อด้วยศิลาแลงแล้วจึงก่อด้วยอิฐขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ปัจจุบันเหลือแต่ผนังประตูหน้าต่างทำเป็นซุ้มเรือนแก้วฐานสิงห์ ด้วยเหตุว่าภายในตึกมีฐานชุกชีปรากฏให้เห็นและชาวฝรั่งเศสได้ระบุว่า เป็นวัดจึงสันนิษฐานว่าเป็นหอพระประจำพระราชวัง ในตอนปลายรัชสมัยพระเพทราชาและขุนหลวงสรศักดิ์ใช้ตึกนี้เป็นที่ประชุมขุนนางและทหารเพื่อแย่งชิงราชสมบัติขณะที่พระองค์ทรงพระประชวรหนัก

- ตึกสิบสองห้องพระคลังหรือพระคลังศุภรัตน์ เป็นตึกที่ตั้งเรียงรายอยู่ระหว่างอ่างเก็บน้ำประปาและตึกเลี้ยงรับรองแขกเมือง เป็นอาคารที่สร้างอย่างมีระเบียบด้วยอิฐเป็น 2 แถว ยาวเรียงชิดติดกันมีถนนผ่านกลาง รวม 12 หลัง คาดว่าเป็นคลังเก็บสินค้าหรือของที่ใช้ในราชการ

- ตึกเลี้ยงรับรองแขกเมือง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในอาคารไม่มีเสาค้ำยัน ลักษณะเป็นห้องโถงบรรจุคนได้ประมาณ 50 คน ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของตึกสิบสองห้องพระคลัง ภายในมีระดับพื้นสูงกว่าภายนอกเล็กน้อยลักษณะเป็นพื้นราบ ผนังรับน้ำหนักก่ออิฐหนาแผ่นครึ่งฉาบปูนเรียบส่วนนอกเป็นเสาอิงเป็นช่วงๆเพื่อรับโครงหลังคา มีกำแพงเตี้ยเจาะช่องประตูตรงกลางผนังโค้งแหลม ถัดออกไปเป็นลานกว้างไว้สำหรับแสดงละครเล่นของราชสำนักเพื่อต้อนรับคณะราชทูต ส่วนหน้าอาคารหันทางด้านทิศตะวันออกมีคูน้ำล้อมรอบสามด้าน คือทิศเหนือทิศใต้ และทิศตะวันตก เป็นรูปเกือกม้าหรือรูปตัวยูล้อมตัวอาคาร คูน้ำมีลักษณะกว้าง 2 เมตรมีน้ำพุ

เรียงรายได้ระยะยาว 20 แห่งและล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ตึกนี้ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นนอก กลางอุทยาน ทางด้านหน้าตึกเลี้ยงรับรองมีรากฐานเป็นอิฐแสดงให้เห็นว่าตึกหลังเล็กๆ คงจะเป็นโรง มหรสพซึ่งมีการแสดงให้แขกเมืองชมภายหลังการเลี้ยงอาหาร สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ พระราชทานเลี้ยงแก่คณะทูตฝรั่งเศส ณ สถานที่แห่งนี้ในปี พ.ศ.2228 และ พ.ศ.2230

- อ่างเก็บน้ำหรือถังเก็บน้ำประปา ก่อด้วยอิฐยกขอบเป็นกำแพงสูงหนาเป็นพิเศษ ตรงพื้นมี ท่อดินเผาฝังอยู่เพื่อจ่ายน้ำไปใช้ตามตึกและพระที่นั่งต่างๆ โดยท่อดินเผาจากทะเลชุบศรและอ่างซบ เหล็ก ตามบันทึกกล่าววาระบบการจ่ายท่อน้ำเป็นผลงานของชาวฝรั่งเศสและอิตาเลียน

- โรงช่างหลวง ตั้งเรียงรายเป็นแถวชดริมกำแพงเขตพระราชฐานชั้นนอกด้านในสุด โรงช่าง ส่วนใหญ่ปรักหักพังเหลือแต่ฐานปรากฏให้เห็นเป็นประมาณ 10 โรง ช่างซึ่งยืนโรงพระราชวังเป็นช่าง หลวงหรือช่างสำคัญสำหรับใช้เป็นพาหนะของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่

- บันได 51 ขั้น สร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในอดีตน่าจะเป็นบริเวณที่พวกขุน นางใช้ลงจากเรือแล้วใช้บันไดนี้เข้าวังนารายณ์เพื่อเข้าเฝ้าลักษณะการสร้างเป็นแบบสมัยสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช ปัจจุบันยังคงใช้ขึ้นลงออกสู่ถนนด้านนอกและเข้าถนนท่าขุนนางได้

สิ่งก่อสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- หมู่พระที่นั่งพิมานมงกุฎ สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับในสมัยรัชการที่ 4 ประกอบด้วยพระที่ นั่ง 4 องค์เชื่อมติดกัน ได้แก่ พระที่นั่งพิมานมงกุฎเป็นที่ประทับ, พระที่นั่งสุทธีวิจิตรฉัย เป็นท้องพระ- โรงเสด็จออกอวาราชาการแผ่นดิน, พระที่นั่งไชยศาสตรากร เป็นที่เก็บอาวุธ และพระที่นั่งอักษรศาสตรา คม เป็นที่ทรงพระอักษรในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระราชทานให้เป็นศาลากลางจังหวัด ต่อมาเมื่อ ศาลากลางจังหวัดย้ายไปอยู่ที่เมืองใหม่ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2467 สมเด็จพระ ยาดำรงรา ชานุกภาพและสมเด็จพระ ยานริศรานุกวัดติวงศ์ ทรงร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นที่พระที่นั่งจันทรพิ ศาลเรียกว่าลพบุรีพิพิธภัณฑสถาน ต่อมาปี พ.ศ. 2504 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ปัจจุบันมีการขยายห้องจัดแสดงมาถึงพระที่นั่งพิมานมงกุฎ มีสิ่งน่าสนใจดังนี้

• ชั้นที่ 1 จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์อายุราว 3,500-4,000 ปี เช่น ภาพหินเผารูปวัว โครงกระดูกมนุษย์ ขวานหิน-สำริด จารึกโบราณ เครื่องประดับจากหินและ เปลือกหอย พระพิมพ์ที่พบตามกรุในลพบุรี รูปเคารพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โบราณวัตถุสมัยทวาร วดิ ฯลฯ

• ชั้นที่ 2 จัดแสดงโบราณวัตถุต่างๆ ที่พบในลพบุรี เช่น ทับหลังแกะสลักรูปพระ อินทร์ทรงช้างเอราวัณ พระพุทธรูปสมัยลพบุรีแบบต่างๆ เครื่องถ้วยกระเบื้องทั้งของจีน และไทย เป็น ต้น

- ชั้นที่ 3 เป็นห้องบรรทมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จัดแสดงฉลองพระองค์ เครื่องแก้วและภาชนะที่มีตราประจำพระองค์

- หมุดึกพระประเทียบ ตั้งอยู่บริเวณหลังพระที่นั่งพิมานมังกุฎ ซึ่งเป็นเขตพระราชฐานฝ่ายใน เป็นตึกชั้นเดียว 2 หลัง ก่อด้วยอิฐปูน 2 ชั้น มี 8 หลัง สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักของข้าราชการฝ่ายในที่ ตามเสด็จ รัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองลพบุรี

- ทิมดาบหรือที่พักของทหารรักษาการณ์ เมื่อเดินทางประตูทางเข้าเขตพระราชฐานชั้นกลาง ข้างประตูทั้งสองด้าน ตรงบริเวณสนามหญ้าจะเห็นศาลาโถงข้างละหลังนั่นคือตึกซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ เป็นที่พักของทหารรักษาการณ์ในเขตพระราชวัง

2. พระปราสาทสามยอด พระปราสาทสามยอดเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาทตั้งอยู่บนเนินดินถัดขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของศาลพระกาฬ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 18 ศิลปะแบบลพบุรี ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯ ให้บูรณะปราสาทสามยอดและสร้างวิหารขึ้นทางด้านหน้าพระปราสาทสามยอดนับว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งสร้างด้วยศิลาแลงเรียงกันสามองค์โดยมีฉนวนทางเดินเชื่อมต่อกัน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทองค์กลางเป็นปราสาทประธาน สูง 21.50 เมตร ตามคติการสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาทของเขมรโบราณ มีความหมายถึงปรมาตม์คือ พระพุทธเจ้ามีตรีกายเรียกว่า "ธรรมกาย" คือกายที่เข้าสู่ความรู้แจ้งถึงโพธิ์ "สัมโภาคกาย" คือกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรืองที่พระพุทธเจ้าปรากฏให้เห็น และ "นิรมานกาย" คือ กายอันเนรมิตขึ้น คือร่างมนุษย์ ภายในปราสาทองค์กลางประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรกทำด้วยศิลาทรายเป็นประธาน(ปัจจุบันแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์) ปราสาทองค์ด้านเหนือประดิษฐานรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ปราสาทองค์ด้านใต้ประดิษฐานรูปนางปรัชญาปารมิตา หรือนางปัญญาบารมี ภายนอกตกแต่งด้วยลวดลายรูปปั้นขุ่มประตูเดิมคงมีทับหลังแต่ในปัจจุบันเหลือเพียงเสาประดับกรอบประตูแกะสลักเป็นรูปฤษีนั่งชันเข่า ส่วนบนตกแต่งด้วยหินทรายสลักเป็นรูปทวารบาล รูปพระนารายณ์และนาค 5 เศียร รูปแบบศิลปกรรมของโบราณสถานตลอดจนโบราณวัตถุที่พบเป็นศิลปะเขมรแบบลพบุรี อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 18 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดฯ ให้สร้างพระวิหารก่อด้วยอิฐทางด้านตะวันออกของพระปราสาท เป็นสถาปัตยกรรมไทยผสมตะวันตกคือ ประตู หน้าต่าง ทำแบบวงโค้ง ปัจจุบันหักพัง เหลือเพียงส่วนฐานและผนังอาคารบางส่วน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมประกอบด้วยโบราณสถาน 4 ตำแหน่ง

- 1) พระปราสาทสามยอด วางผังปราสาท 3 องค์ตั้งเรียงกันอยู่บนฐานเตี้ยๆ ซ้อนกัน 2 ชั้น หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ก่อสร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย องค์กลางสูงประมาณ 15 เมตร องค์เหนือและใต้ต่ำกว่าเล็กน้อย ปราสาทแต่ละองค์มีฐานอิสระรองรับอีกชั้นหนึ่ง ผังของปราสาทเป็นรูป

สี่เหลี่ยมจัตุรัสมีผนัง 2 ชั้น ผนังตอนบนมีการเพิ่มมุมด้านละ 2 มุม ผนังตอนล่างไม่มีการเพิ่มมุม มีมุขยื่นออกมา 4 ทิศ มุขเป็นมุมลด 2 ชั้น ยื่นออกมาจากค้ำยันปราสาทหินพิมาย มุขปราสาทด้านข้างทำหน้าที่เป็นฉนวนเชื่อมปราสาทแต่ละหลังเข้าด้วยกัน หน้าบันและหลังคาเลียนแบบเครื่องไม้ ยอดทำเป็นพุ่มซ้อนกันขึ้นไป 4 ชั้นมีความสูงเท่ากัน แต่ละชั้นมีบัวจร ใต้บัวจรสลักเป็นประติมากรรม ที่มีขนาดประดับอยู่และที่มุมเล็กๆมีกสิปชุนสลักจากศิลาทรายสมัยบายน ยอดทำเป็นบัวตูมซ้อนกัน 3 ชั้น ความสูงของยอดมีสัดส่วนรับกับองค์ประธานพอดี รายละเอียดดังนี้

- ฐาน ตอนล่างทำเป็นฐานเขียงทั้งหมดอยู่ในระดับเดียวกันซ้อนกัน 2 ชั้น โดยฐานเขียงชั้นที่ 2 เป็นชั้นลดจากฐานตอนล่าง ฐานขององค์ปราสาทและฐานของมุขซึ่งไม่ได้แยกกัน ฐานปราสาทมีลักษณะเป็นฐานเขียงขนาดเล็กอยู่ตอนล่างเหนือจากนั้นขึ้นไปฐานบัวคว่ำขนาดเล็กแล้วจึงลดบัว เหนือจากนั้นเป็นฐานเขียงขนาดใหญ่แล้วจึงถึงบัวคว่ำขนาดใหญ่ เหนือบัวคว่ำเป็นฐานลูกแก้วขนาดใหญ่ และระหว่างท้องไม้ตอนบนเหนือจากลูกแก้วอันล่างนี้ยังมีลูกแก้วออกโก่เล็กๆ 2 ชั้น อยู่ในท้องไม้นั้นด้วย เหนือจากนี้มีลายเฟื้องหันหัวขึ้น และลายเฟื้องนี้มีเส้นคิ้วอยู่ตอนบนเสมอ ส่วนฐานของมุขมีลักษณะเช่นเดียวกับกับฐานขององค์ปราสาท จะต่างกันก็ที่ไม่มียายเฟื้องและลายลูกแก้ว

- องค์ปราสาท ผนังขององค์ปราสาทเช่นเดียวกับปราสาทในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แต่พิเศษกว่าตรงที่มีมุขยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ และมุขด้านข้างก็ทำหน้าที่เป็นฉนวนเชื่อมปราสาทแต่ละองค์ แผ่นผนังขององค์ปราสาทเป็นรูปกากบาท มีความกว้างตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ประมาณ 45.6 เมตร และความยาวจากทิศตะวันออก-ตะวันตกประมาณ 48.0 เมตร ผนังภายนอกตอนล่างอยู่ในรูปของสี่เหลี่ยมจัตุรัส เพราะเหตุว่าได้ทำชั้นเชิงบาตรสองชั้นตามลักษณะแบบบายนตอนล่างจึงไม่มีการเพิ่มมุมแต่ประการใด ชั้นเชิงบาตรตอนบนมีการเพิ่มมุมด้านละสองมุม มุมแรกจะตั้งอยู่บนขอบของหลังคาของมุขชั้นที่ 1 ส่วนมุมที่สองซึ่งเป็นซุ้มบัวจรนั้นอยู่บนสันหลังคาของมุขชั้นที่ 1

- มุขปราสาท มุขของปราสาทสามยอดประกอบด้วยมุข 2 ชั้น ชั้นแรกทำยื่นออกมาจากตัวปราสาทเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ไม่มีการย่อมุม มีหน้าบันและหลังคาที่สลักเลียนแบบเครื่องไม้ มองเห็นได้ชัดเจนจากด้านข้างของหลังคามุขปราสาทชั้นที่ 1 นี้ เป็นที่รองรับมุขของปราสาทตอนบน มุขตอนหน้ามีขนาดเล็กกว่าและเตี้ยกว่ามุขตอนแรก ตอนหน้ามีการย่อมุมทำให้เกิดหน้าบันซ้อนกัน 2 ชั้น ที่สันหลังคามีการสลักหินเป็นรูปปราสาทและที่ตัวหลังคาเองก็เลียนแบบเครื่องไม้เช่นเดียวกับตอนแรกที่ผนังของมุขปราสาทนี้ก็ปรากฏว่ามีลายเฟื้องห้อยหัวลง และมีคิ้วคั่นอยู่เช่นตอนล่าง

- หน้าบัน ที่ปราสาทสามยอดนี้ปรากฏให้เห็นได้จากหน้าบันด้านทิศตะวันตกและตะวันออกของปราสาทองค์กลาง จากลักษณะลดทอนจะเห็นได้ชัดว่าอยู่ในศิลปะแบบบายน แต่สลักไม่สำเร็จ

- ยอด ทำเป็นพุ่มซ้อนกัน 4 ชั้น มีขนาดความสูงเท่ากับความสูงขององค์ปราสาทชั้นต่างๆ มีขนาดไม่สูงนัก แต่ละชั้นมีบัวช่อ ใต้บัวช่อสลักเป็นรูปประตูปลอม ที่มีมุมมีนาคปากและกลีบขนุนสลักจากหินทรายในศิลปะแบบขอม ยอดสลักเป็นอามระกะรูปบัวตูม ทำเป็นดอกบัวซ้อนกันสามชั้น คือส่วนฐาน กลางดอก และส่วนยอด ยอดปราสาทสามยอดนี้ นับว่ามีสัดส่วนเหมาะสมกับองค์ปราสาท

- ลวดลายเครื่องประดับ แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือลายปูนปั้น และลายแกะสลักศิลา ลายแกะสลักศิลา ได้แก่ หน้าบัน และกลีบขนุน จัดเข้าเป็นสมัยขอมได้ แต่ลวดลายปูนปั้นมีลักษณะพิเศษห่างไปจากลวดลายแบบขอม

2) วิหารด้านทิศตะวันออก ด้านหน้าของพระปรางค์สามยอดซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกมีวิหารก่ออิฐถือปูนซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ก่อเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 8.10 เมตร ยาว 15.0 เมตร ฐานล่างสุดใช้ศิลาแลงปูเป็นพื้น ที่ประตูและหน้าต่างทำเป็นวงโค้งแบบที่นิยมกันในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายปางสมาธิที่ยังคงมีสภาพที่ยังสมบูรณ์ เป็นศิลปะแบบอยุธยาตอนต้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 ลักษณะวิหารสามารถกำหนดอายุได้ว่า ควรสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมของวิหาร ได้แก่ ประตูทางเข้าและหน้าต่าง ที่ก่ออิฐเป็นรูปวงโค้งและเป็นแบบที่ชาวตะวันตกนิยม เนื่องจากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตก และได้ว่าจ้างช่างชาวตะวันตกมาออกแบบพระราชวังแห่งใหม่คือ พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ ซึ่งที่พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์นี้จะพบหน้าต่างและประตูรูปวงโค้งแหลมตามแบบตะวันตก

3) โบราณสถานด้านทิศตะวันตก บริเวณด้านหลังคือด้านทิศตะวันตกของพระปรางค์สามยอด บริเวณพระปรางค์องค์กลางมีฐานอาคารก่อด้วยอิฐ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ 6.5 เมตร ยาวประมาณ 11.0 เมตร ปรากฏอยู่ ซึ่งอาคารนี้ยังไม่สามารถทราบรูปแบบที่แท้จริงของการก่อสร้าง และยังไม่สามารถระบุได้ว่าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใด

4) วิหารด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณมุมทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระปรางค์สามยอด มีฐานอาคารทำด้วยอิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 7.35 เมตร ยาว 15.45 เมตร มีเสาอิฐค้ำเป็นระยะ ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาอยู่ภายในซึ่งมีสภาพชำรุดมาก (แต่สันนิษฐานว่าคงเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ) พระพุทธรูปศิลานี้คงมีการเคลื่อนย้ายมาประดิษฐานในสมัยหลัง เนื่องจากข้อสังเกตที่ว่าส่วนที่เป็นแท่นสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปมีขนาดเล็กกว่าขนาดหน้าตักของพระพุทธรูปศิลานี้มาก จึงต้องวางพระพุทธรูปศิลานี้บนพื้นของวิหารแทน

3. เทวสถานปรางค์แขกหรือปรางค์แขก เป็นโบราณสถานอยู่ในเขตตำบลท่าหิน ปัจจุบันตั้งอยู่บนเกาะกลางถนนบริเวณแยกถนนวิชาเยนทร์กับถนนสุระสงคราม ถือเป็นปราสาทขอมที่เก่าแก่

ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดลพบุรี ลักษณะอิทธิพลศิลปะเขมรแบบพะโค อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 ตัวเทวสถานประกอบด้วยปราสาทอิฐ 3 องค์ เรียงตัวกันในแนวเหนือใต้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก องค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าองค์อื่น ๆ มีประตูทางเข้าเพียงประตูเดียวในแต่ละปราสาท ส่วนอีกสามประตูเป็นประตูหลอก และไม่มีฉนวนเชื่อมต่องะพระปราสาทสามยอด แต่เดิมก่อด้วยอิฐไม่สอปูนและคาดว่าคงพังทลายลง ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงมีการปฏิสังขรณ์ปราสาททั้งสามองค์ขึ้นใหม่ในรูปแบบอิฐสอปูนแต่ละกันเชื่อมด้วยยางไม้ และสร้างอาคารอีกสองหลังขึ้นเพิ่มเติม โดยอาคารแรกเป็นวิหารทางด้านหน้า ส่วนอาคารอีกหลังทางทิศใต้สร้างเป็นถึงเก็บน้ำประปา และอาคารทั้งสองเป็นศิลปะไทยผสมยุโรปโดยประตูทางเข้ามีลักษณะโค้งแหลม ต่อมาเมื่อข้าราชการศิลปากรได้เข้าไปทำการบูรณะเพิ่มเติมและเทศอนกริตเสริมฐานรากด้วย

เทวสถานปราสาทแขกประกอบด้วย

1) เทวสถานปราสาทสามองค์ การวางผังปราสาทองค์นั้นเรียงกันคล้ายพระปราสาทสามยอดแต่มีขนาดเล็กกว่าและไม่มีระเบียงทอดถึงกัน ไม่มีทับหลัง ปราสาททั้งหมดก่อทับสามด้านเปิดไว้เฉพาะด้านตะวันออก ในพระปราสาทองค์กลางตามผนังข้างในเป็นคูหา ผนังไม่ฉาบปูนแต่ขีดเรียง บนเพดานใช้พื้นเป็นสีขาวเขียนลวดลายปิดทอง ผนังก่ออิฐสูงขึ้นมาประมาณครึ่งเมตร เดิมคงจะเป็นศิวิลิ่งค์ตั้งบนราวไม้ศิลาขนาดใหญ่ ปัจจุบันศิวิลิ่งค์หายไป เทวสถานนี้มีลักษณะต่างไปจากปราสาทขอม เช่น ลายปูนปั้นสูงชันมาก ส่วนโค้งของบัวลูกแก้วที่ฐานปราสาทมีขนาดใหญ่ เครื่องบนหรือหลังคาเริ่มย่อมุมมามาก น่าจะเป็นสิ่งปลูกสร้างที่เก่าที่สุดที่เหลืออยู่เมืองลพบุรี และน่าจะสร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ 15

2) วิหารด้านทิศตะวันออกของเทวสถาน โบสถ์วิหาร เข้าใจว่าจะเป็นโบสถ์พราหมณ์ ปัจจุบันเหลือเพียงผนังและหน้าต่างเป็นแบบโค้งแหลมเหมือนกับอาคารอื่นที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณหน้าจั่วมีลายปูนปั้นแบบตะวันตกเหลืออยู่ น่าจะสร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

3) ถังน้ำประปา เป็นอาคารตึก 2 ชั้น ผนังเหลืออยู่ทั้ง 4 ด้าน น่าจะสร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

4. ศาลพระกาฬ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ศาลสูง ตั้งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำลพบุรี บริเวณที่ราบย่านใจกลางเมืองเก่าลพบุรี ในเขตพื้นที่ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี โดยอยู่ทางทิศตะวันออกของทางรถไฟสายเหนือ (กรุงเทพ - เชียงใหม่) ตรงข้ามกับพระปราสาทสามยอด ทางทิศเหนือใกล้กับโรงเรียนพิบูลวิทยาลัยทิศใต้ใกล้วัดนครโกษา ทิศตะวันออกติดถนนนารายณ์มหาราช ทิศตะวันตกติดกับทางรถไฟและถนนวิชาเยนทร์ ศาลพระกาฬ สร้างด้วยศิลาแลงเรียงซ้อนกันเป็นฐานสูงแต่ก่อนเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ศาลสูง" ทับหลัง ซึ่งทำด้วยศิลาทรายสลักเป็นรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 สมัยขอมเรื่องอำนาจ วางอยู่ติดฝาผนังวิหารหลังเล็กชั้นบน ณ ที่นี้ได้พบหลักศิลาจารึกแปดเหลี่ยมจารึกอักษรมอญโบราณ พ.ศ. 2494 โดยสร้างทับบนรากฐานเดิมที่สร้าง

ไว้ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภายในวิหารประดิษฐานพระนารายณ์ประทับยืน ซึ่งเดิมพระกร และพระเศียร หายไป แต่ต่อมามีผู้นำพระเศียร ของพระสมัยอุทอง และพระกรมาต่อ ตามตำนานกล่าวว่า ที่พระกรหายไปทั้งหมดเพราะ พระกาฬไปรับลูกระเบิด พระกรจึงขาดหายไปหมด ในบริเวณรอบศาลพระกาฬมีลิงประมาณ 300 ตัว เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดลพบุรี บริเวณนี้มีต้นกร่างขนาดใหญ่เป็นที่อาศัยของลิง เมื่อมีคนนำอาหารและผลไม้มาไหว้ที่ศาลพระกาฬลิงก็จะเข้ามากิน ทำให้ผู้คนที่เข้ามาสักการะส่วนใหญ่ได้ชมความน่ารักของลิงไปพร้อมๆกับการมากราบไหว้ศาลด้วย โบราณสถานศาลพระกาฬ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือฐานพระปรารักษ์ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลขอมสมัยวัฒนธรรมลพบุรี อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 16 ลงมา ส่วนที่ 2 คือ ศาลเจ้าพ่อพระกาฬซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าฐานพระปรารักษ์ศิลาแลง ศาลหลังนี้ถูกสร้างทับบนซากอาคารเก่าตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นอกจากนั้นภายในโบราณสถานแห่งนี้ยังพบทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่สามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 17

5. วัดพระศรีมหาธาตุ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับสถานีรถไฟ สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สืบมาหลายยุคหลายสมัย ศิลปกรรมที่ปรากฏจึงมีความแตกต่างกันมาก แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนพุทธาวาสและสังฆาวาส ซึ่งถูกบุกรุกไปหมดแล้วคงเหลือพื้นที่ส่วนพุทธาวาส มีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ มีถนนตัดรอบวัด เมื่อเข้าไปในวัดจะพบศาลาเปลื้องเครื่องอันเป็นที่สำหรับพระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนเครื่องทรงก่อนที่จะเข้าพิธีทางศาสนาในพระวิหารหรือพระอุโบสถ ปัจจุบันคงเหลือเพียงเสาเอนอยู่เท่านั้นส่วนอื่นปรักหักพังไปหมดแล้ว ถัดมาเป็นวิหารหลวงสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นวิหารขนาดใหญ่ ประตูกำเป็นเหลี่ยมแบบไทย หน้าต่างเจาะช่องแบบโกธิคของฝรั่งเศส ภายในสร้างฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูป ทางทิศใต้ของวิหารหลวงเป็นพระอุโบสถขนาดย่อม ประตูหน้าต่างเป็นศิลปะแบบฝรั่งเศสทั้งหมด ห่างไปทางทิศตะวันตกของวิหารหลวง เป็นพระปรารักษ์ประธานองค์ปรารักษ์ก่อด้วยศิลาแลงโอบปูน ประดับลวดลายเป็นพุทธประวัติ ที่ลายปูนปั้นหน้าบันพระปรารักษ์แสดงถึงอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายาน และซุ้มโคปุระของปรารักษ์องค์ใหญ่เป็นศิลปะละโว้มีลายปูนปั้นที่งดงาม สร้างในสมัยขอมเรืองอำนาจประมาณพ.ศ. 1800 ต่อมาได้รับการซ่อมแซมในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลวดลายจึงมีปะปนกันหลายสมัย ปรารักษ์องค์นี้เดิมบรรจุพระพุทธรูปไว้จำนวนมากคือพระเครื่องสมัยลพบุรี เช่น พระหุยาน พระร่วง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ปรารักษ์รายทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่มุมกลีบมะเฟืองทุกมุมเป็นรูปเทพพนมหันออกรอบทิศ พระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยม พระขนงต่อกัน ลักษณะเป็นศิลปะแบบอุทอง ชฎาเป็นทรงสามเหลี่ยมมีรัศมีออกไปโดยรอบ เป็นศิลปะที่มีความงามหาดูยากในเมืองไทย

6.ศาลลูกศร หรือลูกศรพระราม คาดว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากเอกสารของ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับศาลลูกศรไว้ในตำนาน เมืองลพบุรีว่า "หลักเมืองลพบุรี อยู่ทางตลาดข้างเหนือวัง เรียกกันว่า ศรพระราม จะมีมาแต่ก่อนสมัย ขอม ถ้าเมื่อครั้งขอมทราบ ไม่ได้แน่ ที่เรียกกันว่า ศรพระรามนั้น เกิดแต่เอาเรื่องรามเกียรติ์มาสมมุติ เป็นตำนานของเมืองนี้ คือ เมื่อเสร็จศึกทศกัณฐ์ พระรามกลับไปครองเมืองอยุธยาแล้ว จะสร้างเมือง ประทานตรงนั้น ลูกศรพระรามไปตกบนภูเขา บันดาลให้ยอดเขานั้นราบลงหนุมานตามไปถึงจึงเอา ทางกวาดดินเป็นกำแพงเมืองหมายไว้เป็นสำคัญ แล้วพระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมลงมาสร้างเมือง ครั้นเสร็จแล้วพระรามจึงประทานนามว่า เมืองลพบุรี ด้วยเหตุนี้จึงอ้างกันมาก่อนว่า หลักเมืองนั้นคือ ลูกศรพระรามที่กลายเป็นหิน และเนินดินตามกำแพงเมืองที่ยังปรากฏอยู่เป็นของหนุมานที่เอาทาง กวาดทำไว้" ตั้งอยู่ใกล้ๆบริเวณตลาดลพบุรี ด้านหน้าใกล้ทางแยกไปวัดสามจีน(วัดพรหมมาستر) ทาง ไปอำเภอไชโย (ถนนสายบ้านเปิก) ใกล้แม่น้ำลพบุรี ด้านหลังติดกับวัดปิ่นซึ่งใกล้กับบ้านหลวงรับ ราชทูต (บ้านวิชาเยนทร์) ศาลลูกศรเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาของชาวไทยเชื้อสายจีนใน เมืองลพบุรีและสถานที่แห่งนี้อาจจะเป็นศาลหลักเมืองลพบุรีก็ได้ซึ่งภายในศาลแห่งนี้จะมีหินสีดำที่แช่ ในน้ำไว้ตลอด ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นศรของพระรามที่ตกลงมาซึ่งก้อนหินนี้เมื่อน้ำที่อยู่รอบก้อนหินนี้แห้ง ไปก็จะเกิดไฟไหม้ในลพบุรีในปัจจุบันจะพบว่าศาลลูกศรเป็นศาลเจ้าเงินไม่พบลูกศรที่ตำนานกล่าวไว้ ถึงกระนั้นศาลลูกศรก็มีคนศรัทธาและมาราบไหว้บูชากันมากทีเดียว สิ่งที่ทำให้คนเลื่อมใสศาลลูกศร เพราะเหตุการณ์เมื่อปีพ.ศ.2511 บริเวณตลาดเมืองลพบุรีเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่บ้านเรือนถูกเผาไหม้จน หมด เหลือศาลลูกศรเพียงที่เดียวที่ไม่ได้รับความเสียหาย ในปีพ.ศ. 2521 มีการสร้างศาลลูกศรใหม่มี ลักษณะเป็นศาลเจ้าตัวศาลเป็นตึกเล็กๆภายในมีบ่อน้ำขนาดเล็กกลางบ่อมีหินสี่เหลี่ยมก้อนใหญ่ที่เชื่อว่า เป็นศรพระราม กลายเป็นหินและต้องมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ตลอดเวลามิฉะนั้นจะเกิดเพลิงไหม้เหตุการณ์ ดังกล่าวทำให้ประชาชนเมืองลพบุรีจึงยังคงเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของศาลมาจวบจนปัจจุบัน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวจันทนา เอี่ยมวิสัย เกิดเมื่อวันเสาร์ ที่ 14 กันยายน พ.ศ.2528 ที่จังหวัดสิงห์บุรี จบการศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2552 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมือง สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2554

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY